

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HİNT KARAKTERİNİN HİNDİSTAN’IN DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ (1990-2005)**

Buket TEMİZTÜRK

2501150035

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Kıvanç ULUSOY

İSTANBUL – 2019

ÖZ

HİNT KARAKTERİNİN HİNDİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ (1990-2005)

BUKET TEMİZTÜRK

Her milletin kendine has bir karakteri vardır ve bu karakter her ulusu diğerlerinden ayırır. Ulusal karakter, bir milletin öz yapısını teşkil eder. Diğer bir deyişle ulusal karakter, bir milletin ruhudur. Ulusal karakter, uzun bir tarihsel süreç içinde şekillenir ve kolaylıkla değişmez. Değişebilmesi için önemli olayların gerçekleşmesi ve karaktere yeni bir yön vermesi gerekir. Bu büyük olaylar milletlerin yaşadığı kırılma noktalarıdır. Bu çalışmada ulusal karakter kavramı, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde yapılacak analizlerin ana yöntemi olarak ele alınmıştır.

Bir milletin karakterini oluşturan parametreler ise tarih, din, dil, kültür ve mekândır. Karakteri oluşturan parametreler doğrultusunda ortaya çıkan Hint karakterinin Hindistan'ın dış politikasını etkilediği görülmektedir. Hindistan, 1990'lı yıllar itibariyle liberalleşme sürecine girerek dış politikasında önemli değişimler yaşamıştır. Dünya arenasında önemli bir güç olmaya başlayan Hindistan, 2005 yılında ABD ile imzaladığı antlaşma doğrultusunda nükleer silahlı devlet olarak tanınma yolunda ilk adımını atmıştır. Yaşanan siyasi değişimler ve olayların ardında Hint karakterinin önemli etkileri olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmanın amacı, Hint karakterinin Hindistan'ın dış politikasına olan etkilerini analiz etmektir. Bu amaçla 1990-2005 yılları arasında gerçekleşen Hindistan'ın dış politik olayları belirlenmiş ve Hint karakterinin onları nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Çalışmada ele alınan dönem çerçevesinde, Hint karakterini oluşturan parametrelerden tarihin, Hindistan'ın dış politikası üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile ayrıca, belirlenen Hint karakteriyle Hindistan'ı anlama, Hindistan ile doğru siyasi ilişkiler kurma ve Hindistan siyasetinin daha iyi ve doğru şekilde analiz edilebilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Karakter, Hint Karakteri, Hindistan, Tarih, Dış Politika.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF INDIAN CHARACTER ON INDIA'S FOREIGN POLICY (1990-2005)

BUKET TEMİZTÜRK

Every nation has its own character and this character distinguishes each nation from the others. The national character is the core of a nation. In other words, the national character is the spirit of a nation. The national character is shaped in a long historical process and does not change easily. In order to change, important events must take place and give a new direction to the character. These big events are the breaking points where the nations live. In this study, the concept of national character is considered as the main method of analysis to be made in political science and international relations. The parameters that make up the character of a nation are history, religion, language, culture and place. It was seen that the emerging Indian character, which appeared in the direction of the parameters forming the character, influenced India's foreign policy. India has undergone a process of liberalization and has undergone significant changes foreign policy in the 1990s. Having become an important power in the world, India has taken its first step towards recognition as a nuclear-armed state in 2005, in line with the treaty it signed with the United States. Behind the political changes and events, it was understood that the Indian character was a significant influence.

The aim of this study is to analyze the influence of the Indian character on India's foreign politics. To this end, India's foreign political events between 1990-2005 were determined and how Indian character influenced them was analyzed. In the period covered in the study, the history, one of the parameters that make up the Indian character, was found to have an effect on India's foreign politics. It is also aimed to understand India, establish the right political relations with India and analyze Indian politics better and correctly with determined Indian character.

Key Words: National Character, Indian Character, India, History, Foreign Policy.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada amaç, Hint karakterinin Hindistan'ın dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır. Bu gaye ile 1990-2005 yılları arasında yaşanan dış politik olaylar çalışmanın konusu olarak ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle ulusal karakter çalışmalarının dış politikada ile ilişkisinden bahsedilmiştir. Ardından “karakter” kavramından ne anlaşıldığı ortaya konmuş ve “ulusal karakteri” oluşturan parametreler tespit edilmiştir. Genel olarak kültür çalışmalarının konusu olan ulusal karakter kavramının siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde yapılacak değerlendirmelerde de temel analiz metodu olarak ele alınması gerekmektedir.

Çalışma giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ulusal karakter çalışmalarının önemi hakkında bilgi verilirken, çalışmada ele alınan metod hakkında değerlendirme yapılmıştır.

İlk bölümde teorik ve kavramsal çerçeve olarak ele alınan “ulusal karakter” çalışmaları ve söz konusu çalışmaların dış politika ile ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra ulusal karakter kavramının epistemolojisi ortaya konmuş ve ulusal karakteri oluşturan temel parametrelerin neler olduğu bazı siyasi düşünürlerin çalışmaları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bölümde ulusal karakteri oluşturan parametrelerin tarih, din, dil, kültür ve mekân unsurları olduğu tespit edilmiştir.

İkinci bölümde zikredilen parametreler doğrultusunda Hint karakteri ortaya konmuştur. Parametreler incelenirken Hint karakterinin oluşmasındaki önemli olay ve olgulara dikkat çekilmiştir. Daha sonra bu parametreler temel alınarak tarihsel süreçte yaşanan kırılma noktaları çerçevesinde bir Hint karakteri tanımlaması ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise 1990-2005 yılları arasında Hindistan'ın dış politikasının genel karakteri değerlendirilmiştir. Belirlenen tarih aralığında gerçekleşen bazı dış politik olaylar tespit edilerek ortaya konan teorik çerçeveye göre değerlendirilmiştir. Olayların analizi yapılırken ilk olarak her hadisenin gelişim evresi ve kırılma anı tespit edilmiştir. Teorik çerçevede Hint karakterine etki eden tarih unsurunun 1990-2005 yılları arasında yaşanan dış politik olaylara yön verdiği anlaşılmıştır. Tarih unsuru

seçilen 1998 Nükleer denemeleri ve 1999 Kargil krizi olayları etraflyca incelenmesiyle ortaya konulmuştur.

Ancak incelenen zaman dilimi dar olduğu için, uzun bir tarihsel süreç içerisinde Şekillenen Hint karakterini oluşturan parametrelerden sadece tarih unsurunun etkileri ortaya konulabilmiştir. Hint karakterini oluşturan tüm parametrelerin etkilerini ortaya koymak için çok daha uzun bir zaman diliminin ele alınması gerekmektedir. Öte yandan, ulusal karakterin dış politikayı etkilediği ve bir ülkenin dış politik olaylarının analizi ve olası çözümler için ulusal karakterin çok büyük bir rol oynadığı görülmüştür.

Çalışmanın hazırlanmasında akademik çalışmalar, kitaplar, dergiler, makaleler, tezler, süreli yayımlar, raporlar, ansiklopediler, elektronik kaynaklar, filmler ve Hindistan hükümetinin sunduğu bazı verilerden yararlanılmıştır. Ayrıca Columbia, Texas at Austin, Chicago ve Pennsylvania niversitelerinden ve Hindistan’a dair en geniş harita kaynakları sunan Maps of India verilerinden yararlanılarak geniş bir ek oluşturulmuştur. Ayrıca ek bölümüne kısa bir kronoloji ve yapılan mülakatların çalışmayla ilgili kısımları da eklenmiştir. Kaynakların önemli bir bölümü İngilizce’dir. Çalışmada Hindistan’a dair Türkçe kaynakların çeşitlenmeye başladığı görülse de hl çok kısıtlı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Çalışmada Türkçe ve İngilizce kaynakların yanı sıra Fransızca eserler de kullanılmıştır.

Çalışma sürecimde bana fikir, yorum ve eleştirileriyle yardımcı olup zamanını ayıran danışman hocam Prof. Dr. Kıvanç ULUSOY’a teşekkür ederim. Ayrıca tez sürecinde sorularımı tüm içtenliğiyle cevaplayan Delhi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Küresel Politikalar bölümünden emekli Prof. Dr. Achin VANAİK’e, kaynak nerileri için Punjab Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Prof. Dr. M. RAJIVLOCHAN’a, lkesi Hindistan hakkında sorduğum tüm sorulara sabırla ve içtenlikle cevap veren ve Hindistan’ı anlama gayretlerimde saatlerini bana ayıran İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora ğrencisi Upasana GAYAN’a ve yine Hindistan’ı anlama abamda sorularımı cevapsız bırakmayan İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans ğrencisi Mubassir ANJUM’a teşekkür ederim. Gerek tüm eğitim hayatım

boyunca gerekse de tez sürecinde benden desteğini hiç esirgemeyen aileme de teşekkürü borç bilirim.

Buket TEMİZTÜRK

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KARAKTER KAVRAMININ TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. ULUSAL KARAKTER ÇALIŞMALARI VE DIŞ POLİTİKA	6
1.2. ULUSAL KARAKTER ÇALIŞMALARININ EPİSTEMOLOJİSİ	14

İKİNCİ BÖLÜM

HİNT KARAKTERİNİ OLUŞTURAN PARAMETRELER

2.1. TARİH	25
2.2. DİN.....	43
2.3. DİL	60
2.4. KÜLTÜR	69
2.5. MEKÂN	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNT KARAKTERİNİ OLUŞTURAN PARAMETRELERİN DIŞ POLİTİK OLAYLARA ETKİLERİ

3.1. HİNDİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASININ GENEL KARAKTERİ.....	95
3.2. TARİH PARAMETRESİNİN ETKİLEDİĞİ OLAYLAR.....	110
3.2.1. 1998 Nükleer Denemeleri	111
3.2.1.1. Olayın Gelişimi	111
3.2.1.2. Olayın Kırılma Anı.....	115
3.2.1.3. Tarih Parametresi Doğrultusunda Olayın Değerlendirilmesi.....	117
3.2.2. 1999 Kargil Krizi	133
3.2.2.1. Olayın Gelişimi	133
3.2.2.2. Olayın Kırılma Anı.....	135
3.2.2.3. Tarih Parametresi Doğrultusunda Olayın Değerlendirilmesi.....	138
SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA	159
EKLER.....	186

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.: Hint Alt Kıtasında Diller.....	67
---	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1.: Kast Sistemi Ana Gruplar Diagramı (Varna System).....	74
---	----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1.: Hinduizm'in Yayıldığı Alanlar.....	82
Harita 1.2.: Sanskrit Dili ve Hindu Kültürünün Yayılma Alanı.....	83
Harita 1.3.: Shakti Organlarının Hindistan'daki Dağılımı.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKDTYK	:Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Art.	:Article
AÜSBFD	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BJP	:Bharatiya Janata Party
bkz.	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTO	:Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CTBT	:Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması
Çev.	:Çeviren
LOC	:Kontrol Hattı
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
MUF	:Müslüman Birleşik Cephesi
NPT	:Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
RSS	:Rashtriya Swayamsevak Sang
SEATO	:Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SÜFEFED	:Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDVİA	:Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Trans.	:Translate
TTK	:Türk Tarih Kurumu
VHP	:Vishwa Hindu Parishad
Yay.	:Yayınları
Yön.	:Yönetmen

GİRİŞ

Devletlerden ziyade esas olan ve daha uzun ömürlü olan milletlerdir. Devletler insanlar gibidir, doğar, büyür ve nihayetine kavuşur¹. Yıkılan devletin halkları tarafından kurulacak olan yeni devlet başka bir yapıyla, kıyafetle meydana gelirken, elbetteki geçmişe dair izler taşır. Bu durum tıpkı insanların yaşam sürecindeki döngüye benzemektedir. Miadını dolduran bir insan bu dünyadan göçüp giderken, ondan meydana gelenler gidenin izlerini taşımaya devam ederler. Hatta dünyaya yeni gelenler sadece bir nesil öncekilerin izlerini değil, birkaç nesil öncekilerin de izlerini taşımaya devam edebilmektedir.

Dünya üzerinde birçok millet yaşamını sürdürmekte ve hemen hepsi birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Kur'anı Kerim'in de bu konuda insanlığı bilgilendirdiği görülmektedir. Bu anlamda “*O, herşeye hilkatini (yaratılışını) ve karakteristiğini (özellikliğini) verdi, sonra da ona doğru yolu (onu arayıp bulmayı) gösterdi*”² âyeti dikkat çekicidir. Yine Kur'an'ın dillerin ve renklerin çeşitliliğine³ yaptığı vurgu dünya üzerindeki milletlerin farklılığına işareti dolayısıyla mühimdir. Bu bakımdan milletlerin varlığı ve farklı karakterlere sahip olduklarına dair bilginin mevcudiyeti çok eski zamanlara kadar götürülebilir. Bununla birlikte çalışmada millet ya da ulus kavramı, Fransız Devrimi'nden sonra gelişen milliyetçi akımlar ve ortaya çıkan ulus-devletler bazında değil, ortak tarih, din, dil, kültürü olan ve ortak duyguları paylaşan insan topluluğu olarak ele alınmıştır⁴. Diğer bir deyişle millettten kastedilen belli bir adı olan, tarihsel süreç içerisinde sürekliliğini sağlamış ve derinlik kazanmış insan topluluğudur. Öte yandan tüm milletler farklı karaktere bürünmüştür ve milletlerin karakterleri muazzam bir tarihsel süreç içinde meydana gelmiştir. Bunun

¹ İbn Haldun, **Mukaddime I**, (Ed. Arslan Tekin), 2. Baskı, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yay., 2016, s.370-373.

² Kur'an, XX, 50.

³ Kur'an, XXX, 22.

⁴ Bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan “ulusal karakter” kavramı daha çok ulus-devletleri refere ettiği için, çalışmanın başlığında “ulusal” sıfatı kullanılmamıştır. Zira yukarıda belirtildiği üzere, çalışmanın odak noktası “millet” olduğundan ve Hint'in tarih sahnesine çıktığı andan itibaren şekillenen karakteri değerlendirildiğinden çalışmanın başlığında “Hint karakteri” tabirinin kullanılması uygun görülmüştür. Öte yandan akademik üslubun ve literatürle dil birliği sağlanması açısından çalışmada, “ulusal karakter” kavramı, çalışmanın teorik özü olan “milletlerin karakteri” kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

yanında milletlerin karakterlerinin kolay kolay değişmediği ve sahip oldukları karakterin her millete has tutum, davranış ve refleksler kazandırdığı kabul gören bir gerçektir.

Ulusal karakter çalışmalarının kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Modern zamanda ulusal karakter kavramıyla anılsa da, ileride bahsedileceği üzere, bazı farklı kavramlar altında ancak benzer metodolojiler çerçevesinde söz konusu çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak faşizm, komünizm ve milliyetçi ideolojilerin millet kavram ve fikrini kötüye kullanması sonucu sosyal bilimlerin akademi camiası bu kavrama sırtını dönmüştür. Bunun yanında söz konusu kavramın ve ulusal karakter çalışmalarının tekrar uyandırılmaya başladığı görülmektedir. Bunun nedeni ise geç modernitenin sosyo-politik krizidir⁵. Zira modernite ile birlikte milletlere nüfuz eden kavramların meydana getirdiği değişim ve dönüşümler önemli sosyo-politik krizleri doğurmuştur. Esasen bu krizler, her milletin modern olgulara verdiği tepkilerdir. Bu tepkilerin anlaşılması ve çözüm bulunabilmesi için de her milleti kendi dinamikleriyle anlamak ve değerlendirmek gerektiği gerçeği tekrar önem kazanmaya başlamıştır.

Ulusal karakter çalışmalarının siyaset bilimine hizmet eden kısmı ise milletlerin karakterlerinin oluşum ve değişim süreçlerine dair bilgilerin, egemen olay ve politik dinamikleri anlama adına en etkili kaynak olmasıdır⁶. Bununla birlikte, söz konusu çalışmalarla amaçlanan sadece ele alınan bir milletin eylem ve tepkilerine bir açıklama bulmak değil, spesifik bir problem karşısında muhtemel davranış ve reaksiyonları konusunda bir tahminde bulunmaktır. Bu anlamda ulusal karakter çalışmalarının dar çerçevede siyaset bilimi ve dış politika, geniş çerçevede sosyal bilimlerde bir strateji unsuru olarak kullanılmasının gerekliliği de görülmektedir.

Ulusal karakter çalışmalarının gerekliliğine dair bazı somut örnekler vermek daha aydınlatıcı olacaktır. Bunun için bu çalışmanın ana öznesi olan Hindistan'a göz atılabilir. İlk olarak McDonalds'ın Hint gıda pazarında neden başarısız olduğunu değerlendirmek ulusal karakter çalışmalarının önemi konusunda önemli bir örnek

⁵ Alexandre Dorna, "Le Caractere National, Remarques Conceptuelle et Epistémologique", **Le Caractère National: Mythe ou Réalité? Sources, Problématique, Enjeux**, (Ed. Michel Niqueux), Caen, Cahiers de la Maison de la Recherche en Sciences Sociales, N° 48, 2007, s.17-18.

⁶ Dorna, **a.g.e.**, s.21.

teşkil etmektedir. Kültürel küreselleşmenin önemli simgelerinden biri olan McDonalds'ın Hindistan pazarına girerken izlediği standartlaştırma ya da tek-tipleştirme stratejisi Hint karakterine uymamıştır. Çoğunluğu teşkil eden Hindu nüfusun dindarlığı, dolayısıyla yeme-içme kültüründeki büyük hassasiyet ve yerel değerlere olan bağlılığı McDonalds'ı, verdiği tavizlere rağmen, Hint gıda pazarında başarısız kılmıştır. Yine hamburger gibi küresel bir lezzet olan pizza Hindistan'da tutunmayı başarsa da bu Pizza Hut eliyle değil, Hint karakterini iyi bilen Singapur menşeli Pizza Corner ile sağlanmıştır⁷. Hindistan'daki uluslararası gıda şirketlerinin durumu, ticari yatırımlarda dahi milletlerin karakterine dair bilginin ne kadar mühim olduğunu göstermektedir.

Diğer bir örnek ise Hindistan'da modern devlet olgusunun Hint'in kendi dinamikleri çerçevesinde nasıl bir toplumsal dönüşüm yarattığıdır. Modern devletin ülkede artan nüfuzu, demokrasinin genişlemesi ve liberalleşme sürecinin 1980'ler itibariyle başlaması Hindistan'da, Batı'nın aksine, farklı bir sürecin yaşandığını işaret etmiştir. Zira dünyanın büyük çoğunluğunda benimsenmiş olan demokrasi, liberalizm ve modern devletin egemenlik anlayışı Hindistan topraklarında farklı olgulara neden olmuştur. Tüm bu değerler, Hindistan'ı kendine has kılan kast sisteminin oluşturduğu toplumsal yapı ve algıda önemli değişimlere yol açmıştır. Çünkü bu değerler, Hint topraklarına geldiğinde de farklı şekilde algılanmış ve uygulamada Batı'yla kıyaslandığında değişiklik göstermiştir. Batı'ya ait kavramların Hindistan'a gelişiyse neden olduğu dönüşüm ve bunun sancısı Babür Mescidi'nin yıkılışına ve Gucarat isyanının yaşanmasıyla kendini göstermiştir⁸. İkinci bölümde ortaya konulan Hint karakteri sayesinde verilen örnekler daha anlaşılır olacaktır. Bununla birlikte verilen örneklerle vurgulanmak istenen, ulusal karakter çalışmalarıyla Hindistan'ın Batı kaynaklı modern değerlere verdiği tepkiyi yorumlayabilmektir. Ayrıca ülkede yaşanan sorunların nedenlerinin de Hint karakteri çerçevesinde analiz edilmesiyle net olarak

⁷ Tulasi Srinavas, "Kaderle Randevu: Kültürel Küreselleşmede Hindistan Örneği", **Bir Küre Binbir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik**, (Ed. Peter L. Berger, Samuel P. Huntington), (Çev. Ayla Ortaç), İstanbul, Kitap Yay., 2003, s.105-108.

⁸ Sudipta Kaviraj, **The Imaginary Institution of India: Politics and Ideas**, New York, Columbia University Press, 2010, s.214-232.

ortaya konması sağlanabilecek ve problemlerin çözülebilmesi için uygun stratejiler oluşturulabilecektir.

Her iki örnekten de görüleceği üzere ulusal karakter çalışmaları sosyal bilimler çalışmalarına birçok açıdan önemli katkılar sağlayacaktır. Yaşanan olgu ve olaylar, ulusal karakter çalışmaları sayesinde rahatlıkla yorumlanabilecek ve gerektiğinde stratejiler oluşturulmasında mühim bir rol oynayacaktır. Bu çalışmanın ana çatısı olan ulusal karakterin bir devletin dış politikasını etkilediği tezinin yanısıra, ulusal karaktere dair bilginin uluslararası ilişkiler, dış politika ve istihbarata büyük ölçüde temel teşkil ettiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı olan Hint karakterinin, Hindistan'ın 1990-2005 yılları arasındaki Hindistan'ın dış politikasına olan etkileri değerlendirilerek çalışmanın temel tezinin sağlaması yapılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Hint karakterine dair bilginin Türkiye'nin Hindistan ile ilgili yapacağı dış politika ve profesyonel analiz çalışmalarına bir temel oluşturması amaçlanmıştır.

XX. yüzyılda, ulusal karakter çalışmaları daha çok antropoloji bilimi çerçevesinde şekillendiği için, karakter çalışmalarında izlenen metod daha çok insan odaklı ve bilimin kendine has yöntemlerine maruz kalmıştır. Ancak ileride ulusal karakter kavramının epistemolojisi başlığı altında incelenecek olan İbn Haldun, Montesquieu, Voltaire, Jean Jacques Rousseau, David Hume, John Stuart Mill gibi XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla uzanan kâdim düşünürlerin, milletlerin karakterinin tespit edilmesine dair sundukları yöntemler bu çalışmada izlenecek olan metodun temelini teşkil etmektedir. Öte yandan ulusal karakterin tespitinde ortak bir metod ya da yöntemin olmayışı, çalışmada kavramın incelenmesi için belirli parametreler tespit etme çabasına sürüklemiştir. Böylece ulusal karakter çalışmaları için genel bir şablon sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca tıpkı bir insanın bir olay ya da bir kriz karşısında karakteri gereği tepki vermesi gibi, bir millet de önemli olaylar karşısında ulusal karakteri gereği hareket edecektir⁹. Bu gerçekten hareketle, elde edilen şablon sayesinde Hint karakteri tespit edilmiş ve Hindistan'ın dış politikasına olan etkileri değerlendirilmiştir.

⁹ Washington Platt, **National Character in Action: Intelligence Factor in Foreign Relations**, New Jersey, Rutgers University Press, 1961, s.74.

Çalışmanın temel sorularının yanında Hint karakterinin mahiyeti, Hint karakterinin oluşumunda kırılma noktalarının neler olduğu ve ulusal karakteri belirleyen parametrelerden hangisinin Hint karakterinin oluşmasındaki rolünün baskın olduğuna dair sorular tezin yan sorularını teşkil etmektedir. Ayrıca Hindistan'ın 1990-2005 yılları arasında Hint karakterinin dış politikaya nasıl bir etkide bulunduğu ve yaşanan dış politik olaylarda Hint karakterinin etki derecesi çalışmanın son bölümüne dair yanıtlanması hedeflenen diğer soruları oluşturmaktadır.

Dünya düzeninin şekillendiği yeni evreye doğru Hindistan'ı daha iyi anlama konusunda ve bahsi geçen ülke ile ilişkilerinde Türkiye doğru stratejiler yürütmek zorundadır. Bu nedenle doğru ve başarılı politikalar için Hindistan'ı daha iyi tanımak elzemdir. Tüm bu amaçlar adına, bu çalışmanın bir nebze olsun bu konudaki akademik boşluğu doldurması temenni edilmektedir. Bunun için öncelikle karakter kavramı ve karakteri belirleyen parametreler ortaya konmuş ve ardından bu parametreler doğrultusunda Hint karakteri değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KARAKTER KAVRAMININ TEORİK ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde ilk olarak ulusal karakter çalışmaları ve ulusal karakter çalışmalarının dış politika ile ilişkisi ele alınmıştır. Bunun yanında, çalışmanın hipotezini oluşturan kavramlardan biri “karakter”dir ve konunun anlaşılmasına katkı yapması amacıyla bir milletin sahip olduğu karakter kavramı üzerinde durulmuştur. Ulusal karakter çalışmalarının epistemolojisi ortaya konularak, milletlerin karakterinin değerlendirilmesinde esas alınacak olan parametrelerin tespiti gerçekleştirilmiştir.

1.1. ULUSAL KARAKTER ÇALIŞMALARI VE DIŞ POLİTİKA

Ulusal karakter, bir devletin dış politikasını etkilediği gibi, bir milletin karakterine dair bilgi bir devlete muhatabı olduğu aktörler hakkında önemli veriler sunacaktır. Bu veriler sayesinde dış politika yapımında ve uluslararası ilişkiler alanında bir devlet, yapı içindeki aktör ya da aktörlerin kim olduklarını ve kim olduklarıyla bağlantılı olarak ne yaptıklarını anlama ve ne yapabileceklerini öngörebilme yeteneği kazanacaktır. Başarılı bir dış politika yapımı ve profesyonel analizler için ister savaş isterse barış zamanında olsun, karşı tarafın karakteri ve eylemleri arasındaki bağlantıyı kurabilmek bir devlet için önemli bir güç unsuru olacaktır¹.

¹ Bu noktada ulusal karakter çalışmalarının, uluslararası ilişkiler disiplininin teorilerinden biri olan inşacı (konstrüktivist) teoriye yaklaştığı düşünülebilir. Zira inşacı teoriye göre devletler, sosyal olgulardır ve belli çıkarları vardır. Bahsi geçen teoriye göre bu çıkarlar, devletlerin kimlikleriyle doğru orantılıdır. İnşacı teoriye göre devletler, uluslararası ilişkilerde dış dünyayı algılayış biçimlerine göre farklı kimliklere bürünürler. Bu anlamda inşacı teorisyenlere göre, bir devlet dost ve düşman olarak nitelediği diğer devletlere göre farklı davranışlar sergileyecektir. Bununla birlikte inşacı teori de uluslararası ilişkilerde bir devletin kim olduğu ve ne yaptığı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bkz. Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, İstanbul, Der Yay., 2014, s.218-222; **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler**, (Ed. Haydar Çakmak), İstanbul, Doğu Kitapevi, 2014, s.126-127. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, inşacı teorisyenlerin odaklandığı kavramın “kimlik” olmasıdır. Zira bahsi geçen teorinin de belirttiği üzere, kimlik sonradan inşa edilen bir olgudur. Ulusal karakter çalışmalarının epistemolojisi başlığında ele alınacağı üzere, karakter ve kimlik kavramları muadil değildir. Bu anlamda ulusal karakter, daha derin ve detaylı bir analiz gerektiren, kimliğe göre değerlendirmesi daha zor olan bir kavramdır.

Modern zamanda, milletlerin farklı karakterler barındırdığı düşüncesi sosyal bilimlere konu olmuş ve “ulusal karakter” kavramı adı altında önemli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı arefesi ve dönemin uluslararası konjonktürünün getirisiyle ulusal karakter çalışmalarının dış politikada önemli bir strateji unsuru olarak kullanıldığı ve söz konusu çalışmaların ivme kazandığı görülmektedir. Ulusal karakter çalışmaları farklı ekollere tabidir ve milletlerin karakterini oluşturan parametrelerden hangilerinin daha çok vurgulandığı ekollere göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada ise Fransız ve Amerikan ekollerinden bahsedilmiştir.

Amerikan ekolünde ulusal karakter çalışmaları, 1930-1940’lı yıllarda antropoloji biliminin öncülüğünde şekillenmiş ve bu alandaki çalışmaların metodlarını dönemin siyasi durumu belirlemiştir. ABD’de II. Dünya Savaşı boyunca, antropolojinin büyük oranda nüfuz ettiği ulusal karakter çalışmalarına Margaret Mead ve Ruth Benedict gibi isimler öncülük etmiştir. Özellikle 1941 Pearl Harbor saldırısı ve sonrasında gelişen süreçte, ABD’nin Japonya’ya karşı izlediği strateji ve politikaların temelinde ulusal karakter çalışmalarının önemli bir etkisi olmuştur. Bu amaçla ulusal karakter çalışmalarını yürüten ekibin ABD Donanması’na bağlı Savaş İstihbarat Bürosu’nda çalışması büyük bir stratejinin parçasıdır².

Japon karakterine dair önemli çalışmaların yürütüldüğü dönemde ABD’nin Dışişleri Bakanlığı’na bildirilen raporda, Japonya’ya karşı yürütülen savaş propagandasında ABD’nin “sert bir baba sesi” benimsemesi gerektiğine dair nasihat, Amerika’yı Japonya’ya karşı güçlendirebilirdi. Ancak Amerikan karakterinde baba figürüne karşı güçlü bir saygının olmayışı, ABD’nin Japonlara radyoları aracılığıyla onların babası olduğunu söylemesine yol açmıştır. Amerikan yetkililerinin komisyondan gelen mesajı “yanlış” yorumlaması, yine kendi karakterlerinin bir sonucudur. Bu nedenle dönemin ulusal karakter çalışmalarını yürüten ve ABD Donanması’na bağlı olarak çalışan komisyonun önde gelen isimlerinden biri olan Margaret Mead, Amerikan ordusu ve siyasi yetkililerine, Japonlara karşı konuşurken kendilerinin onlardan daha büyük olduğunu hissettirerek hitap etmelerinin söylenmesi

² Federico Neiburg, Marcio Goldman, “Anthropology and Politics in Studies of National Character” **Cultural Anthropology**, Vol. 13, No. 1, 1998, s.57.

gerektiğini dile getirmiştir³. Zira Japonya ile süren savaş döneminde yaşananlar, ABD’yi kendi ulusal karakterlerini anlama çabalarına yöneltmiştir. Düşman olan veya ittifak kurulan tarafın karakterini bilmek, onlara karşı ya da onların yanında savaşabilme ve işbirliği yapma açısından bir devlete güç kazandırırken, kendi karakterini bilmek de kendi gücünü nasıl kullanabileceğine dair yöntemler sunmaktadır⁴.

Ulusal karaktere dair yürütülen çalışmaların önemli bir ayağı ise Fransa olmuştur. Fransa ekolünde dönemin iktidarı ve sömürge faaliyetlerinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. 1937 yılında ulusal karakter çalışmalarının Fransız ayağını yürüten **L’Institut Havrais** adında bir kurum oluşturulmuştur. Enstitü, Le Havre limanının ekonomi ve coğrafyasıyla bağlantılıydı. Zira Le Havre limanı, dönemin önemli sömürge limanlarından biriydi ve liman adını bulunduğu şehirden almaktaydı. Ayrıca L’Institut Havrais’nin kuruluşunu dönemin Front Populaire (Halk Cephesi) hükümeti de teşvik etmiştir. Bu çerçevede, bu enstitünün kuruluşundan itibaren dönemin Fransa’sının sömürge faaliyetleri üzerinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. “Uygarlık misyonu ve ırkların eğitimi” amaçlarıyla gerçekleştirilen sömürgecilik faaliyetlerinin temelindeki ticari kaygılar, ulusal karakter çalışmalarını beslemiştir. Zira enstitü bünyesinde pamuk ticareti ile ilgilenen yerel Katolik burjuvazi ve Protestan sömürgeci ailelerden gelen üyelerin olması durumu özetlemektedir⁵. Ayrıca ulusal karakter çalışmalarının, sömürge güçlerinin yalnızca ticari çıkarlarını değil, gittikleri topraklarda toplum mühendisliği projelerinin de ana dayasını teşkil ettiği rahatlıkla söylenebilir. Böylece sömürge güçleri, bahsi geçen çalışmalar sayesinde sömürgeleştirdikleri milletlerin sadece bedenini (mekân) değil, ruhlarına (ulusal karakter) da nüfuz etmenin yolunu elde etmişlerdir.

1984 yılına kadar sürekli olarak çalışmalarına devam eden ve dergi çıkaran Fransız ekolü, belirtilen yıl sonrası dergi adında değişikliğe giderek yayınlarını

³ Margaret Mead, “End Linkage: A Tool for Cross-Cultural Analysis”, **About Bateson: Essay on Gregory Bateson**, (Ed. John Brockman), New York, E. P. Dutton Publisher, 1977, s.181.

⁴ Neiburg, Goldman, **a.g.m.**, s.64-65.

⁵ Frédéric Carbonel, “Origines et Développement de L’Institut Havrais de Sociologie Économique et de Psychologie des Peuples, de L’hiver 1937 aux Années 1980”, **Annales de Normandie**, 57e Année, N°1-2, 2007, s.133-135.

sürdürmüştür. L’Institut Havrais’nin kazandığı başarının büyük bölümünü dünyanın her yerinde kurulan geniş şebekeye ve bu şebekeye bağlı yüzü aşkın muhabir üyeye borçludur. Bu üyelerin hepsi yine bu alanda çalışan, ilgi duyan, önemli çalışmalar veren kişilerdi⁶. Amerikan ekolünün başını çeken isimlerden Ruth Benedict de bu şebekeye bağlı olan aracı üyelerden biriydi⁷.

L’Institut Havrais’nin kurucularından Prof. Dr. Abel Miroglio’nun **Halkların Psikolojisi** olarak Türkçe’ye kazandırılan çalışmasında, ulusal karakter çalışmalarının genel çerçevesini ortaya koyarak genel bir metodoloji ortaya koymuştur. Ayrıca milletlerin karakterine dair yapılan çalışmalara da değinerek önemli bir bibliyografya ortaya koyduğu gibi, söz konusu çalışmaların tarihinin ne kadar eski olduğunu da göstermiştir.

Miroglio, milletlerin karakterine dair çalışmaların tarihinin esasen çok eski olduğundan bahseder. Tarih boyunca birçok insan gerek kendi milleti gerek diğer milletleri uzak ya da yakın, dost ya da düşman olsun onları tanımaya doğru yöneldiğini ifade eder. Tarih ve coğrafya çalışmalarının yanısıra coğrafi keşiflerle birlikte farklı milletleri tanıma arzusunun kuvvetlendiğini dile getirir. Ayrıca yüzyıllar boyu birçok filozofun da milletlerin kendilerine, özgünlüklerine ve çeşitliliklerine ilgi duyduklarını zikreder. Çalışmasında önemli bir bibliyografya ortaya koyan Miroglio, tarih ve coğrafyanın temelini oluşturduğu milletlerin karakteri çalışmasının konusu düşünüldüğünde tarihin babası sayılan Herodot, sadece bireysel mizaçların sınıflamasını yapan farklı iklim ve coğrafi yapıların etkisi altında milletlerin mizaçlarının nasıl olduğunu gösteren sınıflandırmayı yapmasıyla Hipokrat, Platon⁸, Aristoteles gibi birçok kadim ismin aslında bu çalışma alanının temelini oluşturduğunu göstermiştir. İbn Haldun, Hume, Voltaire, Montesquieu, Herder, Vico gibi önemli isimlerin çalışmalarının yanında seyahatnamelerin dahi ulusal karakter çalışmalarının temel kaynaklarını teşkil ettiğini de eklemiştir. Zira tüm bu çalışmalar beşer çeşitliliği

⁶ Abel Miroglio, **Halkların Psikolojisi**, (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yay., 1973, s.113.

⁷ Carbonel, **a.g.m.**, s.138.

⁸ Platon’un milletlerin karakter çalışmalarına yaptığı katkı hakkında bir değerlendirme için bkz. Pierre Ansart, “De Platon À Herder, Le Character National”, **Le Caractère National: Mythe ou Réalité? Sources, Problématique, Enjeux**, (Ed. Michel Niqueux), Caen, Cahiers de la Maison de la Recherche en Sciences Sociales, N° 48, 2007, s.31-32.

vurgusunun altını çizer. Miroglio'nun dediği gibi insan çeşitliliğinin bilinmezlikten gelinmesi, vahim sonuçlar doğuran ahlaksal ve politik yanlışların kaynağını teşkil eder⁹.

Miroglio çalışmasında ulus, millet, halk kavramlarını katı kalıplar içinde değerlendirmez. Halkların psikolojisi tabiriyle de sadece ulus ya da toplumların psikolojisinden bahsetmez. Ayrıca kendisi halk psikolojisi tabirini kullanırken, çalışmasında ulus ya da ulus olmamış toplumlar olarak sınırlandırılmasını da istemez. Miroglio da “millet, ulus nedir?” sorularının milletlerin karakteri çalışmalarını eleştirenlerce hep sorulan sorular olduğunu ve bundan kaçınmanın imkânsız olduğunu belirtir. Ama Miroglio, “bir ad taşıyan, genellikle bu ada bağlı kalan büyük-küçük” tüm milletlerin bu çalışmanın kapsamı içinde olduğunu ifade eder. Bunların vurgusuyla, ulusal karakter çalışmalarının zaman (tarih) ve mekân (coğrafya) gibi iki büyük boyutu göz önünde bulundurmak zorunda olduğunu savunur¹⁰.

Miroglio çalışmasında milletlerin karakteri çalışmaları konusunda Alman ve İngiliz ekollerinden de bahsetmiştir. İlk olarak Almanya değerlendirildiğinde, Almanlar I. Dünya Savaşı sonrası uğradığı yenilgi neticesinde en çok diğer milletleri kendi gerçek özgünlüklerinde daha iyi tanıma gerekliliği hissetmiştir. Bu anlamda Almanya liselerde bu konuda eğitim başlatmış, pedagojik olarak diğer milletlerin ruhunu yansıtan metinler seçilerek müfredata yerleştirilmiş ve gençler bu konuda bilinçlendirilmiştir¹¹. Yine Almanya'nın ileri sanayisi sayesinde ticari ilişkiler yürüttüğü milletlerin karakterine riayet etmesiyle ünlü olduğu da bilinmektedir¹². Zira bu bilginin Almanlara ekonomik alanda da güç kazandırdığı açıkça görülmektedir.

İngiltere'deki söz konusu çalışmalar değerlendirildiğinde Miroglio, sayılabilecek en önemli ismin Arnold Tonybee olduğunu zikreder. Miroglio'ya göre Toynbee, tarihin incelemesini yaparken ona en yüksek anlamını vermiş ve Amerikalıların öngördükleri gibi millet ya da medeniyetlerin sadece kültürden ibaret

⁹ Miroglio, **a.g.e.**, s.17-29.

¹⁰ Miroglio, **a.g.e.**, s.5-12.

¹¹ Miroglio, **a.g.e.**, s.147.

¹² Alfred Fouillée, **Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri**, (Haz. Orhan Sakin, Adnan Yıldız), İstanbul, İdil Yay., 2012, s.129.

olmadığını göstermiştir. Toynbee bir yandan uygarlıkların damgalarını bastıkları millet ya da halk topluluklarından daha önemli olduklarını ortaya koyarken, aynı zamanda milletlerin ve halkların uygarlıklarla olan ilişkilerini daima hatırlamak gerektiğini de göstermiştir. Örneğin, Batı medeniyetine bağlı tüm milletlerin onun yıkılmasını önlemek adına görevlerini yerine getirmek zorunda olduğunu göstermektedir¹³.

Yine bahsi geçen Fransız ekolünün önemli isimlerinden André Siegfried'in **Milletlerin Karakterleri** olarak Türkçe'ye çevrilen eserine milletlerin karakterinde bir süreklilik olduğunu ve her zaman ortaya çıktığını söyleyerek başlamıştır. II. Dünya Savaşı'yla birlikte değişen dünya şartları çerçevesinde Batı medeniyetini oluşturan temel direkler olarak belirttiği Latin, Fransız, İngiliz, Alman, Rus ve Amerikan milletlerinin karakterlerini değerlendirmiş ve değişen zamanın ruhuna karşı Batılı milletlerin bu yeni olgu ve olaylara vereceği tepkiyi ve bu tepki sonucu Batı medeniyetinde yaşanabilecek değişimleri ve olası tehditleri ortaya koymaya çalışmıştır¹⁴. Siegfried'in bahsi geçen milletlerin karakter incelemesini tarih, din, dil, kültür, coğrafya ve iklim parametreleri üzerinden yaptığı görülmektedir.

L'Institut Havrais'nin üçüncü önemli ismi ise Alfred Fouillée'dir ve çalışması **Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri** olarak Türkçe'ye kazandırılmıştır¹⁵. Fouillée bir milletin karakterinin doğal çevre, tarih, dil, kültür ve din unsurlarının değerlendirilmesi ile belirlenebileceğini belirtir. Tarih unsuruyla bir milletin savaşçı mı barışçı mı olduğunun, askeri vasıflarının olup olmadığının yanısıra tarih boyunca şekillenen idari ve sosyal müesseselerin de değerlendirileceğini zikreder. Yine dil ve dinin yapısı, hayat tarzı gibi unsurların bir milleti nasıl etkilediği analiz edilerek

¹³ Miroglio, **a.g.e.**, s.181.

¹⁴ André Siegfried, **Milletlerin Karakterleri**, (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yay., 1961, s.3, 27.

¹⁵ Alfred Fouillée'nin bu eseri ilk olarak Cumhuriyet'in ilanından önce 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Atatürk tarafından da okunmuş, notlar alınmış ve tavsiye edilmiştir. Atatürk'ün altını çizdiği bazı kısımlar da kitaba eklenmiştir. Bkz. Fouillée, **a.g.e.**, s.12, 20-vd.

karakter tahlili yapılabileceğini ifade eder. Zira Fouillée, belirtilen çalışmasında da bu parametreler çerçevesinde Avrupa milletlerinin karakterlerini ortaya koymuştur¹⁶.

Amerikan ve Fransız ekollerinin yanında, ulusal karakter çalışmalarının dış politika ve uluslararası ilişkiler alanındaki önemi görülmüş ve önemli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Washington Platt, **National Character in Action: Intelligence Factor in Foreign Relations** adlı eserinde başarılı bir dış politika yapımı ve uygulamasının yanında uluslararası ilişkileri anlama adına ulusal karakterin temel faktör olduğunu vurgulamaktadır. Zira sağlam ve istikrarlı bir dış politika için diğer milletleri anlamamanın esas olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda yazar ulusal karakterin, bir milletin bir ulus olarak bir krize tepki verdiği zaman içerdiği baskın özellikler olduğunu dile getirmektedir. Platt'a göre bu baskın özellikler, her milletin ya da ulusun kendi doğalarıyla alakalı olarak fazlasıyla kökleşmiş özelliklerini ihtiva etmektedir¹⁷.

Platt, eserinde bir milletin karakterinin belirlenmesindeki esas felsefeyi belirlerken örnek olarak ele aldığı Japon karakterini inceleyen Ruth Benedict'in metoduna işaret etmektedir. Japon karakterini ortaya koymak için Benedict'in, ilk olarak bahsi geçen milletin herşeyiyle kendine ve ait olduğu milletin gerçeklerine nazaran farklı olduğunu kabul ettiğini ve onları anlama adına önyargısız bir anlayış geliştirdiğini belirtmektedir. Platt, spesifik bir Japon karakterinden ziyade genel anlamda bir Japon karakteri portresi çizen Benedict'in bu metodolojisinin bir milletin karakterini ortaya koyma gayretinin temel felsefesi olduğunu vurgulamaktadır¹⁸.

Washington Platt, dış politika ve istihbarat konusunda ulusal karakterin büyük rolünü bazı örnekler üzerinden değerlendirmektedir. Mesela Almanların tüm hazırlık, plan ve teçhizatlarına rağmen beklenmedik bir şekilde savaşa katılan ve Almanlar kadar güçlü olmayan İngilizlere yenilmelerinin nedenini İngiliz karakterine bağlamaktadır. Platt, Almanların İngilizlere karşı zafer kazanmalarını istiyorsa İngiliz karakterini değiştirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ulusal karakter unsuru gözardı

¹⁶ Fouillée, **a.g.e.**, s.33-34, 73.

¹⁷ Platt, **a.g.e.**, s.vii, 57, 74, 152.

¹⁸ Platt, **a.g.e.**, s.66-67.

edildiğinde istihbarat, dış politika ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda devletlerin gerekli başarıları elde edemeyeceğini, 1939'da Sovyetlerin İngiliz karakterini hesaba katmayarak, İngilizler yerine Almanlarla imzaladığı Saldırmazlık Paktı örneği üzerinden de vurgulamaktadır¹⁹.

Platt'ın milletlerin karakterini uluslararası ilişkiler, dış politika ve istihbaratın temeli olarak ele alması ya da ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda düşmanlarına karşı güç elde etme amacıyla gerçekleştirdiği ulusal karakter çalışmalarının modern zamana ait bir strateji olmadığı görülmektedir. İster savaş ister barış zamanlarında olsun, bir devletin dost ve düşmanları hakkında bilgi sahibi olması gerektiğine dair stratejinin kökenlerini Marco Polo'nun seyahatnamesinde bulmak mümkündür. Marco Polo, XIII. yüzyıl sonlarına doğru babası ve amcasıyla Büyük Moğol İmparatorluğu'na gitmiş ve bu imparatorluğun lideri Kubilay Han'ın güvenini kazanarak resmi görevlere atanmıştır. Marco Polo, üstlendiği resmi görevler nedeniyle Çin ve Hindistan'ın birçok yerlerine gitmiş ve gittiği yerlerde gördüklerini kaleme almıştır²⁰.

Marco Polo'nun, Kubilay Han'ın uzak ülkelerdeki milletlerin kültürlerini ve mevcut durumlarını öğrenmeyi çok sevdiği için imparatorluğun hizmetinde bulunduğu 17 yıl boyunca gittiği yerler hakkında bilgiler toplayarak onları kaydettiği belirtilmektedir. Ancak özel görevler nedeniyle seyahat eden ve gördüğü yerler hakkında topladığı bilgileri düzenli bir şekilde yazıya geçiren Marco Polo'nun bu işi, sadece Kubilay Han'ın diğer milletler hakkındaki merak ve onları tanıma arzusunu yerine getirmek için²¹ yaptığını düşünmek, seyahatnamedeki bilgilerin mahiyeti açısından yüzeysel bir bakış açısı olacaktır. Bu anlamda Marco Polo'nun günümüzün istihbarat toplama görevini yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Zira Marco Polo'nun seyahatnamesi incelendiğinde önemli bir metodolojik altyapı sunduğu görülmektedir. Gittiği yerlerin coğrafyası, tarihi, yönetim şekli, din, dil, kültür yapısı, ekonomik yapı ve zenginlikleri, giyim, yeme-içme alışkanlıkları, geçim kaynakları, ırk yapısı, ahlak ve hukuk yapısı, savunma sistemi ve milletlerin karakterleri hakkında

¹⁹ Platt, **a.g.e.**, s.94,153-154.

²⁰ Marco Polo, **Marco Polo'nun Geziler Kitabı**, (Çev. Ömer Güngören), İstanbul, Yol Yay., 2015, s.13-14.

²¹ Marco Polo, **a.g.e.**, s.15.

gözlem yaparak önemli veriler sunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Marco Polo, gittiği yerlerde tüm bu unsurlara ait veriler vermekten ziyade, ön plana çıkan parametreler hakkındaki bilgileri kaydettiği görülmektedir. Kısacası, devletler açısından milletlerin karakterine dair bilginin öneminin ve bir strateji unsuru olarak kullanımının çok eski tarihlere kadar uzandığı söylenebilir.

Milletlerin karakteri çalışmalarıyla amaçlanan ise ele alınan bir milletin alışlagelmiş davranışlarını anlamak, önemli tarihi olayların nasıl yorumlanması gerektiğini saptamak, zamanın ruhuyla birlikte gelişen olgu ve olaylar karşısında milletlerin nasıl tepki verdiğini değerlendirmektir. Ulusal karakter kavramına dair birçok eleştiri ve yorumlarla²² birlikte kavramın epistemolojisi incelendiğinde görüleceği üzere tespit edilen özellikler, bir milletin tarih, din, dil, kültür gibi unsurlarının tarihsel süreçte oluşan meyveleridir.

1.2. ULUSAL KARAKTER ÇALIŞMALARININ EPİSTEMOLOJİSİ

Çalışmanın çıkış noktası İbn Haldun'un belirttiği gibi devleti insan olarak görmek²³ ve onun karakterinin dış politika reflekslerini nasıl etkilediği sorusunu Hindistan örneği üzerinden cevaplamaktır.

Bir milletin iç ve dış politikasını anlamak ve onun dış politikasındaki tutumlarını ve bunlara neyin, nasıl ve ne şekilde yön verdiğini tespit etmek ya da bir devletin siyasi yapısının akıbetini anlamak siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler için elzemdir. Bir ülkenin başka bir ülke ile ilişkilerinde, tıpkı bir insanın diğer insanlarla ilişkilerinde olduğu gibi, iyi, doğru, sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde yürütebilmesinin

²² Alexandre Dorna, çalışmasında milletlerin karakterine karşı yapılan eleştirilere de değinmiştir. Söz konusu çalışmalara dair yapılan en büyük eleştirilerin ise “millet” kavramıyla ilgili olduğu görülmektedir. Yazar, genel olarak millet kavramının ulus-devlet mantığıyla ele alındığını ve kavrama dair yapılan tanımlamaların, ideoloji ve ele alınan dönemin ruhuna göre değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Dorna, milletlerin ve ulusal duyguların çok uzun bir insani, sosyal ve siyasi tecrübeye dayandığını, çünkü milyarlarca yıl, farklı coğrafya ve iklimler altında insanların bir millet teşkil etme sürecine kadar, toplum olarak birleşmiş, alt kategorilere ayrılmış, karışmış olduklarını ifade eder. Bkz. Dorna, **a.g.e.**, s.24. Ayrıca tarih çalışmaları, millet oluşum süreçlerinin farklı senaryolarını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, kanaatimizce “millet nedir?” sorusuna kesin olarak bir yanıt bulunamamasının nedeni budur ve kavrama dair çalışmalarda her milletin ruhuna bağlı kalınarak, subjektif tanımlamalar üretilmelidir.

²³ İbn Haldun, **a.g.e.**, s.370. Ayrıca bkz. Akif Kayapınar, “İbn Haldûn’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, S. 15, İstanbul, 2006, s.85.

yegâne yolu karşındakini iyi tanımaktan geçmektedir. Gerek bireysel gerekse devletlerarası ilişkilerde “ötekinin” kim olduğunu, ne yaptığını, neye inandığını, nasıl yaşadığını, tercihlerini, hedeflerini, vb. unsurları bilmek, diğer bir ifadeyle empati kurabilmek, istikrarlı ilişkiler kurabilmenin temelini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda kimlik kavramı yerine “karakter” kavramının neden tercih edildiği hususu önem kazanmaktadır. Kimlik kavramı her ne kadar sübjektif bir tanımlama olsa da iki kavram arasındaki farkı açıklamak için psikoloji ve sosyoloji biliminden yararlanmak daha aydınlatıcı olacaktır. Psikolojide kimlik kavramı, bireyin kendini dış dünyaya yansıtırken büründüğü roller olarak ifade edilir. Esas itibarıyla planlanmış, yüklenilmiş tutum ve davranışlar bütününe kimlik denir²⁴. Bu nedenle herhangi bir durum karşısında birey, tercih ettiği kimliğine göre bir tavır sergiler. Yani farklı durumlara göre alternatif kimliğini sergilemeyi tercih edebilir. Ancak karakter, ‘ben’i meydana getiren öğelerle bir bütünlük arz eder. TDK’ya göre karakter şöyle tanımlanmaktadır: “Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ır, seciye”dir²⁵. Bu çalışmada karakter kavramının kullanılmasının sebebi Hint’in edindiği kimliğini tartışmak yerine tarihsel süreçte karakterini oluşturan veya yönlendiren kırılma noktalarının tespitiyle Hint’in benliğini ortaya çıkarmak olmuştur.

Bu anlamda bir ulusun sahip olduğu karakter onun “**ben-idrakini**” yansıtır. Ahmet Davutoğlu’nun ben-idraki konusundaki fikirleri de konunun anlaşılmasına ışık tutacak cinstendir. Davutoğlu’na göre “Ben-idraki herhangi bir kimlik meselesi değildir. Kimlik ile ben-idraki arasında açık bir tanım farkı ortaya koymaksızın medeniyetlerin dış dünyaya yansıyan formlarının psikolojik ve sosyolojik arka planını tesbit edebilmek güçtür. Bu iki kavram farklı iki bilinç düzeyini yansıtır. Kimlik, sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki-bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben-idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuur halini yansıtır. Kimlik sosyal, iktisadi ve siyasi otorite tarafından

²⁴ Fulya Ereker, “Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2010, s.57.

²⁵ “Karakter”, **TDK**, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=183440, 21.08.2017.

tanımlanabilen ve verilebilen bir nitelik taşıırken, özneyi esas alan ben-idrakinin herhangi bir başka otorite tarafından tanımlanabilmesi de, tasfiye edilebilmesi de imkânsızdır.”²⁶

Öte yandan kimlik kavramı daha çok tartışma ya da polemige neden olurken, karakter kavramı öz yapıyı teşkil ettiğinden kimliğe göre tartışma ihtimalini en aza indirmektedir. Dünya devletleri birer insan olarak ele alınırsa her devletin, tıpkı insanlar gibi, birbirleriyle ilişkilerinde ya da bulundukları ortamda diğer devletlere karşı kendini tanımlarken kullandıkları kimlik ya da kimliklerin var olduğu görülecektir. Hindistan örneği değerlendirildiğinde, Hindistan’ın kendini dünya arenasına demokratik ya da seküler kimliğiyle yansıttığı görülecektir. Ancak Hindistan’ın gerek demokratik gerekse seküler kimliğine dair birçok tartışma da bulunmaktadır. Aynı kimliklere sahip olan Türkiye’de de benzer tartışmaların yaşandığı herkesin malumudur. Diğer yandan kurgulanmış/edinilmiş bu kimlikler, karakterin gelişmesine katkıda bulunsa da gerçek “ben”i ortadan kaldırmaktadır²⁷. Gerçek Hint “benliğini” bulma arayışında olan bu çalışmada kimlik kavramı yerine “karakter” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Ulusal karakter bir devletin iç ve dış politikalarının oluşturulmasında ya da dış politik olaylarındaki refleksini anlama konusunda en önemli etkenlerdendir. Bu nedenle devlet adamlarının, karar alıcıların, politika yapıcılarının veya diplomatların ulusal karakter verileri hakkında bilgi sahibi olmaları büyük önem arz etmektedir²⁸. Ancak ulusal karakter kavramı incelenme ve analiz edilmesi bakımından anlaşılması zor bir husustur. Genelde ulusal karakter, bir ulusu diğerlerinden ayırt eden moral,

²⁶ Ahmet Davutoğlu, “Medeniyetlerin Ben İdraki”, **Dîvân İlmî Araştırmalar**, C. I, S. 3, 1997, s.11.

²⁷ Zeynep Türkkan, “Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2011, s.11.

²⁸ Bernard C. Hennessy, “Psycho-Cultural Studies of National Character: Relevances for International Relations”, **Background**, Vol. 6, No. 1/3, Autumn, 1962, s.43-47. Hennessy, ulusal karakterin, ulusal politika ve uluslararası ilişkilerde temel bir role sahip olduğunu savunan çalışmaları incelemiştir. Ulusal karakter verilerinin gerek ulusal politika gerekse uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde yararlı olabileceğini ifade etmektedir. Ancak ulusal karakterin politika reflekslerinde temel bir rol oynadığına karşı çıkmaktadır. Neden olarak da sosyoloji, antropoloji, psikoloji vb. bilimlerde kullanılan yöntemlerin politika uygulamalarına katkıda bulunmadığını savunmaktadır. Ancak sosyolog, antropolog ve psikolog gibi bilim insanlarının uluslararası ilişkileri anlama ve uygulama konularında önemli katkılarda bulunabileceği kanaatini dile getirmektedir.

entelektüel ve karakteristik özellikler olarak tanımlanır. Ulusal karakter unsuru hesaba katılmaksızın yapılacak tüm analiz ve politikalar yanıltıcı olup, hatalara yol açabilir²⁹.

Montesquieu, Jean Jacques Rousseau ve Voltaire gibi Fransız düşünürlerin ulusal karakter üzerine olan tartışmaları XVIII. yüzyıl sonrası Fransız Devrimi'ne giden süreçte "Fransızlar bir ulus ise, onu diğerlerinden ayıran nedir?" sorusu ulusal karakterin oluşmasında etkili olan unsurları bulma çabasına götürmüştür. Bu tartışmalarda genel olarak iklim, politika (yönetim biçimi ve anayasa) ve tarih unsurları üzerinde durulmuştur³⁰. Nitekim ulusal karakter ve ulusal karakteri oluşturan parametrelerle ilgili kesin bir fikir birliğinin olmaması, çalışmada tek bir düşünürün yöntemini takip etmekten ziyade, bu konuda izlenmiş yöntem ve metodlar doğrultusunda ulusal karakter ve onu oluşturan parametreleri belirleme yoluna sürüklemiştir.

Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine** olarak Türkçe'ye kazandırılan eserinde ilk olarak kanunların ülkenin fiziki yapısı, iklimi, konumu, büyüklüğü, nüfusu, toprağın niteliği, halkın meşguliyeti, dini, kültürü, zenginlikleri, ticareti, ahlak ve davranış kuralları vb. parametrelere riayet edilerek oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra saydığı bu parametrelerin hepsinin kökenini iklime ve arazi şartlarına bağlamıştır. Montesquieu'ye göre farklı iklim şartları farklı karakterler meydana getirmektedir. Tüm bunların yanında Montesquieu, eserine her milletin kendine has bir karakteri olduğu ön kabulüyle başlamıştır. Eserinde İspanyolların iyi niyetli, güvenilir ve Çinlilerin ise düzenbaz ve sadakatsiz bir karaktere sahip olduğuna değinmiştir. Hatta her milletin "*genel bir ruha*" sahip olduğunu dile getirmiştir. İnsanları iklimin, kanunların, dinin, yönetim anlayışının, ahlak ve davranış kurallarının, emsallerin yönettiğini ve tüm bu unsurların genel ruhu meydana getirdiğini söylemiştir. Her millette bu parametrelerden birinin daha baskın hale geldiğini ve diğer parametrelerin de baskın olan parametreye boyun eğdiğini

²⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, İstanbul, MKM Yay., 2013, s.148.

³⁰ David A. Bell, "Le Caractère National et L'Imaginaire Républicain au XVIIIe Siècle", **Annales Histoire, Sciences Sociales**, 57e année, N. 4, 2002, s.870-872.

belirtmiştir. Örnek olarak da Roma'yı eski ahlak kuralları ve yönetim anlayışının, Çinlileri davranış kurallarının ve Japonları da kanunların yönettiğini ifade etmiştir³¹.

David Hume, **Ulusal Karakterler** adlı denemesinde, her milletin kendine has davranış tarzlarının olduğunu ve bazı özelliklerin diğer uluslara kıyasla bazılarında daha fazla rastlandığını belirtmiştir. Yani Hume de milletlerin belli bir karaktere sahip olduğunu savunmuştur. Montesquieu'nün aksine bir milletin karakterini oluşturan parametreler arasında iklimin etkili olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Hume de Montesquieu gibi bir milletin meydana gelme sürecinde hangi parametre daha ağır basıyorsa ulusal karaktere de o parametrenin damga vuracağını ifade etmiştir³².

David Hume ulusal karakteri belirleyen parametrelere milletleri gözlemleyerek ulaşmaya çalışmıştır. Çinlilere baktığında ulusal karakterin yüzyıllardır var olan kökleşmiş bir idare biçimiyle belirlendiğini saptamıştır. Zira Hume, ülkenin her bir yanındaki Çinlinin aynı davranışları sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu tezini destekler şekilde, yönetim sisteminin ulaştığı sınırlar içinde de genel olarak aynı ulusal karakterin görülebileceğini belirtmiştir. Hume, tıpkı Avrupa halklarında olduğu gibi yakın coğrafya ve sıkı siyasi, ticari ve kültürel etkileşimin farklı milletler üzerinde benzer ulusal karakterler sergilemelerine neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan Atinalılar ve Thebaililerin, coğrafi olarak yakın olsalar da tâbi oldukları yönetim sistemindeki farklılık nedeniyle bu milletlerin karakterlerinin başkalaştığını tespit etmiştir. Ayrıca sadece devlet idare biçiminin değil, devlet yöneticilerinin tâbi olduğu toplumsal sınıf ve konumlarının da yönetim sistemini etkileyerek ulusal karakterin biçimlenmesinde etkili olacağını ileri sürmüştür³³.

³¹ Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, (Çev. Berna Günen), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017, s.10, 289, 385. Ayrıca Montesquieu (**a.g.e.**, s.389) en ilgisiz görünen bazı ritüel ya da davranış biçimlerinin devlet yapısıyla ne kadar alakalı olabileceğini Çin örneği üzerinden ele almıştır. Çin İmparatorluğu, tek bir ailenin devlet yönetiminde söz sahibi olması ilkesi üzerine kuruludur. Eğer babanın nüfuzu ya da bunu sembolize eden ritüeller azaltılırsa, baba konumunda görülen yüksek dereceli memurlara olan saygının da azalacağını ve yüksek dereceli memurların da 'bir babanın evladına vermesi gerektiği sevgiyi' sunmayacağını söylemiştir. Ya da bir gelinin her sabah kalkıp kayınvalidesine gereken ritüelleri gerçekleştirmeleri vb. uygulamalar imparatorluğu yöneten ruhu meydana getiren duyguyu hatırlattığından ilgisiz gibi görünen tüm bu âdetlerin elzem olduğunu ifade etmektedir.

³² David Hume, **Siyasi Denemeler**, (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul, Pinhan Yay., 2017, s.193, 197, 198.

³³ Hume, **a.g.e.**, s.199-200, 202-203.

Hume, yönetim sisteminin ulusal karakterin oluşmasındaki önemine vurgu yapsa da aynı milletten olan insanların birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde oldukları müddetçe, yani bir asimilasyona maruz kalınmadıkça, farklı ülkelerde olsalar dahi aynı ulusal karakter özelliklerini sergileyeceklerini dile getirmiştir. Zira aynı milletten olanların aynı dil ve dine bağlı kaldıkları sürece aynı ulusal karakter hususiyetlerini taşıyacağını belirtmiştir. Hume, Türkler ve Yunanlılar örneği üzerinden din ve dil unsurlarının ulusal karakteri belirlemedeki rolünün ağırlığını vurgulamış ve bu iki milletin aynı topraklarda yaşamalarına rağmen din ve dildeki ayrışmanın ulusal karakterlerini farklılaştırdığını ifade etmiştir. İspanyolları atalarıyla kıyaslayarak eski İspanyolların daha hareketli, savaşçı ve kavgacı olduğunu, modern İspanyolların ise atalarının ulusal karakterini kaybettiğini zikretmiştir. Hume, bu örnekle bir milletin üyelerinin tutum ve davranışlarının tâbi oldukları yönetim biçiminin yanı sıra toplumun yapı ve terkibi ve bunlardaki süreklilik ve değişimin etkili olduğu kanısına ulaşmıştır³⁴. Genel olarak değerlendirildiğinde Hume için ulusal karakteri belirleyen etkenler yönetim biçimi, din, dil, kültür ve toplum yapısı vb. hususlardır.

Immanuel Kant ise David Hume'ün aksine yönetim biçiminin milletlerin karakterini oluşturan bir parametre olarak ele almamıştır. Eğer yönetim biçimi bir milletin karakterini oluşturuyorsa yönetimin kendisi karakterini nereden alıyor diyerek karşı tezini üretmiştir. Yine Montesquieu'nün ulusun karakterini oluşturan parametreler olarak ele aldığı iklim ve arazi şartları teorisini de reddetmiştir. Buna kanıt olarak da ülkesinden göç eden insanların gittikleri ülkelerde kendi milletlerine has davranışları devam ettirdiği örneğini vermiştir. Fransız, İngiliz, İspanyol, İtalyan, Alman ve Rusların karakter özelliklerini ortaya koymuştur³⁵. Kant ayrıca güzellik ve yücelik duyguları üzerine gözlemlerini aktarırken farklı milletlerin ulusal karakterine göre bu iki kavramın milletlerde nasıl ortaya çıktığını ele almıştır. Ancak bir yandan da farklı milletlerin karakterleri hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Örneğin İranlıları Doğu'nun Fransızları olarak tarif etmiş ve ince zevklere sahip, iyi şair ve

³⁴ Hume, **a.g.e.**, s.200-201.

³⁵ Immanuel Kant, **Anthropology From a Pragmatic Point of View**, (Trans. and Ed. Robert B. Loudon), New York, Cambridge University Press, 2006, s.215-221.

görgülü olduklarını söylemiştir. Ayrıca İslam'ın katı takipçileri olmadıklarını ve Kur'an yorumunda daha ılımlı bir tutum sergilediklerini belirtmiştir. Diğer bir örnek olarak Hint insanını ise *“maceracılığa giren türden hâkim bir grotesk zevkleri vardır. Dinleri komik ve anlamsız benzetmelerden ibarettir. Ucube biçimli putlar, kudretli Hanuman maymununun paha biçilmez dişleri, fakirlerin doğal olmayan kefareti ve benzer şeyler, bu zevkin içindedir. Cenaze töreninde kocanın cesedinin yakıldığı odun yığnında karısının da acımasızca kurban edilmesi, korkunç bir aşırılıktır”* sözleriyle tanımlamıştır³⁶.

İbn Haldun ise milletlerin kendine has özellikleri olduğuna ve her milletin belli özelliklerle diğerlerinden ayrıldığına dair görüşü savunmaktadır. **Mukaddime** adlı eserinde Arapların birçok açıdan karakter tahlilini yapmıştır. Arapları vahşi tabiatlı, yabanî, yağmacı, bozguncu, zorluğa katlanamayan ve bu nedenle düzlük bölgelerde hâkimiyet kurabilen, kendilerini tehlikeye atmayan, sorumsuz, siyasi bir lidere itaat etmeyen, özgür yaşayan, göçebe, medeniyet meydana getirmekten uzak, kurallara uymayan, halkı kötülükten alıkoymayan ve halkın refah ve huzurunu gözetmeyen ve bu nedenlerle idarenin kargaşaya maruz kalmasına neden olan, iktidar davası için sürekli çatışma içinde bulunan, hâkim oldukları yerlerin yıkıldığı ve istikrarın olmadığı, kibirli, gururlu, birlikten uzak, devlet kurabilmeleri için büyük bir dini tesire ihtiyaç duyan ancak tüm bu olumsuz karakterlerine rağmen hidayeti kolaylıkla kabul eden, devlet ve siyasetten uzak vb. gibi birçok karakter özellikleriyle tanımlamıştır³⁷.

Voltaire ise, Montesquieu gibi ulusların “genel birer ruha” sahip olduğuna inanmaktadır. Doğrudan ulusal karakter kavramını kullanmasa da her ulusun bir diğerine oranla farklı olduğunu belirtmiştir. Bir halkın gövdesinde bir ulusun meydana gelebilmesi için uzun bir tarih, ortak bir dil ve elverişli iklim şartlarının olması gerektiğini ifade etmiştir. **Essais sur Les Moeurs et L'Esprit Des Nations** adlı eserinde incelediği ulusların ruhunu da bu parametreler çerçevesinde ele almıştır. Hint ulusunun karakterini ele alırken, sıcak iklimi nedeniyle ürünlerinin bol olduğunu ve Hint halklarının bu iklim sayesinde Hint ulusu haline gelebildiklerini, benimsedikleri

³⁶ Immanuel Kant, **Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler**, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul, Hil Yay., 2010, s.58-59.

³⁷ İbn Haldun, **a.g.e.**, s.200, 328-334.

dini yapının geleneklerini koruduğunu, din ve iklim sayesinde Hint ulusunun huzurlu, sakin bir karaktere sahip olduğunu, kutsal dilleriyle yazılmış kitaplar sayesinde din, kültür ve geleneklerinin korunduğunu belirtmiştir. Voltaire, Çin İmparatorluğu'nun sarayında bulunan en nadir antikaların Hintlilere ait olduğunu söylemiştir. Hatta bu antikalarından biri olarak eski Hint para sikkelerinden bahseder ki, bunlar Avrupalı matematikçi misyonerlere gösterilmiştir. Bu sikkeler Çin'in ilk bakır sikkelerinden daha eskidir. İranlılar da sikke sanatını Hintlilerden öğrenmiştir³⁸. Voltaire, tüm bu örneklerle de Hint ulusunun olağanüstü bir tarihle birlikte oluştuğunu ve belirli bir karaktere sahip olduğunu vurgulamıştır.

Jean Jacques Rousseau ise **Projet De La Constitution Pour La Corse** adlı eserinde, Korsikalılar için hükümet detayına inmeden önce her hükümetin kendine has bir tabiata ve ruha sahip olduğunu ve kendi hükümet şeklini oluşturabilmesi için takip edilmesi gereken ilk kuralın ulusal karakter olduğunu belirtmiştir. Zira Rousseau her ulusun bir karaktere sahip olduğunu ya da olmak zorunda olduğunu ve eğer bir millet belli bir karaktere sahip değilse, ilk olarak o millete bir ulusal karakter kazandırmakla başlanması gerektiğini dile getirmiştir³⁹.

Georgios Varouxakis çalışmasında, John Stuart Mill'in ulusal karakteri milletlerin düşünceleri, duyguları ve alışkanlıkları olarak tanımladığını ve daha çok toplum ve medeniyetin durumuyla bağdaştırdığını dile getirmiştir. Ayrıca Mill'e göre ulusal karakterin bir halkın ondan önce gelenlerinin düşünce, duygu ve alışkanlıklarının sonucu olsa da onlardan sonra gelecek olanların da nedeni olarak gördüğünden bahsetmiştir. Yasa yapımında ve sosyal reform süreçlerinde belirlenen amaç için kullanılacak araçların tespitinde ulusal karakterin önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Tarih unsurunu ulusal karakteri belirleyen en önemli unsur olarak ele almış ve yönetim biçimine kadar her alanda ulusal karakterin önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir. Fransız ulusal karakterini inceleyen Mill, 1830'lardan itibaren ulusal

³⁸ Voltaire, **Essai Sur Les Moeurs Et L'Esprit Des Nations**, Tome I, (Ed. Jean-Marc Simonet), Québec, Edition Électronique, 2002, s.23-24, 68-71, (Özgün eser 1756 tarihli), (Çevrimiçi), http://classiques.uqac.ca/classiques/Voltaire/essai_moeurs_esprit_nations/essai_moeurs.pdf, 25.01.2018.

³⁹ Jean Jacques Rousseau, **Projet De La Constitution Pour La Corse**, (Ed. Jean-Marie Tremblay), Québec, Edition Électronique, 2002, s.16, (Özgün eser 1763 tarihli), (Çevrimiçi), http://classiques.uqac.ca/classiques/Rousseau_jj/projet_corse/projet_corse.pdf, 26.01.2018.

karakteri kolaylıkla ve hızla değişmeyen, sürekli, uzun ömürlü, dayanıklı, inatçı bir olgu olarak görmüştür. Ulusal karakteri politik şartları etkileyen en önemli unsur olarak görmüş ve Fransa'nın yaşadığı sorunların da Fransız karakterinden kaynaklandığını belirtmiştir⁴⁰.

Tüm bu bilgiler ışığında bir milletin karakterini belirleyen parametreler tespit edilmeden önce çalışmada karakteri belirleyen parametrelere Montesquieu'nün iklim unsurunu dâhil etmeden değerlendirmede bulunulduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Nitekim bu konuda David Hume'ün düşüncelerine ağırlık verilmiştir. Zira Montesquieu de eserinde her şeyin iklim parametresiyle açıklanamayacağının farkına varmış olacak ki Hint insanının karakterinde bazı çelişkiler olduğuna değinmiştir. Nitekim Montesquieu güneydeki sıcak iklim şartlarında yaşayan milletlerin nazik, zayıf, cesaretsiz, tembel, ahlâktan uzak vb. olduğunu belirtmiştir. Hint milletini de iklimlerinden dolayı doğal olarak korkak olarak nitelemiştir. Hatta Hint topraklarında doğan bir Avrupalı çocuğun bile Avrupa ikliminin Avrupa ulusuna kazandırdığı cesareti kaybettirdiğini dile getirmiştir. Ancak Montesquieu, Hint ulusunun *“korkak olmalarıyla onların korkunç eylemlerini, âdetlerini ve barbarca tövbelerini”* bağdaştıramaz. Aynı zamanda Hint erkeklerinin korkunç kötülöklere ve kadınlarının kendilerini yakmak için korkaklıklarına rağmen nasıl güç bulduklarına şaşırır. Ancak bunu da Hint'in sahip olduğu doğa şartlarına bağlamıştır. Montesquieu'ye göre doğa, Hint ulusuna çekingen bir karakter verirken aynı zamanda canlı bir hayal gücü de bahşetmiştir⁴¹. Montesquieu iklimin açıklayamadığı durumlarda doğa şartlarına sığınsa da, tek başına iklim ya da doğa şartlarının bir ulusun karakterinin oluşmasında büyük bir rol oynayamayacağı söylenebilir. Ancak daha önce bahsedildiği gibi kanunların belirlenmesinde riayet edilmesi gereken parametrelerin toplamının bir ulusun karakterinin oluşmasında önemli bir rol oynadığı aşikârdır. Montesquieu ile hem fikir olunabilecek nokta ise kanunların belirlenmesi sürecinde ulusun karakterinin esas alınması gerektiğidir.

⁴⁰ Georgios Varouxakis, “National Character in John Stuart Mill's Thought”, **History of European Ideas**, Vol. 24, No. 6, 1998, s.376-378, 385-386.

⁴¹ Montesquieu, **a.g.e.**, s.292-293.

Ulusların karakterleri uzun bir tarihsel süreçte şekillenir ve kolaylıkla değişmezler⁴². Milletlerin karakterleri ancak önemli olay ve olguların gerçekleşmesi sonucu değişebilir. Zira ulusal karakterlere yeni bir yön verebilecek olan büyük olgu ve olaylar milletlerin yaşadığı kırılma noktalarıdır. Yukarıda Hume’ün Eski İspanyollar ve Modern İspanyollar arasındaki karakter farklılığına dair verdiği örnek de bu tezi destekler niteliktedir. Zira İspanyolların tarihsel süreç boyunca yaşadıkları kırılma noktaları modern zamana gelindiğinde karakter yapılarında bazı değişikliklere neden olmuştur. Bir ulusun karakterinin genel anlamda değişmez olduğuna inanılsa da yaşanan kırılma noktalarının şiddetine ve o millette oluşturduğu etkinin derinliğine göre uzun vadede bazı farklılıkları meydana getirdiği de bir gerçektir.

Kırılma noktalarının uzun vadede bir millette oluşturduğu etkiye göre değişiklik yarattığı iddiası İbn Haldun’un geliştirdiği siyaset felsefesinin temeli olan “değişim” ilkesine dayanmaktadır. Bu felsefeye göre İbn Haldun, milletlerin karakterlerinin uzun yıllar geçmesiyle birlikte değiştiğini ve bu değişimlerin milletlerin karakterini oluşturan her unsura sirayet ettiğini belirtmektedir. Bu değişiklik sadece toplum yapısına değil, toplumu oluşturan bireylerin tabiatına, şehirlerin sosyal yapısına hatta devletlerin siyasî dinamiklerine kadar yansımaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu değişimin son derece yavaş, derin ve gizli bir süreçte gerçekleşmesidir⁴³.

Ulusal karakter aynı zamanda bir devletin iç ve dış politikasına da sirayet etmekte ve onları şekillendirmektedir. Mesela Ruslar, Slav kökenlidir ve Slav kelimesi “köle” manasında kullanılan **ésclave-esclavus** kelimesinden gelir. İskandinavyalılar tarafından oluşturulan Rus kelimesi ve onun mensupları eski ve orta çağ boyunca Türk ve Cermen kavimlerinin yönetiminde esir olarak yaşamıştır. Bu nedenle Ruslar, devlet ve siyasi teşkilat kurma kabiliyetinden yoksun kabul edilirler. Ancak Bizans’ın din, dil ve kültüründen beslenen Ruslar, zamanla güçlenmiş ve büyük bir misyon kazanarak dünya sahnesinde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Moskova Patriki’nin Rus Çarı’na giydirdiği Hz. İsa’nın tacı ve onun yeryüzündeki temsilcisi olma unvanını

⁴² Hume’ün (a.g.e., s.198) “bir kuşağın davranış biçimi nasılsa, sonraki kuşakların davranış biçimi de büyük ölçüde aynı olacaktır” savı yukarıdaki bilgiyi destekler niteliktedir.

⁴³ İbn Haldun, a.g.e., s.95-96; Kayapınar, a.g.m., s.85.

vermesiyle, Rus milletine dünya hâkimiyeti amacını da vermiştir. Bu amaç Bolşevik Devrimi'nde dahi kendini göstermiştir. Tarihinin kendisine kazandırdığı esaret psikolojisi, yaşadığı kırılma noktasıyla Rusları dünyanın ana aktörlerinden biri haline getirmiştir. Ancak bu büyük amaca rağmen Rusların devlet yönetimindeki baskıcı tavrı eski esaret psikolojisinin devam eden etkisinden kaynaklanmaktadır⁴⁴. Görüldüğü üzere Rus karakteri bilinmeden Rus siyasetini anlamak ve bir analiz yapmak mümkün değildir.

Amerikalıların girişimciliği, Türklerin asker bir millet oluşu ve cesareti, Almanların disiplinliği ve kaballığı, İtalyanların korkaklığı, Rusların kaba kuvvetçiliği ve inatçılığı, İngilizlerin güvenilmezliği gibi özellikler, ulusların katılacağı her bir eylemi ve siyasi reflekslerini etkileyecektir. Rus ve Alman hükümetlerinin izleyeceği bir politika Amerika ve İngilizinkinden farklı olacaktır⁴⁵.

Sonuç olarak ulusal karakter kavramına açıklık getirmek gerekirse ulusal karakteri, bir ulusun sahip olduğu “sosyal gen” olarak tanımlanabilir. Sosyal geni bir milletin, bir ulusun DNA'sı ve o millete ait olan ve onu diğer milletlerden farklı kılmasını sağlayan kodlar olarak tarif etmek de mümkündür. Bu kodlar ise, tarih, din, dil, kültür ve tüm bu unsurların renklendirdiği mekânlardır⁴⁶. Tüm bu unsurlar bir ulusun zihniyet yapısını şekillendirmektedir. Oluşan zihniyet yapısı sonucu itibarıyla iç ve dış politika denilen ulusal politikaları belirlemektedir⁴⁷. Bu çalışmanın odak noktası dış politika olmakla birlikte, verilen bilgiler doğrultusunda çalışmada ulusal karakteri oluşturan parametreler olarak sosyal gen kodları esas alınmıştır. Belirlenen parametrelerin ulusal karakterin oluşmasındaki etkileri, Hint karakterini oluşturan parametrelerin incelenmesi kısmında teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır.

⁴⁴ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**, 25. Baskı, İstanbul, Ötüken Yay., 2016, s.37-39.

⁴⁵ Arı, **a.g.e.**, s.149.

⁴⁶ Bekir Günay, “Orta Asya’da Arayış, ‘Sosyal Gen’ ve Yeni Modeller”, **Bilge Strateji**, C. I, S. 1, Güz 2009, s.2-3.

⁴⁷ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 66. Baskı, İstanbul, Küre Yay., 2011, s.29.

İKİNCİ BÖLÜM

HİNT KARAKTERİNİ OLUŞTURAN PARAMETRELER

Çalışmada teorik ve kavramsal çerçevede “karakter” kavramı ele alınmış ve karakteri oluşturan parametreler tespit edilmiştir. Bu parametreler tarih, din, dil, kültür ve mekândır. Ortaya konan parametreler doğrultusunda Hint milletinin karakteri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde elde edilen veriler üçüncü bölümde ele alınan Hindistan’ın 1990-2005 yılları arasındaki dış politikasına etkilerinin analizinde tahlil unsuru olarak kullanılmıştır.

2.1. TARİH

İbn Haldun’un tanımladığı gibi tarih geçmiş milletlerin hâl ve ahlâklarını, peygamberlerin, hükümdarların ve yönettikleri devletlerin durumunu ve izledikleri politikayı öğretir¹. Diğer yandan tarih unsuru milletlerin hafızaları olduğu gibi onların benlik-idrakinin oluşumunda temel teşkil eder ve karakterlerinin şekillenmesindeki hayatî unsurların başında gelir. Milletlerin zihniyetini şekillendiren tarih, geçmişî anlayıp ibret alma, mevcut durumu değerlendirme ve dünya arenasındaki yerlerinin tespitinde önemli rol oynar. Aynı zamanda tarih olgusu, geleceği planlama adına projektör görevi görür. Bu nedenle gerçek bir tarih algısı gerçek bir karakter demektir. Gerçek bir karakter de esaslı strateji, analiz ve politikaları doğuracak ve güçlü bir gelecek vaad edecektir².

Hint karakterinin belirlenmesinde ele alınan tarih parametresi, Hint tarihinde gerçekleşen kırılma noktaları esas alınarak değerlendirilmiştir. Zira kırılma noktaları, karakteri oluşturan, yön veren, gizli ve derince gerçekleşen değişimin ana göstergeleridir. Tarihsel süreç içinde oluşan karakteri tespit edebilmek için kırılma noktalarını yakalamak elzemdir.

¹ İbn Haldun, **a.g.e.**, s.61.

² Yunus Oğuz, “Tarihsel Modelleme Yöntemine Göre 1877-1878 ile 1992-1995 Bosna Krizi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.31.**

Antropolojik çalışmalar Hint alt kıtasında³ Hint-Aryanların göçüne⁴ kadar Mohenjo-Daro ve Harappan⁵ yönetimlerinin olduğuna dair bilgiler içerse de, alt kıtanın tarihindeki ilk önemli kırılma evresi Hint-Aryanların göçüdür. Zira Hint-Aryanların göçü ile Hint'in tarihi yazılmaya başlamış, bundan sonra Hint tarihi yazımında ve alt kıtanın egemenliğindeki başrol oyuncularını Hint-Aryanlar öne çıkarmıştır. Hint-Aryanlar kuzeye geldiklerinde Dravidyenler olarak bilinen yerli halk güneye doğru göç etmiş⁶, Hint tarihi büyük çoğunlukla kuzeydeki gelişmeler üzerine yazılmıştır. Güneydeki gelişmeler hakkında günümüzde daha çok bilgi olsa da hâlâ kuzeyin tarihi gibi büyük bir bilgi birikimi yoktur. Kısacası Hint medeniyeti tarihinin aktörleri Hint-Aryanlardır⁷.

Hint alt kıtasının milat öncesi tarihi hakkında detaylı bilgiler yoktur. Bunun sebebi Hint'te tarih bilinci ve tarihi kaydetme geleneğinin olmamasıdır. Hint tarihi hakkında elde edilen bilgiler çoğunlukla yabancı kaynaklıdır⁸. Hindistan'da milattan öncesi dönem için Kosala, Ağna ve Mangada gibi birçok büyük devletin kurulduğu bilinmektedir. Orta büyüklükteki devletlerle beraber, bu devletlerin sayısı 16'yı

³ Bu çalışmada Hindistan'ın bağımsızlığına kadar olan sürecin anlatımına kadar "Hint alt kıtası" tabiri kullanılmıştır. Zira Hindistan terimi her ne kadar kelime anlamı olarak "Hint Diyarı" anlamına gelse de, güncel olarak resmi bir devlet adını içermektedir. Öte yandan Hint alt kıtası denmesinin nedeni, alt kıtadaki tarih, etnik, dil, din, kültür, coğrafi yapı vb. birçok çeşitlilik dolayısıyla bir kıtaya benzemesindendir.

⁴ Hint-Aryanların varlığından önce bulunan Harappan kentlerinin ani çöküşü bilim adamlarını Hint-Aryanların alt kıtayı istila ettiği düşüncesine doğru itmiştir. Zira Aryanların bölgeye istilasını daha çok olumsuz bir anlam taşımaktadır. Ancak yapılan yeni çalışmalarla bu görüş geçerliliğini yitirmiştir. Bu nedenle Aryan istilasını tabiri yerine Aryan göçü kullanımı daha uygun görülmektedir. Bkz. Burton Stein, **A History of India**, (Ed. David Arnold), Second Edition, United Kingdom, Wiley Blackwell Publishers, 2010, s.47, 50.

⁵ Fransız arkeologların çalışmalarıyla, Pakistan'ın Belucistan eyaletinde Merhgarh adlı bir yerleşim yeri bulunmuştur. Bu alan ile Hint alt kıtasının kuzeybatısındaki İndus-Mohenjo-Daro ve Harappan kentlerinin Mezopotamya şehir-devletlerinin bir sömürgesi olduğu ve bu sömürgeler sayesinde alt kıtaya ulaşıldığı düşünülmekteydi. Ancak bu arkeolojik çalışmalar, bu bölgelerin bağımsız birer geçiş bölgeleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca Mohenjo-Daro ve Harappan, Hint tarihinde bilinen en eski medeniyetlerdir. Yusuf Hikmet Bayur, **(Hindistan Tarihi I İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526))**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987, s.21) bunları Sint (Sind) medeniyeti olarak anar. Ayrıca bkz. Ek 3.

⁶ Dravidyen kelimesi Dekkan halkının ırkını değil, dillerini ifade etmektedir. 1856'da Caldwell tarafından icad edilen bu tabir uygun olmasa da kullanılmaya devam etmektedir. Dravidyen tabiri etnik bir anlam içermemekte, güney halkını dilsel bir bütünlük olarak ele almaktadır. Bkz. Fernand Braudel, **Uygurlukların Grameri**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 4. Baskı, Ankara, İmge Yay., 2014, s.245

⁷ Bkz. Ek 11.

⁸ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, **Tarih Felsefesi II Doğu Dünyası Çin; Hindistan; Persia**, (Çev. Aziz Yardımlı), 3. Baskı, İstanbul, İdea Yay., 2011, s.60, 62.

bulmaktadır⁹. Milat öncesi Hint tarihinde önemli olarak zikredilebilecek olaylar Büyük İskender'in istilas¹⁰ ve Budizm temelli büyük krallıkların kurulmasıdır. Büyük İskender alt kıtanın kuzeybatısını ele geçirip, İndus Nehri'ni de geçerek ilermiş, ancak askerlerinin ilerlemeyi reddetmesiyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Buna karşılık Helenistik etkiler, sanatsal ve bilimsel anlamda alt kıtayı değiştirmiştir¹¹. Fakat İskender'in etkisi daha sonra kurulan imparatorluk tarafından alt kıtadan kısa sürede ortadan kaldırılmıştır¹². İskender'in istilasının ardından kurulan Maurya Krallığı (M.Ö.320-185)¹³ Aşoka'nın tahta çıkmasıyla imparatorluk boyutuna ulaşmıştır. Bu imparatorluğun sınırları Hindukuş dağlarından, alt kıtanın güney ucunda kalan birkaç küçük krallık haricinde tüm alt kıtayı kapsamıştır. Budizm'i benimseyen Aşoka, Budizm'in ilkeleriyle ülkesini ahlak abidesine çevirmiştir. Aşoka'nın Budizm'i de yaymak için gerek yakın gerek uzak komşularına misyonerler gönderdiği bilinmektedir. Bu misyonerlerin gittikleri en uzak yerler Suriye, Mısır, Makedonya ve Epir gibi ülkelerdi¹⁴. Aşoka'nın önemi doğruluğu, hoşgörüyü, gerçeği ve en önemlisi saldırgan olmamayı tahta bulunduğu sürece yüceltmış olmasıdır. Bu değerlerin alt kıtadaki varlığının Gandhi'ye kadar hiç kimse tarafından başarılamadığı söylenir¹⁵.

Aşoka'nın ölümü üzerine Maurya İmparatorluğu yıkılmaya başlamış ve M.S. 320 yılında kurulan Gupta İmparatorluğu V. yüzyıla kadar alt kıtadaki tek hâkim güç olmuştur¹⁶. Maurya İmparatorluğu'nun yıkılmasından Gupta İmparatorluğu'nun doğuşuna kadar geçen beş yüz yıllık süreç genel olarak karanlık dönem olarak kabul edilmiştir¹⁷. Bu dönemde alt kıta kuzeybatıda Baktrian Yunanlılar, Sakalar,

⁹ Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.53.

¹⁰ Plutarkhos, **İskender-Sezar Paralel Hayatlar**, (Çev. İo Çokona), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2015, s.61-67.

¹¹ Stein, **a.g.e.**, s.73.

¹² D. S. Sarma, **Studies in The Renaissance of Hinduism in The Nineteenth and Twentieth Centuries**, Benares, Benares Hindu University Press, 1944, s.9-10.

¹³ Bkz. Ek 4.

¹⁴ Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.61.

¹⁵ Sarma, **a.g.e.**, s.10.

¹⁶ Bkz. Ek 5.

¹⁷ Stein, **a.g.e.**, s.86.

Palhavalalar, Kuşanlar, kuzeyde Sungalar ve Kanvalar, Dekkan'da Andhara Şatavanalar ve güneyde ise Tamil hanedanları tarafından yönetilmiştir¹⁸.

Milattan sonra Gupta İmparatorluğu (M.S. 320-550) olarak bilinen güçlü bir devlet kurulmuştur. Maurya İmparatorluğu gibi Guptalar da din eksenli bir imparatorluktu. Fakat Hinduizm'i temel alan Gupta İmparatorluğu, Hindu yönetimi altında alt kıtaya altın çağını yaşatmıştır. Guptalar doğuda Brahmaputra'dan batıda Cumna ve güneyde ise Narmada'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Kuzeydeki komşu krallıkları da vergiye bağlayarak alt kıtanın kuzey kısmını büyük ölçüde ele geçirdiler. Gupta İmparatorluğu'nda en dikkat çeken nokta, eski Hindu kurumlarının yeniden canlandırılması için bilinçli bir şekilde hareket etmeleri olmuştur¹⁹.

Gupta İmparatorluğu, Hunların V. yüzyıldaki saldırılarıyla tüm ihtişamını kaybetmiştir. Hunlara dair pek fazla bilgi olmasa da, alt kıtanın kuzeybatısında Guptaların tüm izlerini yok ettikleri bilinmektedir. Hun saldırısının en önemli etkisi ise Orta Asya'daki kabilelerin Hindistan'a göç edip, yerli kabilelerle birleşmesi olmuştur. Böylece Gucarat ve bazı Racput²⁰ kabilelerine dair ilk izler bırakılmıştır. Bu dönemde güneydeki Tamil üç taçlı prenslikleri olarak bilinen Çola, Pandya ve Çera adlı küçük kabile prensliklerinin varlığı ve Roma ile olan deniz ticaretiyle alt kıtanın güneyi yükselişe geçmiştir²¹.

Guptalardan sonra M.S. 606-647 yıllarına kadar hüküm süren Harşalar, Guptalar kadar büyük bir bölgede hâkim olma isteklerine rağmen sadece Ganj ve Yamuna nehirleri arasındaki topraklarda egemen olabilmıştır. Harşa İmparatoru Harşa'nın ölümüyle (M.S. 647) alt kıtada bölgesel güçler ortaya çıkmaya başlamıştır.

¹⁸ Sarma, **a.g.e.**, s.21. Kuzeybatıdaki krallıklar, çoğunluğu Budist olmak üzere, Budizm'i ve Hinduizm'i benimseyen yönetimlerdi ve yabancı kökenlilerdi. Bu krallıklar hakkında detaylı bilgi için bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.63-83; Stein, **a.g.e.**, s.85-87; Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, (Çev. Müfit Günay), Ankara, İmge Yay., 2001, s.110-127.

¹⁹ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.130-133; Stein, **a.g.e.**, s.90-92; Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.83-85; Sarma, **a.g.e.**, s.30.

²⁰ Racputlar, savaşçı kabilelerdir ve diğer devletlerin boyunduruğu altına girmekten kaçındıkları için Rajasthan'ın çölleri bu kabileler için hayat alanı olmuş ve küçük devletler halinde bağımsız olarak yaşamışlardır. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.87-88. Racputlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsa Eryılmaz, "Hindistan'da Racputlar", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2011.

²¹ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.155-161.

Bunlardan en önemlisi, dönem itibariye tarih sahnesine çıkmış olan Racputlardır. Racputların kökeni hakkındaki tartışmalar hâlâ sürmektedir. Bir görüşe göre Racputların Aryanlarla aynı ırka mensup ve Kshatriyaların torunları oldukları savunulmaktadır. Hatta Racputların kendileri de bu iddiayı savunmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise Racputların kökeninin, bölgeye Hun işgali sonrası gelen Orta Asyalı yabancı göçmenlere dayandığı iddia edilmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan kuzey ve güneydeki birçok bölgesel devlet Racputlar tarafından yönetilmiştir²². Bu bölgesel devletler²³ arasındaki politik birlik eksikliğinin getirdiği etkiyle de bölgesel kültürler oluşmaya başlamış ve alt kıtanın bugün de hâlâ geçerli olan “çeşitlilikte birleşme” temasının alt yapısı oluşmuştur²⁴. Ancak bölgeler arası politik ve kültürel denge sağlanmışken, bu bölgesel güçlerin sık sık karşı karşıya gelmesi de Hint alt kıtasının önemli bir karakteristik özelliği olan bölgeler arası yoğun çatışmayı ortaya çıkarmıştır²⁵.

Bölgeler arası yoğun çatışma beraberinde Hint alt kıtasının kaderini değiştirecek başka bir olguya neden olmuştur. Müslüman Türklerin bölgeye düzenledikleri seferler büyük Müslüman imparatorlukların kurulmasına yol açmıştır. Bölgesel güçlerin çekişmeleri tümünü de zayıf düşürmüştür. Öte yandan bölgesel güçlerin kimi fazlasıyla “*kadınsıyken*” kimileri ise fazlasıyla güç ve kudret sahibi olmuştur²⁶. Bu durumda bu güçler, kuzeyden gelen işgalcilere karşı duramamıştır²⁷. Yabancı işgalcilere karşı durulamamasının nedeni Hint’in salt olarak savunmasız ya da itaatkâr karakterli olması sebebiyle değildir. Açıkçası bölgeselleşme tek bir güce karşı birleşmeyi engellemiştir. Zira alt kıtada savaşçı kabileler uzun süredir mevcuttu. Hatta savaşçı kabilelerin varlığı M.Ö. IV. yüzyılda Büyük İskender’in alt kıtaya gelişine kadar götürülebilir. Çünkü İskender’in Hint alt kıtasındaki istilaları sırasında savaşçı kabileler nedeniyle zorluklar yaşadığına dair bilgiler mevcuttur²⁸. Kuzeyden gelen işgalciler Orta Asyalılardı. Alt kıtanın bünyesinde yaşanan iç gelişmeler gibi dış

²² Racputlar tarafından yönetilen bölgesel devletler hakkında bilgi için bkz. Sarma, **a.g.e.**, s.34-35.

²³ Bkz. Ek 6.

²⁴ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.164, 173-174.

²⁵ Stein, **a.g.e.**, s.116. Ayrıca bkz. Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.169.

²⁶ Hegel, **a.g.e.**, s.65.

²⁷ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.240.

²⁸ Plutarkhos, **a.g.e.**, s.64.

gelişmeler de alt kıtada yabancı güçlerin doğmasına yol açmıştır. Çin ve Avrupa'nın endişe duyduğu Moğol yayılması, Hint alt kıtasını Orta Asya halkları için bir sığınak haline getirmiştir. Orta Asyalılar alt kıtayı bir yandan sığınak olarak kullanmış, diğer taraftan da alt kıtayı Moğol istilalarından korumuştur²⁹.

Sadece yaşanan iç ve dış siyasi gelişmeler değil, kuzey işgalcilerinin askeri alandaki üstünlükleri de bu işgalleri kolaylaştırmıştır. İlk olarak XI. yüzyılda Gazneli Mahmut'un seferleri, diğer işgalcilerin önünü açmıştır. Daha sonra Köle, Halaci, Tuğluk, Lodi gibi farklı hanedanların idaresi altında yönetilen büyük bir Delhi Sultanlığı (1206-1526) kurulmuştur³⁰. Tuğluk hanedanlarından sonra, 1398 yılında Timur'un işgali 15 yıl boyunca bu sultanlığı fiilen ortadan kaldırmıştır. Ancak 1451'de Afgan kökenli Lodiler sultanlığı tekrar diriltmiştir³¹. Delhi Sultanlığı'nın sınırları Pencap, Rajasthan, alt kıtanın batısı, merkezi ve hatta güneyine kadar genişlemiştir³².

Katı merkezîyetçi yönetim sistemi, sultanlığın elitlerinin kendilerini Hint halkından ayrı tutması, halkın itaat altına alınması için yapılan baskılar, Hint alt kıtasının tarih hafızasında Delhi Sultanlığı'na dair olumsuz izler bırakmıştır. Bu olumsuzluklar halkı daha muhafazakârlaştırdığı gibi güneyde Bhamini ve Vijayanagar adında ilki Müslüman diğeri Hindu iki büyük krallığının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu krallıklar da kuzeyli Müslüman rakipleri gibi askerileşmiş ve yöneticilerinin meşruiyetinin tanrıdan geldiği vurgusunu sıkça yapmalarına yol açmıştır³³. Dıştan gelen yabancı dini etki alt kıtadaki dominant inanç olan Hinduizm'in savunma pozisyonu geliştirmesine neden olmuştur.

Delhi Sultanlığı, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yıkılmış olsa da, alt kıtada Müslüman egemenliği başka bir forma dönüşmüş olarak devam etmiştir. Bölgede Müslüman hâkimiyetinin devamını sağlayan güç Babür İmparatorluğu'ndan başkası

²⁹ Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.286.

³⁰ Bkz. Ek 7.

³¹ Türklerden sonra yönetimde Afganların görülmesinin sebebi, Büyük Timur'un Türkleri Moğol baskılarından koruması ve Türkleri tek çatı ve büyük bir devletin altında toplamasıdır. Moğol saldırılarının önü alınınca Türkler'in alt kıtaya ilerleyişi durmuştur. Böylece Afganların alt kıtaya girişinin önü açılmıştır. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.331-333.

³² Stein, **a.g.e.**, s.130, 133; Sarma, **a.g.e.**, s.46.

³³ Sarma, **a.g.e.**, s.47; Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.261, 282.

değildir. Bu imparatorluk 1526 yılında Babür tarafından kurulmuş, Ekber yönetimiyle güçlenerek Şah Cihan ile zirvesine ulaşmıştır. Sınırları kuzeyde Kuzey Afganistan'dan Orta Asya'nın sınırlarına, güneyde Dekkan Yaylası'nın dağlık bölgelerine, batıda İndus Havzası'na ve doğuda Assam Yaylaları'na kadar uzanan koca bir coğrafyaya kadar ulaşmıştır. Ancak Evrengzeb'in ölümüyle imparatorluk dağılma evresine girmiş ve 1858'de İngilizlerin yönetimi ele geçirmesiyle tamamen ortadan kalkmıştır³⁴. Kökenleri tartışmalı olan Babürlerin yayıldığı coğrafyanın bugünkü sahipleri tarafından gerek etnik gerekse tarihsel açıdan sahiplenicisi çoktur. Kurucusu Babür baba tarafından Timur soyundan, anne tarafından ise Cengiz Han'dan geldiği öne sürülen Çağatay Türkleri'ndendir. Ancak Y. Hikmet Bayur, Babürlerin Türk olduklarına dair ısrarcıdır ve hatta onları Babür, Moğol, Mughal ve Fars³⁵ gibi birçok tabir yerine "Gurkanlılar" olarak addetmiştir³⁶. Özbeklerin istilasıyla Semerkand'dan sürülen Babür, Hint alt kıtasına gelerek bu muazzam imparatorluğun temelini atmıştır. Gurkanlıların yönetiminde en çarpıcı yönetim Ekber dönemi olmuştur. Çünkü Ekber yönetimine kadar Hint alt kıtasında kurulan Türk-Müslüman devletlerinde halk kategorilere ayrılmaktaydı. İlk olarak kuzeyden gelen fetihçi ve alt kıtada hâkimiyet kurulduktan sonra ülkeye yerleştirilen Türkler, ikinci sırada Müslüman olan yerli halk ve son olarak çoğunluğu Hindulardan oluşan gayrimüslimler bulunmaktaydı. Türk-Müslüman devletlerinde görülen genel karakter, Hindulara devlet kademelerinde ya da orduda yer vermemeleriydi. Ayrıca gayrimüslimlere nefret ettikleri cizye vergisi bağlanmış, tapınak inşa etmelerine izin verilmemiştir. İzin verilmediği gibi bazıları da yıkılmıştır. Ancak Ekber'in tüm bu uygulamaların aksini yapması Hinduların kalbini kazanmasını sağlamıştır. Hatta kurmaya çalıştığı **Din-i İlahi**³⁷, yi bu amaçla yaptığını

³⁴ Stein, **a.g.e.**, s.159. Ayrıca bkz. Ek 8.

³⁵ Adeney ve Wyatt, Gurkanlı Devleti'nin köken olarak Fars (Persian) olduklarını belirtir. Bkz. Katharine Adeney, Andrew Wyatt, **Contemporary India**, New York, Palgrave Macmillan Edition, 2010, s.8.

³⁶ Bayur eserinde Babür İmparatorluğu kurucularının kökenlerinin Türk olduklarına dair birçok kanıt sunmuş ve Gurkanlı Devleti şeklinde zikretmiştir. Gurkanlı, Timur Oğulları demektir. O'na göre, Moğol tabiri Avrupalılar nedeniyle kullanılmış, aynı zamanda Avrupalılar nezdinde Moğol kavramı beyaz anlamına gelmiş, o kadar ki Avrupalılar Moğolları Mongol, Babürleri de Mughal olarak addetmiş, kısacası Moğol tabiri olumsuz amaçlarla kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmada Mughal ya da Moğol tabirini kullanmak yerine Bayur'un **Gurkanlılar** tabirinin kullanılması uygun görülmüştür. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi II Gurkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526-1737)**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987, s.1-6.

³⁷ Din-i İlahi, Ekber Şah'ın İslam, Hinduizm, Budizm, Zerdüştlük ve Hristiyanlık gibi birçok dini birleştirerek oluşturduğu yeni bir din projesidir. Bu din ile Ekber Şah alt kıtadaki tüm unsurları

savunan bir görüş de mevcuttur. Ekber diğerlerinin aksine Hindu-Müslüman ayrımcılığını kırarak, yönetimde her iki inanca ait olanları da eşit seviyelere getirmiş, cizye vergisini kaldırmıştır³⁸. İyi bir ülke yönetimi için siyaset ve ekonomi alanında halk için düzenlemeler yapan Ekber döneminde, ülke yönetimi merkezîyetçi bir yapıya bürünmüştür. Öyle ki Ekber ile sağlamlaşan bu siyasi ve ekonomik sistemi İngilizler de sürdürmüştür³⁹. Gurkanlı Devleti, XVIII. yüzyılda çökmeye başlayınca, alt kıta Türk, Afgan, İran ve yerli devletlerle tamamen karışık bir yapıya bürünmüştür. Geriye sadece birkaç Müslüman krallık kalmış ve ülkenin büyük çoğunluğu güçlü Hindu Marathalar'ın⁴⁰ eline geçmiştir.

Tarih boyunca yabancı güçleri çeken cazibesiyle Hint alt kıtası, son kez ama bu sefer bambaşka bir güce teslim olmuştur. Bu güç Avrupalılardan başkası değildir. Avrupalıların alt kıtaya gelişi ne coğrafi keşiflere ne bazı önemli gezginlerin alt kıtaya olan seyahatleri ne de yeni kıta keşfetme maceralarıyla açıklanabilir. Avrupalıların alt kıtaya deniz yolundan gelmeleri de onların birer deniz gücü olduğu bilgisine binaen açıklansa da, Avrupalıların bildikleri bir şey İncil'di. İncil onlara, Hz. Süleyman'ın üç yılda bir altın, gümüş, fildişi, maymun ve tavus almak için Hint alt kıtasının güneyine gemiler gönderdiğini bildirmekteydi⁴¹. Bu da zenginleşmek isteyen Avrupalılara yol gösterici bir ışık olmuştu.

birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaç için her dinden din âlimleriyle görüşmeler yapmış, hatta Portekiz sömürgelerinin genel merkezi olan alt kıtadaki Goa şehrindeki rahiplere mektup yazarak dini kitaplar talebi Cizvit rahiplerini heyecanlandırmıştır. Çünkü Cizvit rahipleri bu vesileyle tüm alt kıtayı Hristiyanlaştıracaklarını umut etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu İslam'ın bedevi topluma geldiği için yüksek bir millete uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak Din-i İlahi'de İslami unsurlar reddedilmiştir. 1582'de ise resmi bir ilanla Din-i İlahi kurulmuştur. Pir ve hocalar sistemden ekarte edilmiş ve ellerindeki topraklar da alınmıştır. Ekber'in ilahlık ya da peygamberlik iddiasında bulunduğu dair görüşler de mevcuttur. Zira halkın kendine secde ettiği bilinmektedir. Öte yandan Din-i İlahi hiçbir zaman büyük bir taraftar kitlesi toplayamamıştır. Ekber öldükten sonra da tamamen yok olmuştur. Din-i İlahi'nin yayılmasının önlenmesi konusunda İmâm-ı Rabbânî'nin rolü çok büyüktür. Bkz. Bedriye Reis, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.16, 2006, s.217-219, 229-231.

³⁸ Bayur, *a.g.e.*, C. II, s.73-79.

³⁹ Adeney, Wyatt, *a.g.e.*, s.8.

⁴⁰ Maratha Krallığı, 1674-1818 yılları arasında hüküm sürmüştü ve bugünkü Hindistan'ın batı, güney ve kuzey bölgelerine kadar yayılmış bir Hindu devletidir. İngilizlere karşı 1818'de yenilince Maratha Krallığı yıkılmıştır. Bkz. Stein, *a.g.e.*, s.179, 190, 192-193. Ayrıca bkz. Ek 9.

⁴¹ Kulke, Rothermund, *a.g.e.*, s.148; Stein, *a.g.e.*, s.99.

Avrupalılar, Gurkanlı Devleti'nin en güçlü döneminde görünmeye başlamıştır. XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında Portekizliler, Hollandalılar, Danimarkalılar, Fransızlar son olarak da İngilizler alt kıtada uluslararası şirketlerle, genel olarak Doğu Hindistan Şirketleri olarak, varlıklarını göstermiştir. Portekizliler iç siyasetleri yüzünden alt kıtada, Goa dışında, hâkimiyet kuramamıştır⁴². Diğer Avrupalı güçler ve İngilizler arasında da Güney ve Güneydoğu Asya coğrafyasında paylaşımlar yapılmıştır.

Fransızlar, Hint alt kıtasının güneydoğu kıyısındaki Pondicherry'de Doğu Hindistan şirketini kurmuş ve hâkimiyetini daha da genişletmek istemiştir⁴³. XVIII. yüzyılın başlarında, 1720'lerden itibaren, Avrupalılar arasındaki çekişme Hint alt kıtasının durumu değiştirmiştir. Hollanda şirketleri güç kaybederken Fransız ve İngiliz şirketleri hızlı bir şekilde yükselmiştir⁴⁴. 1740'lardan sonra Hint alt kıtasının güneyinde hegemonyasını kurmak isteyen Fransızların İngilizlerle girdiği açık savaş, bölgeyi koloniyal sürece sürüklemiştir⁴⁵. Hint alt kıtasındaki yapısal durum da Avrupalı güçlerin faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Zenginleşmek amacıyla bambaşka diyarlarda bulunan bu Avrupalı güçler arasındaki siyaset, alt kıtanın kaderini de belirleyen önemli bir etken olmuştur. Marathalar'ın güçlenmesiyle birlikte alt kıtada yayılmaya başlaması, kuzeybatıda Sihlerin militanlaşması ve önemli bir güce

⁴² Portekizlilerin Hint alt kıtasında Goa dışında hâkimiyet kuramamasının nedenlerinden ilki alt kıtanın kıyılarında faaliyette bulunarak iç kesimlere çok fazla ilerlememiş olmalarıdır. Ayrıca Portekizli tacirlerin alt kıtadaki politikalarını destekleyen genç kralları Sebastiyân'dı. Onun 1578'de Fas'ta düzenlediği savaşta ölmesiyle Portekizliler bölgede ilerleyememiştir. Öte yandan Portekiz, İngiltere'ye nazaran daha küçük ve ekonomik olarak daha zayıf bir devlettir. Ayrıca Portekiz, deniz aşırı ticarete zamanla daha bağımlı hale gelmiştir. İç ekonominin hassas durumu da Portekiz'i sarsmıştır. Sonuç olarak giderleri gelirlerinden fazla olan Portekiz iflas etmiştir. Bkz. Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.309; Stein, **a.g.e.**, s.199.

⁴³ Stein, **a.g.e.**, s.193.

⁴⁴ Jean-Louis Margolin, Claude Markovits, **Les Indes et L'Europe Histoire Connectées XVe-XXIe siècle**, Paris, Gallimard Éditions, 2015, s.179-180.

⁴⁵ Hint alt kıtası işgal edilirken alt kıtanın durumu bunu kolaylaştırmıştır ancak bundan hiçbir isyan olmadığı ve işgalin kolayca yapıldığı anlamı çıkarılmamalıdır. Hint insanı genel tabirle militan bir millet değildir. İşgale karşı topyekûn bir birleşme olmasa da isyan hareketleri gerçekleşmiştir. Margolin, Markovits'in eserine göre (**a.g.e.**, s.321-327) tarihçi Christopher Bayly, bu isyanları dört ayrı başlık altında incelemiştir. İlk başlığı zamindarlar ve İngilizlere karşı doğrudan yönetilen arazi sahiplerinin isyanları oluşturmaktadır. İkinci sırada arazi sahipleri ve kiracılarının arasındaki çatışmalara bağlı isyanları vardır. Üçüncü kategoriyi yerleşik köylüler ve avcı-toplayıcı yarı göçebe kabileler arasındaki çatışmalara bağlı kargaşalar teşkil etmektedir. Son olarak şehir isyanları bulunmaktadır. Köylü isyanları için ayrıca bkz. **Lagaan: Once Upon A Time in India**, (Yön. Ashutosh Gowariker), India, Aamir Khan Production, 2001.

dönüşmesiyle Gurkanlı Devleti dağılmaya başlamıştır. Öte yandan zamanla güçlü bir Hindu devleti haline gelen Marathalar iç kavgalar nedeniyle XVIII. yüzyıl ortalarında gücünü kaybedip yıkılma evresine girmiştir. Tüm bu gelişmeler İngilizlerin alt kıtada yayılmasını kolaylaştırmıştır. Zira Gurkanlıların bölgesel haleflerinin de merkeze olan itaatleri sembolik olmuş ve bağımsız bir devlet olarak hareket etmişlerdir. Öte yandan Fransızların Hint alt kıtasının güneyindeki emellerine binaen güneydeki hanedanlar arasındaki çekişmelere müdahale etmesi de alt kıtada yaşanan değişimi hızlandırmıştır⁴⁶. İngilizlerin 1765'te Bengal'i⁴⁷ işgal etmesiyle Fransızlar, Hint alt kıtasındaki rollerini kaybetmiş ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Hint alt kıtasının politik işlerine doğrudan müdahaleye başlamıştır⁴⁸.

1857 büyük Hint ayaklanması, İngilizlerin Hint alt kıtasını işgal politikasında önemli bir kırılma noktasıdır. Bengal'deki askerler Sipahi Ayaklanması⁴⁹ olarak bilinen bir isyan çıkarmıştı⁵⁰. İsyanın temeli askerlerin dini hassasiyetinden kaynaklanmaktaydı. İnek ve domuz yağlarıyla yağlanmış kartuşlu yeni tüfeklerin alt kıtada kullanılmaya başlaması ve bu kartuşların tüfeklere yerleştirilmeden önce

⁴⁶ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.182-183.

⁴⁷ Bengal, o dönemlerde eski Bihar ve Orissa eyaletlerini kapsayan büyük bir bölgesel gücü. İngilizlerin alt kıtada egemenliklerini sağlama adına sadece Bengal değil, Bombay (bugünkü Mumbai) ve Madras (bugünkü Chennai) da önemli bir rol oynamıştır. Bengal o dönemde alt kıtanın en zengin bölgesel gücüydü ve İngilizlerin Hint alt kıtasını işgalindeki kilit nokta Bengal'in işgali ve orada yerli askerlerden örgütlediği ve eğittiği orduyu işgalinin başat aracı olarak kullanmasıydı. Bkz. Stein, **a.g.e.**, s.202-203, 209, 211. Bunların yanında, İngiltere'ye giden Bengal hazineleriyle İngiltere'de yaşanan gelişmeler için bkz. Cemil Meriç, **Bir Dünyanın Eşiğinde**, 17. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2016, s.79.

⁴⁸ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.186.

⁴⁹ Sipahi Ayaklanması İngilizler tarafından değil, Hilafet makamını elinde bulunduran Osmanlılar tarafından durdurulmuştur. Zira isyanın çıktığı bölge Bengal'di ve Bengal'in nüfusu çoğunluk olarak Müslüman'dı. Bu nedenle Halife'nin etkisi de büyük öneme sahipti. Hilafet makamının Müslümanlar üzerindeki etkisini bilen İngilizler, Osmanlı'dan yardım istemiş, Hilafet makamından İngilizlerin İslam'a ve dolayısıyla Halife'ye düşman olmadığı yazısı gelince de ayaklanma sona ermiştir. Bkz. Azmi Özcan, **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)**, 2. Baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997, s.24-25.

⁵⁰ Hintliler isyan demek yerine, bunu ilk bağımsızlık hareketi olarak nitelendirirler. Bu nedenle kavram tartışmalıdır. Ancak Batılı kaynaklar bu hareketin bağımsızlık hareketi olarak adlandırılmasının yanıltıcı olacağını, zira hareketin tüm alt kıtada değil, sınırlı bir bölgede yoğunlaştığının altını çizerek. Bkz. Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.11. Ancak Vahdet Keleşyılmaz (**Teşkilâtı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Ankara, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s.52)'ın eserine göre Tevfik Fikret'in bu konuya dair görüşleri Hint halkının neden 1857 olayına isyan değil de ilk bağımsızlık hareketi olarak ele aldıklarını açıklamaktadır. Fikret'e göre Hint halkının bu isyandan sonra bir rönesans yaşaması, özellikle Hindu elit kesimin Avrupa'ya, Amerika'ya ve İsviçre'ye giderek aldıkları eğitimler ve oralarındaki anarşistlerle kurdukları bağlantılarla bağımsızlığın ilk tohumlarını atmaları sebebiyle önemlidir.

ısırılmasının gerekmesi Müslüman ve Hindu askerleri rahatsız etmişti. Zira inekler Hindular için kutsalken, domuzların da Müslümanlar için haram olması, askerlerin isyan etmesinin nedeni olmuştu⁵¹. Hint halkı için bu durum İngilizlerin onlara karşı “ben ve öteki” ilişkisinin en sert ifadesiydi. Dinlerine karşı saygı ve anlayışın tamamen ortadan kalktığı bu isyanda İngilizler açıkça kendilerinin efendi, Hint halkının ise köle olduğunu vurgulama girişiminde bulunmuştu. Hint “benliği”, ötekine karşı başkaldırsa da 1858’de alt kıtanın egemenliği İngiliz hâkimiyetine geçmiştir⁵². Esasen alt kıtanın üçte ikisi doğrudan İngilizler tarafından yönetilirken, kalan üçte biri ya yerli prenslerin İngiliz yönetimine olan bağlılığıyla ya da İngiliz valilerle idare edilmiştir. Yerli prenslikler İngilizlere karşı bir tehdit oluşturmamış, hatta İngilizlerin alt kıtadaki varlıklarının önemli dayanak noktalarından biri olmuştur⁵³. Yerli prenslerin statülerinin değişmemesi, hatta zamanla artması “işçi-patron ilişkisini” kolaylaştırmıştır. Ancak yerli prensliklere olan baskı, işçi-patron ilişkisini köle-efendi ilişkisine çevirmiştir. 1877’de Kraliçe Victoria’nın Hint İmparatoriçesi ilan edilmesinde 1919 ve 1935’te il bazlı özerklikler verilene kadar da alt kıtanın yönetiminde büyük değişiklikler yaşanmamıştır.⁵⁴ İngilizlerin alt kıtadaki işgali XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Zira militanlaşmış Sihleri ve Afganistan sınır bölgelerindeki Peştun ve Belucileri kontrol etmek İngilizler için hiç de kolay olmamıştır.

Hint alt kıtasında İngilizlerin “böl ve yönet” politikası hâkimiyetlerini sürdürmelerinin anahtarı olmuştur. İngilizler ya yerel şeflikleri toprak sahiplerine

⁵¹ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.11; Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.314. Adeney ve Wyatt, (**a.g.e.**, s.11-12) bu isyanın diğer bir nedeni olarak da 1856’da Oudh devletinin işgal edilmesini gösterir. Oudh adını Ayodha’dan alır. Günümüzde Awadh şehri olarak bilinir.

⁵² İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’nin yerine İngiliz hükümetinin geçmesi sadece bu isyana bağlı değildi. Ekonomik anlamda şirket anlamını yitirmeye başlamıştır. 1807’de Napolyon Avrupa’yı abluka altına alınca, İngiliz şirketinin en önemli ekonomik dayanağı olan dokuma ürünlerinin İngiltere’ye ihracatı azalmıştır. Kumaş üretimi azalınca alt kıtada bir “desindustrialization-(sanayisizleştirme)” durumu yaşanmıştır. Bu durumda da şirket tekeli etkisizleşmeye başlamıştır. 1833’te ise şirketin tüm ticari faaliyetleri sona ermiştir. Ancak İngilizlerin alt kıtadaki ekonomik faaliyetleri pamuk, çay, jüt ve afyon gibi başka alanlara yönelmiştir. Burada özellikle afyon maddesinin altı çizilmelidir. Çünkü alt kıta topraklarında üretilen afyon, Hint-Çin ticaretinde önemli bir rol oynamıştır. Çin’den gelen imtiyazlar, Hint tacirleri yerine geçen İngilizler için önemli bir ticaret kaynağı olmuştur. Bkz. Stein, **a.g.e.**, s.215-216; Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.269, 272.

⁵³ Bhupen Qanungo, “A Study of British Relations with the Native States of India, 1858-62”, **The Journal of Asian Studies**, Vol. 26, No. 2, Feb., 1967, s.254-5, 261.

⁵⁴ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.259.

dönüştürmüş, ya bölgesel birimleri parçalamış, ya gruplara ait yetkileri bireyselleştirmiş ya da değişime direnenleri dağıtıp, yöneticiler arasındaki çekişmeleri kendi lehine kullanmıştır. Eğitimli kastlar, özellikle kast sisteminin en tepesinde bulunan grup olan Brahmanlar, bu dönemde gelişmiştir. 1857 ayaklanmasının sorumluları olarak görülen Müslüman kesim zarar görmüş ve sermaye sahipleri daha da güçlenirken halk daha da fakirleşmiştir⁵⁵. Diğer yandan İngilizler bir yandan mülkiyet yapısını değiştirip toplumsal yapıyı parçalarken alt kıtayı işgal sürecinde yerli unsurları kullanmıştır. İlk olarak yerli unsurları kendi çıkarlarına hizmet edecek hale getirmek üzere, Avrupa'ya götürüp askeri eğitim vermişlerdi. Öte yandan kendi menfaatlerini koruma adına İngilizler, bölgede kendilerini tehlikeye atacak savaşlara da girmemiştir⁵⁶. Alt kıtadaki bölgesel güçlerin, kendi aralarında cereyan eden savaşların maliyetlerini nasıl karşıladıklarını da çok iyi öğrendiler ki bu yetenekleri İngilizlere Avrupa'da da üstünlük kazandırmıştır⁵⁷. Daha sonra İngilizler “böl ve yönet” stratejileriyle alt kıtadaki bölgesel güçleri bölebildikleri kadar küçük prensliklere ayırmıştır. Hint alt kıtası bu vesileyle, XI. yüzyılda 40'a yakın yönetici aile⁵⁸, Gurkanlı Devleti döneminde 20 bölge⁵⁹ mevcutken, İngiliz sömürgesi altında ise özerk 562 prenslikle⁶⁰ birlikte yüzlerce prensliğin olduğu koca bir parçalanmış

⁵⁵ Stein, **a.g.e.**, s.32.

⁵⁶ Her alandaki yerli unsurlar İngilizlerin işini kolaylaştırmış ve bu diğer hiçbir koloni devletindeki gibi olmamıştır. Bu yüzden İngiliz Hindistan'ı tabiri kullanılmaktadır. İngilizlerin Hint alt kıtasındaki kolonisi diğerlerinden her yönden farklı olmuştur. İngilizler alt kıtayı vergilerle ve askeri güçle yönetmişlerdi. Askeri unsur İngilizlerin Hint alt kıtası işgalini kolaylaştıran kilit unsurdur. Hatta bazı tarihçiler bunu “**garnizon devlet**” olarak adlandırır. Bkz. Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.311. İngilizler, 1857 Sipahi İsyanı'na kadar Bengal'deki yerli askerlerden yararlanmıştır. Daha sonra da Hint insanını savaşçı/askeri ırklar ve geri kalanlar olarak ikiye bölmüştür. İkinci kategoridekilere karşı “kadınsı (effeminé)” diyerek de bir nevi onları aşağılamışlardır. Bazı etnik grupları savaşçı etnik gruplar olarak ele alınmış ve orduya o gruplardan asker temin edilmiştir. Bunların başında Sihler, Peştular, Racputlar ve Gurkhalar gelmektedir. Gurkhalar bugün Nepal'in çoğunluk etnik sınıfını oluşturmaktadır. Hatta savaşçı olan bu Gurkhalar, bağımsızlık gerçekleştiğinde Hindistan bünyesine alınmamıştır. Çünkü etnik yapılarının özgürlükçü ve militan karakterinin etkisi bunu gerektirmişti. 1858'de alt kıtanın egemenliği şirket kontrolünden İngiltere'nin egemenliğine geçtiğinde Hint ordusu ve alt kıtadaki İngiliz ordusu olarak iki ordu oluşturulmuştur.

⁵⁷ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.341-342.

⁵⁸ Stein, **a.g.e.**, s.26.

⁵⁹ Bayur, **a.g.e.**, C. II, s.456.

⁶⁰ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.259, 310. Prensliklerin sayısı konusunda ayrıca bkz. Türkkaya Ataöv, **Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış**, (Çev. Funda Keskin Ata, Elif Ağaoğlu), Ankara, TTK Yay., 2014, s.86; Ishtiaq Ahmad, **Afganistan'dan Keşmir'e: ABD Liderliğindeki Terörizme Karşı Savaş ve Hindistan-Pakistan Çatışması**, İstanbul, Gündoğan Yay., 2013, s.75; Dominique Lapierre, Larry Collins, **Bu Gece Özgürlük**, (Çev.Ömer Bulut), İstanbul, E Yay., 2002, s.169. Fakat Ahmad ve Lapierre-Collins, 562 prenslik yerine 565 sayısını verir. Öte yandan prensliklerin sayısı hakkında mutabakat yoktur. Bu sayı 570'e kadar çıkar. Bkz. Stanley Wolpert, **Gandi'nin**

coğrafyaya dönüşmüştü. Ayrıca İngiliz yönetiminde alt kıta toprakları idare yapısı olarak ikiye bölünmüştü. Bunlar sömürge Hint Prenslikleri ve doğrudan İngiliz yönetimine bağlı topraklardı⁶¹.

Tarih, Hint alt kıtasına bir kez daha bir kırılma noktası yaşatmıştır. Hint alt kıtası artık bir tehlike karşısında birleşmeyi öğrenmiştir. Bu süreci hızlandıran sosyal ve politik aktör olarak ortaya çıkan Batılılaşmış Hint yerlileridir⁶². Batılılaşmış Hint yerlileri şehir ve üniversitelerde aktif rol oynayan orta sınıftan beslenen tiplerdi. Bunlar aristokrat, prens, geçmiş ve geleneklerine çok bağlı toprak ağası sınıflarından değil, İngilizlerin etkisiyle değişen yeni hayatın öne çıkardığı, Parsi, Cayna, Marwani, İsmaili, Keşmir Panditleri vb. gibi farklı kökenlerden gelen orta sınıf üyeleri idi⁶³. Hint elitler beklenenden erken olarak milliyetçi duygular kazanmış ve alt kıtanın yönetiminde söz sahibi olmak istemişlerdi. Bu amaçla 1885'te Ulusal Kongre Partisi kurulmuştur. Diğer yandan toplum içindeki ayrışmalar devam etmiş, Müslüman cephe Müslüman Birliği'ni kurmuştur. Ancak Müslüman Birliği'nin kurulmasını sağlayan olay Bengal'in bölünmesi olmuştur. İngilizler dönemin en büyük eyaleti olan Bengal'i Doğu Bengal ve Assam olarak bir eyalet, Batı Bengal, Bihar ve Orissa'dan oluşan diğer bir eyalet olarak 1905'te ikiye bölmüştür. Eyaletin fazla büyük olmasından dolayı idaresinin zor olduğu fikriyle bu girişim gerçekleştirilmiş olsa da, asıl amaç İngiltere'ye karşı muhalefetin böyle büyük bir eyaletten gelme olasılığıydı. Böylece İngilizler olası bir karşı muhalefeti etkisizleştirmeyi amaçlamıştır. İngilizler'in Müslümanlara Gurkanlı Devleti'nden beri görülmemiş bir birlik sağlayacakları vaadi, Müslümanları eyaletin bölünmesine razı etmiştir. 1906 yılında da Bengal'de Müslüman Birliği'ni kurmuşlardı⁶⁴.

Tutkusu Mahatma Gandhi'nin Hayatı ve Mirası, (Çev. Ahmet Ergenç, Serap Işık), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2014, s.304. Çalışmada ise 562 sayısı esas alınmıştır.

⁶¹ Bkz. Ek 10.

⁶² Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.328.

⁶³ Braudel, **a.g.e.**, s.258-259.

⁶⁴ Stein, **a.g.e.**, s.280, 285. Müslüman Birliği 1906 yılında III. Ağa Han başkanlığında kurulmuştur. Birliğin amacı alt kıtadaki Müslümanların siyasi haklarını korumak ve geliştirmek olmuştur. Birlik uzun süre siyasi alanda başarılı olamasa da 1924'te Hilafet'in kaldırılması sonrasında Muhammed Ali Cinnah birliği yeniden teşkilatlandırmış ve Pakistan hareketi birlik tekelinde yürütülmüştür. Bkz. M. Naeem Qureshi, "Hindistan Müslümanları Birliği", **TDVİA**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1998, C. XVIII, s.111-112.

Hint elitlerinin önderliğinde, Hint halkı sömürge yönetimine karşı kendini göstererek direnişe başlamıştır⁶⁵. Bu direniş hareketi daha sonra Gandhi'nin önderliğiyle tam bir bağımsızlık hareketine dönüşmüştür. Esasen Hint halkının Marathalar döneminde başlamış olan ve İngilizlerin işgaliyle yarım kalan tüm ülkeye hâkim olma isteği, bağımsızlık mücadelesiyle tekrar canlanmaktaydı. Bu süreç boyunca, Hilafet kurumu Hindu ve Müslümanları aynı çatı altında toplamayı başarmıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti 1924'te Hilafet kurumunu kaldırdığı zaman bu iki topluluk arasındaki bağ da kopmuştur⁶⁶. Artık Hint Müslümanları da ayrı bir devlet kurma amacı gütmeye başlamıştı.

İngilizlerin Hint alt kıtasına bağımsızlığını vermeye niyeti yoktu. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin zorlu ekonomik durumu niyetlerini tersine çevirmiştir. İngiltere'de İşçi Partisi bu sömürgeleri tasfiye etme vaadiyle başa gelmiş ve bunu gerçekleştirmek için de elinden geleni yapmıştır. Burada İngiliz iç siyasetindeki değişimin Hint politikasını etkilediği görülmektedir. İngiliz hükümeti alt kıtanın bağımsızlığı için liderler arasındaki fikir ayrılıklarını çok iyi kullanmıştır. Müslümanların İngilizlere yakın olması Hinduların onlara karşı güvensizlik duymalarına sebep olmuştur. Öte yandan Kongre Partisi bağımsızlık gerçekleştiğinde iktidarı Müslümanlar ile paylaşmak istememiştir. Bu durum 1933'te Rahmet Ali'nin Hint Müslümanları için "Pakistan" adlı ayrı bir devletin kurulması davasına liderlik

⁶⁵ Tüm alt kıtada bağımsızlık için topyekûn bir hareketin varlığından söz edilemez. Hint alt kıtasının bağımsızlığının önderleri Hint elitleridir. Zira en başta prensler bu konuda endişeliydiler. İngiliz Kraliçesi onlara ülkelerinin ellerinden alınmayacağını ve her türlü saygının gösterileceğinin garantisini vermişti. Diğer yandan prensler, Hint elitlerinin başlattığı bağımsızlık hareketiyle tüm makam, mevki, saygınlık ve zenginliklerinden mahrum kalacaklarını biliyorlardı. İngilizlere de zaten tahtlarını kaybetmemek için karşı gelmemişlerdi. Bkz. Bayur, **Hindistan Tarihi III Nadir Şah'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987, s.338, 588. Lapierre, Collins (a.g.e., s.193)'e göre İngilizler, alt kıtadaki egemenlikleri boyunca kendilerine yardımcı olan prenslere ayrılırken bir iyilik daha yapmış ve bağımsızlıktan sonra onlara karşı kullanılmasın diye 150 yıllık kara geçmişlerine ait belgeleri yakarak imha etmişlerdi. Ancak yaktıkları sadece prenslerin kirli geçmişleri değil, doğacak Hindistan'ın tarihiydi. Öte yandan Hint elitler yerine Hindu elitler tabiri daha doğru olacaktır. İngilizlerin açtıkları okullara daha çok Hindular gitmiş, İngiliz dilini öğrenmiş, böylece İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde okuyabilme şansı yakalamışlardı. Müslümanlar ise daha çok kendi içlerine kapanıp, eğitimlerini kendi kurumlarında devam ettirmişlerdi. Daha önce gelişmiş olan İslam kültürü, XIX. yüzyılda geri kalmaya başlamıştı. Hindu elitler, İngilizlere karşı gelmeye başlayınca da İngilizler sırtını Müslümanlara dayamıştır. Bkz. Bayur, a.g.e., C. III, s.356. Hint prenslerinin içinde bulunduğu, rahatlık, eğlence vb. hallerinin ayrıntılı tasviri için bkz. Lapierre, Collins, a.g.e., s.169-187.

⁶⁶ Wolpert, a.g.e., s.185. Ayrıca bkz. Aziz Ahmed, **Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam**, (Çev. Ahmet Küskün), İstanbul, Yöneliş Yay., 1990, s.168.

etme teklifini reddeden Muhammed Ali Cinnah'ı, 1937'de bu teklifi kabul etmeye hazır hale getirmiştir⁶⁷. Bu duruma gelene kadar Cinnah'ın Hindistan'ın bütünlüğünü korumak istediği bilinmektedir. Ancak Hinduların Müslümanlarla ortak hareket etmek istememesi, Kongre Partisi'nin Hindu çıkarlarına göre hareket etmesi, Hindi dilini ulusal dil ilan etmesi, Hindu inancına uygun olan Vande Mataram'ı ulusal marş kabul etmesi, kendi parti bayrağını ulusal bayrak ilan etmesi vb. siyasetler Cinnah'ın iki toplumun birliğine olan inancını kırmıştır. Öte yandan İngilizlerin Bengal'in bölünmesi konusunda Müslümanlara verdiği vaatleri tutmaması, 1911'de Bengal'i tekrar birleştirmeleri, Hilafet karşıtı tavırları Müslümanları tekrar Hindulara yaklaştırmıştır. Ancak yaşanan gelişmelerle iki tarafın birbirine olan güvensizliği birleşmelerine imkân vermeyecek kadar derinleşmiştir⁶⁸.

İngilizler alt kıtanın bölünmesine karşıydılar. En azından bu durumun sorumluluğunu kendileri yüklenmek istememişlerdi. Hatta son kral naibi, bu ayrılık planının ırk ve din temelli olduğunu⁶⁹, bu sorumluluğun Hintlilerin omuzlarına yüklenilmesi gerektiğini, çünkü bir gün ayrılma kararları yüzünden büyük bir pişmanlık duyacaklarını dile getirmişti. 14 Ağustos 1947 tarihinde gece yarısı Hindistan bağımsızlığını kazanırken, Pakistan adlı yeni bir devlet kurulmuştur. Ancak bağımsızlık öyle kolay olmamıştır. Bengal ve Pencap gibi en önemli iki bölge en kanlı şekilde bölünmek zorunda kalmıştır. Bunu yapan da Cyril Radcliffe olmuştur. Radcliffe, paylaşımın yapılması için tamamen tarafsız, Hint alt kıtasına adımını dahi atmamış ünlü bir avukattı. Görevinin zorluğunu anlamış, hatta Bengal ve Pencap'ın durumu kendisine açıklandığında, bu işlem için “cerrah neşteri değil, bir balta”

⁶⁷ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.18, 100, 132-133.

⁶⁸ Nuray Özenç, “Cinnah'ın Hindistan Birliğine Olan İnancını Kaybedişi”, **SÜFEFED**, S. 16, 2006, s.231-234.

⁶⁹ Müslüman kanattan “**iki ulus teorisi**” fikri gelmiş ve Hint Müslümanları kendilerini Hindulardan ayrı olarak Müslüman kimlikleriyle ayrı birer ulus olduklarını iddia etmişti. Bu düşünceyi temellendirmek için birçok argüman geliştirmişlerdi. Bunlardan biri İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç ettiğini ve böylece İslam'da “**yerel vatanseverlik**” kavramının reddedildiğini, İslam'ın bir ırkı da temel almadığını ve İslam'da sadece Müslüman olan ve olmayanlar şeklinde iki ayrı politik gruplaşmanın var olduğunu dile getirmişlerdi. İki ulus teorisi, alt kıtadaki tüm Müslümanları Pakistan bünyesine toplayamamış, hatta bu düşünceye karşı birçok karşı hareket de çıkmıştır. Ancak iki ulus teorisi, Hindistan'da kalan Müslümanların hafızalarına işlemiş görünmektedir. Zira Hindistan hükümetinin İslam aile hukukuna herhangi bir hareketini kendilerini Hindistan'a bağlayan vatandaşlık bağına yapılmış bir ihlal olarak görmektedirler. Bkz. Ahmed, **Modernizm ve İslam**, s.192, 318-319.

gerektiğini dile getirmişti⁷⁰. Çizilen sınırları Hint halkı ancak bağımsızlık günü öğrenebilmişti.

Bölünen Hint halkının, yeni sınırları öğrenmesiyle büyük bir kargaşa yaşanmıştır. Mürekkep hokkalarına ve süpürgelere kadar her şey iki yeni bağımsız devlet arasında paylaştırılmıştır⁷¹. Prensliklerin ya Hindistan'a ya da Pakistan'a katılmaları uygun görülmüştür. Haydarabad ve Keşmir yöneticileri bağımsız olmak istemiştir. Haydarabad, halkı Hindu yöneticisi Müslüman olan büyük bir prenslikti ve jeopolitik olarak da Hindistan'a bağlı kalması gerekmektedir. Zira öyle de olmuş ve Haydarabad prensliği Hindistan'a katılmak zorunda bırakılmıştır⁷². Ancak Keşmir yöneticisinin bu isteği ve kararsızlığı belki de sonsuza dek sürecek bir soruna neden olmuş ve Hint alt kıtasının iki ayrı bağımsız devletinin birbirine olan olumsuz duygularını körüklemekten başka bir işe yaramamıştır.

Hint alt kıtasının bölünmesini sağlayan ne tamamıyla İngilizlerdi ne de bugünün Hindistan'ı varlığını doğrudan İngilizlere borçludur. Hint geçmişini bugüne dayatarak benliğini korumuştur. Diğer türlü Braudel'in de iddia ettiği gibi siyasal hareketlere ve beyaz iplik dokuma tezgâhlarına gereğinden fazla önem atfetmekten başka bir şey olmazdı⁷³.

Bir yandan bağımsızlığın acıları derin şekilde kendini gösterirken, Hindistan'ın yeni yöneticileri kendi ülkelerinin idaresini sağlayamamak gibi yeni bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunun için son kral naibi 20 gün sonra tekrar çağırılmıştır. Ancak yeni Hint hükümetinin ülkeyi yönetme konusunda yaşadığı sıkıntılar sonucu, İngilizlerden istediği bu yardım, çeyrek yüz yıl boyunca sır olarak kalmış ve yeni devletlerin bekası için sır olarak kalmak zorunda bırakılmıştır⁷⁴.

⁷⁰ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.157, 232.

⁷¹ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.213-218.

⁷² Ramachandra Guha, **India After Gandhi-The History of The World's Largest Democracy**, New York, HarperCollins Publishers, 2008, s.66-67, 75-76.

⁷³ Braudel, **a.g.e.**, s.261. Braudel burada, Hindistan'ın İngiliz sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanma sürecindeki siyasal hareketlere ve Mahatma Gandhi'nin bağımsızlık sembolü olarak gördüğü iplik eğirme çıkırığına vurgu yapmaktadır.

⁷⁴ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.378-382.

Hint alt kıtası bağımsızlığını kazanırken, sömürgeci devlete rağmen ama onun tarafından yaratılan bir ulus kavramıyla ve ayrıldığı “ikiziyle” de düşman olan tek devlettir⁷⁵. Hint halkının İngilizler tarafından bölünmesinin ardında bu iki toplumun birleşme korkusu vardı. İngilizler, bu korkuyu ilk olarak 1857 yılındaki Sipahi Ayaklanması’nda fazlasıyla yaşamıştı. 1917’de İngilizler yeni bir reformla Hint halklarına kendilerini yönetme hakkı verileceği konusunda bir deklarasyon yayınlayacağını ilan etmişti. Öte yandan bu vaat gerçekleştirilmemiş ve bağımsızlığa giden süreç başlamıştır. Hindu ve Müslümanlar arasındaki ayrılık İngilizleri hep cezbetmiştir. Çünkü ellerinden geldiğince alt kıtanın bağımsızlığını geciktirme niyetinde olmuşlardı⁷⁶. Sonuç olarak Hint halkları bölünmüş olarak da olsa bağımsızlığına kavuşmuş ancak İngilizler çekip giderken arkalarında bitmeyen sorunlu sınırlar, bir “India” kavramı, büyük oranda elitlerin hâkim olduğu İngiliz dili, kurgulanmış Hindu-Müslüman anlaşmazlığı, militan bir sıfat kazanmış Hindu milliyetçiliği, İngiliz hukuku ve yürütme sistemi, Katolik okullar, vb. devasa problemler bırakmışlardı. Hint zihinlerinde kalan ise kıtlıklar, savaşlar ve baskılar olmuştur⁷⁷.

Ramachandra Guha’nın eserine göre İngiliz tarihçi John Stracher, **India** kavramının sadece Hint alt kıtasına kolaylıkla verilmiş bir etiket olduğunu ve farklı ülkelerin birçoğunun dâhil olduğu muazzam bir bölgenin kendilerine verilmiş bir isim olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Stracher, India hakkında ilk ve esas olarak öğrenilmesi gereken şeyin Avrupalı zihinlerdeki gibi kesinlikle bir ulus devlet olmadığını dile getirmektedir. Buna ek olarak alt kıtada tek bir ulusun baskın olmadığını, birçok çeşitliliğin fiziksel, politik, sosyal ya da dini bir birlikteliği olduğunu dile getirmiştir⁷⁸.

Bağımsızlık sonrası Hindistan, en çok İngiliz hâkimiyetinden kalma sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle bağımsızlık sonrası sürecinde Hindistan, medeniyetinin kendisine devrettiği mirasın geri dönüşümlerini yaşamıştır.

⁷⁵ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.359.

⁷⁶ Özenç, **a.g.m.**, s.230.

⁷⁷ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.363.

⁷⁸ Guha, **a.g.e.**, s.3.

Bağımsızlıktan sonra iki yıl içinde 562 özerk prenslik ve doğrudan sömürge yönetimi altındaki diğer prensliklerle beraber bu koca coğrafya 14 eyalet olarak birleştirilmiştir⁷⁹. Ancak Hindistan'ın gerçeği “bölgesellik”ti ve federal yapılı bir parlamenter sistemle yönetilen dünyanın en kalabalık demokrasisi olan Hindistan, 1990’larda yaşanan sosyo-politik değişimlerle bu gerçeği kanıtlamıştır⁸⁰. Hindistan'ın bölgesellik gerçeği sadece eyalet sayısının yükselmesiyle değil, bağımsızlığa giden süreçte çizilen bilinçsiz sınırların yarattığı sorunlarla da kendini göstermiştir. 1965’te Pakistan ile Keşmir nedeniyle yaşanan savaş, İngilizlerce gözardı edilen Sihlerin bağımsızlık isteğinin 1970-1980’lerde tekrar ayyuka çıkması, Çin ile çözülemeyen sınır sorunları, Hindistan'ın kuzeybatısındaki Naga, Assam, Mizo, Bodo ve Tripura halklarının ayrılıkçı istekleri İngilizlerin alt kıtadan ayrılırken bıraktığı önemli ve güncel sorunlar olarak devam etmektedir. Ancak tüm bunlar yüzyıllar boyunca oluşan Hint medeniyetinin kendine bıraktığı miraslardır ve Hindistan bunlarla yüzleşmeye devam etmektedir.

Hint tarihinden çıkarımları somut olarak ele almak gerekirse, Hint tarihinin genel olarak kuzeyde şekillendiği ve tarih aktörlerinin Hint-Aryanlar olduğu görülmektedir. Hint alt kıtasının yerli unsurları din bazlı devletler kurmuştur. Öte yandan Hint alt kıtasının genel karakterinin bölgesellik olduğu görülmektedir. Zira bölgesellik unsuru yabancı güçler tarafından alt kıtanın işgalini kolaylaştırmıştır. Genel olarak bakıldığında, Hint alt kıtası hâkim bir güçle karşılaştığında birleşebilmiştir. Hâkim güçle gelen birlik bozulduğunda ise işgaller kolay hale gelmiştir. Tarih boyunca alt kıtaya gelen yabancı güçlerin çoğu yerelleşmiştir. Ancak Müslüman güçlerin yerli halk ile arasına koyduğu mesafe Hindu-Müslüman ayrımını körüklemiştir. Alt kıtada diğer tüm yabancı güçlerden farklı olarak Avrupalı güçler dikkat çekmektedir. Avrupalı güçler diğerlerinin aksine belli bir amaç için alt kıtaya gelmişlerdir. Direkt olarak kâr amaçlı gelen Avrupalı güçlerin, özellikle İngilizlerin varlığı, ruhu Hindu-bedeni Batılılaşmış Hint insanını yaratmıştır. Yeni Hint insanı

⁷⁹ Guha, **a.g.e.**, s.59. Hindistan'ın eyalet sayısı bağımsızlıktan sonra yükselmiştir. Eyalet ve birlik topraklarının oluşum tarih ve sayıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Constitution of India**, New Delhi, Government of India Ministry of Law and Justice, 9 November 2015, First Schedule, Art. 1, 4.

⁸⁰ Loraine Kennedy, “Le Fédéralisme Indienne: Un Système Centalisé en Voie de Rééquilibrage”, **L’Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd’hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, s.30-32.

Batılılardan öğrendiği değerlerle bağımsızlık savaşını sürdürmüştür. Bağımsızlık mücadelesinin sonunda ise sosyal ve dini bir bağ ile birleşmiş ve Batılı değerlerin üzerine inşa edilmiş bağımsız bir devlet kurulmuştur. Ancak bu devlet, bağımsızlık sürecinde çözüme kavuşturulamayan ve hâlâ devam eden Keşmir sorunuyla yüzleşmektedir.

2.2. DİN

Din, bir milletin karakterini şekillendiren en önemli parametrelerden biridir. Alt unsur olarak farklı dini mezhepler de ulusların karakterlerini belirler⁸¹. Din, sadece bireylerin vicdanlarına hitap etmez, belli bir hayat gayesi sunar. Ancak bu hayat gayesi sadece bireyi değil, ulusları da ilgilendirir. Din yeme-içme konusundan, mimariye, dünya algısına kadar hemen her alana etki eder. Din sosyal hayatı şekillendirdiği kadar siyasi olayları da etkiler. İster sosyal ister siyasi olaylar olsun dinin olaylarda oynadığı rolü görememek, olayların idrakini zorlaştırır⁸².

Hint alt kıtasının tarih ve kültür okumaları bu medeniyetin karakteri hakkında önemli bilgiler verir ve Hint medeniyeti istisnasız din temelli bir medeniyettir. “Yüksek Kültür Nazariyesi”nden bahseden Kafesoğlu da Hint medeniyetinin dini bir medeniyet olduğunun yüksek kültür teorisyenleri tarafından ileri sürüldüğünden bahsetmektedir⁸³. Din temelli Hint medeniyetini anlamak için Hinduizm’in nasıl ortaya çıktığını ve bu inancın temellerinin neler olduğunu anlamak gerekir.

Hindu dini Evrensel Panteizm’dir⁸⁴. Bilinen tüm tanrılar, Hinduizm’de tektir, aslında hepsi *Tek* ve *Mutlak* olanın tezahürlerinden başka bir şey değildir⁸⁵. Hindu dini tanrıyı, ruhu ve evreni tek gerçeklik olarak kabul eder. Esasen, tanrı da ruh da evren

⁸¹ Hume, **a.g.e.**, s.203.

⁸² Oğuz, **a.g.e.**, s.17.

⁸³ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 16. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1997, s.21.

⁸⁴ Hegel, **a.g.e.**, s.38.

⁸⁵ Burada tezahürden kastedilen şey **avatar**dır. Tanrı’nın avatarları sadece bir semboldür. Bu sembollerle Mutlak olana ulaşmak, ibadet etmek amaçlanır. Bu avataralara esasen tanrı olarak tapılmaz, tapan ise putperest kabul edilir. Ancak bu Hinduizm’de günah sayılmaz, zamanla bunlara tapanların kalbinde Tanrı sevgisi uyanacağına inanılır. Bkz. Swami Nikhilananda, **Hinduizm Ruhun Özgürleşmesindeki Anlamı**, (Çev. Aslı Özer), İstanbul, Ruh ve Madde Yay., 2003, s.141.

de birdir. O yüzden her insan da tanrısaldır⁸⁶. Bu açıdan bakıldığında Hinduizm tek tanrıcıdır. Ancak Hindular bu en yüce varlığa inanmak yerine puta/putlara taparlar. Çünkü ibadetleri olan meditasyonları sırasında aslında kendilerinin Brahma yani asıl yüce varlık olduklarını söylerler. Fakat dünyasal aldanmaca nedeniyle bunun bilincinde olmadıklarını dile getirirler. Brahma'ya dua etmenin, adaklar sunmanın yasak olduğunu çünkü bunun kendilerine tapınmak olacağını ifade ederler⁸⁷. Bu nedenle Brahma'nın tezahürlerine yani **avatar**larına ibadet ederler. Brahma nötrdür ve tek tanrıyı işaret eder. Alt sıradaki Brahmā, Vişnu ve Şiva **Trimurti** denen tanrı üçlemesini ifade eder ki bu da Hinduizm'deki tanrı panteonları içindeki en önemli üç tanrıdır⁸⁸. Brahmā yaratan, Vişnu koruyan ve Şiva ise yok eden erkek tanrılarıdır. Kuzeyde genel olarak Vişnu ve onun avatarlarına güneyde Şiva ve onun avatarlarına ibadet edilir. Halk genelde Trimurti'yi bilir ve onlara ibadet eder.

Kutsal kitaplara bakıldığında neden her şeyin tanrı ya da tanrısal olduğu anlaşılmaktadır. Kutsal kitaplardan Upanişadlar'a göre, Tanrı Brahma evrende tektir ve sıkılır. Kendinden bir tanrıça yaratır. Onunla çiftleşip çoğalacakken, kadın ineğe

⁸⁶ **Upanishadlar**, (Çev. Korhan Kaya), 4. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2016, s.120, 268. İnsanın tanrısal olduğu düşüncesi Hint halkının günlük davranışlarına da yansımıştır. Bir Hint, büyüğünü, hocasını veya din adamını selamlarken onların önlerinde eğilir, kimi ayalarına dokunur, kimi de Halide Edip'in Mahatma Gandhi'yi ziyaret edenlerde gördüğü gibi yüzlerini neredeyse yere sürerek, secdeye benzer bir şekilde selamlarlar. Bkz. Halide Edip Adıvar, **Hindistan'a Dair**, İstanbul, Can Sanat Yay., 2014, s.61. Zira Taıttiriya Upanishad I. Bölüm, 11. Kısım, 2. Fıkrasında "Tanrılara ve atalara karşı ihmalci olmamak gerekir. Ana tanrı gibi olsun. Baba tanrı gibi olsun. Öğretmen tanrı gibi olsun. Misafir tanrı gibi olsun. Kusursuz davranışlar yapılsın, bunun dışındakiler yapılmasın..." bilgisi, bu dipnot bilgisini destekleyici niteliktedir. Bkz. Taıttiriya Upanishad, I., XI, 2.

⁸⁷ Hegel, **a.g.e.**, s.54.

⁸⁸ Korhan Kaya (**Hinduizm**, 2. Basım, Ankara, Dost Yay., 2011, s.11)'nın eserine göre, buradaki Brahma, Şiva ve Vişnu gibi kişiselleştirilmiş ve tasvir edilmiş Brahmā'dır. Bu Brahmā, dört yüzlü, dört kollu, sakallı, elinde tespih, su testisi ve kaşık veya asa ve diğer elinde Veda kutsal kitabını tutan eril kişidir. Mundaka Upanishad, I. I, 6, 'ya göre, bir de Mutlak Güç olarak görülen Brahma vardır. Bunlar karıştırılmamalıdır. Mutlak güç olarak Brahma nötrdür, bir cinsiyeti yoktur. Mundaka Upanishadlar, I. Bölüm, I. Kısım, 6. Fıkarda görüldüğü gibi "O, görülmez, kavranmaz olandır. Ailesi, kastı yoktur. O Ölümsüz Olan'dır. Bilge kişi onu tüm varlıkların kaynağı olarak bilir." Maitri Upanishad 6. Bölüm, 3. Fıkarda ise "Doğrusu Brahma'nın iki türü vardır: Biçimi olan ve biçimi olmayan. Biçimi olan gerçek değildir, biçimi olmayan gerçektir; o Brahma'dır, ışıktır. (...) ibaresi kafa karışıklığını aydınlatır. Bkz. Maitri Upanishad, VI., 3. Brahma ve Brahmā tanımları biraz karışıktır. Şiva ve Vişnu'nun ünlenip daha çok mümin toplanması ve Brahmā'nın sönmük kalması Upanişadlar'dan öğrendiğimiz üzere hem gizli bir bilgi olması dolayısıyla korunmak istenmesi ve Brahma'nın nötr ve eril olarak iki şeklinin olmasından dolayı zihinleri karıştırmaması için daha geri plana çekildiği kanâatindeyiz.

Brahma ise boğaya dönüşür. Bunun devamında bazı hayvanlar sıralanır, ta ki tüm canlılar yaratılıncaya kadar dönüşüm devam eder⁸⁹.

Sami dinler gibi, Hinduizm’de “seçilmiş kişi” yani peygamber kavramı yoktur. Onun yerine ihtiyaç duyulduğu durumda tanrılar, avatara olarak dünyaya zuhur eder. Tanrı tezahürlerinin yanı sıra, çilecilikle manevi üstünlük kazanmış **rişiler**⁹⁰ vardır. Öyle ki bazı rişiler bu çilecilikle tanrıları dahi geçecek üstünlüğe ulaşmışlardır. Hindu dini metinleri **şruti** denen ilahi kaynaklı ve **smriti** denen beşeri kaynaklı metinler olmak üzere ikiye ayrılır. İlahi kaynaklı metinler rişilere ilham yoluyla gelen kutsal metinlerdir⁹¹. Hinduizm’de inanç esasları olarak **karma** ve **samsara** unsurları ön plana çıkar. Karma insanın eylemlerini bir sebep-sonuç ilişkisine bağlar. İnsanın yaptığı eylemler onun kaderini belirler. Karma’ya göre her davranışın bir karşılığı vardır. Samsara ise doğum, ölüm ve yeniden doğum döngüsüne denir. Samsara, Hindu inancının temellerindendir ve samsaraya inanmayanlar Hindu olarak kabul edilmez. Karma ve samsara doktrinleri birbirleriyle bağlantılıdır. Hinduizm’e göre her canlı bir ruha sahiptir ve eylemlerinin sonucu olarak yeniden doğuş sürecinde daha iyi ya da kötü durumda bir canlı olarak tekrar dünyaya gelir. İçine doğacakları kasti bile karma ve samsara doktrinleri belirler⁹². Bir Hindu’nun kişisel hayatını belirleyen unsurlar ise **dharma-artha-kama**’dır. Dharma kişinin daha önceki hayatındaki eylemlerinin sonucuyla doğmasıdır. Bu kişiye toplum ya da bir Tanrı tarafından verilmez. Dharma bir Hindu’nun onurunu belirleyen kurallardır. Bu anlamda kişinin içine doğduğu kastın kurallarına uyması onun dharması, Artha ise refahtır. Dilenmeyi seçenlerin dışında Hinduizm fakirliğe yöneltmez. Kişi ibadetlerini yapabilmesi için para kazanmalıdır. Kama ise duyumsal zevklerdir ve insan neslinin devamı ve yaşamın sürmesi için gerekli şeylerdir. Bu üç unsura ek olarak kurtuluş anlamına gelen **mokşa** unsuru vardır. Kurtuluş da tek tanrı olan Brahma’yı bilmekle olur. Kendi ile Brahma’nın tek/aynı

⁸⁹ Brihadarankaya Upanishad, I., IV, 3-4. Bu bilgiyle neden ineklerin Hindular için kutsal olduğu anlaşılabilir. Bunun özünü tarımla uğraşan ilk toplumlarda ineğin öneminin korunması için kesilmesinin yasaklanmasına bağlayan görüş de mevcuttur. Ancak dini olarak Brahma’nın evreni yaratma sürecinde ilk dönüşülen hayvan inektir ve Hindular ineği Ana Tanrıça olarak kutsal kabul eder.

⁹⁰ Hindu kutsal metinlerini ilham yoluyla alan kişilerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Kutlutürk, **Hindu Kutsal Metinleri Upanişadlar**, İstanbul, Dergah Yay., 2014, s.24-26.

⁹¹ Kutlutürk, **a.g.e.**, s.40-41.

⁹² Louis Renou, **Hinduizm**, (Çev. Maide Selen), İstanbul, İletişim Yay., 2016, s.60-63. Ayrıca bkz Kutlutürk, **a.g.e.**, s.100-103, 114-117.

olduğunun bilincine varmasıyla gerçekleşir. Kişi karma ve samsara döngüsünden kurtularak Tanrı'ya ulaşır ve Tanrı'yla bir olur⁹³. Yukarıda belirtilen Hindu dini genel doktrinlerinin yanısıra bahsi geçen dinde sonsuz bir cennet-cehennem anlayışı yoktur. Vişnucu, Şivacı ve Shakti mezhepleri olarak üç büyük Hindu mezhebi vardır. İbadet, dua, mabed, kutsal bayramlar, hac ibadeti vb. Hindu inanç unsurları da bulunmaktadır. Genel olarak Hinduizm'in iman ve inanç esasları bu şekildedir. Hinduizm'in tarih içerisinde geçirdiği değişimi ve bu değişimin Hint karakterine etkilerinin incelenmesi ise konunun daha iyi anlaşılmasına katkı yapacaktır.

Hinduizm, tarihsel süreç içinde yüzyıllar boyunca oluşmuş, Hint alt kıtasına özgü ve alt kıtanın en önemli şekillendirici unsuru olan dindir⁹⁴. Hindu dini Orta Asya'dan göç edip, İran'da 1500 yıl kadar yaşadıkdan sonra ayrılan bir kısım Aryan halkın İndus Vadisi'ne gelip, oradaki yerli halkla bulunduğu katı ve bereketli bir temastan doğmuştur⁹⁵. Hinduizm temelini, alt kıtaya göç eden Aryanların kutsal ilahilerinden oluşan ilk kutsal metinleri olarak bilinen Vedalar'dan almaktadır. Hinduizm, Vedalar'dan Puranalar'a yaklaşık üç bin yıllık oluşum süreci geçirmiştir⁹⁶. İlk olarak Veda metinleriyle gelen Hindu dininin özü Brahmanizm'e oradan da Hinduizm'e dönüşmüştür. Brahmanizm'e karşı doğan Budizm ve Caynizm'den sonra bugünkü Hinduizm'in temeli atılmıştır denilebilir.

Hinduizm'i tarihsel süreç içerisinde oluşum evrelerine göre incelemek bu dini anlamak adına daha doğru olacaktır. Vedik dönem olarak bilinen M.Ö. 1500-1000 yıllarında Rigvedalarla başlayan Hindu inancının temelleri büyük oranda bu dönemde

⁹³ Nikhilananda, **a.g.e.**, s.93-96.

⁹⁴ Hinduizm'in bir din olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Diğer Kitaplı dinler gibi kutsal bir kitaba dayanmadığı için din olarak nitelendirilmemesini savunan bir kitle de vardır. Ancak çalışmada Hinduizm bir inanç sistemi yerine bir din olarak ele alınmıştır. Zira din kelime anlamı itibariyle “Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet” ve ya “ bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen” ve ya “inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç ve ya ülkü, kült” anlamlarını ithiva etmektedir. Bkz. “Din”, **TDK**, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a37c028dd0cb9.88588541, 12.12.2017. Ayrıca Hindular, kendi dinlerini **Arya Dharma** olarak tanımlar ve anlam olarak “ezeli ve edebi doğru iş yolu”nu niteler. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.108. Zira Dharma kavramı Sanskrit bir kelimedir ve din veya inanç anlamına gelmektedir. Bkz. Günay Tümer, “Din” **TDVİA**, C. IX, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1994, s.312. Bu bilgiler doğrultusunda Hinduizm, din olarak nitelendirilmesini sağlayacak, yukarıda da belirtildiği üzere, tüm unsurları içermektedir.

⁹⁵ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.39.

⁹⁶ Kutlutürk, **a.g.e.**, s.13.

atılmıştır. Daha sonraki dönemlerde sadece eklemeler yapılmıştır. Vedik dönem, din adamlarının egemen olduğu bir devredir. Din adamlarının oluşturduğu bu egemenlik hiçbir zaman da kaybolmamıştır. Vedalarla başlayan Vedik dönem başlangıç dönemini teşkil ederken, kutsal kitapların gelişim seyriyle de ikinci evre Brahmanizm dönemi olarak adlandırılır. Din adamları olarak bilinen Brahmanların hâkimiyetinden dolayı bu döneme Brahmanizm denmiştir⁹⁷. Bu dönemde tek tanrı inancı, karma, samsara, kast sistemi vb. Hindu inancına ait birçok kavram Hinduizm'in temel esasları haline gelmiştir. Bu dönemde kutsal metinler olan İlahiler, Brahmanalar ve Upanişadlarla yaklaşık 1500 yıl sürecek bir dinin oluşum evresinden bahsetmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde henüz tapınak, put anlayışı, tasvir, yoga vb. unsurlar yoktur⁹⁸.

Brahmanizm dönemindeki katı din uygulamaları ve din adamlarının egemenliğine karşı Budizm ve Caynizm adlı iki ayrı hareket doğmuştur. Her iki hareket de Vedalar'ın otoritesine ve tanrı anlayışına karşı çıkar. İki inanç sisteminde de tanrı yoktur. Caynizm'de tanrı yerine İslam kültüründeki evliya türü din adamları vardır. Onlara göre doğadaki her şeyin canı vardır. Bu nedenle Caynalar öldürmekten kesinlikle kaçınır ve şiddetsizlik taraftarıdır. Dünya hayatından tamamen kopuşu savunurlar. Budizm'de cennet-cehennem anlayışı yoktur. Dünya hayatı acılarla doludur. Kast anlayışı da reddedilmiştir⁹⁹. Ancak Maurya döneminde Budizm imparatorluk dini haline gelmiş ve Aşoka döneminde (M.Ö. 268-233) altın çağını yaşamıştır. Horasan, Fars, Irak ve Şam'a kadar yayılan Budizm'e tüm Musul halkının da inanıldığı bilinmektedir. Daha sonra Mecusilik çıkınca, Budizm adı geçen topraklardan silinmiştir¹⁰⁰. Alt kıtadan etkisi silinen ya da daha içe kapanık bir mezhep hareketi olarak kalan yine bu iki din olmuştur. Bugün alt kıtada Budizm'in etkisi tamamen silinmiş durumdadır. Buradan Hint alt kıtasında Budistlerin olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Zira Budizm'in doğduğu topraklar Hint topraklarıdır. Yine de Budizm ve Caynizm, Brahmanik Hinduizm'in yerini de alamamıştır. Bununla birlikte bu yeni iki harekete rağmen Hinduizm geriye çekilmemiş ya da kaybolmamıştır.

⁹⁷ Günay Tümer, "Brahmanizm", **TDVİA**, C. VI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1992, s.329-330.

⁹⁸ Stein, **a.g.e.**, s.47-52.

⁹⁹ Meriç, **a.g.e.**, s.173-178.

¹⁰⁰ Ebu Reyhan Muhammed B. Ahmed El-Birûnî, **Tahkiku Ma Li'l-Hind Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan**, (Çev. Kıvameddin Burslan), Ankara, TTK Yay., 2015, s.3.

Aksine Hinduizm’de M.Ö. V. yüzyılda put anlayışı ve tapınak ibadetleri şekillenmeye başlamıştır. Din adamları ise kendilerine karşı her türlü harekete karşı sağlam kalmayı başarmış ve devlet yönetiminde dahi her zaman konumlarını korumuştur. Rigveda’daki metinlerde bile bir kralın önünde bir Brahman yürürse, ona rehberlik ederse kralın mutlu olacağı, halkının kendisine itaat edeceği ve toprağın verimli olacağı dile getirilir¹⁰¹. Öyle ki bu etki bağımsızlık sonrası sosyalist Nehru-Gandhi liderlerinin tavırlarında dahi görülmektedir. Sosyalist olmalarına rağmen Nehru da kızı Indira Gandhi de “*her gün gizli güçlere danışmakta, Benarasi kâhinleri Hindistan’ın tarihinin şekillenmesine yardım etmekte*”ydiler¹⁰².

Budist Aşoka’nın krallığından Hinduizm’in altın çağını yaşadığı Gupta İmparatorluğu dönemine kadarki 500 yıllık süre karanlık bir dönemdi. Bu dönemde hiçbir güç yoktur. Ancak bu dönemin önemi Hint prensler tarafından Güneydoğu ve Doğu Asya’nın kolonileştirilmesiyle Hinduizm ve Budizm’in yayılmasını sağlamış olmalarıdır. Sumatra, Cava, Borneo, Malezya ve Hindi-Çin’i Müslümanların gelişine kadar 15 yüzyıl boyunca Hint prensler tarafından kurulan krallıklarla yönetilmiştir¹⁰³.

Hinduizm’in gelişim açısından bu ara dönem önemli bazı metinlerin oluşum çağıydı. Alt kıtada hiçbir güç olmadığı için sağlanmış bir birlik de yoktur. Heterojen bir toplum vardı. Bu sebeple daha evvel alt kıtada hâkim olan imparatorlukların sağladığı birlik Hindular için bir özlem unsuruydu. Irk, din, dil ve idari anlamdaki bölünmüşlüklere karşı kutsal destanlar halkın birliğini vurgulamaktaydı. Bu kutsal destanlar **Mahabharata** ve **Ramayana**¹⁰⁴’ydı. Bu destanlar tüm ülkenin birliğinin

¹⁰¹ Braudel, **a.g.e.**, s.239.

¹⁰² Salman Rushdie, **Geceyarısı Çocukları**, (Çev. Aslı Biçen), 4. Baskı, İstanbul, Can Yay., 2016, s.597. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cristophe Jaffrelot, “Guru et Politique en Inde. Des Éminences Grises à Visage Découvert ?”, **Politix**, Vol. 14, N°54, Deuxième Trimestre 2001, pp.75-94. Salman Rushdie, (**a.g.e.**, s.166, 375) bu romanını Hindistan’ın bağımsızlık sonrası ve Indira Gandhi hükümeti olayları dâhilinde yazmış ve Hindistan’ın o dönemlerdeki durumunun tahlilini tarih ve romanın olay kurgusu üzerinden gerçekleştirmiştir. Rushdie’nin romanında görülen ve satır aralarında geçen ayrıntılarla Hindistan’ın her ne kadar bağımsız bir ülke olarak dünya sahnesine çıkmış olsa da geçmişinden, dininden, kültüründen kopmadığını ve kopamayacağı gerçeğinin altı çizilmiştir.

¹⁰³ Sarma, **a.g.e.**, s.22. Ayrıca bkz. Braudel, **a.g.e.**, s.242; Renou, **a.g.e.**, s.41-42.

¹⁰⁴ Ramayana her ne kadar dünyanın gözünde bir Hint destanı olsa da, Hindu inananlar için kutsal bir kitaptır. Zira bu destanın ana kahramanı, Hinduların büyük tanrılarında olan Tanrı Vişnu’nun enkarnasyonu Rama’dır. Bu kutsal metne göre Rama, Kosala ülkesinde Ayodhya şehrinde hüküm süren güçlü ve bilge kral Daşaratha’nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Rama’nın Kosala ülkesinin varisi olarak dünyaya zuhur etmesinin nedeni ise gökteki tanrıların şeytan Ravana’dan rahatsız olmaları ve Tanrı Vişnu’dan insan kılığına girerek onu öldürmesi konusunda yardım istemeleridir. Böylece Lord

vurgusunu yapan politik unsurlar içermiş, Hindu toplumunu şekillendirmiş ve dahası hiçbir zaman değişmeyecek şekilde Hindu toplum yapısının koruyucusu olmuştur. Kutsal kitaplarda geçen karakterler idealizeleştirilmiştir. Destanlardaki idealize karakterlerle halkın milli zihni bir nevi biçimlendirilmiş ve Hindu toplumunu bir arada tutan bir tutkal haline getirilmiştir¹⁰⁵.

Öte yandan Budist etki kendini bu dönemde göstermiştir. Hindu din adamları Budist keşiş teşkilatından avamı kendilerinden ayrı tutmayı öğrenmiştir¹⁰⁶. Bunun önünü açan Budizm'in de temeli olan Upanishadlar olmuştur. Zira bu kutsal kitaptaki gizli gerçek herkesin anlayabileceği bir “mutlak” değildi. Bunun için halkın seviyesine göre kutsal kitaplar yeniden şekillendirilmiş, tanrı kavramı kişiselleştirilmiştir. Din, kalabalığın anlayabileceği şekle bürünmüş, Mutlak'ın bilgisi ise azınlığa ait olarak kalmıştır¹⁰⁷. Kutsal bilgilerin bu şekilde korunmasının yanı sıra Hindular, Budistlerin tecrübesinden öğrendikleri üzere her farklılığı da kendi dini bünyesine dâhil etmemiştir. Çünkü bu şekilde dinlerinin yok olacağının farkındaydılar¹⁰⁸.

Hint alt kıtasının kuzey ve güneyindeki yani Aryanlar ve Dravidyenlerin dini inançları kaynaştırılmıştır. Aslında bir tür Aryanlaştırma hareketi başlamış ve artık birbirinden asla ayırt edilemeyecek Aryan ve Dravidyen inançların karışımıyla “Hinduizm” ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Dharma, Artha, Kama ve Mokşa

Vişnu, insan kılığında Daşaratha'nın en büyük oğlu Rama olarak şeytan Ravana'yı öldürmek için dünyaya gelmiştir. Destanın devamında Rama, kral olarak devletin başına geçecekken 14 yıl boyunca ormana sürgüne gitmek zorunda kalır. Karısı Sita ve kardeşi Lakshmana ile orman hayatı yaşamaya koyulan Rama, Ravana tarafından kaçırılan karısını kurtarma mücadelesine girer ve bu mücadelede maymunlar yardımcısı olmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Hanuman adlı maymundur. Askeri maymunlar olan Rama, Ravana ile büyük bir savaşa girerek onu öldürür ve karısı Sita'yı da kurtarır. Daha sonra maymunlarla birlikte ülkesine dönen Rama, kral olarak tacını takar ve halkını adalet ve mutlulukla yönetir. Bkz. Moritz Winternitz, **Hint Destanları Ramayana, Mahabharata, Harivamşa**, (Çev. Korhan Kaya), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi Yay., 2016, s.19-30. Destan hakkında daha geniş bilgi için bkz. Valmiki, **Ramayana**, (Çev. ve Öz. Korhan Kaya), Ankara, İmge Kitapevi Yay., 2002.

¹⁰⁵ Stein, **a.g.e.**, s.56-57.

¹⁰⁶ Sarma, **a.g.e.**, s.23. Bu anlayış Upanişadlarda da açıkça görülmektedir. Upanişadlar'da gizli bilginin öğrencilere öğretmenleri tarafından ormanlarda ya da halka açık olmayan yerlerde öğretildiği görülmektedir. Bkz. Maitri Upanishad, VI, 29. Çünkü halk, bu bilgileri anlayacak düzeyde değildir. Esasen dini bilgilerin güvencesi için gizli bilgilerin bunu idrak edemeyecek olanlardan korunması amaçlanmıştır. Sonuç olarak din, belli bir grubun tekeline geçmiştir. Ancak Brahmanların mutlak hâkimiyetine karşı Upanişadlar ile birlikte, Brahmanizm döneminin katı dönemi yumuşamaya başlamış ve din adamlarının dışında, devlet yöneticileri ve kadınların da dini alana katıldıkları, hatta bazılarının din adamlarına ders verdiği görülmüştür. Bkz. Kutlutürk, **a.g.e.**, s.15, 55.

¹⁰⁷ Sarma, **a.g.e.**, s.25-26.

¹⁰⁸ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.88.

formülüyle bireysel yaşam da düzenlenmiş ve bu sistem yaygınlaştırılmıştır. Budizm'deki manastır hayatının vatandaşlık sorumluluklarından üstün olduğu fikri zihinlerden atılmıştır¹⁰⁹. Yoksulluk bir erdem olarak Hindu inananlara sunulmamış tersine dünya hayatında zenginliğe ulaşılması ve bir amaç belirlenmesi gibi dünyevi istekler kınanmamıştır¹¹⁰. Aksine bir Hindu'nun hayat amacı kısaca “para, aşk ve fazilet” olarak belirlenmiştir¹¹¹. Avatare ve enkarnasyon doktrinleri popülerleşmiştir. Avatare öğretisinin sonucu olarak tapınak ibadeti ön plana çıkmıştır. Tüm bu gelişmelerle Brahmanizm'den Hinduizm aşamasına geçilmiştir. Bu anlamda “destanlar çağı” olarak adlandırılan bu dönem Hint alt kıtasının dini özünü oluşturmuş ve bundan sonraki gelişmeler bu öz üzerine bina edilmiştir¹¹².

Gupta döneminde ise önceki dönemde yaşanmış büyük dini rönesansın devamı gelmiştir. Halkın “hakiki Kitab-ı Mukaddes”i¹¹³ olan Puranalar'ın birçoğu bu dönemde (M.S. IV-VIII. yüzyıl) şekil almıştır. Daha önceki destan çağı döneminde ılımlı bir şekilde ortaya konan mezhepçilik burada katı bir forma bürünmüştür. Hinduizm bu dönemde yaygınlaşırken, felsefi metinler (sutralar) aracılığıyla da Hint felsefesi sistematize edilmiştir. Upanishadlar, Brahman-Sutralar ve Bhagavad-Gita'nın üçlü otoritesi kabulünün temelleri bu dönemde atılmıştır¹¹⁴.

Gupta ve Harşa İmparatorluklarından sonra, bölgesel çeşitliliklerin temelinin atıldığı dönemde (M.S. VIII.-XII. yüzyıl) Budizm, Hint alt kıtasının merkezinde ve kuzeyinde etkisini kaybetmiştir. Sadece Budizm değil, Caynizm de alt kıta topraklarındaki gücünü kaybetmeye başlamıştır. Ancak yine de bazı bölgelerde ayrı bir din olarak varlığını devam ettirmiştir¹¹⁵. Bu dönemde zikredilmesi gereken en önemli olay **Bhakti** hareketidir. Bhakti hareketi, Tamil Nadu'da ortaya çıkmış ve önce alt kıtanın güneyine daha sonra da kuzeyine yayılarak farklılaşmış bir Hinduizm

¹⁰⁹ Stein, **a.g.e.**, s.79-81. Ayrıca bkz. Sarma, **a.g.e.**, s.27-29.

¹¹⁰ Nikhilananda, **a.g.e.**, s.22-23.

¹¹¹ Meriç (**a.g.e.**, s.312), Tamil edebiyatı ürünü olan “Tirukkural” adlı kutsal kitabın konusunda da Hindu geleneğinin insana çizdiği bu amaçların olduğunu yazmıştır.

¹¹² Sarma, **a.g.e.**, s.29.

¹¹³ Sarma, burada Farquar'dan alıntılama yapar ve Farquar'a göre halkın her tabakasından insan için Puranalar esas kutsal kitaptır ve bölgesel dini literatürlerin yarısının kaynağıdır. Sayısız bölgesel dile de uyarlanmıştır. Bkz. Sarma, **a.g.e.**, s.31. Ayrıca bkz. Kutlutürk, **a.g.e.**, s.67.

¹¹⁴ Sarma, **a.g.e.**, s.30-31, 33-34.

¹¹⁵ Renou, **a.g.e.**, s.39.

anlayışı sunar. Hareketin kökeninde tanrı aşkı ve tanrıya sorgusuz bir bağ anlayışı vardır. İlk olarak Brahmanlar tarafından Bhakti düşüncesi yadırganmıştır¹¹⁶. Ancak alt kıtanın büyük bölümünde Bhakti hareketi yayılmış ve ‘halk’ tapınakları inşa edilmiştir. Brahmanların Vedik tanrıları için yeryüzünde belli bir mekân tayini yoktu. Bhakti hareketiyle birlikte, tanrılar yeryüzünde kutsal yerler edinmeye başlamıştır. Tapınaklara da bu tanrıların avatarları olduğu düşünülen suretleri yerleştirilmiş ve böylece yerel tanrılar büyük tanrılarla özdeşleştirilerek meşruiyetleri güçlendirilmiştir. Bu hareketle birlikte gelen dini değişimler, bölgeselliğin hızla arttığı dönemde vuku bulmuştur. Yerel ölçüde büyük olan tanrıların yanında birçok küçük tanrı da genişleyen Hindu tanrı birliğine dâhil olmuştur. Tanrı ikonları insanlaşmaya, mezhepler **Sanskritleşmeye**¹¹⁷ başlamıştır. Yerel kutsal mekânlar, ünü tüm alt kıtaya yayılan bölgesellik kazanmış ve tapınak kentlerinin de ortaya çıkmasıyla tapınakların kontrolünü elinde bulunduran Brahmanların felsefesi ile Bhakti hareketi uzlaştırılmıştır. Kutsal yerler hac ibadetinin önemini artırmıştır. Öte yandan Vedik dönemde bile bilinen bu mekânlar bölgeselleşmeye karşı olarak alt kıtanın kültürel birliğinin sağlanmasının en önemli aracı olmuştur. Yerel tanrılar ise yöneticilerin işini kolaylaştırmıştır. Yöneticiler meşruiyetlerini, tanrıların krallaştırılması yoluyla sağlamış ve ülkeyi tanrı adına yönetme söylemleri legalleşmiştir¹¹⁸. Kısacası Bhakti hareketi bir mezhepçilik hareketiydi. Yerel tanrılar oluşturulan mezhebe göre en yüce tanrılar olarak taraftar toplamıştır.

Bu döneme kadar Hinduizm’in genel karakterinin nihayetine erdiği görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde de Hinduizm’in karakteri çok fazla değişmemiştir. Daha sonra kuzeyden gelen yabancı güçlerin alt kıtaya iştirakiyle yeni

¹¹⁶ Brahmanların Bhakti’yi yadırgamasının sebebi, bu hareketin Brahmanların egemenliğine karşı çıkmasıydı. Zira Hinduizm’in şekillenmesinden önceki dönemlerde, Brahmanizm döneminde Brahmanlar, dini törenlerde tanrıyı değil adağın/kurbanın üstünlüğünü öne çıkarmıştı. Adak/kurban törenleri ise Brahmanlar tarafından yapılmakta ve bu törenler Brahmanların gücünü vurgulamaktaydı. Bhakti hareketi dini anlayışta yeni bir sayfa açarak Tanrı’nın yüceliğini vurgulamıştır. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. I, s.352. Stein (**a.g.e.**, s.157)’e göre, Bhakti’nin Brahmanların egemenliğine olan başkaldırısı fazla ilerleme sağlayamamıştır.

¹¹⁷ Sanskritleşme terimi, alt kastların kültürel olarak üst kastların geleneklerini benimsemesini ifade eder. Kavramı ilk kullanan sosyolog M.N. Srinivas’tır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. N. Srinivas, “A Note on Sanskritization and Westernization”, **The Far Eastern Quarterly**, Vol. 15, No. 4, Aug., 1956, pp.481-496.

¹¹⁸ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.206-215.

bir din devreye girmiştir. Bu yeni din İslam'dır. Arap tüccarların VIII. yüzyıldan itibaren başlayan yayılmaları İslam'ın alt kıtaya girmesine yardımcı olmuştur. Delhi Sultanlığı'nın kurulmasıyla Müslüman yöneticilerin varlığı, kurulan dini kurumlar, İslam'ın hoşgörüsünü korumak adına Hindulara koruma statüsü verilmesi, yöneticilerin gayrimüslimlerle yaptığı evlilikler, Budizm'in çöküşü ve Müslümanların kurduğu imparatorlukların elde ettiği toprakların genişliğiyle İslam'ın birçok alana ulaşabilmesi vb. gibi birçok sebep İslam'ın tüm alt kıtaya yayılmasını sağlamıştır¹¹⁹.

İslam, alt kıtaya yayılırken Hint halkı üzerinde büyük korku ve nefret uyandırmıştır. Yine de Müslüman misyoner ve tüccarların İslam'ı yayma çabaları büyük sonuçlar vermiştir. Genel olarak Müslüman yöneticiler de hoşgörülü politikalar izlemiştir. Ancak cizye vergisi, Hindu tapınaklarının yıkılması, Hindu hacılardan hac vergisi alınması, XVII. yüzyıl sonuna kadar süren Hindu tanrılarının tasvirlerinin tahrip edilmesi vb. uygulamalar Hinduları gücendirmiştir¹²⁰. Zaten dinlerinin özü gereği yabancılardan çekinen Hindu din adamları o dönemler henüz İslam'ın erişemediği bölgelere, Keşmir ve Benares (bugünkü Varanasi) gibi uzak yerlere göç etmiştir. Siyasi olaylar ve din ayrılıkları Hint halkı ve yabancılarını birbirinden ayıran temel etkenler olmuştur. Hint kendinden olmayanları, esasen Hindu olmayanları, Mleçcha/Mleccha olarak değerlendirir. Mleccha, daha önceki tarihlerde pislik, dışkı anlamlarına gelirken daha sonra "Arî/Aryan olmayan, Sanskritçe bilmeyen, yabancı, barbar" anlamlarında kullanılmıştır. Öte yandan kelimenin özünde yabancıyı işaret eden bir anlam her zaman mevcut olmuştur. Öyle ki bu yabancılık, bir yabancının onların dinlerini kabul etmesine rağmen kaybolmamaktadır. Yabancıların kullandıkları su ve ateş dâhil her şey gerekli şartlar yerine getirilerek temizlense bile insanların "kirliliği" temizlenmemektedir¹²¹.

¹¹⁹ Bkz. Ek 13.

¹²⁰ Aziz Ahmed, **Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları**, (Çev. Latif Boyacı), İstanbul, İnsan Yay., 1995, s.112-118, 123-125.

¹²¹ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.2, 4. Birûnî (**a.g.e.**, s.398), Müslüman ülkelere giden Hintli kölelerin ülkelerine ve dinlerine geri döndükleri zaman, kefaret ödemeleri gerektiğini bunun için de oruç tutup, inek tezeği, idrarı ve sütünden oluşan bir karışımın içinde o karışım mayalanıncaya kadar bekletildiklerini ve çıktıklarında da o karışımın kendilerine yedirildiğinden bahsetmiştir. Hatta Brahmanlara bu bilgiyi sorduğu zaman onların bunu kabul etmediklerini, din değiştirenlerin hiçbir kefaret ödeyemeyeceğini söylediklerini belirtmiştir. Çünkü Sudra kastından birinin evinde yemek yiyen bir Brahmanın, kastından atıldığı ve bir daha o statüye dönemediği bilgisi neden kefaretin olmadığına dair bilgiyi destekler. Diğer

İslam'ın Hinduizm'i etkilemesinden ziyade Hinduizm'in İslam'ı etkilediği söylenebilir. Tarihi süreçte Hint alt kıtasına özgü bir İslam kültürü ortaya çıkmıştır. Açıkçası Hint alt kıtasına giren ister insan isterse kültür unsuru olsun Hinduizm'den kesinlikle etkilenmiştir. Bölgeye dâhil olan unsurlar ya onun renklerine tamamen boyanmış ya da onun renklerine boyanıp yeni bir renk ortaya çıkarmıştır. Çünkü Hinduizm sürekli gelişen ve değişen bir yapıya sahiptir. Alt kıtaya nüfuz eden diğer tüm yapıların Hinduizm içinde erimesiyle ve Hindu kast sistemini benimsemeleriyle yabancı unsurlar bir nevi alt kıtada eritilmiştir. Zira Hinduizm metinlerindeki farklı yorumlamalar, farklı mezheplerin varlığı ya da Budizm ve Caynizm'de Hinduizm ile görülen taban tabana zıtlığa rağmen mezhep haline gelmesi Hinduizm'in gelişen, değişen ve esnek yapısını göstermektedir¹²². İslam alt kıtaya nüfuz ederken, Müslüman olanların çoğu Hindu inançlarından kalan adetleri de sürdürmeye devam etmişti. İslam'a dönen Hindular yerel tanrısına ibadet etmeyi sürdürmekle beraber kastının kurallarına da uymaya sürdürmüştü. Belki bunda o dönemde Dharma metnlerinin kast ilkelerini güçlendirmesinin de etkisi vardı. Müslüman olan yerliler, ilk başlarda kendi kast kurallarına uymaya devam etmiş olsa da zamanla Hint Müslümanlarına özgü bir şekilde kast sistemi ortaya çıkmıştır. Ancak bu kast sistemi İslam'ın kendi değerlerine göre şekillenmiştir. Örneğin Seyyid ve Şeriflere özel statü verilmiştir. Bunlar Hindu kast sisteminin en tepesindeki kasta karşılık gelmektedir. Diğer yandan İslam Hinduizm'den bazı unsurlar da almıştır. Böylece Hint alt kıtasında İslam farklı bir görünüm kazanmıştır¹²³.

bir örnek olarak Halide Edip'in (a.g.e., s.148) Lucknow'un bir köyünde yaşadığı bir anı gösterilebilir. Köy halkından birinin evini ziyaret eden Halide Edip'in dikkatini bir put çeker ve oraya doğru yaklaşırken ev halkı önüne durup kollarını açar ve geçmesine izin vermez ve yanındaki refakatçisi dikkatini çeken şeyin onların tanrıları olduğunu ve Hindu olmayanların ona bakamayacağını söyler.

¹²² Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.108.

¹²³ Max Weber, **The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism**, (Trans. and Ed. Hans H. Gerth, Don Martindale), Glencoe, The Free Press, 1958, s.20. Hint Müslümanlarına özgü kast sisteminin, Hindu kast sistemi gibi doktriner bir yapısı olmasa da bahsi geçen topluluk üyeleri arasında bir katmanlaşma meydana getirmiştir. Hint Müslümanlarının kast sisteminde üç temel grup bulunmaktadır. Bunlar Ashraf, Ajlaf ve Arzal'lardır. Soyluların kastını teşkil eden Ashraf, Arap kökenli olan Seyyid (Sayyad) ve Şeyhler (Chaikh), Türk kökenli Mughallar, Afgan kökenli Pathanlar (Peştular)'lardan oluşmaktadır. Geneli teşkil eden Ajlaf kastı üyeleri ise genelde tarım ve zanaatle meşguldür. Arzal kastı ise Hindu kast sistemindeki Dokunulmazlara denk gelmektedir. Bunlar sonradan Müslüman olan kesimi ihtiva etmektedir. Bkz. Marc Gaborieau, Cristophe Jaffrelot, "Les Musulmans de L'Inde: Une Minorité de 170 Millions D'Âmes", **L'Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd'hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, s.215-216.

Artan bölgeselliğe İslam'ın birleştiriciliği de çare olamamıştır. Çünkü yeni Müslüman olan eski Hindular kendi dini geleneklerini bırakmamakta ısrar ederken, yerel ve bölgesel dillerin kullanımının yerleşmesi de bütünleşmiş bir İslam toplumu oluşumunu olumsuz etkilemiştir¹²⁴. Zira tarih faslında da görüldüğü gibi İslam'ın gelmesinden önce alt kıta bölgeselleşme karakterini kazanmıştı. Zaten Müslüman fetihçilerin Hindu halkla arasına koyduğu mesafe, İslam'ın Hinduizm'i etkilemesine izin vermemiştir. Hatta geleneksel Hinduizm daha da sağlamlaşmıştır. Hinduizm yeni bir rönesans ya da reform yaşamamıştır. Ancak İslam ve Hinduizm arasında uzlaştırıcı hareketler hep varolmuştur¹²⁵.

İslam'ın yayılan etkisine karşı güneydeki Hindu krallıkların varlığıyla muhafazakârlaşan halk yeni felsefi okullar/mezhepler kurarak dini anlamda güçlenmeyi sürdürmüştür. Daha sonra ayrı bir din olarak alt kıtada hüküm süren Sihizm'in ortaya çıkışı önemli bir kırılma noktası olmuştur. Sihizm'in öncül kurucusu Kebir Müslüman'dı ve dönemin Hindu mezhebi Râmânanda ile de ilgilenmekteydi. Kebir, böylece İslam ile Hinduizm'i birleştiren yeni bir Bhakti'nin temelini atmıştır. Ancak bu Bhakti, daha çok Hinduizm ağırlıklı öğeler içermektedir. Daha sonra Kebir'e atfedilen **Âdi Granth**'in kutsal kitap olarak kabul edildiği Sihizm dini, Guru Nanak tarafından tam anlamıyla kurulmuştur. Hinduizm'deki avatara anlayışı yerine Sihler **guru** anlayışını getirmiştir. Sihler için tanrı sıfatsız ve mutlak kabul edilmiştir. Gurular kendi otoritelerini kurmak istedikleri için İslam'a karşı ılımlılık zamanla gerilemiştir. Gurkanlı Devleti hükümdarlarıyla da husumet yaşayan Sih guruları militanlaşmaya başlamıştır. Öte yandan Sihizm'in takipçilerinin militan bir etnik kökene sahip olmaları da bu durumu kolaylaştırmıştır. **Beş ks** olarak bilinen **kesh** (sakal bırakma-Sihler için cesareti ve erkeklik sembolü kabul edilir), **kangha** (saçta taşınan tarak), **kachcha** (peştamal), **kara** (çelik bilezik) ve **kirpan** (hançer) temel belirleyici prensipler olarak ortaya çıkmıştır. Temel ahlak kuralları olarak da saç kesmemek, tütün ve uyuşturucu kullanmamak, İslami usulde kesilmiş hayvan eti yememek ve Müslümanlarla hiçbir surette münasebet kurmamak esas alınmıştır. Temelinde tek

¹²⁴ Stein, **a.g.e.**, s.142-143.

¹²⁵ Jack Goody, **Rönesanslar**, (Çev. Bahar Tırnakçı), 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017, s.227-228.

tanrıçılığı kabul eden ve kastı reddeden anlayış zamanla kaybolmuş ve Hinduizm'in etkisi bu dini anlayışı militan bir Hindu mezhebine dönüştürmüştür¹²⁶.

İslam, Hint alt kıtasına girdiğinden beri ve Müslümanların yönetici olarak alt kıtanın büyük bir çoğunluğunu idare ettikleri Delhi Sultanlığı döneminde¹²⁷ ve Gurkanlı Devleti'nin son dönemine kadar güçlü bir Hindu devleti ortada yoktu. Gurkanlı Devleti'nin son dönemlerine doğru iyice güçlenen ve Hinduizm'e olan bağlılığı ve onu canlı tutma çabasıyla varlığını sürdüren ve büyük bir alana yayılan Marathalar sayesinde Hindu çoğunluk sırtını dayayacak meşru bir güç bulmuştur. Bu da Hinduların Müslümanlara karşı kendilerini güçlü hissetmelerinin manevi dayanağı olmuştur.

İngilizlerin alt kıtadaki işgalinin estirdiği rüzgâr ise Hinduizm'in yanan kandilinin ışığını neredeyse sönme noktasına getirmiştir. Müslüman Türklerin dönemlerinde dahi Hinduizm gelişmesini sürdürmüştür. Ancak Avrupalıların, özellikle İngilizlerin, misyonerlik faaliyetleri Hinduizm'e karşı bir darbe indirme girişimi olmuştur. İngilizlerce tek doğru gerçek olarak Hristiyanlık kabul ettirilmek istenmiştir¹²⁸. Bunu sadece İngilizler değil, alt kıtadaki diğer Avrupalı güçler de amaçlamıştır. Misyonerlik faaliyetlerinin en yoğunlarından birinin de Portekizlilerin olduğu söylenebilir. Goa, Portekizlilerin Hint alt kıtasında hâkim olduğu yerd. XVII. yüzyılın ilk yarısında Goa'da misyonerlerin sayısı öyle artmıştı ki, yerlilerin sayısının iki katına çıktığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Ancak Hristiyan misyonerler, İslam'ın Hinduizm'den nasıl etkilendiğini biliyor olacaklar ki, ilk önce Hristiyanlığa geçenlere ödüller vermiştir. Yerli halktan evlendikleri kadınları ve onlardan olan çocukları Hristiyan yaptılar. Daha sonra katı düzenlemelere başvurdular. Başka dinden hizmetçi almak, Hindu ve Müslümanların adetlerini uygulamak yasaklanmış ve her iki pazarda bir kiliseye vaaz dinlemeye gitmek mecbur edilmiştir. Öksüz çocuklar Hristiyan olarak yetiştirilmiştir. Eğer bir Hindu öldü ise ve geriye mirasını devredecek

¹²⁶ Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.201, 214-218.

¹²⁷ Kulke, Rothermund (**a.g.e.**, s.265)'e göre, Delhi Sultanlığı döneminde orta ve güney Hindistan'da bazı önemli Hindu krallıklar vardı. Dönemin Hindu kültürünün korunmasında bu krallıkların önemli etkileri olmuştu. Ancak bu krallıklar Delhi Sultanlığı'nın güneyden çekilmesinden sonra var olabildiler. Gurkanlılar zamanında ise ortadan kaldırıldılar.

¹²⁸ Sarma, **a.g.e.**, s.68-69.

bir oğlu da yok ise miras Hristiyan olmuş en yakın akrabasına verilmiştir. Hristiyanlığı kabul edenlere de Portekizlilik ayrıcalıkları tanınmıştır¹²⁹.

Avrupalıların Hint alt kıtasındaki varlığı, Hint'in kaderini tamamen değiştirmiştir. Ancak dini yapı öylesine korunmaktaydı ki, Hristiyan misyonerler kendilerince farklı yöntemler bulma yoluna gitmişlerdi. 1606'te Goa'ya yerleşen ünlü Roberto de Nobili, 1607'den itibaren kendini yerlileştirmiş, Brahman Tamiller gibi giyinip yaşamaya ve Brahmanların Hristiyanlığa dönüşüne izin vermeleri için bir yol aramaya başlamıştı. Zaten Hint alt kıtasında bu sorunun temelini Brahmanlar olduğunu da anlamıştı. Bunun için Hinduizm'in kutsal metinlerinde Hristiyanlığın önce ve kaybolmuş olan metinlerine dair izler arayarak bir “yorumlama” yaklaşımı geliştirmişti. Ancak bu ve bunun gibi çabalar başarılı olamamış ve bazı Hristiyan din adamları tarafından da eleştiri almıştır¹³⁰. Yani Hristiyan misyonerler Hinduizm ve Hristiyanlığı birleştirerek dini melezleştirme hareketine izin vermemişlerdi.

1857 Sipahi İsyanı'ndan sonra İngilizler alt kıtaya resmen hâkim olmaya başlayınca, Kraliçe Victoria İngiltere hükümetinin Hint alt kıtasının dini nötralitesini koruyacağına dair söz vermesine rağmen misyonerlerin faaliyetleri desteklenmiş ve bu faaliyetler, Hint insanını “uygarlaştırma misyonu” olarak görülmüştü¹³¹. Hint alt kıtasında gerçekleşen Hristiyan misyoner faaliyetleri din adamları vasıtasıyla bir başarı sağlayamayınca, eğitim kurumları aracılığıyla, özellikle de bilimsel çalışmalarla yürütülmeye başlanmıştı¹³². Eğitim kurumlarındaki yeni tarz, Hindu halkını kendi dini değerlerini hor görme seviyesine kadar getirmişti. Sati¹³³, çocuk evlilikleri, kast

¹²⁹ Bayur, **a.g.e.**, C. III, s.72.

¹³⁰ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.202.

¹³¹ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.328.

¹³² Dini olarak Hristiyanlaştırılmayan Hint halkı, diğer temel işlerde Hristiyanlaştırılmaya başlanmıştır. İlk olarak Londra'daki üniversiteler baz alınarak üniversiteler kurulmuştur. Yerli alfabenin yerine Latin alfabesi yerleştirilmeye çalışılsa da bunda da başarılı olunamamıştır. Sadece bilimsel alan, İngilizlere bu amaçları için yardım edebilmiştir. Ancak İngiliz hükümetinin bilimsel alanlara yatırımı sınırlı kalmıştır. Fakat XIX. yüzyılın son çeyreğinde işler değişmeye başlamış ve Hint insanı Bengal'de, 1876'da, bilim araştırmaları için sömürge hükümetinden bağımsız olarak bir dernek kurmuştur. Öyle ki bilim alt kıtada ilerlemeye başlamış ve bazı bilim adamları Batı bilimine yakın başarılar göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.344-350.

¹³³ Sati geleneğine göre kocası ölen kadınlar kocaları öldüklerinde vefâkar eş olarak onun yanan cenazesine kendilerini de atarlar ve o cenazeyle birlikte yanarlar. Çünkü kocası ölen kadının tekrar evlenme hakkı yoktur ve toplumdan da eşine olan vefasını gösterip satiyi uygulamadığı için de dışlanır. Bkz. Stein, **a.g.e.**, s.90.

sistemi, yurt dışı yasağı¹³⁴ ve zoraki dulluk gibi değerler Hindu zihinlerde sorgulanmaya başlanmıştı. Belki bunlar Hristiyanlığa dönüş konusunda ufak kıpırtılar oluşturmuştu ancak genel anlamda bir Hindu uyanışının önünü açmıştır¹³⁵.

Öte yandan İngilizler, alt kıtaya egemen olduklarında Hindu kültürünü yeniden ortaya çıkarmak için çalışmalara başlamıştır. Bunun sebebi ise İngilizlerin yönetimindeki “hoşgörüsü” değil, Hinduların dinlerine olan sıkı sıkıya olan bağlıydı. İngilizler Hindularla bu konuda fazlasıyla sorun yaşamıştı. İngilizler, sömürge Hindistan’ında jürili mahkeme sistemini kurmak istemişlerdi. Bu mahkemenin yarısını İngilizler yarısını ise Hindular oluşturacaktı. Hindulara mahkeme için kendi kurallarının sunulması istenmişti. Hindular, Brahmanlara idam cezasının verilmesine karşı çıkmış, ölü bir bedene bakamayacaklarını ve incelemeyeceklerini söylemişlerdi. Faiz oranlarının Brahmanlar için % 2’den az, Kshatriyalar için % 3, Vaisyalar için % 4, Sudralar için ise % 5 olmasını talep etmişlerdi. Her halükârda Brahmanlara dokunulmasını istememişlerdi. Çünkü onların gözünde Brahmanlar, devlet yöneticilerinden bile üstündü. Devlet yöneticileri Brahmana ya da malına el uzatamazdı. Bunu yaparsa tanrılar tarafından cezalandırılacaktı. Bir Brahman devlet yöneticisiyle konuşamazdı, konuşursa kirlenecekti. Brahmanın kızı devlet yöneticisiyle evlenmek isteyemezdi çünkü bu da Brahmanı onursuzlaştıracaktı. İngilizler sadece hukuk sisteminde değil, asker toplama konusunda da çok zorluk çekmiştir. İlk olarak kastları gereği çok fazla dini kurala tabi olmayan Sudra kastından asker toplamışlardı. Ancak Sudralar ile hiçbir şey yapamamışlardı. Daha sonra Kshatriya kastına başvurdular. Ancak onlar da etyemez, ölü bedene dokunmaz, sığır ya da İngilizlerin içtiği sulardan içmezlerdi. Hindular sadece ait oldukları kastlarının kendilerine izin verdiği şeyleri yapabiliirdi. Ekonomi alanında da zorluk çekilmişti. Çünkü mülkiyet açısından da Brahmanlar özel bir konuma sahipti. Hiçbir şekilde vergi ödemezlerdi¹³⁶. Bu ve benzeri birçok sorun İngilizleri Hinduları anlamaya yöneltmiştir. Bunun için dini metinlere yönelmişlerdi. Bu amaçla sömürge

¹³⁴ Yurtdışı yasağının temelinde Hindu olmayanlarla (Mleccha) temasın kendilerini kirleteceklerine dair olan inanç vardır. Gandhi’nin de biyografilerinde İngiltere’ye avukatlık eğitimi için yurtdışına çıkması gerektiğinde kastından çıkarıldığı bilinmektedir. Bkz. Wolpert, **a.g.e.**, s.39, 55.

¹³⁵ Sarma, **a.g.e.**, s.68-69.

¹³⁶ Hegel, **a.g.e.**, s.50-52.

Hindistan'ının başkenti Bengal'de Asya Derneği kurulmuştur. Hindu kültürünü içeren her bilgi araştırılmış ve kaydedilmiştir. Tüm bu çalışmalar yıllar içerisinde yavaş yavaş bağımsızlık isteğini doğurmakla beraber büyük bir Hindu uyanışının önünü açmıştır. İslam gibi Hristiyanlık da bir tehdit olarak görülmüş ve Hinduizm, bu her iki tehdide karşı kendi dinine dayanmıştır¹³⁷.

Hristiyanlığa karşı görülen en sistemli karşı çıkış hareketi olarak Brahmo Samac ve Arya Samac reformları gösterilebilir. İlki Rammohun Roy tarafından kurulmuş ve amacı Vedalar'ı temel alan temiz bir Hinduizm yaratmaktır. Hareket, elitler üzerinde daha fazla etkili olmuştur. İkincisi ise Dayanand Saraswati tarafından kurulmuş olup, ilkinin göre daha büyük bir etki yaratmıştır¹³⁸. 1875'te Bombay'da kurulan Arya Samac, "Vedalar'a geri dönüşü" amaçlamıştır. Hinduizm'e sonradan yapılan eklemelerle dinin yozlaştırıldığını savunmuştur. Bunların arasında avataraların tasvirlerine yapılan ibadete de karşı çıkmıştır. Çünkü dine sonradan yapılan olumsuz eklemelerin alt kitleyi savunmasız düşürerek yabancı işgaline açık hale getirdiğine inanılmıştır. Bağımsızlık mücadelesi verenler dinde arınma hareketini de gerçekleştirmiştir. Kısacası bağımsızlık hareketi ile Hindu dinini özüne döndürme çabaları özdeşleşmiştir¹³⁹. Arya Samac ile Hinduizm'in bazı kuralları da değiştirilip yumuşatılmıştır. Örneğin daha önce Müslüman olan Hinduların, Hinduizm kuralları gereği tekrar Hindu olması zordu çünkü kirlenmişler. Bölgesel olarak bazı teşvikler olsa da büyük çaplı ve düzenli bir Hindulaştırma hareketi olmamıştı. Ancak Arya Samac ile XIX. yüzyıl itibarıyla yeni Hindu uyanışı hareketi doğrultusunda bu tür teşvikler görülmüştür¹⁴⁰. Bu reform hareketleri Hristiyanlığın örgütlenme biçiminden fazlasıyla etkilenmiş ve Hindu toplumunun bütünleşmesi için hareket etmişlerdir. Tüm bunlar neo-Hinduizm'in işaretleri olmuştur¹⁴¹.

İngilizler, Hint alt kıtasına Hindistan ve Pakistan olarak bağımsızlığı sunup, Hindistan'a bağımsızlık günü olarak 15 Ağustos'u belirttiğinde alt kıtanın Hindu dindarlığı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Son kral naibi, bu tarihi gerekli Hindu

¹³⁷ Goody, **Rönesanslar**, s.239.

¹³⁸ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.347.

¹³⁹ Goody, **Rönesanslar**, s.236-237.

¹⁴⁰ Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.122.

¹⁴¹ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.392.

mercilere danışmadan ilan etmişti. Ancak Hint halkının onlara danışmadan hiçbir iş yapmadıkları ortadaydı ve bundan bihaber olan son İngiliz kral naibi evreni yöneten yasalara hükmeden bu müneccimleri, yani din adamlarını, gözardı etmişti. Bu müneccimler olmadan Hindular yaşayamaz dense yeridir. Hindular evlilikten, günlük işlerine, meslek yaşamlarından cenaze merasimlerine kadar müneccimlere danışmaktadırlar. Bu kez de bağımsızlık tarihi için müneccimlere danışılmıştı. Müneccimler, bağımsızlığın 15 Ağustos'ta gerçekleşirse sonsuza dek Hindistan'ın lanetleneceğini bu yüzden tarihin bir gün daha ertelenmesini söylemişlerdi. Daha sonra ise 14 Ağustos gününün çok hayırlı olduğu belirlenince 14 Ağustos 1947 tarihi gece yarısında her iki ülke için de bağımsızlık ilan edilmiştir¹⁴².

Hiçbir dini, sosyal, siyasi, ideolojik hareket Hinduizm'in etkisini kıramamıştır ve Hindistan'da gerçekleşecek herhangi bir hareket kendini Hinduizm'e dayandırmadan, herhangi bir bağ kurmadan başarı elde edememiştir. Çünkü bir hareketin ayakta durabilmesi için halkın, büyük kitlelerin desteğine ihtiyacı vardır. Takdir edilir ki taraftar toplayamayan hiçbir hareket uzun ömürlü olamayacaktır. Bunun en tipik örneği olarak Hindistan'daki Komünist hareketlerin söylemlerinde görülebilir. Arundhrati Roy, Kerala'daki Komünist hareketin başarı yakalamasının sebebini halkın değerlerinin açıkça sorgulanmamasından ve toplumsal gruplarla barışık şekilde ve onlara açıkça meydan okumadan faaliyetlerini yürütmelerine bağlamaktadır¹⁴³. Yine Hindistan'daki Naksalistlerin söylemlerinde de halkın değerleriyle bir bağ kurarak ilerledikleri görülmektedir. Kast sistemine karşı daha belirgin karşıt söylemleri olsa da Naksalit hareketin liderinin **Ganapati**¹⁴⁴ takma adını kullanması da bu noktada dikkat çekicidir.

Sonuç olarak Hinduizm, yüzyıllar içinde oluşan, kaynağını alt kıtanın dışından alan ve daha sonra dış unsur ve yerli unsurun birleşmesiyle oluşan bir dindir. Hint medeniyetine özünü veren en önemli unsur Hinduizm olmuştur. Kutsal metinlerle,

¹⁴² Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.210-211, 241.

¹⁴³ Arundhrati Roy, **Küçük Şeylerin Tanrısı**, (Çev. İlknur Özdemir), 15. Baskı, İstanbul, Can Yay., 2016, s.89.

¹⁴⁴ Jan Myrdal, **Hindistan Üzerinde Kızıl Yıldız-Kızıl Koridor'da 16 Gün**, (Çev. Sinan Jabban), İstanbul, Patika Kitap, 2013, s.38. Naksalit liderin asıl adı Mupalla Laxman Rao'dur ve Naksalistlerin genel şefidir. Ganapati ise Tanrı Şiva ve Tanrıça Parvati'nin fil başlı oğludur. Bereket tanrısıdır. Hindu olmanın amentüsü Ganapati/Ganeşa'ya imandır. Bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.141.

özellikle dini destanlarla, Hindu milli karakteri şekillendirilmiştir. Dini değerlerle alt kıta bütünleştirilmiştir. Yine Hint alt kıtasına gelen yabancı kaynaklı bir diğer din ise İslam'dır. Hinduizm, İslam'ı bir tehdit olarak görmüş ve içe kapanmıştır. Bunun yanında her daim Hinduizm'i ve İslam'ı uzlaştırma çabaları alt kıtada görülmüştür. Bunun en büyük etkisi ise Sih inancının doğması olmuştur. İslam, Hint alt kıtasında başka bir forma dönüşmüş ve yeni bir Hint-İslam kültürü oluşmuştur. Öte yandan İslam'ın bütünleştirici karakteri Hint için geçerli olamamıştır. Hinduizm ise İslam'a karşı varlığını Müslüman devletlerin egemenliği dönemlerinde ortaya çıkan güçlü Hindu devletlerin oluşturduğu manevi dayanakla korumuştur. Hint alt kıtasına gelen son yabancı güçler ise Avrupalılar olmuş ve kendi dinleri Hristiyanlığı getirmişlerdir. Hinduizm, tıpkı İslam'a karşı tavrındaki gibi Hristiyanlığı da bir tehdit olarak algılamıştır. Ancak bu kez verdiği tepki farklı olmuştur. İçe kapanmak yerine Hinduizm'i arındırma çabasına girişilmiş ve neo-Hinduizm meydana gelmiştir. Dini arındırma çabası ile bağımsızlık hareketleri eş değer olarak görülmüştür. Hinduizm örgütlenmeyi, misyonerliği ve birlik olmayı öğrenmiştir. Bu süreç bugün dahi devam etmektedir. Hinduizm, tarih boyunca tüm güçlükleri yenmiş ve zamanın gereklerine göre şekil almayı başarabilen esnek bir yapıya sahiptir. Bu esnek yapı, Hindu dinini koruyan bir güç olmuştur.

2.3. DİL

Dil, bir toplumu etkileyen ve ona şekil veren en önemli parametrelerden biridir. Dil, din ve kültürden aldığı etkiyle bir toplumu biçimlendirir. Bir milletin karakterini belirleyen parametrelerden biri olarak dil ise, Hume'un ifade ettiği gibi, insanların atalarından miras aldıkları, en büyük davranış değişikliklerinde bile varlığını devam ettiren ve mevcudiyetini sürdürdüğü milletin karakteriyle bağlantılı olan bir unsurdur¹⁴⁵. Her ulusu birbirinden ayrı kılan o ulusu meydana getiren halkların tarihi, ortak duyguları, diyalekti, vb. unsurlar kadar dil de bir ulusun karakterinin oluşmasında büyük bir rol oynar. Zira dil, bir ulusun karakterinin en net biçimde yansıdığı unsurdur. Ulusların karakterleri kullandıkları dilde kendini gösterir¹⁴⁶. Diğer

¹⁴⁵ Hume, **a.g.e.**, s.204.

¹⁴⁶ Hasan Hüseyin Mutlu, "Ulus Karakteri ve Edebiyat: Ulus Karakterinin Edebi Ürünlerine Yansıması", **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, C. IV., S. 3, 2016, s.376. Dilin, bir milletin karakter

yandan dil sadece sosyal yapıyı değil, siyasi yapıyı da etkiler. Dil, bir milleti oluşturan unsurların koruyucularındandır. Konu bağlamında dil parametresini ele almaktaki amaç ise Hint medeniyetine ve Hint milli karakterine olan etkisini ortaya çıkarmak ve bu etkinin sonucu olarak Hindistan'ın ulusal politikalarında yaşanan gelişmeleri bu temel üzerine analiz edebilmektir.

Dil, Hint medeniyeti içindeki kültür çeşitliliğinin en belirgin göstergelerinden biri olmuştur. Dört milyon km²'den daha büyük bir alana yayılmış olan Hint medeniyetinde diller, iki büyük dil ailesine mensuptur. Bunlar, Hint-Avrupa dil ailesi ve Dravit dil ailesidir¹⁴⁷. Kuzeydeki diller genelde Hint-Avrupa dil ailesine, güney dilleri ise Dravit dil ailesine mensuptur¹⁴⁸. Tarihsel süreçte Hint medeniyetinin dil parametresi ele alındığında, Hint-Aryanlar alt kıtaya geldiğinde kendi dillerini de getirmiştir. Hint-Aryanların dili Sanskrit diliydi¹⁴⁹. Zira Hint-Aryanları diğer kavimlerden ayıran temel etken dil olmuştur¹⁵⁰.

Sanskrit dilinin özelliklerine bakmak gerekirse, anlam olarak **sams** sıfatı ve **kr** filinden türeyen Sanskrit kelimesi “arınmış, mükemmelliğe eriştirilmiş” anlamına gelmektedir. Sanskrit dili, din gibi Brahmanların tekelindeydi. Sanskrit dilinin, din ve dini bilgiler gibi Brahmanların tekelinde olmasının sebebi dini metinlere verdikleri büyük önemden de kaynaklanmaktadır. Brahmanlar dini törenlerini gerçekleştirirken her zaman dua okurlardı ve bu dualardaki cümleleri tam ve eksiksiz olarak söylemeleri kural haline getirilmişti. Söyleyişte yapılacak olan bir yanlış, dinsel uygulamalarda yapılacak bir yanlış gibi görülmüş, bunun da bütün töreni bozacağı ve kurban törenini yaptıran kişiyi tehlikeye düşüreceğine inanılmıştı. Bu nedenle Brahmanların kusursuz bir telaffuza sahip olmaları gerekliydi¹⁵¹. Sonuç olarak Brahmanlar, gizli dini bilgiler gibi eski dili de olduğu gibi korumaya çabalamışlardır. Öte yandan kutsal dillerine verdikleri önem ve kutsal kitapları yazılı hale getirme konusundaki tereddütleri de

oluşumundaki etkisine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Bedia Akarsu, **Dil-Kültür Bağlantısı**, 3. Baskı, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1998, s.59-62.

¹⁴⁷ Bkz. Ek 14 ve Ek 15.

¹⁴⁸ Meriç, **a.g.e.**, s.99.

¹⁴⁹ Stein (**a.g.e.**, s.40), Sanskrit dilinin Hint-Aryanların alt kıtaya olan göçü nedeniyle geldiği için “Hint” kökenli olmadığını belirtmektedir.

¹⁵⁰ Stein, **a.g.e.**, s.47.

¹⁵¹ Korhan Kaya, **Hindistan'da Diller**, Ankara, İmge Yay., 2005 s.51-52.

dillerine verdikleri önem olarak düşünülebilir. Çünkü kutsal bilgiler Sanskrit dilindeydi ve onların yazıya geçirilerek alfabeye ifade edilemeyecek kadar kutsal olduğunu savunmaktaydılar¹⁵².

Brahmanların bu mutlak otoritesine karşı yükselen Budizm ve Caynizm ise Sanskrit dili yerine Pali ve Prakrit¹⁵³ dilini kullanmıştır. Bu dönemde orta Hint dili ortaya çıkmıştır. Aşoka'nın Budist yazıtları da Prakrit diliyle yazılmıştır. Buddha da halka konuşmalarını Prakrit dilinin bir lehçesiyle yapmıştır. Caynaların dinsel metinleri de Prakrit dilinde kaleme alınmıştır¹⁵⁴. Yani Brahmanların otoritesine karşı çıkan Budizm ve Caynizm, otoritenin dili olan Sanskrit dilini kullanmayı reddederek daha basit bir dil kullanmıştır. Gupta döneminde ise Sanskrit dili ön plana çıkmış ve gelişme edebiyat, sanat ve bilim dallarıyla Hindu kültürü muazzam bir ilerleme kaydetmiştir¹⁵⁵.

Gupta ve Harşa imparatorluklarının ardından gelişen bölgeselleşme sürecinde (VII.-XIII. yüzyıl) siyasi ve dini dönüşümler aynı anda gerçekleşirken, bölgesel diller Sanskrit edebiyatına karşı zenginleşmeye başlamıştır. Bhakti hareketiyle ortaya çıkan çeşitli mezhepler ve dini hareketler bölgesel dil ve edebiyatların gelişmesinin önünü açmıştır. Mezheplerin yerel kurucuları Sanskrit dilini bilmediklerinden ana dillerini kullanmışlardır. Sanskrit metinler bölgesel dillere tercüme edilmiştir. Ayrıca tapınak ve kutsal yerlerin ziyaretine dair kronikler de yerel dillere çevrilmiş ve bunları anlatmakla görevli olan Brahmanların alt kıtada gerçekleştirdiği seyahatlerle de yayılmıştır¹⁵⁶.

Bölgeselleşme döneminde orta Hint dilleri devri Pali ve Prakrit dilleri sona ermiş ve yeni Prakrit dönemi olarak **Apabhramşa** dönemi başlamıştır. Daha sonra Yeni Hintçe başlığı altında toplanan Hindi, Pencabi, Bengali, Marathi, Gucarati, Sindhi ve Oriya gibi dillerde bölgesel edebiyat gelişmiştir. Bölgesel dillerin gelişmesi

¹⁵² El-Birûnî, **a.g.e.**, s.77.

¹⁵³ Pali ve Prakrit dilleri eski çağlarda Hint halkının kullandığı, Sanskrit dilinden çok daha basit yerel dillerdir. Pali dili Budizm'in, Prakrit ise Caynizm'in dili olarak kabul edilir. Bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.174.

¹⁵⁴ Kaya, **Hindistan'da Diller**, s.28-29.

¹⁵⁵ Goody, **Rönesanslar**, s.225.

¹⁵⁶ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.221-222; Stein, **a.g.e.**, s.117-118.

ve edebiyatlarının zenginleşmesine rağmen Sanskrit dili önemini kaybetmemiştir. Aksine diğer tüm yerel dillere ve onların gelişen edebiyatına temel teşkil etmiştir¹⁵⁷.

Hint alt kıtasında kullanılan dillerin yanı sıra alfabeye de değinmek gerekir. Alt kıtada birçok alfabe kullanılmasına rağmen hepsinin kökeni **Brahmi**'dir. Brahmi, Tanrı Brahma'nın kız kardeşinin adıdır ve alfabeye de onun adı verilmiştir¹⁵⁸. Aşoka'nın diktirdiği yazıtlarda da bu alfabe kullanılmıştır. Sadece alt kıtada değil, Tibet gibi çevre ülkelerde kullanılan alfabeler de Brahmi alfabesinden ortaya çıkmıştır. Oriya, Telugu, Kannada ve Tamil alfabeleri gibi Bengali, Gucarati, Hindi ve Sanskrit dilinin yazıldığı **Devanagari** de Brahmi'den türemiştir. Devanagari ise kelime anlamı olarak **Deva** ve **Nagari** kelimelerinden türeme "tanrıların şehrinde kullanılan alfabe"dir¹⁵⁹. Sonuç olarak alt kıtada kullanılan/konuşulan gerek Hint-Aryan dilleri gerekse Dravidyen dilleri ortak çatı olan Brahmi alfabesinden türemiştir.

XI. yüzyılda alt kıtanın kuzeyinde yaşayan Bîrunî'den öğrendiğimize göre Hint-Aryanların getirdiği dil özellikle Brahman kesimin koruyucu vasfı olmuştur. Zira Hindu olmayanlarla olan münasebet onları kirletecekti. Sanskrit dili fazlasıyla zor ve "yabancılığı kendine özgüdür". Dilleri öğrenilse de iletişim kurmak için dile fazlasıyla hâkim olmak gerekmektedir. Bu çerçevede Hint'te dil ikiye ayrılmıştı. Biri halkın konuştuğu basit dil ve diğeri ise âlimlerin konuştuğu dildi. Alfabe olarak kullandıkları Devanagari ise Hint'e özgü kalmış ve diğer toplumlar için yazması da dilin sahip olduğu seslerin telaffuz edilmesini de oldukça güç kılmıştır¹⁶⁰. Tüm bu özellikler Hint dilinin, Hindu dini ve kültürünün de en önemli koruyucusu olduğunu göstermektedir.

Hint alt kıtasında kurulan Müslüman-Türk devletlerle birlikte bölgeye yeni diller de girmiştir. Hunların alt kıtaya olan saldırılarından Türklerin Hint alt kıtasında hâkimiyet kurdukları devirlere kadar bölgedeki Türk varlığı, Hint alt kıtasında Türk diline de hayat vermiştir¹⁶¹. Ancak Farsça, bu devletler tarafından kullanılan en baskın dil olmuştur. Özellikle Gurkanlı Devleti döneminde yöneticilerin siyasi nedenler

¹⁵⁷ Kaya, **Hindistan'da Diller**, s.14, 28.

¹⁵⁸ Brahmi, diğer adıyla Saraswati, Tanrı Brahma'nın karısıdır. Saraswati ilim tanrıçasıdır. Tanrı Brahma'ya dini ilimleri öğrenme konusunda yardım eder. Bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.134.

¹⁵⁹ Kaya, **Hindistan'da Diller**, s.33-40.

¹⁶⁰ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.1-2.

¹⁶¹ Mübarek Galip, Saadettin Y. Gömeç, **Hindistan'da Türkler**, Ankara, Berikan Yay., 2013, s.94.

yüzünden İranlılarla kurdukları ilişki Farsça'nın alt kıtaya nüfuz etmesindeki en önemli sebep olmuştur. Hümayun'un Hint topraklarını fethi sürecinde Safevilerden yardım alması bu süreci başlatmıştır. Hümayun'a yardım için gelen İranlı yetkili kişiler geri dönmemiş, Ekber döneminde ise bu İranlı yetkililer yine yeni fetihler için devlete destek vermişlerdir. Siyasi nedenlerin yanında İran kültürüne olan ilgi, devletin yüksek kademelerine İran kökenlilerin yerleşmesi ve yöneticilerin İran'dan eşler seçmesi gibi nedenler alt kıtada Farsça'nın önemini arttırmıştır¹⁶². Hatta Ekber, devlet dili olarak Farsça'yı benimsemiştir¹⁶³. Zamanla yerli diller Farsça'dan fazlasıyla etkilenmiş, Müslüman olan Hindular ve Hindu kadınlarla evlenen Müslümanların geliştirdiği bir dil ortaya çıkmıştır. Genel olarak İslami ve Hindu unsurların birleşmesiyle gelişmiş bir dil olarak Urdu dili doğmuştur. Bu sayede bir yandan da yerel diller arasındaki iletişim ihtiyacı karşılanmıştır. Urdu dili, geniş anlamda Hindu ve Müslüman kültürlerinin bir sentezi olarak algılansa da, iki karşıt kültür arasındaki iletişimi sağlayan bir unsur olarak gelişmiştir¹⁶⁴. Yine de İslam'ın alt kıtaya nüfuzu yeni bir dilin oluşmasına ön ayak olmuştur¹⁶⁵. Öte yandan yerel diller bu dönemde varlığını ve gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Çünkü yerel diller yabancı akınlarına karşı Hint'in kendisini korumasını sağlayan önemli bir unsurdur¹⁶⁶. Daha sonra alt kıtadaki Urdu dili Müslümanları temsil eden bir dil olmuştur.

¹⁶² Emre Ömür, "Cihangir Döneminde Babürlü Sarayında Dil Meselesi", **Asia Minor Studies-International Journal Of Social Sciences**, C. IV, S. 8, Temmuz 2016, s.127.

¹⁶³ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.9.

¹⁶⁴ Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.341. Burada Urdu dilinden kasıt "Hindustani" olarak bilinen dildir. Urdu, Hindi ve Hindustani dilleri öz olarak aynı dili teşkil etmektedir. Modern Hindi ve Urdu dilleri esas alındığında, her ikisi de Hindustani'den doğmaktadır. Aziz Ahmed eserinde modern Urdu dilinin tarihsel gelişimini ele aldığı için Hindustani yerine Urdu kelimesini kullandığını düşünmekteyiz. Yukarıda anlatılan süreç Hindustani'nin oluşumunu anlatmaktadır. Hindustani, Arap alfabesiyle ve Arapça-Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı durumda "Urdu" olurken, Devanagari alfabesiyle yazılıp, Sanskrit kelimelerin kullanıldığı durumda "Hindi/Hintçe" olmaktadır. Hindi ve Urdu dilleri arasındaki temel fark, alfabe ve kullanılan kelimelerin kökenleridir. Zira gramer yapısı ve dil özellikleri açısından her iki dil arasında hiçbir fark yoktur. Hint alt kıtasında dil unsurunun politize olması sonucu modern Hindi/Hintçe ve Urdu dilleri ortaya çıkmıştır. Bu bilgiler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Sobhna Nijhawan, "Hindi, Urdu or Hindustani? Revisiting 'National Language' Debates Through Radio Broadcasting in Late Colonial India", **South Asia Research**, Vol. 36, No. 1, 2016, s.81-94; "Hindustani Language", **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Hindustani-language>, 28.03.2018.

¹⁶⁵ Meriç, **a.g.e.**, s.277.

¹⁶⁶ Kaya, **Hindistan'da Diller**, s.136-137. Ayrıca bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.261.

XVI-XVII. yüzyılda Avrupalı güçler alt kıtaya nüfuz etmiştir. Ancak ilk olarak Avrupa, Hint'e bir etkide bulunamamıştır. Avrupalı güçler Hint elitlerinin kendilerine karşı olan ilgisiz tavrına karşılık 1830'a kadar Hint ile oldukça ilgiliydi. Hatta bu ilgileri Batı'da Doğu rönesansını başlatacak kadar fazlaydı¹⁶⁷. Öte yandan İngilizler için Hint korku, şüphe ve nefret demekti. Zira İngilizlerin alt kıtadaki varlığının nedeni ülkelerinin itibarı ve kendilerinin iyi bir mevki kazanma arzusuydu. 1830'da ise İngilizler için Hint artık bir sürgün yeri idi. Hint, İngilizlerce küçümsenmişti. Hatta Sanskrit edebiyatının, Yunan edebiyatının bazı kurnaz Brahmanlarca allanıp pullanarak sunulan bir masal olduğunu bile söyleyenler vardı. İngiltere'nin Hint'e olan bu düşmanlığının arkasında siyasetçi ve tarihçi Macauley ve onun görüşlerinin hayata geçmesini sağlayan dönemin genel valisi Lord Bentick (1774-1839) vardı. Macauley için Sanskrit dili okunmaya layık hiçbir eser veremeyen bir dildi ve onu öğrenmek de boşunaydı. O'nun için tıp kitapları bile bir İngiliz veterinerini utandıracak kadar cahillik barındırmaktaydı. Bu düşüncelerle İngiltere hükümeti Sanskrit dili temelli eğitim yerine İngiliz dili temelli eğitim kurumlarını kurmuştur. 1835'te ise İngilizce alt kıtanın resmi dili ilan edilmiştir¹⁶⁸.

Hindu elitler, ki bunlar Brahmanlardır, XIX. yüzyılın başlarına kadar literatürlerinde Avrupalılara yer vermemiştir. Aslında bunun nedeni, Hinduizm'in zihinlere kazıdığı **mleccha** ya da **yavana** diye tabir ettikleri Hindu olmayan kimselere olan bakış açısıdır. Bu kelimeyi Türklerle ilk karşılaştıkları zaman da kullandıkları anlaşılmaktadır¹⁶⁹. Bu da Hinduların zihinlerinde Hindu olmayanlara dair algıyı açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenledir ki Hindu Brahmanlar, Batılı için Hindu elitleri,

¹⁶⁷ Meriç (**a.g.e.**, s.56)'e göre, Hint'i Avrupa'ya taşıyanlar esas olarak Almanlardı. Alman düşünürler belki Hint felsefesinde manevi bir yakınlık görmüşlerdi. Ancak bunun arkasındaki esas sebep Almanların milliyetçi damarlarıdır. Latin zekâsından intikamını almak isteyen, Fransa'nın kültür hegemonyasını sarsmayı amaçlayan, rönesansı bir İtalyan miti sayan ve sömürgecilikte geç kalan Almanya, sırtını Hint'e dayadı. Hint ve Alman ilişkileri yalnız kültürel olarak kalmadı. Almanların milliyetçi damarlarının ve I. Dünya Savaşı'ndaki uluslararası sistem ve güç ilişkilerinin de Hint-Alman ilişkilerini yönlendirdiği aşikârdır. Ayrıca bkz. Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s.56.

¹⁶⁸ Meriç, **a.g.e.**, s.50-52.

¹⁶⁹ Savaş Sertel, "Arşiv Belgelerine Göre İnönü Dönemi'nde Türkiye-Hindistan İlişkileri (1938-1950)", **Turkish Studies**, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 10, No. 2, Winter, 2015, s.854.

XIX. yüzyıla kadar yazılı olarak Avrupalılarla ilişki kurmamış, hatta Sanskrit dilinde yazılmış hiçbir eserde Büyük İskender'in adı zikredilmemiştir¹⁷⁰.

Avrupalı güçlerin alt kıtaya hâkimiyetiyle Hint'e dair yaptıkları araştırmalar Sanskrit dilinin önemini ortaya çıkarmıştır¹⁷¹. Hint-Avrupa dil ailesi oluşturulmuş ve Sanskrit dili tüm dil gruplarının babası olarak düşünülmüştür. Sanskrit dili, diğer Avrupa dillerine kıyasla daha yaşlıydı. Bu nedenle dil ailesi oluşturulduğunda Hint kelimesi başa konmuştur. Bu açıdan bakıldığında Hint'in Batı ile olan ilişkisi, Avrupalı güçlerin alt kıtaya gelmesinden yüzyıllar öncesine kadar dayandırılabilir¹⁷². Ancak Hint-Aryan göçü hakkındaki teorilerin çokluğu Hint ve Batı ilişkisinin kesin bir yargıya bağlanmasını engellemektedir.

Hint alt kıtası İngiliz egemenliği altında iken her alanda İngilizleştirilmeye çalışılırken dil konusu önemli bir detayı göstermiştir. İngilizler yerel alfabeği değiştirememiş, fakat matbaanın alt kıtada ilerlemesiyle İngilizce ve alt kıtanın farklı dillerinde basının gelişmesiyle Hint insanında milli duygular uyanmaya başlamıştır. Alt kıtanın çeşitliliği, ulusal bir dilin oluşmasını engellemiş ve doğan milliyetçiliğin dili İngilizce olmuştur. Ancak bu durum hareketin özgün olmasını engellememiştir¹⁷³.

İngilizlerin "böl ve yönet" siyaseti alt kıtayı sadece yüzlerce prensliğe değil, dini olarak da bölmeyi başarmıştır. Dini olarak ayrılan iki grup, 1890'larda yazı reformu ile dilde de ayrılmıştır. Kuzey Hindistan'da konuşulan Hindustanî dili Arap alfabesiyle yazılırdı. Ancak Hindular, Arap alfabesi yerine Sanskrit dilinin yazımında kullanılan Devanagari alfabesini kullanmayı tercih etmişlerdi¹⁷⁴. Hindustanî dilinin Sanskritleştirilmesi bir Hindu uyanışı ürünüdür ve bu hareket bilinçli bir şekilde yürütülmüştür. Böylelikle modern Hintçe XIX. yüzyıl ürünü olarak alt kıtanın

¹⁷⁰ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.218.

¹⁷¹ Goody, **Rönesanslar**, s.233. Sanskrit dili bugün hâlâ önemini korur ve yüksek tabakanın dili olarak diğer dillere oranla konuşan sayısı az olsa da belli bir kitleye hitap eder. Esasen bugün Avrupa'da Latince'nin durumu ne ise Sanskrit dilinin de durumu öyledir. Sanskrit dili hiçbir zaman kalabalıkların dili olmamış, her zaman belli bir kitlenin dili olarak kalmış ve öyle de kalacak gibi görünmektedir. Ancak dilin korunması ve yaygınlaşması için Sanskrit dilinde birçok dergi çıkarılmaktadır. 1951 yılında ise "Sanskrit Dili Derneği" kurulmuştur. Sadece ülke içinden değil, dünyadaki birçok araştırmacının üye olduğu bir dernektir. Bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.255-257.

¹⁷² Kaya, **Hindistan'da Diller**, s.18, 23.

¹⁷³ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.356.

¹⁷⁴ Stein, **a.g.e.**, s.277; Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.373.

kuzeyinin temel edebi dili olmuştur¹⁷⁵. Dildeki ayrılık, alt kıtanın Hindu ve Müslümanlar olarak ayrılmasının temel direği olmuştur. Çünkü Hint Müslümanlarının Arap alfabesiyle yazılan Urdu dilini benimsemesinin sebebi İslam ile olan yakınlığını koruma niyetiydi. Hindular ise kendi kutsal dilleri olan Sanskrit dilinin alfabesini benimseyerek dili kendi dinlerine yaklaştırmıştır. Böylece dil, din esaslı bölünmenin pekiştirici unsuru olmuştur.

Tablo 1.1. Hint Alt Kıtasında Diller

Diller	Modern Urdu	İngilizce	Modern Hintçe
Alfabe	Arap Alfabesi	Latin Alfabesi	Devanagari Alfabesi
Hint Alt Kıtasına Nüfuz ve Oluşum Evreleri	Müslümanların alt kıtaya gelişiyle ortaya çıkan Hindustani dilinin Arapça ve Farsça kelime yoğunluklu kullanılan formu	XVII. yüzyılda alt kıtaya gelmiş ve İngilizlerin egemenliği ile XIX. yüzyılda alt kıtanın resmi dili olmuştur	XIX. yüzyılda Hindu uyanışı ile Hindustani dilinin Sanskrit kelime yoğunluklu kullanılan formu
Yaygın Olarak Kullanan Halklar	Hint Müslümanları	Sömürge güçleri, Hint elitleri	Hindular
Dillerin Resmi Durumu	Pakistan Resmi Dili	Hindistan ve Pakistan'ın Resmi Dillerden biri, Hindistan'da eyaletler arası iletişim aracı	Hindistan'ın Resmi Dillerinden biri, Hindistan'ın kalpgâhı denilen kuzeyde yaygın olarak konuşulan dil

Kaynak: Korhan Kaya, **Hindistan'da Diller**, Ankara, İmge Yay., 2005, s.127-130, 139; Cemil Meriç, **Bir Dünyanın Eşiğinde**, 17. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2016, s.52; Ramachandra Guha, **India After Gandhi-The History of The World's Largest Democracy**, New York, HarperCollins Publishers, 2008, s.129-131'den derlenmiştir.

¹⁷⁵ Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.334.

Bağımsız Hindistan’da dil, iç siyasetin belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Çünkü Hindistan federal bir birlik ve federalizmin ruhu gereği ülke eyaletlere bölünmüştür. Eyaletin sınırlarını belirleyen unsur ise dil olmuştur. Hindistan’ın dil bazlı eyaletlere bölünmesinin temeli, 1920’de Nagpur Kongresi’nde Gandhi’nin teşvikiyle İngilizlerin oluşturduğu eyaletler yerine, dile dayalı bölgelerin oluşturulması fikridir¹⁷⁶. Böylece İngilizlerin alt kıtadaki bölücü politikaları sonucu oluşan prensliklerin sınırları bertaraf edilmiştir. Çünkü prensliklerin sınırları belli bir mantıkla oluşturulmamıştı. Dile dayanan eyalet sınırlarıyla kültürel bir armoni sağlanmış ve bölgesel kimliklerin gelişimine zemin teşkil etmiştir¹⁷⁷. Zira Gandhi, bağımsızlık hareketi boyunca halkın yerel dillerinin kullanılmasını savunmuştur. Halkın çoğu hayatı boyunca İngilizce’den tek bir kelime dahi öğrenememişti. Aynı zamanda kendi dilinde konuşmak Gandhi için milli gururun inşası için gerekliydi. Ona göre özgürlüğünü isteyen ve değerini bilen her millet kendi dilini sevmeli ve gurur duymalıydı. Gandhi için İngilizce anadilden sonra önem kazanmalıydı¹⁷⁸.

Bağımsız Hindistan’da İngilizce elit dil olarak eğitim, iş ve siyaset alanında varlığını sürdürmekle beraber eyaletler arası iletişimi sağlayan bir araç olmuştur. İngilizce ile birlikte eyalet dilleri de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Hindistan’ın resmi dilleri ise başta Hintçe ve İngilizce olmak üzere Bengali, Telugu, Marathi, Tamil, Urduca, Gucerati, Malayalam, Maithili, Manipuri, Oriya, Nepali, Kannada, Pencabi, Assamese, Bodo, Dogri, Konkani, Keşmir dili, Sindhi, Santhali ve Sanskrit dilleridir¹⁷⁹.

Dil çeşitliliği, bağımsız Hindistan’ın yönetimi için her daim temel teşkil etmiştir. Bağımsızlıktan sonra dil bazlı eyaletlerin sayısındaki artış ve bu süreçte yaşanan olaylar Hindistan’ı bağımsızlıktan sonra dahi şekillendirmeye devam etmiştir.

¹⁷⁶ Stein, **a.g.e.**, s.33.

¹⁷⁷ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.67, 94. Eyaletlerin dil esaslı belirlenmesinde siyasi amaçlar da önemli rol oynamıştır. Ortak dile sahip halkların birleşmesiyle kitle siyaseti daha kolay ve organize olarak yürütülebilmektedir. Zira Kongre Partisi’nin örgütlenmesini eyalet dilleri esasına göre düzenlemesinin nedeni budur. Bkz. Stein, **a.g.e.**, s.296.

¹⁷⁸ Wolpert, **a.g.e.**, s.76, 119. Gandhi yerel dillerin yanı sıra Hindu dinine ait sembolleri, kutsal mekânları ve bayram kutlamalarını da halkın desteğinin sağlanması amacıyla etkili bir silah olarak da kullanmıştır. Bkz. Wolpert, **a.g.e.**, s.76.

¹⁷⁹ **Constitution of India**, Eighth Shedule, Art. 344 (I), 351. Burada değinilmesi gereken husus, Hindistan’ın bağımsızlıktan itibaren yıllar içinde resmi dil sayısının artış göstermesidir.

Bu da Hint medeniyetinden kendine miras kalan bölgesellik unsurunun öne çıkmasından başka bir şey değildir. Hint alt kıtasında dil de kutsal olan ve olmayanlar olarak ayrılmıştı. Bu diller Sanskrit dili ve daha sonra gelişen bölgesel dillerdi. Sanskrit dili az bir grubun dili olarak kalsa da Hindu kültürünün sürekliliğini sağlamasında büyük rol oynamıştır. Daha sonra alt kıtaya gelen yabancı unsurlar genel hâkimiyeti sağlayınca dilde de bir birlik sağlama yoluna gitmiştir. Yabancı unsurlarla alt kıtaya nüfuz eden diller Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce'ydi. İlk olarak Müslüman ve Türklerin alt kıtaya nüfuzuyla doğan Hindustanî dili daha çok Hindu olan ve olmayanlar arasındaki iletişimi sağlamak için doğmuştur. İngilizce ise tepeden inmeci bir uygulamayla alt kıtaya nüfuz etmiş ve resmi dil olarak alt kıtada varlığını sürdürmüştür. Dilin milli karaktere etkisi olarak bakıldığında dil çeşitliliği Hint halkını birleştirme konusunda bir dezavantaj olmuştur. Ancak dil çeşitliliğiyle bölgesellik karakteri korunmuştur. Bağımsızlıktan sonra oluşturulmaya çalışılan yeni bir ulus-devlet olarak var olmaya çalışan Hindistan'da kuzeyden güneye, doğudan batıya tüm ülkeyi birleştirecek bir dil birliği oluşturulamamış ve bu dil çeşitliliği bağımsız Hindistan'ın iç politikasında da önemli bir faktör haline gelmiştir. O kadar ki, bağımsızlığından sonra dahi Hindistan, dil çeşitliliğinin getirdiği bir dezavantaj olarak dil alanında bağımsızlığına kavuşamamıştır.

2.4. KÜLTÜR

Hint alt kıtasında kültür demek din demektir. Yani kültür ve din, Hint alt kıtası için eş anlam kazanmıştır. Hint alt kıtasında, din ve din temelli kültür alt kıtaya özgü kalmıştır. Literatürde, Hint medeniyetindeki dominant kültür olarak Hinduizm'in alt kıtaya kazandırdığı Hindu kültürü daha çok bahis konusudur. Çalışmada kültürden kastedilen ise Hint'in yaşam tarzı kodlarıdır. Yaşam tarzı kodları büyük oranda gelenek ve görenekleri, yeme-içme alışkanlıklarını, giyim tarzını, algıyı, tutum ve davranışları vb. maddi ve manevi birçok değeri kapsar. Hint'te ise tüm bu kültürel öğeleri şekillendiren unsur dindir. Ayrıca din, Hint medeniyetindeki unsurları birleştiren parametredir ve bu din Hinduizm'dir. Hinduizm alt kıtanın tüm kültürlerinin ortak bileşeni, ortak çatısıdır.

Hint alt kıtasında kültürü, yaşam tarzı kodlarını şekillendiren ve düzenleyen en temel kurum kast sistemidir¹⁸⁰. Zira kast bir insana bir gruba aidiyetlik verir ve tüm yaşamı ona göre şekillenir; yiyeceği yemekten¹⁸¹, kullanacağı suya kadar, yaşamını idame ettirebileceği mesleğe, dua edebileceği tapınağa, evleneceği insana kadar temel belirleyici kişinin içine doğduğu kastıdır. Kast sisteminin sosyo-ekonomik bir toplum düzenleyicisi olduğu savunulsa da ortaya çıkışı ve dini kitaplardaki varlığı göz önünde bulundurulduğunda, kast sistemini doğrudan sosyo-ekonomik sıfatıyla değerlendirmenin eksik bir nitelendirme olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bilinenin aksine kast ile ekonomik faaliyet/meslek arasında sıkı bir ilişki de yoktur¹⁸². Öte yandan kast sistemi sosyo-ekonomik bir nitelik taşıysaydı, kastlar arası bir savaş çıkması gerekirdi. Ancak tam tersine Hint'te kast sistemi hiçbir zaman kastlar arası savaşı doğurmamıştır¹⁸³. Tüm bu nedenlerden dolayı, Hindu kültürünü kavrayabilmek için kast sistemini tanımak gerekmektedir.

Kast sisteminin temeli dine dayanır ve doğum yoluyla geçer. Hinduizm'in temel doktrinleri olan **karma** ve **samsara** ile kastın dînî özü daha kolay özömsenecektir. Karma doktrinine göre birey yaşamı boyunca yaptığı eylemlerin sonucu olarak öldükten sonra hak ettiği şekilde yeniden bedenlenecektir. Ruhun başka bir canlı olarak yeniden dirilmesi ise samsarayı açıklar. Yeniden bedenlendiğinde hangi kasta ait olarak doğacağını karma belirler. Yani kişi kendi kaderini kendi belirlemektedir¹⁸⁴. Bu bilgiler ışığında karma-samsara gibi Hindu dini temel doktrinleri ile kastın ayrılmaz ilişkisi görülmektedir. Dini kaynaklar açısından

¹⁸⁰ Kast sisteminin yaşam tarzı kodlarını şekillendiren ve düzenleyen temel bir kurum olmasına Dokunulmazların lideri olan B. R. Ambedkar'ın, bahsi geçen kast grubu üyelerinin kadınlarına “üst kastlar” gibi uzun sari (geleneksel Hint kadın elbisesi) giymelerini, içki içmek ve kokmuş et yemek gibi kast uygulamalarını terk etmelerini söylediği bilgisi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bkz. Stein, **a.g.e.**, s.321-322.

¹⁸¹ Yemek ve kast ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jack Goody, **Yemek, Mutfak ve Sınıf Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması**, (Çev. Müge Günay Güran), İstanbul, Pinhan Yay., 2013, s.150-167.

¹⁸² Jackie Assayag, Cristophe Jaffrelot, “Les Fabriques de la Caste: Société, État, Démocratie”, **L'Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd'hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, s.179.

¹⁸³ Meriç, **a.g.e.**, s.53. Kast sisteminin temeli ekonomik kaygılar değildir. Mesleklerin şekillendirici bir rolü yoktur. Meslekler kast sisteminde aracı rol oynar. Zira Renou (**a.g.e.**, s.92)'nun eserine göre Manu Kanunnamesi'nde Brahmanların herhangi bir basit işle uğraşsalar bile her biri büyük bir tanrı olarak görüldüğü için onurlarını korumak zorunda olmaları bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır.

¹⁸⁴ Weber, **a.g.e.**, s.118-119; Hegel, **a.g.e.**, s.43, 53.

bakıldığında ise kast sisteminin oluşumuna dair bilgiler Hinduizm'in en eski kutsal metni olan **Rigvedalar**'a kadar götürülebilir¹⁸⁵. Bugün Hindu dünyasında en öne çıkan kutsal kitaplardan biri olan **Bhagavad Gita**'da kasta dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Bhagavad Gita, Mahabharata'nın bir bölümünü oluşturur ve sonradan ayrı bir kitap olarak ele alınmıştır. Mahabharata'da Arcuna, Kshatriya kastındandır ve akrabalarıyla savaşmak durumunda kalır. Arcuna'nın yanında savaşan Tanrı Krişna¹⁸⁶ Arcuna'ya öğütlerde bulunur. Bhagavad Gita II. Bölüm, 31. Fıkıradaki "Sen töre'ni unutma sakın, Orta yerde kararsız kalmayasın, Unutma, sen soylu bir savaşçısın, Töre'ye uymalısın, savaşmalısın"¹⁸⁷ ibaresi geçer. Krişna buradaki sözleriyle ilk olarak kasta, töreye, dharmaya uyulması gerektiğinin altını çizer. Daha sonra Krişna, yapılan işlerin türüne göre toplumun dörde ayrıldığını, kast sistemine tabi kalanların yoldan çıkmayan erdemli kişiler olduğunu ve bunları da bilgelğe erişen bilginler, zenginler, girişimciler ve fakirler olarak sıralar¹⁸⁸. En üst sırada Brahman ve Kshatriyaların olduğu, doğuştan Vaishya, Sudra ve kadınların aşağı sayıldıklarını ancak kendine tapındıkları durumda bunların en yüce katına çıkabileceklerini söyler¹⁸⁹. Yine Krişna Arcuna'ya eğer kişi kendine uygun işi, yani kastına uygun işi yaparsa da olgunlaşıp, yüce olana ulaşacağını dile getirir¹⁹⁰. Tüm bu sözler kast sisteminin açıklamasını yaparken, neden yüzyıllardır sürdüğünün de kanıtı niteliğindedir.

Kast sisteminin nasıl oluştuğuna dair farklı iddialar söz konusudur. İlk olarak kast sisteminin çıkışı **varna**yla yani renkle ilişkilendirilmiştir. Zira alt kıtaya gelen Hint-Aryanlar açık tenli ve sarı saçlıydı¹⁹¹. Hint alt kıtasının yerli halkını veya ilk sakinlerini oluşturan Dravidyenler ise esmer tenli idi. Hint-Aryanlar kendi renklerini korumak için Dravidyenleri mümkün olduğu kadar kendilerinden uzak tutmuştur.

¹⁸⁵ Korhan Kaya, **Hint Felsefesinin Temelleri**, Ankara, Doğu Batı Yay., 2016, s.49, 76.

¹⁸⁶ Trimurti'deki yani Tanrı üçlemesindeki tanrılardan Vişnu'nun insan görünümü, kara anlamına gelen ancak bazı tasvirlerinde mavi tenli olarak gösterilen avatarasıdır. Bkz. Kaya, **Hinduizm**, s.22.

¹⁸⁷ **Bhagavad Gita Tanrı'nın Şarkısı**, (Çev. Ömer Cemal Güngören), 12. Baskı, İstanbul, Yol Yay., 2016, s.62.

¹⁸⁸ Bhagavad Gita, IV, 13; VII, 16.

¹⁸⁹ Bhagavad Gita, IX, 32, 33.

¹⁹⁰ Bhagavad Gita, XVIII, 45, 47.

¹⁹¹ Braudel, **a.g.e.**, s.236.

Bunu ise savaşçı karakterleriyle başarmışlardı. Aryanlar, Dravidyenleri de bu karakterleri gereği savaş yoluyla kendilerinden uzak tutabilmişlerdi¹⁹².

Budizm'in alt kıtada hâkim olduğu dönemde kast sistemi kaldırılamayınca iktisadî olarak sistem devam ettirilmiş ve hayvan öldüren ve bunu gerektiren tüm meslekler en aşağı meslekler olarak kabul edilmiştir. Budizm'in hâkimiyeti yıkılıp, Hinduizm alt kıtaya hâkim olduğunda bu işi yapanlar kast dışına itilmiş, yani Paryalar olarak adlandırılmışlardır¹⁹³.

Kastın oluşumuna dair ikinci görüş, tarih boyunca alt kıtaya yayılan yabancı azınlık sorununun çözülmesi için kast sisteminin oluşturulmuş olmasıdır. Bu azınlıklar, fiziksel ve zihinsel yeteneklerine göre kastlara ayrılmış ve yabancı azınlık sorunu bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Böylece birçok kast oluşmuştur. Bugün, kast sistemi genel olarak zikredilen dört kastın dışında binlerce alt kasta ayrılmış durumdadır. Daha sonra kast, kalıtsal özellikle babadan oğula geçen bir nitelik kazanmıştır. Kastlar arası yapılan evlilikler de **alt kastlar (jati)** denilen diğer birçok kastın oluşmasının nedenlerindendir. Esasen kast sistemi, kastların kendi içinden evlilik yapmasını emreder. Ancak bu tamamen sağlanamamış ve kastlar arası yapılan evliliklerden olan çocuklar başka bir alt kastı oluşturmuştur. Bu yeni kastın çocukları da başka bir kasttan biriyle evlilik yaptığında yeni bir kast daha oluşmuş ve alt kastların oluşumu bu silsileyle devam etmiştir. Sonuç olarak bir ana kastın altında binlerce alt kast meydana gelmiştir¹⁹⁴.

Kast sisteminin nasıl gruplandığına bakmak gerekirse Brahma'nın başından yaratılan din adamı sınıfı **Brahmanlar**, omuz ve kollarından yaratılan yönetici ve asker sınıfı **Kshatriyalar**, midesinden yaratılan tüccar sınıfı **Vaisyalar** ve ayaklarından yaratılan hizmetçiler sınıfı **Sudralardır**. Brahmanlarla Kshatriyalar ve Vaishyalarla Sudralar birbirlerine yakındır. Bir de kastın dışında bulunan **Dokunulmazlar/**

¹⁹² Kaya, **Hint Felsefesinin Temelleri**, s.15. Ayrıca bkz. Kutlutürk, **a.g.e.**, s.149.

¹⁹³ Adıvar, **a.g.e.**, s.69.

¹⁹⁴ Emine Ersöz, "Manu Kanunnamesi'ne Göre Hinduizm", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007**, s.91.

Paryalar/Dalitler/Haricanlar¹⁹⁵ denilen insanlar yer alır. Bunlar çamaşır yıkayıcı, kunduracı, hokkabaz, sepet ve sedir örenler, kayıkçı, balıkçı, vahşi hayvan ve kuş avcıları ve son olarak dokumacılar olarak sekiz meslek grubuna ayrılır. Bir de hiçbir meslek grubuna girmeyenler Paryalar vardır ve bunlar lağım işleri gibi pis işlerle uğraşırlar. Yaptıkları pis işlere göre Hâdî (bunlar pis işlerden uzak durur), Dom(b)a (çengiciler, kasaplar, infaz memurları), Candâla ve Badhatau (ölü hayvan leşi yiyenler) adlı gruplara ayrılırlar. Paryaların kast dışında olmasının sebebi Sudra bir baba ile Brahman bir anneden olan gayrimeşru çocuk olarak kabul edilmeleridir. Öte yandan bu dört kast grubu aynı yerde yaşamazlar¹⁹⁶.

Kast sistemi bir Hindu'ya içinde bulunduğu kasta göre bir yaşam kılavuzu sunar. Bu kılavuza göre Brahmanlar dinin savunucusu ve koruyucusudurlar. Görevleri kutsal kitap olan Veda'yı öğrenmek ve öğretmek, **smriti** denen beşeri kaynaklı kutsal kitaplara göre yaşama şeklini öğretmek, din adamlığı görevini üstlenmek ve bağışları kabul etmektir. Kshatriya denen kastta ise genelde savaşçılar ve krallar yer alır. Görevleri ise Veda'yı öğrenmek, smritinin belirttiği amaçlar doğrultusunda yaşamak ve bağış yapmaktır. Vaishyalarda ise ticaret, hayvancılık ve tarımla uğraşan kesim yer alır. Sudralar ise diğer kastlara hizmet etmekle yükümlüdürler¹⁹⁷. Birûnî, sadece Brahmanların Vedalar'ı okuyarak başkalarına da öğretebileceklerini, Kshatriyaların sadece Vedalar'ı okuyabileceğini ancak başkasına öğretemeyeceğini, Vaishya ve Sudraların ise Vedalar'ı kesinlikle okuyamayacağını, okumaları durumunda dillerinin kesilerek cezalandırıldığından bahseder. Ancak bu kastlar Tanrı'nın adını zikretmek, tefekkürde bulunmak, sadaka verip salih ameller işlemek gibi ibadetleri yapabilirler¹⁹⁸.

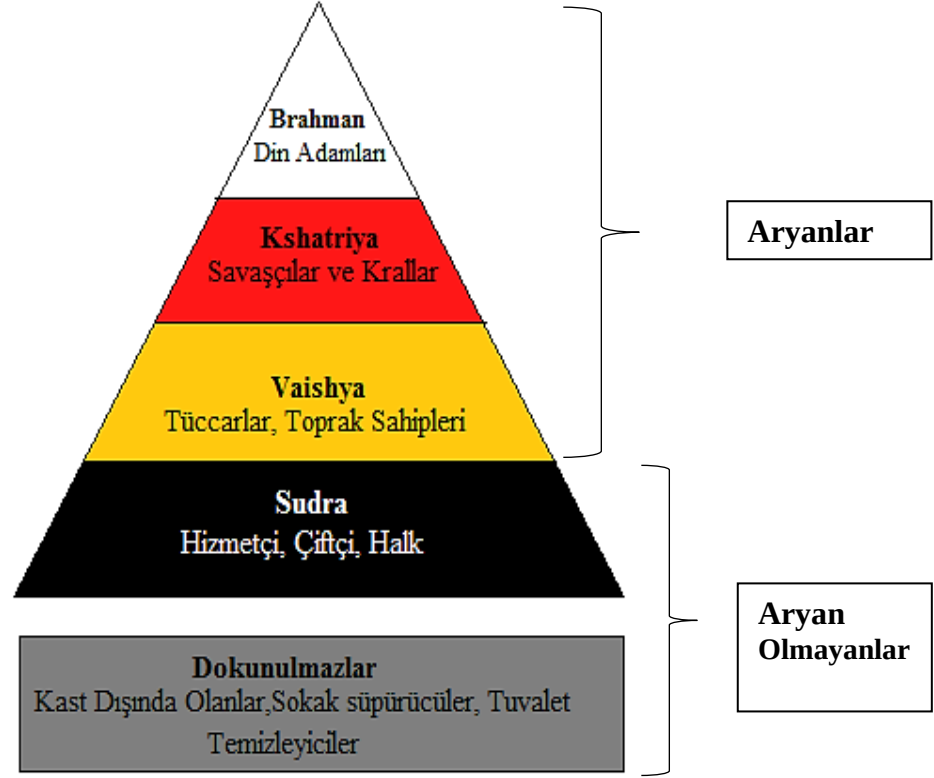
¹⁹⁵ Harican, "Tanrı'nın çocukları" anlamına gelir ve Gucarat şairlerinin en önemli isimlerinden Narasinh Mehta ilk defa bu ismi kullanmıştır. Bu ismi Mahatma Gandhi popülerleştirerek, Dokunulmazlar için kullanmıştır. Bkz. Wolpert, **a.g.e.**, s.274.

¹⁹⁶ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.60-61. Hint alt kıtasındaki Dokunulmazların durumunu anlamak için Arundhrati Roy'un **Küçük Şeylerin Tanrısı** adlı romanındaki Dalit kastından olan baş kahraman Velutha ve ailesi iyi bir örnek teşkil eder. Bunlar Hristiyanlığın alt kıtaya gelmesiyle, Paryalıktan kurtulacakları ümidiyle Hristiyan olan Dokunulmazlardır. Roy, kitabındaki kahraman üzerinden alt kıtanın gerçeklerini ele almıştır. Bu kötü durumlarından kurtulacaklarına inanan Paryalar, Hristiyan olduktan sonra da aynı ayrıma tabi tutulmuş, ayrı kiliselerde, ayrı rahiplerle, ayrı ayin saatlerinde ibadet etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Roy, **a.g.e.**, s.97-99, 101.

¹⁹⁷ Renou, **a.g.e.**, s.91-92.

¹⁹⁸ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.375, 379.

Grafik 1.1. Kast Sistemi Ana Gruplar Diagramı (Varna System)

Kaynak: Grafik, Ebu Reyhan Muhammed B. Ahmed El-Birûnî (*Tahkiku Ma Li'l-Hind Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan*, (Çev. Kıvameddin Burslan), Ankara, TTK Yay., 2015, s.59, 167)'nin çalışması esas alınarak oluşturulmuş ve renklendirilmiştir.

Kast sistemi içerisindeki ana gruplar arasında ele alınması gereken Brahman kastıdır. Brahmanlar yaşayan tanrılardır ve diğer kasttan olanlar için Brahmanlar onların tanrıları gibidirler ve bu şuurla hareket ederler¹⁹⁹. Zaten sadece bu bilgi bile Brahmanların her alandaki gücü ve egemenliğini anlamaya yetecektir. Bu saygınlıklarını korumak için uyguladıkları sayısız kural vardır. Örneğin Brahmanların kendilerine atfettikleri ruhanilik nedeniyle yediklerine de ilişki kurdukları insanlara da dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle et yemeyen Brahmanlar, leş bile yiyen Paryalardan uzak durmuştur²⁰⁰.

¹⁹⁹ Hegel, **a.g.e.**, s.53.

²⁰⁰ Hinduizm'de et yeme yasağı kesin olarak Brahmanlara uygulanır. Çünkü onlar dinin koruyucusudurlar. Ancak bu dinin esasında bir canlıyı öldürmek haramdır. Bazı hayvanların boğmak suretiyle etlerinin yenmesine izin verilmiştir. Ancak inek, at, katır, eşek, deve, fil, kümes hayvanları,

Kastın lağvedilmesi yüzyıllarca yıl geriye kadar giden tarihine bakıldığında pek mümkün görünmese de kast sistemini kaldırmak isteyen düşünce alt kıtada hep var olmuştur. Mesela Buddha, Mahadeva, Guru Nanak ve kısmen Mahatma Gandhi'yi bu mücadeleyi yapanlardan saymak mümkündür. Zira Budizm, Caynizm ve Sihizm'in temel felsefesinde kast sistemi yoktur ve kast sistemi reddedilmektedir. Mahatma Gandhi ise yeni bir din kurucusu ya da bir Hinduizm karşıtı değildi. Ancak büyüdüğü çevre olan Gucarat'ta Caynizm'in etkili bir bölge ve şiddet karşıtı ideolojisinin (ahimsa) Caynizm'in ana ilkelerinden biri olması Gandhi'nin ideolojisini anlamaya daha yardımcı olmaktadır²⁰¹. Zira Gandhi, Harican sınıfının kaldırılmasını istemiş ve bunun için de elinden geleni yapmıştır. Eğer bir Parya kastından çıkarsa sadece "Hindu" vasfıyla kalacaktır ancak Hinduizm'de de böyle bir durum yoktur. Parya sınıfının kalkması demek tüm kast sisteminin yıkımını getirecektir²⁰². Kastın sağladığı aidiyetlik ve hayatın hemen her alanını belirlemesi tüm Hinduları dinine ve kasta fazlasıyla bağlı kılmaktadır. Kısacası kast sistemi olmadan Hinduizm de var olamayacaktır²⁰³.

Hinduizm'in Hint kültürüne etkisini birçok detayda görmek mümkündür. Her ne kadar kastın din temelli bir ayrım olmadığını savunanlar olsa da, kutsal metinlerde görülen kasta dair bilgiler kast sisteminin temelini dinsel kılmaktadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse bugün hâlâ Hint toplumunun temizlik anlayışına karşı olumsuz algılar devam etmektedir. Modern zamanların gezi yazılarında dahi Hint evlerinin büyük çoğunluğunda tuvaletlerin olmadığından, umumi tuvaletlerin de kirliliğinden dem vurulur²⁰⁴. Ancak dikkatle bakıldığında bunun tamamen Hint zihniyetinde yatan, esasen doğrudan dini inancın ortaya çıkardığı etkinin bir sonucu olduğu görülecektir.

karga, papağan ve bülbülün kesilmesi de yenmesi de haram kılınmıştır. Yenmesi ve kesilmesi haram kuşların yumurtalarını yemek de haramdır. Şarap da haram kılınmıştır. Et ve şarap satmak dışında Sudralar için şarap haram değildir. Bkz. El-Birûnî, **a.g.e.**, s.389.

²⁰¹ Meriç, **a.g.e.**, s.287. Ayrıca Meriç (**a.y.**) Mahatma Gandhi'nin babasının Caynist mezhebinden olduğunu söylemektedir. Büyüdüğü çevre kadar babasının da Gandhi'nin ideolojisini şekillendirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

²⁰² Adıvar, **a.g.e.**, s.72.

²⁰³ Weber, **a.g.e.**, s.29.

²⁰⁴ Neslihan Kayalar, **Hindistan Beni Çağırdı Kara Yoluyla Hindistan Macerası**, İstanbul, OVVO Yay., 2007, s.127-128.

Kast sistemine göre bu tip “aşağılayıcı” işlerle²⁰⁵ kast dışında olan **Dokunulmazlar** meşguldür. Yoksa bir **Brahman**’ın, bir **Kshatriya**’nın ya da bir **Vaishya**’nın hatta bir **Sudra**’nın dahi kendi evinde böyle “aşağılayıcı” bir işle uğraşması düşünülemezdi. Mahatma Gandhi’nin biyografilerinde de sık sık halka bu konudaki yargılarını yıkmalarını öğütleyerek umumi tuvaletlerin temizliğini yaptığı görülmektedir²⁰⁶.

Diğer yandan Hint halkının karakteri hakkında eski hükümdarların ve gezginlerin anlatıları önemli bilgi kaynağı oluşturur. Hindu dini ve kültürü konusunda ise Birûnî’nin çalışması şimdiye kadar yazılmış temel eserlerden biridir. Birûnî’nin Hint insanı hakkındaki söylediklerini onları anlamak adına zikretmek yerinde olacaktır:

“Onlar, kendi vatanları, milletleri, yöneticileri, dinleri, bilim ve fenleri dışında, başka toplumlarda bunların bulunmadığını zannederler. Bundan dolayı da kendilerini yüksek tutar ve gururlanırlar. Aslında bu, tedavisi mümkün olmayan ve onları cahil bırakan ahmaklıktan başka bir şey değildir. Yine onlarda, bildiklerini başkasından kıskanma huyu da vardır. Bilgiyi, bırakın yabancı insanlara öğretmeyi, kendi arkadaşlarından bile saklarlar. Dahası onlar, yeryüzünde kendi şehirlerinden başka bir kasaba ve oralarda yaşayanlardan başka bir insan düşünmedikleri gibi başka milletlerde de âlimler ve ilim bulunabileceğini akletmezler. Hatta birisi onlara, Horasan yahut Fars’ta olan ilim veya âlimlerden söz etse, onu, yalancılık veya cehaletle suçlarlar. Kibir ve gururlarından ötürü ona inanmazlar. Şayet onlar, uzak memleketlere gitmiş ve diğer insanlar ile karşılaşmış olsalar, şüphesiz bu fikirlerini değiştirirlerdi.”²⁰⁷

Ancak Birûnî, Hint atalarının böyle gaflet içinde olmadıklarını, Yunanlıları Mleccha olarak kabul etseler bile ilim konusunda diğer devletlerden ileri gittiklerini kabul ettiklerini dile getirir. Zira kendisinin orada bulunduğu dönemlerde, onların ilimlerini öğrenmeye başladıkça, onlara işin doğrusunu anlattığını, onların buna çok

²⁰⁵ Hinduizm’e göre tuvalet temizlemek, süprüntücülük yapmak en aşağılayıcı iştir ve bundan daha aşağılayıcı bir şey yoktur. Bkz. El-Birûnî, **a.g.e.**, s.60.

²⁰⁶ Wolpert (**a.g.e.**, s.75)’e göre Gandhi, 1896 yılında Bombay’da sağlık heyetine atandığında tuvalet teftişleri yapmıştır. Fakir insanlar yani Paryalar teftişe itiraz etmemiş ve mahalleleri, evleri, kap kacakları temiz olmuştur. Ancak asiller bu teftişlere yanaşmamış, çoğu izin vermemiştir. Tuvaletleri karanlık ve pis kokulu olmuştur. Tüm bu betimlemelerin ardında kast sisteminin şekillendirdiği algı ve her alandaki toplum düzeni görülmektedir.

²⁰⁷ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.4.

şaşırdıklarını ve bu bilgileri hangi Hindu âliminden öğrendiğini sorduklarını anlatmaktadır²⁰⁸.

Hinduizm'in alt kıta insanına etkisi sadece davranışlarında, geleneklerinde değil yabancılarla olan ilişkilerinde de görülmektedir. Özellikle Müslümanlar ile ilişkilerinde o kadar ayrılık vardır ki, bu Halide Edip'in anılarında da rahatça fark edilmektedir. Bombay'dan Delhi'ye gidecek olan trene bindiğinde duyduğu "Müselman çayyy.. Hindu çay... Müselman pani.. Hindu pani..."²⁰⁹ sesleri bu iki ayrı dine mensup insanların içtikleri çay ve suya kadar ayrı oldukları gerçeğini açıkça gösterir.

Hint medeniyeti tarihi, birçok yabancı güçlerin alt kıtada egemenlik kurması sebebiyle Hint halkının fazlasıyla itaatkâr olduğuna dair bir algı yaratabilir. Ancak bu algının Hint insanını kesin olarak nitelendirdiğinin yanlış, en azından eksik, olduğunu söyleyebiliriz. Delhi Sultanlığı hükümdarlarından Alaaddin Khilji'nin sözleri bu algının kırılmasını sağlamada önemli örneklerdendir. Kulke ve Rothermund'un eserinden hareketle Alaaddin, Hint halkının itaatkârsızlığından şikâyet ederek onların güçten düşene kadar asla yumuşak başlı ve itaatkâr olmayacaklarını, bunun için de ihtiyaçları dışında fazla yiyecek ve mülk sahibi olmalarına izin vermediğini söyler²¹⁰. Hint medeniyeti tarihinden bahsederken askeri gücün Müslümanların alt kıtanın büyük bir bölümünü ele geçirmelerine yardımcı olduğundan bahsedilmişti. Ancak bu durumdan Hinduların direniş göstermediği ya da askeri anlamda zayıf oldukları düşünülmemelidir. Aziz Ahmed, Hinduların bu işgallere kesinlikle direniş gösterdiğini hatta Hindu kadınların mücevherlerini satıp Müslümanlara karşı silahlı direnişte bulunanlara yardım ettiklerini ve Hindu devletlerinden bazılarının askeri açıdan en az Müslümanlar kadar güçlü olduğundan bahseder. Ahmed bununla birlikte, bu işgallerin sebebinin kast sisteminin getirdiği halk arasındaki kopukluk ve halkın dış dünyaya olan kayıtsızlığının sebep olduğunu belirten Pramata Saran'ın düşüncelerini aktarır²¹¹.

²⁰⁸ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.4.

²⁰⁹ Adıvar, **a.g.e.**, s.32.

²¹⁰ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.253.

²¹¹ Ahmed, **Hindistan'da İslam**, s.129-131.

İngiliz sömürgesi döneminde de Hint halkı direnç göstererek kendi kültürünü korumuştur. Bu görevi ise prenslikler üstlenerek geleneksel sanatlar, dans, müzik, boyama ve yerel dillerde yazılan edebiyatları desteklemişlerdir²¹². Diğer yandan İngilizler, kültürlerini eğitim aracılığıyla yayma imkânı bulmuştur. İngilizler, 1835'te hazırladıkları "Eğitim Raporu" ile İngilizce'yi resmi dil ilan etmekle beraber bedeni Hintli ancak ruhu İngiliz olan yeni bir sınıf oluşturmak için İngiliz eğitim sistemini uygulamaya karar vermişlerdi. İngiliz eğitim sistemini almış hiçbir Hindu'nun kendi dinine olan inancını sürdüremeyeceğini düşünmüşlerdi. Öte yandan artık bu iki dilli olan İngilizleşmiş Hintliler, sömürenler ve sömürülen halk arasında iletişimi sağlayarak pratik bir amaca da hizmet etmişlerdi²¹³. İngilizleşmiş Hintliler aracılığıyla Batı, Hint alt kıtasında adeta ölümsüzleşmiştir. Halide Edip'in sözleri de bunu teyit eder niteliktedir. Hint alt kıtasında geçirdiği zaman boyunca görüştüğü Hint elitlerinin milli kıyafetlerini korumakla beraber düşüncelerinin karşısındaki bir insana Oxford'da herhangi biriyle konuştuğu hissini verdiğini belirtmektedir. Bununla birlikte İngiliz hâkimiyetinin gelecekte bir gün sona ermesine rağmen kültürlerinin alt kıtayı terk etmeyeceğini, hatta bunun Hint düşüncesini ve Hint'in hayatını şekillendiren bir unsur olarak kalacağını dile getirmektedir²¹⁴. Çünkü İngilizleşen kesim, Hint halkının elitleriydi. Bir toplumu şekillendiren, nitelik kazandıran ve o topluma yön verenler elitlerdir. Zira bağımsızlığı gerçekleştirenler de Hint elitleriydi.

Öte yandan bağımsızlığa giden süreçte İngilizler, Hint insanının dinine dokunamamışlardı. Ancak başka şekilde dinlerine, dolayısıyla kültürlerine müdahale etmişler²¹⁵. Bunlardan en önemlisi olan ve bugün hâlâ Hindistan'ın iç siyasetinde

²¹² Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.340.

²¹³ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (Çev. İskender Savaşır), 8. Basım, İstanbul, Metis Yay., 2015, s.107, 131.

²¹⁴ Adıvar, **a.g.e.**, s.37.

²¹⁵ Mahatma Gandhi'nin önderliğini yaptığı şiddete başvurmadan verilen mücadelenin sembolü çıkıktı. Zira Gandhi çok iyi biliyordu ki, dokuma tezgâhları ve çıkıkt sosyal yapının mihveriydi ve İngilizler bu mihveri yıkarak Hint alt kıtasını Avrupalılaştırma/İngilizleştirme çabalarının olumlu sonuçlar elde edeceğinin farkındaydı. Gandhi de İngilizlerin bu silahına karşılık halkı çıkıktı geri dönmeleri konusunda, bazen anlaşılmaz şekilde, ısrarcı davranmıştır. Hint pamuklarını İngiltere pazarından uzaklaştıran İngilizler, Hint pazarına ipliği sokmuştur. Alt kıtanın kendine has oluşturduğu ziraat ve ticaret işleri İngilizler tarafından bozulunca sosyal yapı da otomatik olarak değişmeye başlamıştır. Ekonomi, eğitim, siyaset vb. birçok alanda yapılan değişiklikler Hint insan unsurunu değiştirmiştir. Bkz. Meriç, **a.g.e.**, s.82-84.

önemli bir yeri olan kast sisteminin siyasallaştırılması olmuştur²¹⁶. Kastın siyasallaşmasına giden süreci başlatan 1901 yılında İngiliz hükümetinin ikinci nüfus sayımı²¹⁷ delegesi Herbert Risley'in dört temel kast gruplandırmasını düzenlemek istemesiyle başlamıştı. Ancak İngilizlerin bu adımıyla birçok karışıklık meydana gelmişti. Orta ve alt kastların elitleri İngiliz hükümetinden diğer üst kastlara ait olan ve elitliğin sembolü olan gelenek ve sembolleri benimseme talebinde bulunmuşlardı. Kuzeyde bazı kastlar Racputların dolayısıyla Kshatriyaların değerlerini benimsemişti. Kshatriyaların değerlerini benimseyenler güneyde de fazlaydı. Ancak buradakiler sayıca fazla olanlar ve daha fazla toprak sahibi olan kimselerdi. Diğer yandan 1901'den 1931'e varan sayım sürecinde İngiliz hükümetine halktan sayısız dilekçe gelmişti. Dilekçelerde kendilerine verilen kastı kabul etmediklerini ve daha üst kastlara, özellikle Brahman ve Kshatriya kastlarına, dâhil edilmek istediklerini belirtmişlerdi. Diğer yandan aynı kastta olanlar kendi kastlarını kabul etmemişlerdi. Bunu dile getirenlerin çoğu geniş bir bölgede yaygınlık gösteren orta kastlardı. İngilizlerin amacı görünüşte nüfus sayımıyla birlikte kast içindeki adaletsizliğe son verip homojenlik sağlamaktı ve uzun vadede bu amaç gerçekleşmiştir. Diğer yandan homojenlik sağladıkları kast ilişkisi sayesinde prenslikler arası iletişim sağlanmıştır. Bunun yanında iletişim araçları ve para piyasası gelişmiştir. Şehirlere inşa ettikleri yatılı okullar sayesinde kast üyelerinin eğitime ulaşmasına izin veren geniş yardım grupları ortaya çıkmıştır. Öte yandan inşa edilen yatılı okullar kastlar arası iletişimi sağlayan ve kastlar arası farklılığı sıfırlayan bir erime potası olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta belli çıkarlar pahasına İngilizlerin Hindu inanç sistemine yaptığı müdahaledir. Politik alanda ise, kastlar arası eşitsizlik olduğu algısı

²¹⁶ Stein, **a.g.e.**, s.262-63.

²¹⁷ Hint alt kıtasında ilk nüfus sayımı tıpkı ikincisi gibi İngiliz sömürge yönetimi tarafından 1871 yılında yapılmıştır. Benedict Anderson (**a.g.e.**, s.182-183), sosyolog Charles Hirsman'ın çalışmalarıyla sömürge yönetimlerinin nüfuzu ve iktidar sürelerinin uzaması durumunda nüfus sayımlarında belirlenen kategorilerin arttığı, belirginleştiği ve ırk kökenli ayrımların daha fazla vurgulandığı sonucuna ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca nüfus sayımı için belirlenen kategorilerin çok hızlı bir şekilde değiştiği, sayılarının arttığı ve birçok düzenleme ile büyük değişiklikler yapıldığı (kategorileri parçalama, karıştırma, birleştirme ve yeniden düzenleme gibi), ancak siyasi olarak güçlü olan kimlik kategorilerinin kategori listelerinin daima başında tutulduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte dini kimlik kategorilerinin 1871'deki ilk sayımda belirtildiği görülürken, bunun 1901'deki ikinci sayımda kaybolduğunu belirtmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, İngilizlerin nüfus sayımı faaliyetlerinin alt kıtada izledikleri "böl ve yönet" politikalarının esasen "böl, parçala, karıştır ve yönet" politikası olduğunu göstermektedir.

ortaya çıkmıştı. İlk hareketler güneyde başlamıştı. İngilizlerin yardımıyla Brahmanların gücünün azaltılması için alt kastlar Adalet Partisi'ni kurmuştu. Brahman karşıtı hareketler sadece güneyde değil, alt kıtanın kuzeyinde de görülmüştür. Bu tür hareketler 1920'lerde ivme kazanmıştı. Son olarak 1935'te ise Dokunulmazlar “**Tarifeli Kastlar**” olarak adlandırılmış ve hükümet yasasıyla hem federal mecliste hem de eyalet meclislerinde temsil edilmeleri için kota hakkı verilmiştir²¹⁸. İlerleyen yıllarda ise Dokunulmazların mücadelesi devam etmiş ve 1980'ler sonrası ivme kazanmıştır. Bugün dahi Hindistan'ın iç politikasında bu konu önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak Hindistan'da kültür büyük oranda din unsuruyla şekillenmiştir. Din olarak Hinduizm, Hint'i kültürel anlamda birleştiren temel çatı olmuştur. Kast sistemi ise toplumu şekillendiren ve toplum içindeki farklılıkları törpüleyen dini bir yapıydı. Bu yapı aynı zamanda Hint-Aryanları da korumuştur. Kast sistemine karşı çıkan hareketler olsa da zamanla onlar da kast sisteminin kapsayıcı yapısı içinde erimişlerdir. Din bölümünde ele alındığı gibi İslam, alt kıtaya geldiğinde Hindu kültüründen etkilenerek farklı bir yapıya bürünürken, alt kıta İslam kültürüne özgü kast sistemi edinmiştir. İngiliz döneminde ise kast sistemi yıkılmamış ancak büyük bir değişim göstermiştir. Kast sisteminin topluma kazandırdığı yapı değişmiştir. İngiliz döneminde izlenen politikaların etkisi hâlâ devam etmektedir.

2.5. MEKÂN

Bu çalışmada mekân parametresi, coğrafya unsuru olarak dar ve somut bir kavramda ele alınmamıştır. İbn Haldun²¹⁹ ve Montesquieu'nün²²⁰ milletlerin karakterini etkileyen coğrafya unsurunu iklim ve arazi şartları doğrultusunda değerlendirmek yerine çalışmada coğrafya, bir milletin karakterinin şekillendiği yer

²¹⁸ Assayag, Jaffrelot, **a.g.e.**, s.166-169.

²¹⁹ İbn Haldun'un milletlerin karakterini etkilemesi açısından iklim ile ilgili görüşleri için bkz. İbn Haldun, **a.g.e.**, C. I, s.145-vd.

²²⁰ Montesquieu'nün milletlerin karakteri üzerinde iklim ve arazi şartlarının tesirlerine dair düşünceleri için bkz. Montesquieu, **a.g.e.**, s.289-293, 355-356.

olarak daha geniş ve soyut çerçevede ele alınmıştır. Bu nedenle coğrafya yerine mekân adlandırılması uygun görülmüştür.

Mekân bir milletin kendini gerçekleştirdiği tarih, din, dil ve kültür parametrelerinin bütününden meydana gelir. Her milletin bir mekân algısı vardır ve tarih boyunca mekânların sınırları milletlerin karakterlerini belirlemiştir. Her medeniyet, belli bir mekân algısıyla şekillenir. Zira Davutoğlu'nun da belirttiği gibi *“güçlü medeniyet atılımlarına öncülük eden ve bu medeniyet birikimi etrafında bir tür düzen oluşturan toplumlar tarih sahnesine çıktıkları an ile tarih sahnesini etken bir güç olarak belirlemeye başladıkları dönem arasında kendi aslî mekânlarından hareketle bir dünya algılaması oluştururlar”*²²¹. Öte yandan mekân algısı en çok dış politikanın belirlenmesi ve şekillenmesinde büyük rol oynar.

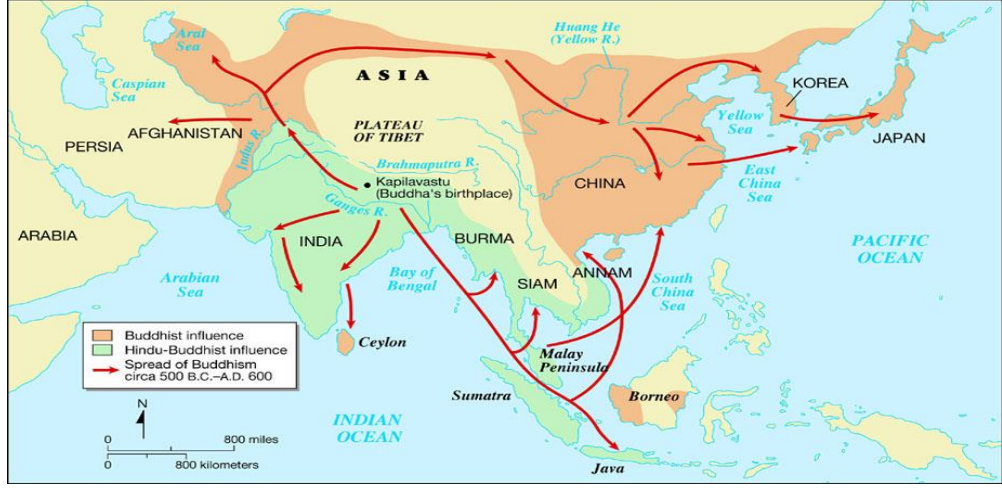
Hint karakterini oluşturan tarih, din, dil ve kültür parametreleri genel olarak değerlendirildiğinde Hindistan'ın dış politikasının hayat ve çıkar alanı denilebilecek bölgeler tespit edilebilir. İlk olarak eklerde verilen tarih parametresi ile ilgili haritalara bakıldığında bugünkü Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'in ihtiva ettiği coğrafyanın Hindistan'ın dış politikasında hayat alanı olarak ortaya çıktığı söylenebilir ki bu coğrafya genel olarak “Hint alt kıtası”nı ifade etmektedir²²². Ayrıca Afganistan ve Güneydoğu Asya ülkelerinin, özellikle Myanmar'ın, Hindistan için çıkar alanı olarak önemli yere sahip bölgeler olduğu söylenebilir.

Din parametresi ile ilgili haritalar ve Harita 1.1. incelendiğinde, Hindistan için bugünkü Hindistan'ın **hayat alanı**, Pakistan, Bangladeş ve Güneydoğu Asya ülkelerinin ise **çıkart alanı** olduğu söylenebilir. Orta Asya ve Uzak Doğu'yu ise **etki alanları** çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

²²¹ Davutoğlu, a.g.e., s.97.

²²² “Indian Subcontinent”, **New Oxford Dictionary of English**, (Çevrimiçi), https://en.oxforddictionaries.com/definition/indian_subcontinent, 07.03.2017.

Harita 1.1. Hinduizm'in Yayıldığı Alanlar

Kaynak: (Çevrimiçi), <http://www.megazip.org/where-did-hinduism-spread.html>, 05.07.2017.

Hint karakterini oluşturan dil parametresi ile ilgili haritalar, özellikle kutsal dil olarak kabul edilen Sanskrit dilinin kalpgâhı olan Hint alt kıtasının kuzeyi olduğunu göstermektedir. Hint-Aryan dili mensubu dillerin konuşulduğu alanlar olarak Pakistan, Kuzey ve Orta Hindistan, Bangladeş ve Nepal öne çıkmaktadır. Dravidyen dil ailesine mensup dillerin konuşulduğu alanlar ise Güney Hindistan ve Pakistan'ın batısıdır. Ancak sadece Aryan ve Dravidyen dillerinin konuşulduğu alanlar değil, dini metinlerin yayıldığı alanlar doğrultusunda dilin yayıldığı alanları gözden kaçırmamak gerekir. Hinduizm'in kutsal dili olan Sanskrit dilinin yayıldığı alanlar değerlendirildiğinde, Harita 1.2.'de gösterildiği gibi, yine Hindistan için hayat alanının Pakistan, Hindistan ve Bangladeş olduğunu söylenebilir. Çıkar alanı olarak ise yine Güneydoğu Asya söylenebilir. Din ve dil parametreleri kültür parametresiyle doğrudan alakalı olduğu için yine kültür parametresi için de aynı alanlar ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak hayat alanı olarak Hint alt kıtasını oluşturan ülkelerin yanında, çıkar alanları olarak başta Güneydoğu Asya olmak üzere Doğu Asya ve Orta Asya'yı kapsayacak şekilde Hindistan'ın dış politikası için çok geniş bir coğrafyanın kritik olduğu ifade edilebilir.

Harita 1.2. Sanskrit Dili ve Hindu Kültürünün Yayılma Alanı

Kaynak: (Çevrimiçi), <http://world-news-research.com/sanskrit.html>, 06.07.2017.

Coğrafi olarak değerlendirildiğinde Hint alt kıtası, ucu güney istikametini gösterir biçimde asılı bir elması andırır. Kuzeyindeki Himalayalar, Hint alt kıtasının en önemli coğrafi belirleyicisidir ve alt kıtayı Asya’dan ayırır²²³. Bu coğrafi yapı, Hint alt kıtasının özgün kalmasında büyük rol oynamıştır. Kuzeybatıdaki Hindukuş Dağları, Batı Dağları ile paralel olarak üç sıra halinde güneye doğru uzanır. Bu dağlar, Hint alt kıtasını Afganistan’dan ayırır. Bu dağlar Kabil Nehri’ne kadar uzanır. Bu nehrin güneyinde de alt kıtanın batısıyla irtibatını sağlayan önemli stratejik konumuyla Hayber Geçidi bulunur. Alt kıtanın yüzyıllar boyunca kuzey işgalcileri bu geçidi kullanmıştır. Hayber Geçidi’nin güneyindeki Süleyman Dağları ise Umman Denizi’ne kadar uzanır ve Hint medeniyetinin şekillendiği İndus Ovası’nı Belucistan Platosu’ndan ayırır. Kuzeydoğudaki dağ silsilesi sayesinde de Hindiçini bölgesinden ayrılır. Sonuç olarak kuzeyden dağlarla çevrelenmiş bu coğrafya, güneyindeki Hint Okyanusu ile muazzam bir genişliğe açılır. Bu anlamda bu coğrafya, tam bir alt kıta özelliğine bürünür ve literatürde de çoğunlukla “alt kıta” olarak adlandırılır²²⁴. Gerek

²²³ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.39.

²²⁴ Yılmaz Tezkan, “Jeopolitik ve Hindistan”, **Hindistan Asya’nın Yeni Gücü**, (Der. Yılmaz Tezkan), İstanbul, Ülke Kitapları, 2007, s.11-12.

tarihi gerekse kültürel okumalar yapıldığında Hint alt kıtası, batısında kurulan ilk kentler aracılığıyla Mezopotamya, Hint-Aryanların göç yollarına bakıldığında Orta Asya ve İran Platosu, Budist misyonerin faaliyetleriyle Sri Lanka ve ötesi ve Hint alt kıtasının Hint Okyanusu'na bakan tarafındaki krallıkların zengin ticaret faaliyetleri ve kültürel temaslarla gerçekleşen Güneydoğu Asya'daki adalar ve anakaradaki krallıklarla büyük bir Hint mekânı ortaya çıkmaktadır²²⁵.

Hint alt kıtası, İndus ve Ganj nehirlerinin oluşturduğu nehir vadileri boyunca Hint medeniyetine beşiklik yapmıştır. Bîrûnî, Hint alt kıtasının bir zamanlar deniz iken zamanla nehirlerin alüvyonlarıyla oluşmuş bir ova olduğundan bahsetmektedir²²⁶. Alt kıtanın güneyinden güneydoğu ucuna kadar uzanan Ghat dağ sıraları ve platolar Hint alt kıtasını ikiye böler. Bu coğrafi yapı bugün bile devam eden kuzey-güney ayrımının temel nedeni olmuştur²²⁷.

Tarihsel veriler Hint alt kıtasına girişin genellikle kuzeyden olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Hint alt kıtasının tarihi kuzeyde yazılmış denilebilir. Alt kıtanın güneyinin tarihi ise kuzey bölgesine oranla karanlıktır. Ayrıca kuzeyin baskınlığı sadece coğrafi olarak değil siyasi, ideolojik, sosyal ve kültürel gibi birçok alanda kendini hissettirmiştir. Bağımsızlıktan sonra bile Hindistan'ın devlet yöneticilerinin geneli kuzeyliydi. Kuzeyin dominant dili olan Hintçe, İngilizce ile birlikte ana resmi dil olarak seçilmiştir. Mahabharata ve Ramayana gibi önemli kutsal kitaplardaki olaylar alt kıtanın kuzeyinde gerçekleşmiştir. Bunlar gibi birçok örnek alt kıtanın kuzeyinin baskın özelliğini ortaya koymaktadır.

Ancak Hint alt kıtasının 1947'de Pakistan²²⁸ ve Hindistan olarak ikiye bölünmesi, alt kıtanın kendine has bütünlüğünü ve doğanın sunduğu alt kıtaya özgü koruyuculuğunu yitirmesine neden olmuştur. Bugünkü sınırlarıyla bilinen Hindistan

²²⁵ Stein, **a.g.e.**, s.7-8.

²²⁶ El-Bîrûnî, **a.g.e.**, s.132.

²²⁷ Stein, **a.g.e.**, s.8-9.

²²⁸ Pakistan ismi 'Pakların ülkesi' anlamına gelse de harfler, ülkenin adının verileceği topraklara göre belirlenmiştir. 'P' Pencap, 'A' Afgan, 'K' Keşmir, 'İ' Belucistan (İran), 'S' ise Sind bölgesini ifade eder. Bkz. Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.31.

yapay sınırlarla çevrilmiş, kaba tabirle İngilizlerin üç ürününden sadece biridir²²⁹. Ayrıca Hindistan sadece coğrafi bütünlüğünü kaybetmemiş, birçok sınır sorunuyla da baş başa kalmıştır. Bengal'den çizilen yapay doğu siyasal sınırı, jüt üretim alanlarını Pakistan'a bırakırken, Ugli Nehri boyunca yer alan jüt bezi imal alanlarını ise Hindistan'a devretmiştir²³⁰. Bugün Bangladeş'in içinde bulunduğu ekonomik zayıflık ve işsizlik nedeniyle Hindistan'ın kuzeybatısına yapılan illegal göçler, kuzeybatı eyaletleri köylerinin Bangladeşlilerle dolması ve yine aynı bölgedeki ayrılıkçı grupların yasadışı göçmenleri kendine taraftar olarak toplayabilmesi gibi birçok sorunun nedeni zamanında yanlış çizilen sınırlardır.

Hint alt kıtasına verilen isimler incelenirse Delhi Sultanlığı döneminde Müslümanlar Hint-Ganj ovası bölgesine **Hindustan** demişlerdir²³¹. Daha sonra İngilizler, alt kıtaya adını veren İndus'u **India** olarak alt kıtaya sunmuş ve bağımsızlıktan sonra da Hindistan için kullanılmıştır. Ancak Hint halkı, ülkesini **Hind** ya da **Bharat** olarak adlandırmaktadır²³². Her ne kadar **Bharat** daha çok Hindu algısını öne çıkarsa da Hint halkı ülkesinin topraklarını kendinin bahşettiği bir isimle anmaya devam etmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılması adına Hindu zihnindeki Hint mekân algısının tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini detaylandırmak faydalı olacaktır. Zira Hinduların zihinlerindeki Hint yurdunu anlamak Hindistan'ın gerek iç ve dış politikasını gerekse Hint medeniyetini özümsemek adına elzemdir. Hindu mekânının şekillenmesinde her alanda olduğu gibi dinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. İlk olarak kutsal metinlerden hareketle Hint alt kıtasına göç eden Hint-Aryanlara yolu Tanrı Agni'nin açtığı inanisını ifade etmek gerekir. Öncelikle bu coğrafyaya ilerleyiş yollarında orman engelini Tanrı Agni'nin kaldırdığına inanılmaktadır²³³. Hindulara göre Ateş tanrısının lütfuyla o topraklara yerleşmek mümkün olmuştur. Zira bugün eski dönemin

²²⁹ Bruce Riedel (**Kıyametin Eşiğinde ABD, Hindistan ve Pakistan Sarmalı**, (Çev. Arzu Birkan), İstanbul, Matbuat Yay. Grubu, 2015, s.34), Hindistan ile beraber Pakistan ve Amerika'yı İngiliz İmparatorluğu'nun üç ayrı ürünü olarak ele alır.

²³⁰ Braudel, **a.g.e.**, s.260. Ayrıca bkz. Lapiere, Collins, **a.g.e.**, s.340.

²³¹ Stein, **a.g.e.**, s.137.

²³² Hindistan, anayasasında da ülkesini **Bharat** olarak isimlendirir. Bkz. **Constitution of India**, Part I., Art. I. (1).

²³³ Stein, **a.g.e.**, s.50.

tanrılarının önemini yitirmesine rağmen belki de Agni'nin varlığını devam ettirmesinin sebeplerinden biri de budur.

Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Hindu kutsal kitaplarında kutsal yerlerin varlığı bilinmekteydi. Esasen kutsal yerlerin bilgisi Vedik dönemde dahi mevcuttu. Daha sonra bu kutsal yerler Bhakti hareketiyle tanrılara atfedilmiştir. Kutsal yerler, hacılık kurumunu beraberinde getirmiş ve bu kurum Hinduizm'de de önemli bir unsur olarak varlığını sürdürmüştür. Bölgeselleşmenin arttığı dönemde de bu hac merkezleri tüm alt kıtada kültürel birliğin güçlenmesini sağlayan önemli bir araç olmuştur²³⁴.

Hint kutsal kitaplarına göre dağlar, nehirler, bitkiler, hayvanlar kısacası canlı olup ve canlılığı gereği büyüyen hemen her şey Hindular için kutsaldır. Himalayalar, kuzeyde coğrafi olarak Hint alt kıtasını koruyarak kendine has bir kültüre sahip olmasını sağlamakla birlikte Hinduların gözünde kutsaldırlar. Bazı dağlar doğrudan tanrılara atfedilmiştir²³⁵. Örneğin Puranalar'da Meru Dağı'nın dünyanın merkezi olduğundan bahsedilmektedir. Bu dağ, kimilerine göre altından kimilerine göre ise mücevherden oluşmuştur. Meru Dağı'nın kutup yıldızının altında olduğuna ve diğer yıldızların da onun etrafında döndüğüne inanılır. Hindulara göre melekler bu dağda ikamet eder²³⁶. Bu dağın dört yanının da dört farklı renkte olduğu, doğu tarafının **Brahman** rengi gibi beyaz, kuzeyin **Kshatriya** gibi kırmızı, güneyin **Vaisya** gibi sarı ve batının ise **Sudra** gibi siyah renkte olduğuna dair tasvirler vardır. Ayrıca bu dağın etrafındaki göller de kutsal kabul edilmektedir. Hinduizm'de hac ibadeti kutsal bölgeler, tapınaklar ve önemli tanrılarının tasvirlerinin ziyaretleriyle gerçekleştirildiği gibi günahları arındırdığına inanılan nehirleri ve gölleri ziyaret etmek de hac ibadetini ihtiva eder. Bu nedenle göller ve nehirler Hindular için hep önemli olmuştur. Bu nehirlerden en önemlisi elbette ki Ganj Nehri'dir²³⁷.

²³⁴ Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.214-215.

²³⁵ Kaya, **Hinduizm**, s.78-86.

²³⁶ Meru Dağı'nın doruğunda da Brahma'nın cenneti olduğuna inanılır. Bkz. Kaya, **Hinduizm**, s.78.

²³⁷ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.165-174, 383. Ganj Nehri'nin kutsiyet kazanma hikâyesine gelince bir padişah çilecilikle vaktini geçirirken, Tanrı Mahadeva yani Şiva, o padişaha ne istediğini sorar. Padişah da Ganj Nehri'nin günahlardan arındırıcı niteliğini bildiği için cennette akan Ganj'ı istediğini söyler. Şiva onun isteğini yerine getirir ve samanyolu Ganj Nehri'nin yatağı haline gelir. Ganj Nehri bu durum karşısında kibirlenir. Şiva, Ganj'ı alıp başı üzerine koyunca hareket edemeyen Ganj sinirlenir, kükrer. Şiva onu tutunca kimse bu nehirten istifade edemez. Sonra Şiva onu parçalara ayırıp padişaha verir. Padişah da

Hinduizm’de kutsal kabul edilen dağ ve nehirler gibi bazı şehirler de kutsal kabul edilmektedir. Bunlardan en bilineni **Varanasi** (Benares)’dir. Hindu dindarlar burayı sık sık ziyaret ederken kimileri sürekli burada ikamet etmektedir. Ölümlemlerinden sonraki durumları iyi olsun diye buraya gelip burada ölmek isteyenler olduğu gibi, cinayetlemlen suçlanan ve bu suçundan dolayı cezalandırılacak olanlar dahi buraya gelince affolunduğuna inanır. Bu inancın temelini ise şu anlatıda bulmak mümkündür. Tanrı Brahma ile şiva bir kavgaya tutuştur. şiva, Brahma’nın dört başından birini keser. şiva bunu her gittiği yerde yanında taşıyarak kendi şöhretini arttırdığı gibi Brahma’yı da küçük düşür. Ancak şiva, Benares’e geldiği zaman kesik baş elinden düşer ve kaybolur. Benares’in şöhreti gibi birçok kutsal yerin bir hikâyesi vardır. Brahma’nın ateşe kurban sunarken ateşten domuzun çıktığı yer olan ve bu olay sebebiyle domuz suretiyle tasvir edilen **Pukara** kasabası, çiftçilik yapan bir dindarın gösterdiği mucizelerle kutsal hale gelen ve Bharata savaşlarının yapıldığı yer olan **Taneshar**, Brahmanlarla dolu olan ve Krishna’nın babası Vasudeva’nın doğduğu **Mathura** şehri ve **Keşmir** gibi birçok yer Hinduların mekânlarına yükledikleri kutsiyeti yansıtmaktadır²³⁸.

Hindu kutsal kitaplarında da olayların geçtiği yerlere kutsallık atfedilmiş ve mitolojik olarak hayali yerler olarak görülmemiştir. Örneğin Ramayana’da geçen olayda Rama’nın karısı Sita’nın Ravana adlı şeytan tarafından kaçıırıldığı yer olan Ravana’nın ülkesi, Hinduların **Lânka** diye tabir ettikleri dünyanın iki ucu arasında bulunan ve sıfır derecede bulunan yeryüzünün kubbesi olarak tabir edilebilecek yerdir²³⁹. Öte yandan Ramayana’da Rama’nın krallığının başkenti olarak bilinen **Ayodhya** da Hindularca kutsal kabul edilir ve Ayodhya şehri kuzey Hindistan’da bir şehir olarak günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Yukarıda sayılan dağ ve yer isimlerinin yanında, insan biçimini alıp Ganga ve Tanrıça Parvati’ye can veren **Himavan Dağı**, **Samundra Mathan** olayında Tanrı ve şeytanların okyanusu

yedi kolundan ortadakini atalarının kemikleri üzerinden günahlarından arınsınlar diye akıtır. Bugün dahi Hinduların ölülemlerinin kül ve kemiklerini Ganj’a atmalarının nedeni bundandır. Bkz. El-Birûnî, **a.g.e.**, s.384.

²³⁸ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.386.

²³⁹ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.209.

çalkalamak için kullandıkları **Mandara Dağı**, Tanrı Şiva'nın yaşadığı **Kailasa Dağı**, vb. gibi kutsallık atfedilen birçok coğrafi yer mevcuttur²⁴⁰.

Birûnî'nin **Tahkîku Mâ-li'l-Hind** eserinde ele aldığı “Hintlilere Göre Yaşanabilir Dünyanın Tanımı” bölümünde bu anlayış rahatlıkla görülmektedir. Hint'in gözünde yaşanılabilir dünya, Himalayalar'dan güneye uzanan Hint alt kıtasıdır²⁴¹. Kısacası Hindu zihniyeti yaşanabilir dünya olarak kutsallık atfettiği kendi topraklarını görür²⁴². Bu düşünce alt kıtadaki Sihleri de etkilemiş görünmektedir. İngilizlerin alt kıtayı işgal süreci başladığında Sihler önemli bir güçtü. Ancak Sihler, Pencap'tan dışarı açılmadılar²⁴³. Amritsar'daki Altın Tapınağı onları oraya bağlamış ve kutsal toprakları Pencap olmuştur. Hatta bağımsızlık döneminde ayrılan bu kutsal Pencap topraklarının Sih zihninde biriktirdiği acının patlaması, 1970-1980'lerde **Khalistan** adıyla ayrı bir devlet istediğiyle tekrar ortaya çıkmıştır.

Vande Mataram (Seni Selamlıyorum Anne!)²⁴⁴ adlı Hindistan'ın ulusal şarkısı ile Shakti'nin²⁴⁵ Organları dini efsanesi özdeşleşmekte ve Hindu kutsal mekân algısını yansıtmaktadır. Bu şarkı dini bir öz taşır ve Hindu vatanseverliği tüm benliğiyle bu ulusal şarkıda ortaya çıkar. Bugün de Hindistan'ın milli şarkısı olan Vande Mataram'a büyük bir önem verilmektedir. Zira Hint elitleri Hint milliyetçiliğini sağlamak için dil olarak İngilizce'yi kullandıklarından birleştirici yerli bir unsur olarak

²⁴⁰ Kaya, **Hinduizm**, s.78-84.

²⁴¹ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.201- 208.

²⁴² Diana L. Eck, **India: A Sacred Geography**, New York, The Three Rivers Press, 2012, s.11.

²⁴³ Bayur, **a.g.e.**, C. III, s.187.

²⁴⁴ Margolin, Markovits (**a.g.e.**, s.321)'e göre Bande Mataram diye de bilinir ve bu Bengalce'sidir. İngiliz şirketinin başlattığı sömürge faaliyetlerine Hint alt kıtası direnç göstermeye başlamıştı. Bunlardan dini tabanlı olanları Bengal'deki keşişlerin direnciydi. Bunlardan en bilineni “Sanyasi (Keşiş/reddediciler)” adı verilen daha sonra “dilenci sofular” olarak nitelendirilen İngiliz karşıtı harekettir. Bengal'de kıtlık başlamasına rağmen direniş hareketi sürmüştü, ancak gizemli bir hareket olarak kalmıştır. Ayrıca Bengalli Bankimchandra Chattarjee “Anandamath” adlı bir roman kaleme almış ve romanda “Bharat Mata”ya atfettiği Bande Mataram adlı şarkıyı kaleme almıştır. Bu eser ile Sanyasinlerin direnişi daha güçlenmiş, vatansever ve Müslüman-karşıtı bir nitelik kazanmıştır. Öte yandan bu ulusal şarkı Tanrıça Durga'yla özdeşleştirildiği için Müslümanlar şarkıya mesafeli yaklaşmaktadır.

²⁴⁵ Meriç, (**a.g.e.**, s.140, 171)'e göre Shakti/Şakti, Şiva'nın dişil gücüdür. Her şeyin nedeni ve yaratıcı güç olarak Shakti'ye inanılır. Kali (siyahi), Durga (yaman), Parvati (dağlı), Devi, Uma (nazlı), Padma, Kandi, Sati (vefakâr), Gori (Parlak), Beravi (korkunç) gibi birçok isimle bilinir.

dili kullanamamışlardı. Ancak bunun yerine din unsuru kullanılmış ve Tanrıça-anne figürü bu bağı sağlayan ana metafor olmuştur²⁴⁶.

Shakti'nin organları efsanesi Hindistan'ın bütünüyle kutsal olduğunu gösteren örneklerden biridir. Hindu inancına göre Tanrı Şiva'nın karısı Sati, babasının gerçekleştirdiği kutsal ateşe kendini feda etmiş ve ölmüştür. Bunun acısıyla Şiva, onun bedeni ile dans etmeye başlamış ve bu dans korkunç bir hal alınca dünya da dehşete düşmüştür. Tanrı Vişnu da bıçağıyla Sati'nin vücudunu parçalamış ve her bir parçası dünyanın farklı yerlerine düşmüştür. Daha sonra yeryüzüne düşen her parça, Şiva ve karısının farklı tezahürlerini arayan Hindular için tapınak inşa edilen kutsal yerler haline gelmiştir. Shakti'nin mücevherlerinin düştüğü yerlere yapılan tapınaklar hac merkezi olmuştur. Bu tapınaklar sadece bugünkü Hindistan'da değil Pakistan, Bangladeş ve Sri Lanka'ya kadar dağılmıştır²⁴⁷. Shakti'nin yeryüzüne düşen organlarının sayısı tam olarak belli olmamakla birlikte 18, 51, 52, 108 gibi farklı bilgiler mevcuttur. Ancak genel olarak 52 sayısı kabul edilmiştir. Shakti'nin organlarının düştüğü yerlere bakıldığında baştan sona tüm Hindistan topraklarının haritası ortaya çıkar. Kısacası gerek Shakti'nin organlarına ithafen yapılan tapınakların yerleşkelerinin oluşturduğu aşağıda verilen harita²⁴⁸ gerekse milli Hindistan'ın Tanrıça Durga ile özdeşleştirilerek alt kıtanın anne olarak görülmesi Hindu zihninde Hint topraklarının kutsallığını açıkça ortaya koymaktadır.

²⁴⁶ Margolin, Markovits, **a.g.e.**, s.358.

²⁴⁷ P. K. Hari, "51 Shakti Peethas-A Compilation", 2007, s.2, (Çevrimiçi), <http://www.vedarahasya.net/docs/Shakti.pdf>, 30.01.2017. Shakti organları ve Hint topraklarının kutsallık ilişkisine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Eck, **a.g.e.**, s.257-vd.

²⁴⁸ Hindistan'daki dini merkezler için ayrıca bkz. Ek 16.

Harita 1.3. Shakti Organlarının Hindistan'daki Dağılımı

Kaynak: (Çevrimiçi), <http://vedicgoddess.weebly.com/goddess-vidya-blog/june-02nd-2012>, 19.03.2017.

Hatta Bharata Maa (Hindistan Ana) için Shiv Prasad adlı bir milyarder Benares’de bir mabet inşa ettirmiştir. Amacı, Hint alt kıtasındaki tüm ayrılıkları kaldırıp birlik sağlamaktır. Tapınılacak figür olarak da Hint alt kıtasının haritası esas alınmıştır. Zira onun için alt kıtadaki ayrılığın sebebi dindi. Shiv Prasad’a göre bu ayrılığın sebebi din ise birleştiricisi de din olabilirdi. Yaptırdığı mabet, her dinden insanın gelip kendi kutsal kitabını okuyabileceği bölümlere ayrılmıştır²⁴⁹.

Mabedin inşasıyla birlikte Hint alt kıtasının kutsallığı bir nevi somutluk kazanmıştır. Diğer yandan Hinduların gözünde vatanları bir anne gibidir. Mahatma Gandhi’nin Hint halkının Hindistan ve Pakistan olarak ayrılma isteklerini, ayrı evlerde yaşamak isteyen iki erkek kardeşin “*kendilerini karnında taşıyan annelerini*” parçalayacak kadar birbirlerine düşeceklerine²⁵⁰ dair sözleri bu algıyı işaret etmektedir. Ancak burada dikkat çeken husus Hint halkının, özellikle Hinduların, bağımsızlık için mücadele dönemlerinde salt bir vatanseverlik duygusu yerine dinle

²⁴⁹ Adıvar, **a.g.e.**, s.156-157.

²⁵⁰ Lapierre, Collins, **a.g.e.**, s.267.

özdeşleştirilmiş bir kutsal vatanın yabancılardan kurtarılması duygusunun öne çıkmasıdır. Bu durumun nedenini belki de en iyi şekilde ifade eden Swami Nikhilananda'ya göre Hinduların gözünde salt bir vatanseverlik tarihin Yunanlılar üzerinden gösterdiği gibi sadece bir yıkım sebebidir²⁵¹. Sonuç olarak Hint medeniyeti yüzyıllar boyunca aynı topraklarda gelişmiş, Hint alt kıtasında doğmuş ve gelişmiştir. Hint'in coğrafyası onu özel kılmış ve kendine has yaşayan bir medeniyet olarak varolmasında büyük bir rol oynamıştır. Zira Hint-Aryanlar geldikleri bu toprakları getirdikleri din ile kutsallaştırmış ve bu **kutsal topraklar** Hint insanının birleştirici unsuru olmuştur.

İncelenen tarih, din, dil, kültür ve mekân unsurları belli bir Hint karakterini tayin etmektedir. Tarih unsuruna bakıldığında Hint'in Aryanlara atfettiği soyluluk ifadesi kendine güvenen ve kendiyle gurur duyan bir karakteri gösterir. Tarihsel süreç içinde gelişen büyük imparatorlukların yıkılması sonucu oluşan bölgesellik, yerel değerlere önem verildiği sonucunu doğurmuştur. Ancak bundan doğan bölgeler arası yoğun çatışma katı bir merkezi güç olmaksızın Hint'in parçalı bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Bu bilgidен yola çıkarak bölgenin parçalı yapısı gereği Hint, birlik olmak için güçlü bir otoriteye ihtiyaç duyar. Bu karakter daha sonraki Müslüman yöneticilerin yönetsel birliği sağlama adına neden katı merkezîyetçi bir tutum benimsediklerini de açıklar. Müslümanların yönetiminde halkın Hindu-Müslüman ayrımıyla kategorileştirilerek, Hindulara devlet ve orduda yer verilmemesi onları aşağılamış ve gururlarını incitmiştir. Daha sonra büyük oranda birliğin sağlandığı Gurkanlı Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan Türk, Afgan, İran ve yerli devletlerle bölgesellik karakteri tekrar ortaya çıkarken, kurulan büyük Hindu devleti olan Marathalar sayesinde Hindu gururu diriltiştir. Ancak Avrupalı güçlerin sömürge ve misyonerlik faaliyetleri Hint, özellikle Hindu, gururunu ayaklar altına almıştır. İngilizlerin sömürge hâkimîyetleri boyunca Hintlilere karşı takındığı aşağılayıcı tavır, Batılılaşmış Hint elitleri vasıtasıyla büyük bir Hindu uyanışının önünü açarken, Hint halkı daha da dindar, tekrar kendine güvenen, başkaldıran, çatışmacı bir karaktere bürünmüştür. Çatışmacı karakter, Sihlerin militanlaşmasında ve bölgeler arası yoğun

²⁵¹ Nikhilananda, **a.g.e.**, s.97.

çatışma dönemlerinde de görülebilir. Tüm bu karakterler İngilizlerin Hint'e yapıştırdığı kadınsı, hoşgörülü, itaatkâr, birlik olmaktan yoksun, kendini korumaktan aciz vb. etiketlerini yalanlar. Zira Hint'in savaşçı karakteri Aryanların, Dravidyenlerle olan mücadelesine kadar dayandırılabilir ya da katı bir merkeziyetçi yapı olmaksızın aralarında geçen savaşlar buna örnek gösterilebilir. Hoşgörülü, barışçıl vb. etiketler Hint'i övüyor gibi görünse de tamamen aşağılayıcı niteliktedir. Zira bağımsızlık hareketi boyunca Mahatma Gandhi'nin itaatsizlik, pasif direniş gibi argümanlarla yürüttüğü ve bu hareketin Hint'e yapıştırdığı karakter kesinlikle artık Hint insanını rahatsız etmektedir. Delhi Sultanlarından Alaaddin'in dediği gibi, Hintliler güçten düşmedikçe itaatkâr davranmayacaktır. İngilizlerin de alt kıtadaki faaliyetleri düşünüldüğünde Hint insanını nasıl idare ettikleri ve idare altına aldıkları Alaaddin'in sözlerini doğrulamaktadır.

Din unsuruna bakıldığında ise dindar bir Hint karşımıza çıkar. Din, alt kıtanın kuzey-güneyini birleştiren bir çimento olurken, toplumu da şekillendiren bir unsur olmuştur. Dini metinler, halka belli karakterler (iyi vatandaş, iyi bir eş, sadık kardeş, iyi bir yönetici vb.) aşlamış ve Hindu zihinleri şekillendirmiştir. Yoksulluk özendirilmemiştir. Bu karakter, günümüzde ekonomik gelişmeye yapılan vurgularda da görülebilir. Her ne kadar din ve para ilişkisindeki karmaşıklık tam olarak açıklanamasa da orta sınıfın zenginleşme ve aynı zamanda dindarlaşma eğilimi, Hindu dininin halka verdiği "aşk, para ve fazilet" hayat amacıyla desteklendiği söylenebilir. Din adamları ise dinin koruyucusu olmuş ve birçok yabancı akınına karşı dini statükoyu büyük oranda koruyan dominant muhafazakâr aktörler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu anlamda din adamları ve halk olarak toplumun ikiye bölündüğü söylenebilir. Din adamlarının yaşayan tanrılar olarak görüldüğü de esas alınırsa toplumun itaat edilen ve itaat eden olarak ikiye bölündüğü ifade edilebilir. Yabancılar, Hindu zihninde hiçbir zaman iyi bir algı oluşturmamıştır. Bu algı İslam ve Hristiyanlığın tehdit olarak algılanmasında görülebilir. Yabancı unsurlar kast sistemi aracılığıyla alt kıta bünyesinde törpülenmiştir. Ancak İngilizlerin misyonerlik hareketiyle "uygarlaştırma misyonu" Hint'in gururunu tam anlamıyla ayaklar altına almıştır. Belki de İngilizlerin "ben ve öteki" ayrımına yaptığı kesin ve keskin vurgu Hristiyanlığın, İslam kadar yayılmasını engellemiştir ya da Hindular, İslam tehdidiyle

daha önceden tanıştıkları için yeni tehlikeye karşı daha fazla tedbirliydiler. Bu anlamda Hristiyanlığa ve sömürge yönetimine karşı çıkış hareketleri özdeşleştiği gibi bağımsızlık ve Hindu uyanışı hareketi de özdeşleşmiştir. Bu durum Hinduların dindarlığının açığa çıktığı önemli olgulardan biri olmuştur.

Dil unsuru incelendiğinde dini yapının korunmasında dilin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Dini yapının koruyucusu dolayısıyla kültür aktarıcısı olan Brahmanların baskın rolü ve kutsal dil olan Sanskrit diline olan koruyucu tavırları nedeniyle Hinduizm'in korunmasında önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Genel olarak Hinduizm'in Hint alt kıtasına özgü olmasının sebebi coğrafi olarak korunaklı olmasına bağlansa da Hinduizm ve Budizm'in yayıldığı alanlara bakıldığında bu iddia ile birlikte esasen Hinduizm'in gizlice küçümsendiği görülebilir. Budizm'in doğduğu topraklar da Hint alt kıtasıdır ve Horasan'a ve Şam'a kadar yayılmıştır. Hinduizm'in de Güneydoğu Asya'da yayıldığı bilinmektedir. Ancak bunu yapanlar güneylilerdi. Hinduizm'in büyük bir alana yayılamaması değil de bilinçli olarak misyonerlik faaliyetleri yürütülmemesinin nedeni Hinduizm'in kendi yapısı içinde saklıdır. Bunu yabancılara olan bakış açısında, Birûnî'nin tarif ettiği "ilmini başkasından kıskanma huylarında" ve kutsal bilgiyi korumadaki çabalarında görmek mümkündür. Dil, bölgesellik karakterini vurgularken, kutsal din adamları ve kutsal olmayan halk arasındaki ayrımının da pekiştirici unsuru olmuştur.

Kültür unsuru değerlendirildiğinde ise Hinduların dinlerine ne kadar bağlı oldukları rahatlıkla görülmektedir. Zira tüm yaşam tarzı kodlarının belirleyicisi dindir. Bu ise kast sistemi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ancak İngilizler kast sistemini siyasallaştırarak, Hindistan'a hâlâ çözüme kavuşamayan bir sorun bırakmıştır.

Mekân unsuru ise ilk olarak kuzey-güney ayrımı çerçevesinde Aryan-Dravidyen ayrımını, Hinduların gözünde soylu ve barbar ayrımını coğrafi mekânda somutlaştırılmış halini gözler önüne sermektedir. Ancak Hindu dini bu ayrımı, kuzeyin lehine olacak şekilde, minimuma indirmeyi başarmıştır. Hac merkezleriyle de kültürel birlik genel anlamda sağlanmış ve Hint toprakları Hindular için kutsal toprak olmuştur. Tüm bu unsurların incelenmesi sonucunda karşımıza kendine güvenen, kendiyle gurur duyan, yerel değerlere önem veren, birlik olmak için güçlü bir otoriteye ihtiyaç duyan,

aşağılanmış, gururu incinmiş, dindar, başkaldıran, çatışmacı, güçten düşmedikçe itaatkâr davranmayan/dayanıklı-dirençli, itaat edilen ve itaat edenler olarak ikiye bölünmüş bir toplum yapısı olan, benlik algısı yüksek, soylu ve barbar ayırımına önem veren bir Hint karakteri ortaya çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNT KARAKTERİNİ OLUŞTURAN PARAMETRELERİN DIŞ POLİTİK OLAYLARA ETKİLERİ

İkinci bölümde tarih, din, dil, kültür ve mekân parametreleri doğrultusunda Hint karakteri ortaya konmuş ve Hindistan'ın dış politika olaylarının analizinde tahlil unsuru olarak temel alınmıştır. Bu bölümde ise 1990-2005 yılları arasındaki dış politik olaylar ekseninde Hint karakterinin dış politikaya etkileri değerlendirilmiştir. Ele alınan yıllar arasındaki olayların analizinden önce bu dönemde Hindistan'ın dış politikasının genel karakteri incelenmiştir.

3.1. HİNDİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASININ GENEL KARAKTERİ

1990'lı yıllarda Hindistan'ın dış politikası değişen iç politikasına paralel olarak eski çizgisinden uzaklaşmış ve farklı eğilimler göstermeye başlamıştır¹. Bağımsız olduğu dönemde Bağlantısızlık politikasını benimseyen Hindistan, küresel düzlemdeki değişimlerin de etkisiyle dış politikasında farklı bir yola girmiştir. Bağlantısızlık kimliği, Hindistan'ın uluslararası arenadaki en önemli özelliğiydi. Her alanda bağımsız bir duruş sergileyen devlet sömürgeciliğe, emperyalizme ve ırkçılığa da karşıydı. Dünya'da barışın tesisinin BM aracılığıyla temin edilebileceğine inanan Hindistan, bahsi geçen kurum bünyesinde aktif bir rol üstlenmek için gayret göstermiştir. Hindistan'ın liderlik rolünü üstlendiği Bağlantısızlık Hareketi, idealist bir politika olarak değerlendirilse de, üçüncü dünya ülkelerine Batı'nın tekeli ekonomik politikalarına karşı çıkarak uluslararası ekonomik sistemde çok güçlü bir platform sağlamıştır².

¹ Hindistan iç politikası, 1980'li yıllar itibariyle siyasi ve ekonomik alanda önemli değişimler yaşamaya başlamış ve bu süreç, 1990'lı yıllar itibariyle ivme kazanmıştır. Koalisyon hükümetlerinin Hindistan siyasal hayatına hükmetmesi, alt kastların yükselişe geçmesi, BJP'nin (Bharatiya Janata Party) yükselişe geçmesi, dini ve sosyal anlamda Hindu dindarlığının yükselmesi ve son olarak Hindistan ekonomisinin liberalleşmesi gibi olgular Hint iç politikasında yaşanan temel kırılmalardır. Hint ekonomisinin 1991 yılı itibariyle liberalleşmesi dış politikayı da etkilemiştir. Bkz. Sumit Ganguly, Rahul Mukherji, **India Since 1980**, New York, Cambridge University Press, 2011, s.1-4.

² Ambikesh Kumar Tripathi, "Contemporary Challenge to India's Foreign Policy", **International Journal of Social Science and Interdisciplinary Research**, Vol. 1, Issue: 7, July 2012, s.90-91. Hindistan'ın 1947'ten itibaren benimsediği Bağlantısızlık politikası gereğince dış politika, bir yandan

Bağımsız Hindistan'ın dış politikasında Jawaharlal Nehru'nun kişiliği ve düşünceleri fazlasıyla ön plandaydı. Zira Nehru ülkenin ilk başbakanı görevini üstlenirken aynı zamanda ilk dışişleri bakanıydı. Soğuk Savaş sonrasına kadar Hindistan'ın dış politikasında iki önemli dayanak noktası vardı. Bunlardan birincisi savunma ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirirken, asgari düzeyde yabancı yatırım ve azami düzeyde kendine güvenle birlikte ihtiyacı olan endüstriyel ve teknolojik kapasitesini geliştirmek üzere tasarlanmış merkez odaklı bir ekonomi oluşturmaktı. İkincisi her ne kadar Hindistan, Bağılantısızlık siyaseti gütse de Sovyetler ile yakın ilişki sürdürmeyi seçmişti³. Hindistan'ın 1990'lı yılların başlarına kadar benimsediği dış politika değerleri Soğuk Savaş'ın bitimine değin ihtiyaçlarını karşılamıştı. Ancak 1989'da Berlin Duvarı yıkılıp Doğu Avrupa'da Komünizmin entegrasyonunu ve Hindistan'da ise Kongre Partisi⁴ ülkedeki hâkimiyetini yitirmişti. Bu iki olay Hindistan'ın 1947'den beri benimsediği 40 yılı aşkın dış politikasını yöneten parametrelere darbe indirmiştir⁵.

1990'lı yıllara gelindiğinde Hindistan uluslararası politikada geri plana çekilmiştir. Zira küresel arenada karşı karşıya kaldığı sorunların kaynağı Nehru'nun bıraktığı miras ve bu mirasın kendisine bıraktığı yüklerdi. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünya sistemi iki kutupluluktan çıkmış, Hindistan ise kaybettiği siyasi etkiyi geri kazanmaya başlamıştı. Ayrıca ülkenin ekonomi alanında yaşadığı sıkıntılar, küresel bir ekonomik pazarlamayı teşvik etmek için yeniden canlanan üçüncü dünya kampanyasının başkanlığını tekrar üstlenmek adına doğru bir aday olma

ülkeyi süper güçlerin savaşından korumuş diğer yandan Hindistan'ın sömürgecilik ve ırkçılığın ortadan kaldırılması adına mücadele vermesini sağlamıştır. Bu nedenle dönemin şartları açısından ve Hindistan'ın kendi tarihi deneyimleri çerçevesinde değerlendirildiğinde Bağılantısızlık politikasının Hindistan'a realist bir perspektif sunduğu söylenebilir. Bkz. James Chiriyankandath, "Realigning India: Indian Foreign Policy After The Cold War", **The Round Table**, Vol. 93, No. 374, 2004, s.200.

³ Walter Andersen, "Recent Trends in Indian Foreign Policy", **Asian Survey**, Vol. 41, No. 5 September/October 2001, s.767.

⁴ Kongre Partisi, İngiliz sömürge yönetimiyle oluşmuş yeni bir sınıf olan "Batılı Hint" elitlerinin teşkil ettiği Hindistan'ın ilk siyasi partisidir. Parti, ülkenin bağımsızlığında önemli bir rol oynamıştır. Kongre Partisi, hedef olarak Hindistan halkının ilerlemesini ve gelişmesini sağlarken dünya barışını tesis etmeyi de amaçlamaktadır. Sosyal liberalizm, sosyal demokrasi ve Hint milliyetçiliği ana ideolojileridir. Amaçları arasında her alanda Hint halkının eşit fırsatlara sahip olduğu parlamenter demokrasiye dayalı sosyalist bir devlete ulaşmak yer almaktadır. Bkz. **Constitution and Rules of Indian National Congress**, 17 November 2007, Art. I, (Çevrimiçi), http://eci.nic.in/eci_main/mis-Political_Parties/Constitution_of_Political_Parties/ConstitutionOfINC.pdf, 28.11.2017.

⁵ Chiriyankandath, **a.g.m.**, s.201.

şansını olumsuz yönde etkilemiştir. İç politikadaki sorunların Hint liderler üzerinde oluşturduğu baskı nedeniyle dış politikadan uzak kalmaları ya da bu tür konuları sadece dış politika bürokrasisinin eline bırakma tehlikesiyle karşı karşıya kalınması yenilikçi politikalara olan ihtiyacın sinyalleriydi⁶.

Uluslararası sistemin Soğuk Savaş'ın sona ermesi nedeniyle yaşadığı yapısal değişiklik, Hindistan'ın dış politikasının genel karakterinin yeniden yorumlanması ihtiyacını doğurmuştur. Bazıları Nehrucu dış politika modelinin küresel sistemdeki değişimlere rağmen hâlâ önemli değerlerini savunurken, diğer bir görüş ise dünya sistemindeki yapısal değişim sürecinde Hindistan'ın yeni bir dış politika stratejisi oluşturması gerektiğini savunmaktaydı. Nihai olarak 1990'lardan bu yana Hint liderleri, kurucu lider Nehru'nun mirasını sorgulama ve yeniden yorumlama zorunluluğunda kalmıştır. Ancak eski değerlerin direnişi ve yeni olgulara uyum gösterme gerekliliği arasında meydana gelen gerilimler, Hindistan'ın yeni bir dış politika stratejisi belirleme sürecinde zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu zorluklara rağmen Hindistan, sosyalist değerleri reddedip dünya görüşünde önemli bir değişikliğe giderek modern kapitalist ilkelere yönelmiştir. Buna paralel olarak dış politikasında artık siyaset ve ideolojileri temel almaktan vazgeçen Hindistan, dış politika strateji oluşumunda vurguyu ekonomiye kaydırmıştır⁷. Batı karşıtlığı ilkesini de terk eden ülke, yeni dış politika çizgisini idealizmden realizme kaydırmıştır. Dış politika vizyonunu yeniden düzenleyen Hindistan, 1990'lı yıllardan itibaren bazı devlet ve bölgelerle ilişkilerinde dönüşümler yaşamıştır. Hindistan'ın ABD, Rusya, Çin, İsrail, Pakistan ve Güneydoğu Asya ülkeleriyle olan ilişkileri bu dönem itibarıyla

⁶ Thomas P. Thornton, "India Adrift: The Search for Moorings in a New World Order", **Asian Survey**, Vol. 32, No. 12, Dec., 1992, s.1064, 1067, 1069. 1990'lı yıllarda Hindistan'ın yaşadığı ekonomik sıkıntıların kaynağının başında, Körfez Savaşı sırasında ABD'nin Kuveyt'i yeniden ele geçirmesine karşı çıkan tavrı gelmekteydi. ABD'ye bu eyleminde karşı çıkan nadir ülkelerden biri olan Hindistan, o dönemler çok az döviz rezervine sahipti ve bu nedenle Körfez'den gelen petrol ithalatında ani fiyat değişimlerine karşı fazla savunmasız kalmıştı. Hindistan, ABD'nin Kuveyt'i işgaline olan muhalefeti sonucu büyük bir ödemeler dengesi kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bkz. Lawrence Sáez, "India in 2003: Pre-Electoral Maneuvering and the Prospects for Regional Peace", **Asian Survey**, Vol. 44, No. 1, January/February 2004, s.33.

⁷ Hindistan'ın 1990'lar itibarıyla içte gerçekleştirdiği ekonomik liberalleşme dış politikasını da etkilemiştir. Yani Hindistan'ın ekonomi politikasındaki değişimle birlikte dünya pazarına açılması, iç ve dış politikası arasındaki senkronizasyonu sağlamıştır. 1990'lar itibarıyla Hindistan'ın ekonomik liberalizasyonuna giden süreç hakkında bkz. Baldev Raj Nayar, "Political Structure and India's Economic Reforms of the 1990s", **Pacific Affairs**, Vol. 71, No. 3, Autumn, 1998, s.335-357.

yeni bir boyuta geçmiştir⁸. Bu devletlerle olan ilişkilerdeki önemli eksen kayışları çalışmada incelenen dönemde Hindistan'ın dış politikasının genel karakterini teşkil etmektedir.

Bağımsızlık sonrası Hindistan'ın dış politikasına sistemik, ulusal ve karar alıcı faktörler şekil vermiştir. Özellikle Hint dış politikasında önemli bir rol oynayan Nehru'nun kişiliği ve kariyeri, kendisini Hindistan'ı yöneten “son İngiliz” olduğunu belirtecek kadar fazla İngilizleşmişti⁹. Bu nedenle bir İngiliz üst sınıf mensubu edasıyla politika izlemiş ve ABD'yi küçümseyerek, Sovyetlere daha fazla yakınlık göstermişti¹⁰. Ancak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Soğuk Savaş sistemi anlamını yitirmeye başlayınca Bağlantısızlık politikası da eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Artık dünya sistemi iki kutuplu merkezden tek kutuplu ve yerel güç merkezlerinden oluşan yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. Değişen dış politika yaklaşımı doğrultusunda Hindistan, küresel ilişkilerini yenilemeye başlamış ve bu ilişkilerine anlamlı bir boyut kazandırma çabasına girişmiştir¹¹.

Sovyetlerin yıkılışından sonra şekillenen yeni dünya düzeninde, Hindistan'ın ABD ile olan ilişkilerinin yeni seyri ülkenin dış politikasındaki gelişmelerden en dikkat çekici olanıdır. Soğuk Savaş boyunca ABD, Pakistan'a yönelirken, Hindistan ise Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içine girmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası, özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru ABD, Pakistan ve Hindistan arasında denge politikası izlemeye başlamıştır. ABD iki rakip ülke arasında denge politikası gütmeye çalışsa da, ekonomik nedenlerden ötürü Hindistan'a daha fazla yakınlık göstermiştir. Özellikle Hindistan'ın 1990'lı yıllardaki ekonomik liberalizasyon süreci sonrası ABD için önemli bir pazar haline gelmiş ve iki ülke arasındaki ticaret ilişkileri 1990'lı

⁸ Ganguly, Mukherji, **a.g.e.**, s.23-24; C. Raja Mohan, “India's New Foreign Policy Strategy”, **Carnegie Endowment for International Peace**, Beijing, 26 May 2006, s.3-4.

⁹ Jawaharlal Nehru'nun, ABD'nin Hindistan büyükelçisi olan ve Nehru'nun yakın ilişkide bulunduğu John Kenneth Galbraith'e bir röportajında metinde verilen sözleri sarf ettiği bilinmektedir. Bu bilgi ve Nehru'nun İngilizlerle ilişkisi hakkında bilgi için bkz. B. R. Nanda, “Nehru and the British”, **Modern Asian Studies**, Vol. 30, No. 2, May, 1996, pp. 469-479.

¹⁰ Sumit Ganguly, Manjeet S. Pardesi, “Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy”, **India Review**, Vol. 8, No. 1, 2009, s.5.

¹¹ Ummu Salma Bava, “20 Years after the Fall of the Berlin Wall-A View from India”, **Panorama: Insights into East Asian and European Affairs**, (Ed. Wilhelm Hofmeister), Singapore, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009, s.108-110.

yılların sonunda mevcut oranın üç katına çıkmıştır. 2000 yılında ABD lideri Clinton'un Hindistan'ı ziyareti ikili ilişkilerdeki temel değişimi doğrulamaktaydı. 1998 yılında Hindistan'ın gerçekleştirdiği nükleer denemeler ABD'nin hoşuna gitmemiş olsa da onu bir nükleer güç devleti olarak kabul etmiştir. 1998 denemeleri sonrası ise Hindistan, ABD ile olan ilişkilerini iyileştirmek için güçlü bir çaba göstermiştir. Bu süreçte Hindistan, iki ülkenin "ortak değerlere" sahip olan "iki büyük demokrasi" söylemini kullanmıştır. 2001 yılında ikili ilişkiler daha da üst bir boyuta geçmiş ve Hindistan, Afganistan'daki ABD'ye yardımda bulunmak için asker göndermiştir¹². Hindistan'ın ABD ile ilişkilerinin gelişmesinin arkasında, uzun yıllardır ABD'deki Hint diasporasının başarılı faaliyetleri bulunmaktadır. ABD'deki Hint diasporası iyi organize olmuş ve lobileşmiştir. Ayrıca bölgedeki Hint diaspora üyeleri Hindistan ile yakın ilişki ve irtibat içerisinde. Özellikle Silikon Vadisi'nde¹³ bulunan Hint diasporası, Hindistan'daki Amerika karşıtlığının yumuşamasında büyük bir rol üstlenmiştir¹⁴.

Hindistan bağımsızlıktan sonra Bağlantısızlık politikası gereği hiçbir askeri bloğa bağlı olmama siyasetini benimsemesine rağmen, Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri yüksek seviyedeydi. Hindistan'ın dönemin iki küresel gücünden biri olan Sovyetler ile olan ilişkilerinin ana belirleyicisi savunma ekipmanları ve teknolojisi olmakla beraber doğalgaz, petrol, güvenlik ve ekonomik bağlantılar da önemli başlıklardandı. Keşmir'in statüsü, Güney Asya'daki üstünlük, silah arzı ve enerji güvenliği konularında Sovyetler Birliği'nin desteği, Hindistan için fazlasıyla önemliydi. Ayrıca Hindistan'ın Orta Asya'ya açılımında, Sovyet mirası nedeniyle bölgedeki etkisi önemli bir stratejik avantaj sağlamıştır. Diğer yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyetlerin çöküşü, Hindistan'ın Rusya ile ilişkilerine bir belirsizlik getirmiş ve 1990'ların ortalarına kadar da bu süreç devam etmiştir.

¹² Guha, **a.g.e.**, s.703-704.

¹³ Silikon Vadisi, ABD'de bulunan ve dünyanın en büyük teknoloji şirketlerinin çoğuna ev sahipliği yapan bölgedir. Bununla birlikte büyüyen ve zenginleşen Hint diaspora üyelerinin Silikon Vadisi'nde şirketleri bulunmaktadır. Ayrıca bu şirketlerin kurucuları arasında Hint Teknoloji Enstitüsü mezunları vardır. Bkz. Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.45. Ayrıca Gleb Ivashentsov ("Hindistan: İşleyen Stratejik Ortaklık", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, (Der. Yılmaz Tezkan), İstanbul, Ülke Kitapları, 2007, s.59)'un çalışmasına göre, Silikon Vadisi'nde 300.000 Hintli çalışırken, bölgedeki 700 büyük şirketin sahibi Hintlilerdir.

¹⁴ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.224.

Hindistan ve Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası ilişkilerinin gerilemesinde, Rusya'nın yeni dış politika algısı önemli bir etkeni. Ancak Rusya, 1990'ların ortalarına gelindiğinde Hindistan ile ortaklığının önemini fark ederek yeni bir "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalamış ve Hindistan ile kendini "doğal ortaklar" olarak addetmiştir. Ayrıca terörizm, radikalizm ve bölücülük gibi ortak tehditlere karşı da birlikte hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Rusya, 1998 yılında Hindistan'ın gerçekleştirdiği nükleer denemeleri kınamış ve 2000 yılına gelindiğinde ise ikili ilişkiler yeniden geliştirilerek, tarihin en büyük savunma antlaşmasını (4 milyar ABD dolarını aşan) imzalamışlardır. Hindistan'ın Rusya ile çok kutuplu, dengeli ve istikrarlı bir uluslararası düzenin tesisi konusundaki ortak dünya görüşleri ve Sovyetler döneminden beri devam eden karşılıklı işbirliği iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Zira Rusya'nın 2005 yılında Hindistan'ı, Şanghay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statüsü almasına verdiği desteğin arkasında ortak dünya görüşü ve karşılıklı çıkarlar yatmaktadır¹⁵.

Büyük bir alanı teşkil eden Asya, birçok alt bölgeden oluşmaktadır. Hindistan'ın Asya'ya yönelik dış politikası ise bu bölgelerle olan ilişkisi doğrultusunda şekillendirilmiştir¹⁶. Hindistan, 1947-1962 yılına kadar Çin'i dost ülke olarak görmüş ve BM'de Çin'in üyeliğini desteklemişti. Ancak Rusya'nın Hindistan'ı desteklemesi ve bu nedenle bölgede Hindistan'ın güç kazanma olasılığı Çin'i endişelendirmiştir. Bu yüzden Hindistan'ın İngilizlerden bağımsızlığını almasından bugüne kadar süren Aksai Chin¹⁷ gibi toprak anlaşmazlığı konularını Çin bahane olarak kullanmıştır. 1962'deki ilk Hindistan-Çin savaşından sonra, Hindistan idealist tutumundan vazgeçerek savunma harcamalarını dört katına çıkarıp Rusya'yla daha da

¹⁵ Chris Ogden, **Hindistan Dış Politikası**, (Çev. Aslan Yavuz Şir), İstanbul, İyidüşün Yay., 2016, s.189-194.

¹⁶ Tripathi, **a.g.m.**, s.93.

¹⁷ Aksai Chin, Keşmir bölgesine bağlı Hindistan'ın en kuzeyindeki 1962 yılında Çin yönetimine geçen bölgedir. Çin, bölgenin Tibet bölgesinin güneyini teşkil ettiğini iddia etmektedir. Çin hükümetinin, Tibet ve Uygur Özerk Bölgesi'ni birleştirmek amacıyla 1950'lerde bir askeri yol inşa etmesi, Hindistan'ı kızdırmıştır. Bölgeye dair anlaşmazlık Hindistan ve Çin'i 1962'de savaşa sürüklemiş, savaşın sonunda Çin bölgenin bir bölümünü işgal ederken, bölge hâlâ iki ülke arasında bir sorun olmaya devam etmektedir. Bkz. Kenneth Pletcher, "Aksai Chin", **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Aksai-Chin>, 12.05.2018.

yakınlaşmıştır¹⁸. Bu yeni politikası sayesinde Güney Asya’da bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Hindistan’ın Çin ile olan rekabeti sadece sınır konularında değil, ekonomik pazar ve Asya politikalarındaki etki boyutu gibi konular da ikili ilişkilerinin yeni sürecini belirlemiştir. Ayrıca iki devlet arasındaki rekabet, sadece ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)¹⁹ ülkelerinde değil Güney ve Batı Asya’ya kadar uzanmaktadır²⁰.

Çin’in 1980’li yılların başında Hindistan ile arasındaki sınır sorunları ve Pakistan’a olan askeri desteği meselesini bir kenara bırakarak, ikili ilişkilerini geliştirme önerisi ancak 1990’lı yılların başında gerçekleşebilmiştir. Sovyetlerin çöküşü, Keşmir’in tartışmalı statüsü ve bunun sebep olduğu kriz ve savaşlar nedeniyle Hindistan’ın kuzeydeki komşuları ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğine karar vermesi Çin’e yaklaşmasındaki önemli etkenlerdendir. Ayrıca 1993 ve 1996 yıllarında ikilinin birbirine karşı askeri gücünü kullanmama, yani bir nevi savaş yapmama paktı imzalamaları Hindistan’ın Çin ile ilişkilerini geliştirme yolunda karşılıklı güven inşasını sağlayan önemli bir adım olmuştur. Ancak 1998 yılında Hindistan nükleer denemeler gerçekleştirdiğinde Çin’i tehdit olarak sunması ikili ilişkileri kötüleştirmiştir. Hindistan, 2000 yılına gelindiğinde ise Çin ile ilişkilerini onarma adına bir adım atarak stratejik diyaloglar gerçekleştirilmiştir. Yine de Hindistan’ın Çin ile ilişkilerinde var olan sınır sorunları ikilinin yaklaşmasını engelleyen en önemli problemlerden biri olmaya devam etmektedir. Bu nedenle Hindistan ve Çin ilişkilerinde ticari ilişkiler büyük oranda genişlese de, ikilinin birbirine olan temkinli duruşu devam etmektedir²¹.

¹⁸ Aminah Mohammad Arif, “L’Inde et Sa Puissance”, **Annuaire Français De Relations Internationales**, Centre Thucydide de L’Université Paris II – Panthéon Assas, Vol. 3, 2002, s.121.

¹⁹ ASEAN, 8 Ağustos 1967 tarihinde Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland’ın öncülüğünde Bangkok Deklarasyonu’yla kurulan uluslararası bir örgüttür. 1984’te Brunei, 1995’te Vietnam, 1997’de Laos ve Myanmar ve 1999’da Kamboçya örgüte katılmıştır. Kuruluş amacı, yabancı güçlerin bölgeye olan müdahalelerini engellemek ve ülkeler arası sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve bilimsel alanlarda işbirliği sağlayarak ulus inşası sürecine odaklanmaktır. Hindistan’ın örgüt ile ilişkisi 1992’de sektörel diyalog partnerliği ile başlamış ve 1995’te tam diyalog partnerliği ile ilerlemiştir. Ayrıca Hindistan, ASEAN Bölgesel Formu’na 1996’da üye olmuş ve 2002 yılında Kamboçya’da başlatılan ASEAN-Hindistan Zirvesi ile ilişkiler güçlendirilmiştir. Bu bilgiler ve ASEAN hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ogden, **a.g.e.**, s.166-167; **ASEAN Official Website**, (Çevrimiçi), <http://asean.org/>, 12.05.2018.

²⁰ Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.235-236.

²¹ Ganguly, Mukherji, **a.g.e.**, s.37-40.

1990'lar sonrası Hindistan'ın İsrail ile olan ilişkilerindeki değişen seyir fazlasıyla dikkat çekici olmuştur. Hindistan uzun yıllar İsrail-Filistin meselesinde Arap yanlısı bir tutum sergilemişti. Ayrıca İsrail kurulduğunda da kendi iç politika sorunları ve milli ideolojileri nedeniyle İsrail ile ilişkilerine soğuk bakmıştı. 1992'de ise Hindistan, İsrail'in Filistin ile Oslo Antlaşması'nı imzalamasını takiben ikili ilişkilerin boyutunu gelişen diplomatik ilişkilerle birlikte elçilik seviyesine yükseltmiştir²². Özellikle bünyesinde bulundurduğu Müslüman nüfus nedeniyle Arap dünyası ile yakın ilişkilerde bulunan Hindistan, İsrail ile yakınlaştığında ne ülke içinden ne de dışından herhangi bir tepki almamıştır²³. Bağlantısızlık ve Koloniyalizm karşıtı dış politika ilkeleri nedeniyle de Filistin yanlısı tutumunu açıkça belli eden Hindistan'ın İsrail ile yakınlaşmasındaki en önemli nedenlerden biri ABD ile ilişkilerini geliştirmek istemesi olmuştur. Zira ABD ile yakın ilişkiler içinde bulunan İsrail, Hindistan için yeni bir stratejik ortaktı. Hindistan, İsrail ile yakınlaşması nedeniyle Arap dünyası ile ilişkilerini bir kenara bırakmamış olsa da Bağlantısızlık Hareketi içinde bulunan Mısır gibi ülkelerin Pakistan yanlısı politikalar izlemesi Hindistan'ın stratejik amaçlarına engel teşkil etmiştir. 1998 yılında BJP liderliğindeki koalisyon hükümeti döneminde ise ilişkiler daha da güçlenmeye başlamıştır. Hindistan ve İsrail ilişkilerinin temelini oluşturan savunma, güvenlik, terörizm karşıtlığı ve ekonomi alanlarında geniş kapsamlı işbirliğine gidilmiştir²⁴. Savunma alanında artan Hint-İsrail ilişkilerinin seyri, 2004 yılına gelindiğinde İsrail'i Hindistan'ın Rusya'dan sonra ikinci büyük silah tedarikçisi konumuna getirmiştir²⁵.

²² Ganguly, Pardesi, **a.g.m.**, s.13.

²³ Hindistan'ın İsrail ile yakınlaşma sürecinde özellikle Müslüman kesimden herhangi bir tepki almamasının nedeni ülkenin "Batı Asya" ile yoğun ilişkiler içine girmesi olarak görülebilir. Hindistan, İsrail ile yakınlaşırken, Ortadoğu (Hindistan için Batı Asya) coğrafyasındaki ilişkilerini de geliştirmek için önemli adımlar atmıştır. İsrail ile olan ilişkiler, Hindistan'ın Batı Asya politikasının tek ayağı değildir. Başta İran olmak üzere birçok bölge ülkesiyle ilişkilerinin boyutunu ilerletme yoluna gitmiştir. Batı Asya ile ilişkilerinin önemli bir ayağı olan İran ile ilişkisine ABD ve İsrail'e rağmen büyük önem vermiştir. İran-Hindistan ilişkileri petrol, enerji, deniz güvenliği vb. konular çerçevesinde gelişmektedir. Özellikle Hindistan'ın Orta Asya'ya açılan kapısı konumunda olan İran ülke için önemli bir stratejik partnerdir. Bkz. Ogden, **a.g.e.**, s.245-250. Hindistan'ın İran ile ilişkilerine dair genel bir tanımlama için bkz. Harsh V. Pant, "India and Iran: An "Axis" in the Making?", **Asian Survey**, Vol. 44, No. 3, May/June 2004, pp.369-383.

²⁴ Ganguly, Mukherji, **a.g.e.**, s.24-25.

²⁵ Ogden, **a.g.e.**, s.243. Hindistan-İsrail ilişkilerinin tarihi seyri için bkz. Arthur G. Rubinoff, "Normalization of India-Israel Relations: Stillborn for Forty Years", **Asian Survey**, Vol. 35, No. 5, May, 1995, pp.487-505.

1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, Hindistan-Pakistan ilişkilerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Özellikle bölgesel istikrar ve Hindistan'ın ABD ile ilişkilerindeki seyrinde Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali ve büyük güçlerin bölgedeki politikaları Hint-Sovyet ilişkilerine de yansımıştır. Hindistan, stratejik bir tutumla Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline karşı bir duruş sergilememiştir. Ancak ABD'nin bölgeye gelişi ve Pakistan ile ittifakı Hindistan'ı gücendirirken, ABD ile ilişkilerine mesafe getirmiş ve Pakistan ile ilişkilerinde büyük bir gerginliğe yol açmıştır. ABD'nin Afganistan'a kayan ilgisinden yararlanan Pakistan'ın, Çin'in de desteğiyle nükleer güç olma yolunda ilerleme politikaları Hindistan'ı fazlasıyla rahatsız etmiştir. Pakistan'ın 1984'te Sih ayrılıkçıların isyanlarına desteği ve bunun getirisi olarak 1987'deki Brasstacks Krizi²⁶ ikili ilişkileri daha da gergin hale sokmuştur. 1989 sonlarında yaşanan isyanda ise Pakistan'ın Keşmir'deki terörist örgütlere yardımı ve bunun sonucunda Hindistan ile arasında yaşanan 1990 krizi, 1999 yılındaki Kargil Krizi, 2001'de Keşmir'e ve Yeni Delhi'ye Pakistan destekli terörist örgütlerin saldırıları Hindistan'ın Pakistan ile ilişkilerini düzeltebilme umudunu büyük oranda azaltmıştır²⁷.

Hindistan'ın bağımsızlıktan sonra kademeli olarak değişen dış politikasına paralel olarak kendi gücünün boyutu da genişlemekteydi. 1970'lerde Güney Asya'nın merkez gücü ve 1980'lerde ise bölgesel deniz gücü haline gelen Hindistan, 1990'lı yıllara gelindiğinde Asya'nın büyük bölgesel gücü haline gelmiştir. Hindistan ve komşuları arasındaki bu mesafe, herhangi bir sorun yaşandığında bölge ülkelerinin büyük güçlere sığınmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda bölgede gittikçe yalnızlaşmaya başlayan Hindistan, 1980'lerde durumun farkına vararak Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır²⁸.

²⁶ Brasstacks krizi, 1980'lerde Sih kimliğinin yükselmesi Hindistan'ın bunu ülkenin birliğine bir tehdit olarak algılamasıyla yükselmiştir. Bu sorunun Hindistan ve Pakistan ilişkilerine yansımalarının nedeni ise Pakistan'ın Sih isyancılara destek vermesidir. Hindistan ise bu durum karşısında Pakistan'a karşı askeri operasyon düzenlemiştir. Durum böyle olunca iki ülke arasında kriz patlak vermiştir. Bkz. Ganguly, Mukherji, **a.g.e.**, s.30-31.

²⁷ Ganguly, Mukherji, **a.g.e.**, s.26-27, 31, 34.

²⁸ M. V. Bratersky, S. I. Lunyov, "India at the End of the Century: Transformation into an Asian Regional Power", **Asian Survey**, Vol. 30, No. 10, Oct., 1990, s.927, 929.

1970'lerden sonra üstlendiği Güney Asya'nın hamiliği rolü, Hindistan'ı ilerleyen yıllar içinde bölgenin istikrarını sağlama adına politikalar izlemesine neden olmuştur. Güney Asya'nın büyük gücü olan Hindistan, bölge devletlerinin gerçekten bir dış yardıma ihtiyaç duyduğunda bu yardımın kendisinden geleceğini kanıtlamıştır. Özellikle 1990'lara doğru Sri Lanka'daki Tamil sorununa müdahalesi, Maldivler'deki darbe girişimine karşı hükümetin yardım isteğine olumlu yanıt vermesi, Nepal'in Çin ile yaptığı silah antlaşmasına karşılık Hindistan'ın adı geçen ülke ile yaşadığı anlaşmazlığı çözme konusunda adım atması vb. girişimleri, Hindistan'ın bölgesel hamilik rolü oynama istekliliğini ispatlamaktadır. Hint kamuoyu bölgedeki istikrarı sağlama niyeti konusunda hizipleşirken ABD, Çin ve Pakistan gibi diğer güçlerin kendisinden rol çalmalarını önlemek isteyen Hindistan, bölge ülkelerine yaptığı müdahalelerdeki göreceli başarısızlık nedeniyle Güney Asya'da istikrarı sağlama amacıyla çatışmıştır. Yine de 1980'li yıllardan 1990'lı yıllara uzanan dönemde Hindistan'ın Güney Asya politikası kararsızlık ya da gevşeklik göstermekten oldukça uzaktır²⁹.

Hindistan'ın 1900'lar sonrası yoğunlaştığı Güneydoğu Asya bölgesinde "Doğu'ya Bak" politikası izlemesinin nedeni ekonomik iç liberalizasyonla gelen pazar arayışı olmuştur. Ayrıca Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte Hindistan, yeni partner bulma ihtiyacı hissetmiş ve bölge ülkeleriyle siyasi ve askeri antlaşmalar yapmaya yönelmiştir. Ayrıca Güneydoğu Asya bölgesi, Hindistan'ın büyük güç olma politikası için de ayrı bir önem arz etmektedir. Hindistan, Çin'in bölgedeki ekonomik ve askeri nüfuzunun artmasını önleme adına bölge ülkeleri ile uzlaşma yoluna gitmiştir³⁰. Bu amaçla Hindistan 1990'lı yılların başından itibaren bölge ile ekonomik, diplomatik ve askeri ilişkiler geliştirirken, tarihten gelen dini, dilsel, sanatsal ve siyasi mirası üzerinden Güneydoğu Asya ülkeleriyle etkileşime geçmiştir. Ayrıca Hindistan için önemli bölgelerden biri olan Batı Asya'daki siyasi istikrarsızlıklar, ülkenin gözünde ekonomik potansiyeli açısından Güneydoğu Asya'nın önemini artırmıştır³¹. 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Güneydoğu Asya, Hint dış ticaret ve yatırımında en

²⁹ Devin T. Hagerty, "India's Regional Security Doctrine", *Asian Survey*, Vol. 31, No. 4, Apr., 1991, s.351- 362.

³⁰ Ganguly, Pardesi, *a.g.m.*, s.14.

³¹ Ogden, *a.g.e.*, s.139.

hızlı büyüyen bölge olmuştur. Bölgede izlediği dış politika doğrultusunda Güney Asya ile ilişkilerini geliştirmeye koyulan Hindistan, SAARC (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü)³² gibi bölgesel kuruluşların canlandırılmasında aktif rol üstlenmeyecek, çıkarlarının Güney Asya'nın çok daha ötesinde olduğunu vurgulamıştır³³. Zira kuruluşundan itibaren ASEAN'a karşı olumsuz bir tavır sergileyen Hindistan'ın, 1990'lı yıllardan itibaren değişen dış politika anlayışı çerçevesinde örgüt ile bağlarını kuvvetlendirme sürecine girmesi, ülkenin genişleyen çıkarlarının önemli bir göstergesidir³⁴.

Hindistan'ın Güney ve Güneydoğu Asya ile ilişkilerinde benimsediği temel ilkenin genel olarak değişmediği söylenebilir. Zira Hindistan'ın dış politikası bölgesel ve küresel olarak iki ayrı perspektifte gelişmiştir. Hindistan'ın benimsediği bu strateji komşularıyla olan ilişkilerinde ahlaki değerleri baz almak yerine çok daha gerçekçi bir politika yürüterek çok farklı bir temel kazandırmıştır. Hindistan'ın dış politikasında benimsediği bölgesel perspektif, kendisine bölgede hegemon güç olma ve bu gücü koruma adına her şeyi yapabilme tutumunu kazandırmıştır. Bu amacını sağlamak adına herhangi bir komşu devletin ne iç ne de dışta istikrarsızlığına izin vermeme politikasını benimsemiştir. Yine bu tutumun dışa vurumu olarak, koalisyon oluşturarak iktidara gelen Birleşik Cephe hükümetlerinden Deve Gowda'nın (1996-1997) benimsediği Narasimha Rao'nun "Doğu'ya Bak" politikası ve I. Kumar Gujral'ın (1997-1998) Pakistan'a olan dostça tavrı örnek gösterilebilir³⁵.

Hindistan, eski zamanlardaki zaferlerini geri kazanmayı amaçlamaktadır. Hint kendini bağımsızlığını kazandığından beri gerek uluslararası arenada gerekse küresel sistemi etkileyen temel aktörlerden biri olarak algılamıştır. Bu algısı dış politika

³² SAARC, Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Hindistan, Maldiv, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'nın üye ülkelerinden oluşan ve Dakka'da 8 Aralık 1985 tarihinde kurulmuş olan uluslararası bir örgüttür. Örgütün amacı, Güney Asya ülkeleri arasında sosyal, kültürel, ekonomik, teknik, bilimsel alanlarda işbirliği yaparak bölge ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmektir. Ancak üye ülkeler arasındaki sorunlar, özellikle Hindistan ve Pakistan ilişkileri ve ortak değer ve çıkarların olmayışı örgütü zayıflatmaktadır. Bu bilgiler ve SAARC hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ogden, **a.g.e.**, s.164-165; **SAARC Official Website**, (Çevrimiçi), <http://www.saarc-sec.org/>, 13.05. 2018.

³³ Andersen, **a.g.m.**, s.769; Arif, **a.g.m.**, s.122.

³⁴ Ogden, **a.g.e.**, s.167.

³⁵ Marie Lall, "India's New Foreign Policy-The Journey From Moral Non-Alignment to The Nuclear Deal", **The Geopolitics of Energy in South Asia**, (Ed. Marie Lall), Singapore, ISEAS Institute of Southeast Asian Study, 2009, s.29, 31.

tutumundaki dünyanın büyük güçlerinden biri olma söylemlerinde kendini açıkça hissettirmektedir. Tarih parametresinin etkileriyle şekillenen karakterinden gelen bu algı Hindistan'ın en kökleşmiş hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle Hindistan bağımsız olduğu dönemde kendine çizdiği bu hedef nedeniyle Bağlantısızlık politikası izlemiş ve tamamen bağımsız, etkin ve diğer devletler tarafından saygı gören büyük bir güç olma hedefine odaklanmıştır. Bu amaç adına gerek sert güç gerekse yumuşak güç unsurlarını kullanarak küresel düzlemde prestij sahibi olma amacı bağımsızlığından beri süregelen bir ideal olmuştur³⁶.

Öte yandan bağımsızlık döneminde ülke kurulurken ortaya koyduğu dış politika araçları ile bu ideali uyumsuzluk göstermekteydi³⁷. Bu durumu farkedene Hindistan'ın 1990'lar sonrası dış politikada vurguladığı değerlerin değişmesi ve ekonomik alanda güçlenme çabaları, ülkenin güçlü olma veya kendine güvenini ortaya koyma amacının getirileridir. Güçlü Hindistan için güçlü bir ekonomi ilkesi benimsenmiştir. Yani Hindistan güçlü olmak için dönemin güç unsurlarıyla kuşanmaktadır. Bu anlamda Hindistan'ın ulusal çıkarları giderek ekonomik gelişmeyle özdeşleşmektedir. Hatta, Ollapally ve Bozeman'ın eserlerine göre, dış politikanın ekonomi siyasetinin bir sonucu olduğunu ve Hindistan'ın ekonomi politikasını geliştirdikçe dış politikasının da daha görünür olacağını belirten Nehru³⁸, 1990'lı yıllardan itibaren şekillenen Hint dış politikasını özetlemiştir.

Tüm bunlar bir yana Hindistan'ın dış politikasının ana kaynağını, nasıl şekillendiğini ve nelerden beslendiğini bilmek, onun dış dünyaya karşı reflekslerini anlamak adına önemlidir. Hindistan'ın uzun tarihi incelendiğinde, dış politikasının Hinduizm, Budizm, İslam, Batı liberalizmi ve Marksizm-Leninizm ideolojilerinden aşamalı olarak ancak farklı ve çelişkili olarak etkilendiği görülmektedir. Bu nedenle Hindistan dış politikasında belli bir felsefe üretememiştir. Adda B. Bozeman'nın çalışmasına göre siyaset bilimci K. M. Panikkar, Hindistan'ın belli bir siyasi felsefe üretememesinin nedenlerinin bu amaç için teşviksizlik ve Batılı siyasal düşüncenin

³⁶ Ogden, **a.g.e.**, s.17.

³⁷ Adda B. Bozeman, "India's Foreign Policy Today: Reflections Upon Its Sources", **World Politics**, Vol. 10, No. 2, Jan., 1958, s.260.

³⁸ Deepa Ollapally, "Third World Nationalism and the United States after the Cold War", **Political Science Quarterly**, Vol. 110, No. 3, Autumn, 1995, s.424; Bozeman, **a.g.m.**, s.262.

etkisi olduğu yönündedir. Ayrıca Hindistan'daki üniversitelerin müfredatının tamamen Batı kaynaklı olduğunu, bu tip bir müfredatın entelektüel bir disiplin kazandırmakla birlikte, Hint toplumu ve devleti adına bu değerlerin kendi toplumsal düzenlerine karşı yabancı ve alakasız olduğunu belirtmektedir. Hindistan'ın asıl ihtiyacının kendi sosyal düzen ve kurumsal yapısına uygun olarak bağımsız bir siyasi düşünce geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu amaçla **Mahabharata**'nın Hint zihinlerinde yer etmiş mühim bir eğitim enstrümanı olması nedeniyle Hindistan'ın siyaset felsefesi için önemli bir referans kaynağı olarak ele alınması gerektiğini dile getirmektedir. Mahabharata'nın yanında **Arthashastra**'nın³⁹ da Hint siyaset biliminin ana kaynaklarından biri olarak Hint dış politikası için bir değer oluşturabileceğini beyan etmektedir⁴⁰.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya, Batı'nın liberal demokratik değerlerini yaygınlaştırılmasına yönelik yeni bir çabaya tanık olurken, dönemin üçüncü dünya ülkeleri vizyon krizine girmiştir. Yaşadıkları bu krizin onları kolayca liberalizme itmediği açıkken, kendi bünyelerinde yaşadıkları dini canlanmaya doğru eğilim, bu ülkelerin doğal bir ülkü arayışı olarak yorumlanabilir⁴¹. Hindistan açısından bakıldığında, bağımsızlık sonrası dış politika araçları olarak benimsenen Bağlantısızlık politikasının yanında şiddetsizlik söylemleri de Hint'in karakter ve idealleriyle tezat teşkil etmektedir. Zaten bu konuda Mahatma Gandhi ve Nehru arasında da fikir ayrılığı olduğu bilinmektedir. Nehru'nun Haydarabad, Keşmir ve Goa'daki sorunlarında şiddete başvurması, Gandhi'nin şiddetsizlik doktrinine karşı tavrını açıklamaktadır. Zira Hindistan'ın şiddetsizlik normuyla doktriner olarak bir bağlantısı da yoktur⁴².

³⁹ Kulke, Rothermund, (a.g.e., s.99-101)'un eserine göre **Arthashastra**, etik ve ahlaki olmayan düşünceye izin veren savaş odaklı bir bilim kitabı niteliğindedir. Bu kitaba göre her kral kendi alanını, doğal düşmanlarını ve doğal müttefiklerini dönüşümlü olarak temsil eden halkalar ile çevrili bir tür hedef merkezinde bulunur.

⁴⁰ Bozeman, a.g.m., s.263-264.

⁴¹ Ollapally, "Cold War", s.433.

⁴² Bozeman, a.g.m., s.267.

Hindistan geleneksel olarak dünyayı üç farklı çembere bölerek belli dış politika stratejileri yürütmüştür⁴³. Bu çemberlerden ilki Hindistan'ın yakın çevresini teşkil etmektedir. Ülkenin yakın çevresi ile ilişkilerinin temelinde, Hindistan'ın bölgede konumunu sağlamlaştırma ve sınırlı da olsa bölgedeki mevcut dış güçleri bertaraf etme çabası yatmaktadır. Hindistan'ın geleneksel dış politika stratejisinin ikinci çemberinde Asya ve Hint Okyanusu kıyılarına uzanan genişletilmiş bir coğrafya ortaya çıkar ki, buradaki amaç bölgedeki diğer güçlerin etkisini dengelemeye çalışmak ve kendi ulusal çıkarlarını korumaktır. Üçüncü çemberi kapsayan alan ise tüm dünyadır ve Hindistan, uluslararası arenada barış ve güvenliğin kilit aktörlerinden biri olarak büyük güçler kulübünde yer almayı amaçlamaktadır. Hindistan'ın geleneksel dış politika stratejileri ve 1990'lar sonrası izlediği politikalar değerlendirildiğinde, Hint dış politikasında radikal değişimlerin olmadığı görülmektedir. Zira Hindistan, 1990 öncesi dış politika “mantrası”⁴⁴ Bağılantısızlık (Non-Alignment) iken, 1990 sonrası Çoklu-İşbirliği/Tarafılığa (Multi-Alignment) dönüşmüştür⁴⁵.

Çalışmada ele alınan dönemin sonunu teşkil eden 2005 yılı, Hindistan için bir dış politika yılı olarak değerlendirilebilir. Hint dış politikası açısından verimli geçen 2005 yılında, dönemin ABD başkanı George Bush ve Hindistan başbakanı Manmohan Singh'in Temmuz ayında ortak bir bildiri yayınlayarak küresel işbirliğine gitme politikasıyla birlikte, 1970'lerin ortalarından itibaren Hindistan'a uygulanan nükleer izolasyon sürecini sona erdirecek bir adım atılmıştır. Hindistan ve ABD arasındaki bu ortak açıklama ile ABD'nin Hindistan'a karşı bağımsız nükleer yeteneklerini ortadan kaldırmaya yönelik paradigması değişikliğe uğramıştır. Ayrıca Hindistan, ABD tarafından 2005 yılında mevcut nükleer kulübün fiili üyelerinden biri olmuştur.

⁴³ Hindistan'ın dış politikasındaki izlediği çember stratejisi, Aşoka zamanında yaşamış olan kraliyet danışmanı, düşünür ve siyaset bilimci olan Kautilya'nın **Arthashastra** adlı eserine dayanan devlet politikasını teşkil etmektedir. Bkz. Kulke, Rothermund, **a.g.e.**, s.480-481.

⁴⁴ Mantra, Hinduizm ve Budizm'de özel bir gücü olduğuna inanılan ya da güçlü bir inancı ifade eden ve sık sık tekrar edilen bir kelime, ifade ya da sestir. Bkz. “Mantra”, **Cambridge Dictionary**, (Çevrimiçi), <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mantra>, 12.03.2018.

⁴⁵ Aparajita Gangopadhyay, “India's Foreign Policy in The Twenty-First Century: Continuity and Change”, **TEKA: Commission of Political Science and International Affairs**, Lublin, Poland, Vol. 7, 2012, s.118, 128.

Böylece Hindistan, “gelişmiş nükleer teknolojiye sahip sorumlu bir devlet” olarak tanımlanmıştır⁴⁶.

1990-2005 yılı Hindistan’ın dış politikasının genel karakteri, ülkenin “büyük güç olma” manifestosuna daha fazla yöneldiğinin ve bu amaç için dönemin reel politik değerlerine daha fazla entegre olduğunu göstermektedir. Zira büyük güç olma manifestosu Hindistan’ın dış politikasının süreklilik ve derinliğini sağlayan ana unsurdur. Bu nedenledir ki 1998-2004 yılları arasında BJP’nin, Hindutva⁴⁷ tarafından ortaya atılan Güney Asya’nın sınırları dışında nüfuz ve güç sahibi olan “Büyük Hindistan”ı var etme amacını gütmeye koalisyondaki diğer siyasi partiler de itimat etmiştir⁴⁸.

⁴⁶ Baldev Raj Nayar, “India in 2005: India Rising, but Uphill Road Ahead”, *Asian Survey*, Vol. 46, No. 1, January/February 2006, s.95-96.

⁴⁷ Hindutva, 1923 yılında Vinayak Damodar Savarkar’ın “Hindutva-Who is Hindu? (Hindutva-Hindu kimdir?)” adlı kitabıyla adı geçen ideolojinin kavram ve temelini ortaya koymuştur. Daha sonra bu kitap, Hindutva hareketinin politik ideolojisinin temeli haline gelmiştir. Savarkar’a göre Hindutva’nın anlamı, “Hindu olmanın özüdür”. Ayrıca Savarkar, Hindutva’yı sadece bir kelime olarak değil, tarihin ta kendisi olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda tarih, Hindutva için önemli bir unsurdur. Ayrıca Savarkar’a göre Hindutva ortak bir millet, medeniyet ve ırkı teşkil etmektedir. Savarkar ırk kavramıyla, Hindu kimliğinin Aryanların kanıyla karışmış insanlardan oluştuğunu vurgulamaktadır. Diğer yandan Savarkar için bir Hindu, Indus Nehri’nden Hint Okyanusu’na kadar yani Hint alt kıtasını “anavatan, memleket ve kutsal toprak” olarak kabul eden kişidir. Bu nedenle dini azınlık gruplar, kutsal toprak olarak başka yerleri kabul ettiklerinden Savarkar’a göre Hindu milletine ait değillerdir. Ancak Savarkar dini azınlıklar olarak Budizm, Caynizm ve Sihizm’i alt kıtada doğduğu için Hinduizm gibi yerli din kabul eder. Ayrıca Savarkar’ın vurgu yaptığı ortak medeniyet, Sanskrit kültürüne dayanmaktadır. Bu kültür, kuzeyin ve Aryanlara olan vurgunun göstergesidir. Bkz. V. D. Savarkar, **Hindutva-Who is Hindu?**, 5. Edition, Bombay, Veer Savarkar Prakashan Publisher, 1969, s.3, 5, 84, 91-92; Adeney, Wyatt, **a.g.e.**, s.160-161. 1925 yılına gelindiğinde Savarkar’ın bu düşünceleri, Keshav Baliram Hedgewar’ı derinden etkilemiş ve RSS (Rashtriya Swayamsevak Sang-Uluslararası Gönüllüler Kuruluşu) adlı en önemli Hindutva örgütünün kurulmasını sağlamıştır. RSS, Sangh Parivar (Kuruluşlar Ailesi) adıyla bilinen, Hindutva ideolojisine bağlı diğer kuruluşların ana çekirdeğini oluşturmaktadır. Merkezi bir yapıya sahip olan RSS, yarı askeri militan bir örgüt olarak Hindutva’nın kültürel kanadını teşkil etmektedir. Yıllar içinde genişleyen Hindutva ideolojilerinin diğer başlıca kuruluşlarından olan VHP (Vishwa Hindu Parishad-Dünya Hindu Konseyi) 1964’te kurularak ideolojinin dini kanadını temsil etmektedir. 1951 yılında ise Hindutva’nın siyasi kanadını teşkil eden Jana Sangh kurulmuş, 1980’lere gelindiğinde Bharatiya Janata Party (BJP) olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Bkz. Guha, **a.g.e.**, s.34, 145, 558, 577, 639. Öte yandan Hindutva, genel literatürde “Hindu milliyetçiliği” olarak bilinmektedir. Hindutva yeni bir Hindu dini felsefesi değildir. Dini unsurları kullanan, “tek devlet, tek ulus, tek kültür (one nation, one people, one culture)” sloganını savunan, Hindu Rashtra’yı (Hindu Devleti) kurmayı hedefleyen siyasi bir ideolojidir. Ancak Hindu milliyetçiliği, kendisini savunan siyasi kanat BJP başta olmak üzere, Sangh Parivar’ın eylemleri değerlendirildiğinde milliyetçi bir hareket olarak anılmasının Hindutva için yeterli bir ifade olmadığını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle çalışmamızda Hindutva terimi orijinal haliyle kullanılmış ve Hindu milliyetçiliği tabiri kullanımından kaçınılmıştır.

⁴⁸ Ogden, **a.g.e.**, s.140.

Hindistan, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle değişen uluslararası yapının da etkisiyle, başta ABD olmak üzere, birçok ilişkisine yeniden yön vermiştir. Hindistan kendi tarihine dönüp baktığında eski büyük gücüne geri dönmeyi arzulamaktadır. Ayrıca yabancı yönetimlerin kendi topraklarındaki varlığı dönemlerinde bile önemli bir güç olmaları ya da alt kıtanın onlar gözünde büyük bir önem arz etmesi, kendisinin dünya arenasında büyük ve önemli bir güç olduğunu göstermektedir. Hindistan, 1990'lar itibariyle devlet manifestosunu gerçekleştirmek amacıyla ABD, Çin ve İsrail gibi önemli güçlerle ilişkilerini geliştirmesi gerektiğinin farkına varmıştır. Yine büyük güç olma amacı çerçevesinde Hindistan, Güney ve Güneydoğu Asya ile ilişkilerini geliştirme sürecine girmiştir. Hindistan'ın dış politikasındaki “çember stratejisi” dâhilinde 1990'lar sonrası İsrail başta olmak üzere Batı Asya ve Güneydoğu Asya'ya uzanan büyük coğrafi bir alana yayılan stratejisi, mekân parametresinde ele alındığı üzere hayat, etki ve çıkar alanlarının bulunduğu bölgelere yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca geçmişte Avrupa güçlerinin Hint alt kıtasına denizden gelmiş olmaları, Hindistan'ın Batı Asya ile ilişkilerinde deniz güvenliğine verdiği önemi ve Hint Okyanusu'na kıyısı olan Güneydoğu Asya'ya biçtiği değerin anlamlı bir gerekçesidir. Bu anlamda Hindistan, geçmişteki aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterini bir kenara bırakmaya karar vermiş, yüksek benlik algısı ve kendine güvenen karakteri ise 1990-2005 yılları arası ülkenin dış politika karakterini şekillendirmiştir.

3.2. TARİH PARAMETRESİNİN ETKİLEDİĞİ OLAYLAR

Hindistan'ın 1990-2005 yılları arası dış politikasının genel karakteri ortaya konduktan sonra bu çalışmada incelenen tarih aralığı çerçevesince bazı dış politika olayları üzerinde durulmuştur. Tespit edilen bu olaylar, ikinci bölümde ortaya konulan Hint karakterine göre değerlendirilmiştir. Olayların analizi gerçekleştirilirken, vakaların gelişim evreleri ve kırılma anları esas alınmıştır. Ön okuma ve analizler sonucu, olayların Hint karakterini oluşturan parametrelerden tarih unsurunun etkili olduğu görülmüş ve bu eksen dâhilinde olaylar değerlendirilmiştir. İlk olarak Hindistan'ın 1998 yılında gerçekleştirdiği nükleer denemeler incelenmiştir. Daha

sonra ise 1999 yılındaki Hindistan ve Pakistan arasında vuku bulan Kargil krizi analiz edilmiştir.

3.2.1. 1998 Nükleer Denemeleri

Hindistan'ın, 1990 sonrası dış politikasının en dikkat çekici olayı 1998 yılında gerçekleştirdiği nükleer denemeleridir. Hindistan'ın nükleer politikasına dair varsayım ve düşünceler uzun zamandır süregelmektedir. Hindistan'ın nükleer politikasının temel motivasyonunun çoğunlukla Pakistan ve Çin tehdidi olduğu düşünülmüş ve ülkenin izlediği nükleer program aracılığıyla bölgesel güvenliğini korumayı hedeflediği ileri sürülmüştür. Ayrıca 1998 nükleer denemelerinin gerçekleştirildiği dönemde Hindutva'nın siyasi kanadı olan BJP'nin iktidarda olması ve onun inisiyatifıyla gerçekleşmesi bir yandan bahsi geçen ideolojinin militan yüzünün vurgulandığı söylemlerini meydana getirirken, diğer yandan BJP'nin nükleer denemeleri siyasi çıkar elde etme adına gerçekleştirdiği iddialarını doğurmuştur. Ancak Hindistan'ın nükleer politikasının gelişim süreci ve kırılma anındaki veriler olayın belirtilen söylemlerin aksine Hindistan'ın nükleer denemelerinin bambaşka bir amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Bu başlık, 1998 nükleer denemeleriyle Hindistan'ın izlediği nükleer politikanın ne ifade ettiği ve hangi karakterinin bir yansıması olduğunu ortaya koymaya yönelik olmuştur.

3.2.1.1. Olayın Gelişimi

Hindistan'ın nükleerleşme serüveni bağımsızlık öncesi dönemlere kadar dayanmaktadır. Küçük bir grup, Hint'in nükleer enerjiye sahip olması gerektiğini kavrayarak, Jawaharlal Nehru'yu da bu konuda ikna etmiştir. Bu küçük grubun nükleer enerjiye sahip olma isteklerinin arkasındaki ilk sebep ekonomik kalkınmaydı. Zira Hindistan toprakları nükleer enerji üretiminde ana maden toryum açısından oldukça verimlidir⁴⁹.

Hindistan'ın bağımsızlık sonrası gelişen nükleer politika kronolojisi ele alındığında, ilk olarak bağımsızlık öncesinde başlatılan nükleer politika bağımsız

⁴⁹ Ogden, **a.g.e.**, s.75-76.

Hindistan'a devredilirken, Nehru döneminde enerji üretiminin görünür sebep olarak devam ettiği söylenebilir. Zira Nehru döneminde nükleer teknolojinin askeri uygulamalarına dair herhangi bir açık kanıt olmadığı bilinmektedir. Ancak Nehru nükleer santrallerin gerektiğinde askeri ve güvenlik amacı için dönüştürülebileceğinin de bilinceydi⁵⁰.

1998 nükleer denemelerine giden süreç, diğer nükleer devletlerle karşılaştırıldığında Hindistan'ı bu konuda dünyadaki tek örnek kılmaktadır. Hindistan bağımsızlıktan itibaren milli güven ve gurura sahip olarak uluslararası arenaya dâhil olmuştur. Bu anlamda dış politikadaki amaçlarına ulaşmak için Bağlantısızlık Hareketi Hindistan'a ilk olarak dış güçlerin müdahalelerinden korunmasına yardım ederken, nükleer teknolojisi için hem Doğu hem de Batı'dan sorunsuz şekilde yardım alabilmesini de kolaylaştırmıştır. Soğuk Savaş döneminin getirdiği uluslararası ortamda Hindistan üzerinde çalıştığı nükleer teknolojisi için de herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmak istememekteydi. Bu nedenle 1940'lı yıllarda ABD'nin atomik maden ve nükleer santrallerin uluslararası kontrole açılması fikrini teşkil eden Barunch Planı'na karşı çıkmıştır. Ayrıca 1956 yılında ortaya atılan Uluslararası Atomik Enerji Ajansı'nda tasarlanan nükleer tesisler konusunda uluslararası koruma fikrini de kabul etmemiştir⁵¹.

Hindistan, diğer yandan SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı)⁵² ve CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)⁵³ gibi ABD destekli savunma alanındaki işbirlikçi yapılar nedeniyle kendini çevrelenmiş hissetmiştir. Bunun yanında

⁵⁰ Indrajeet Singh, Pradeep Kumar Singh, "India's Nuclear Weapon Programme: An Analysis", **Scholar's Voice: A New Way of Thinking**, Vol. 1, No. 1, January 2009, s.83.

⁵¹ Singh, Singh, **a.g.m.**, s.84.

⁵² SEATO, 1954 yılında ABD, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipin, Tayland ve Pakistan üye ülkeleri öncülüğünde, Komünizm'in bölgede yayılmasını önlemek amacıyla kurulan uluslararası bir örgüttür. Örgüt, adına rağmen sadece iki ülke Güneydoğu Asya bölgesindedir. Örgütün, Hindistan'ı rahatsız eden yanı ise üye ülkelerinden biri olan Pakistan'ın, Hindistan'a karşı mücadelesinde örgüt üyelerinden destek alma potansiyeline sahip olmasıdır. Ancak 1977 yılında adı geçen örgüt resmi olarak sonlandırılmıştır. Bkz. "South Asia Treaty Organization", **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Southeast-Asia-Treaty-Organization>, 13.05.2018.

⁵³ CENTO, Ortadoğu Antlaşması Örgütü ya da Bağdat Paketi olarak da bilinen 1955'ten 1979'a kadar faaliyette bulunan uluslararası bir kuruluştur. Üyeleri İngiltere, Türkiye, İran, Pakistan ve Irak'tır. Kuruluşun amacı, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya nüfuz etmesini önlemektir. 1959 yılında ABD'nin ortak üye olmasıyla kuruluşun adı CENTO olmuş, ancak 1979 İran Devrimi'yle kuruluş sonlanmıştır. Bkz. "Central Treaty Organization", **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Central-Treaty-Organization>, 13.05.2018.

Hindistan'ın hiç beklemediği bir şekilde 1962'de Çin'in saldırısı⁵⁴ ve bu saldırı sonucu yaşanan yenilgi savunma alanındaki politikalarını yenilemesi gerektiğinin altını çizirken, Çin'in 1964'teki nükleer denemeleri Hindistan'ın nükleer politikasının değişmesi gerektiğine dair sesleri yükseltmiştir⁵⁵. Hindistan'ın nükleer politikasının kurucusu sayılan Homi Bhabha'da bu düşünceleri destekler şekilde açıklamalar yapınca, Hindistan'ın nükleerleşmesi gerektiğini savunanlar hükümete baskı yapmaya başlamıştır. Ayrıca bu konuda Hint kamuoyunun da nükleer silahlanmaya destek verdiği bilinmektedir. Baskılar sonucu dönemin başbakanı Lal Bhadr Shastri (1964-1966), 1965 yılında Hindistan'ın "barışçıl" nükleer denemeler yapabileceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalarına rağmen Shastri, dış ülkelerden güvenlik konusunda yardım alabileceklerini dile getirse de genel olarak Hint halkı liderleriyle aynı fikirde olmamıştır. Shastri'ye rağmen Hint siyasi bürokratları olası bir Çin tehdidinde ABD'nin kendilerine yardım etmeyeceğini ve yakın ilişkide oldukları Sovyetlerin de Çin'e yardımcı olacağını bilmekteydiler⁵⁶. Zira 1962 yılında Hindistan ve Çin arasında gerçekleşen savaşta Sovyetler Birliği, Çin'e olan desteğini Hindistan'ın toprak taleplerini reddederek ve bu minvalde bir harita yayınlayarak göstermiştir. Sonuç olarak Hindistan, Sovyetler Birliği'nin kendine olan desteğinin sadece taktiksel ve siyasi sebeplerden ötürü olduğunu görmüştür⁵⁷.

1964 yılındaki Çin nükleer denemelerinin ertesi yılında Hindistan-Pakistan arasında bir savaş patlak verince Çin'in Hindistan'a ultimatoma göndermesi, ülkenin gelecekte olası Çin tehdidine karşı nükleer silah sahibi olması gerektiğine dair inancı

⁵⁴ 1958'lerde Homi Bhabha, Hindistan'ın nükleer silah kazanımındaki çıkarları hakkında bilgi edinmek için dönemin İngiliz fizikçi ve savunma danışmanı olan Lord P. M. S. Blackett ile görüşmüştür. Bu görüşmeden dört yıl sonra ise Hindistan ile Çin savaşı gerçekleşmiştir. 1962 Hindistan-Çin savaşı, Bhabha'nın nükleer silah seçeneğini koruması gerektiğine dair inancını güçlendirmiştir. 1964 yılı Çin nükleer denemelerinden sonra ise Bhabha, nükleer silahların siyasi-askeri önemini vurgulamaya başlamıştır. Bkz. Sumit Ganguly, "India's Pathway to Pokhran II: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program", *International Security*, Vol. 23, No. 4, Spring, 1999, s.151-152.

⁵⁵ Sanılanın aksine Çin ile olan 1962 savaşı, Hindistan'ın dış ve güvenlik politikalarında bir boşluğa düşmesine neden olmamıştır. Nehru'nun savunma harcamalarına olan karşıt itirazları aşıl原因arak, askeri bir modernizasyon programına girilmiştir. Hindistan'ı asıl etkileyen ise Çin'in 1964'te gerçekleştirdiği nükleer denemeleri olmuştur. Öyle ki Hint bürokratlarından bazıları Hindistan'ın Bağılantısızlık politikasını terk ederek, bağımsız bir nükleer silahlanmaya gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. Ganguly, *Pardesi*, **a.g.m.**, s.8.

⁵⁶ Singh, *Singh*, **a.g.m.**, s.85-87.

⁵⁷ Ashok Kapur, "Peace and Power in India's Nuclear Policy", *Asian Survey*, Vol. 10, No. 9, Sep., 1970, s.784.

daha da pekiştirmiştir. Yine 9 Mayıs 1966'da Çin termo-nükleer silah denemeleri yapınca, Shastri'den sonra iktidara gelen Indira Gandhi de nükleer silah edinme konusundaki isteksizliğini kırmak zorunda kalmıştır. Hindistan barışçıl nükleer güç kullanımının yanında nükleer teknoloji ve teknolojik bilgisini artıracaklarını açıklamıştır. 1970 yılına gelindiğinde ise Hindistan Atomik Enerji Komisyonu'nun başkanı Vikram Sarabhai, Hindistan'ın barışçıl nükleer denemeler yapmaya devam edeceğini ve hükümet tarafından 10 yıllık nükleer ve uzay programını kabul ettiğini açıklamıştır⁵⁸.

1971 yılındaki Hindistan ve Pakistan arasında olan ve Bangladeş'in doğuşuyla sonuçlanan savaş sonrası Hindistan, daha güçlü savunma ve nükleer politika siyaseti izlemeye başlamıştır⁵⁹. Ayrıca ABD'nin de Bengal Körfezi'ndeki varlığı, Hindistan açısından süper güçlerin de nükleer bir tehdit oluşturacağını hissetmesine yol açmıştır. 1974 yılında Hindistan, "Gülen Buddha" adıyla gerçekleştirdiği ilk nükleer denemelerinin barışçıl amaçlarla yapıldığını vurgulamıştır. Zaten Feng-Sui felsefesine göre "Gülen Buddha" refah, barış ve güvenlik manasına gelmekteydi⁶⁰. Hindistan, 1974'te ilk nükleer denemelerini gerçekleştirmiş olsa da Fransa haricinde onu tebrik eden olmamış, Sovyetler ve Çin ise sessiz kalmıştır. Kanada ve ABD ise Hindistan ile işbirliğini durdurmuş ve ABD, birçok yasa ile Hindistan'ın nükleer silah programını engellemeye çalışmıştır. Bu kısıtlamaların sonucunda Hindistan, nükleer programını yerleştirmiştir⁶¹.

1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgali nedeniyle ABD'nin Pakistan'a yönelmesi, Hindistan'ın güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. ABD'nin

⁵⁸ Ganguly, **a.g.m.**, s.161; Bhumitra Chakma, "Toward Pokhran II: Explaining India's Nuclearisation Process", **Modern Asian Studies**, Vol. 39, No. 1, Feb., 2005, s.205, 210. Çin'in 24 Nisan 1970 tarihinde uzun menzilli füze fırlatması Hindistan adına Çin tehlikesinin boyutunu daha da arttırmıştır. Bkz. Chakma, **a.g.m.**, s.209.

⁵⁹ 1971 yılında Hindistan ve Pakistan arasındaki savaş sürerken, aynı yılın Ağustos ayında Hindistan ve Rusya "barış, dostluk ve işbirliği" antlaşması imzalamışlardır. Bu antlaşmanın 9. maddesi, Sovyetler tarafından Hindistan'a güvenlik garantisi verilmekteydi. Batı dünyası bu antlaşmayı gözardı etmiş olsa da, Hindistan bu antlaşma sayesinde Çin tehlikesi konusundaki endişelerini büyük oranda azaltmıştır. Bkz. Ganguly, **a.g.m.**, s.159.

⁶⁰ Singh, Singh, **a.g.m.**, s.88-89. Hindistan'ın 1974'teki "Gülen Buddha" kod adlı ilk nükleer denemesi, "Pokhran I" adıyla da bilinmektedir. Hindistan, nükleer denemelerini Rajasthan'ın Pokhran şehrinde gerçekleştirdiğinden bu kodlar denemelere verilmiştir. Ayrıca 1974 yılında gerçekleştirilen denemeler gerçek anlamda bir nükleer silah denemelerini ihtiva etmemektedir. Hint hükümeti bu denemeleri, nükleer teknolojisini ortaya koyarak, nükleer silah seçeneğini korumak istediği mesajını vermiştir. Bkz. Chakma, **a.g.m.**, s.212, 216.

⁶¹ Ogden, **a.g.e.**, s.79-80.

stratejik olarak Pakistan'a olan ihtiyacı ve bu nedenle ona yaptığı askeri ve ekonomik yardımlar, Hindistan'ı olası ABD-Pakistan-Çin işbirliğinden endişe duymasına yol açmıştır. Ayrıca 1979 sonrası Pakistan'ın izlediği nükleer politikanın ABD baskısıyla sonlanacağına dair umutları da sönmüştür. 1984 yılında Pakistan'ın zenginleştirilmiş uranyum ile nükleer silah üreteceğini duyurması ve ABD'nin de Pakistan'a NATO üyelerine sunulan bir tür nükleer koruma sunmaya hazır olduğuna dair raporları Hindistan'ı alarma geçirmiştir. 1985 yılına gelindiğinde ABD, Pakistan'ın nükleer silahlar için nükleer olmayan tetikleme paketini başarıyla test ettiğini bildirmiştir. Tüm bunlar olurken, Hindistan nükleer teknolojisini geliştirme sürecini devam ettirmiştir⁶².

3.2.1.2. Olayın Kırılma Anı

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş sona erince Hindistan'ın Sovyet desteğini kaybetmesi, Çin-Pakistan dostluğu, 1993 ve 1995 yıllarında Çin'in Tibet'te Hindistan'ı hedef alan bir dizi nükleer denemeleri Hindistan'ı nükleer silah geliştirmeye sevk etmiştir. Bunların yanında, 1990'lı yılların başında Keşmir'de yaşanan isyanın Hindistan ve Pakistan arasında yarattığı gerginlik, her iki tarafı nükleer politikalarının sınırlarını aşma noktasına getirmiştir. Öte yandan 1993 yılında Çin'in Pakistan'a nükleer tedarik sağlaması ve 1994 yılında Pakistan'ın nükleer silaha sahip olduğunu açıklaması Hindistan'ı endişelendirmiştir. Bunun yanında Çin'in Pakistan'a nükleer bilgi sızdırdığına dair faaliyetlerinin ortaya çıkması sonrası ABD'nin Pakistan'a uyguladığı yaptırımları 1994 yılında kaldırma kararı, Hindistan'ı rahatsız eden diğer bir konu olmuştur⁶³.

1995'te Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın (NPT) süresiz şekilde uzatılması ve CTBT'nin (Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması)⁶⁴

⁶² Chakma, **a.g.m.**, s.220-225. Nükleer teknolojinin yanında füze geliştirme programını sürdüren Hindistan, 20 Mayıs 1989'da "Agni" kod adıyla Orissa eyaletinde orta menzilli ilk balistik füze denemesini gerçekleştirmiştir. Hindistan'ın önemli uzay bilimcisi olan ve ülkenin füze teknolojisini yerleştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan Abdul Kalam Azad'ın, füze programına askeri bileşenler transfer etmeyi başarması önemli bir adım olmuştur. Bkz. Ganguly, **a.g.m.**, s.164.

⁶³ Singh, Singh, **a.g.m.**, s.90-91.

⁶⁴ CTBT, 1960'lı yıllarda dönemin ABD ve Sovyetler gibi büyük güçlerinin nükleer silahsızlanma konusuna dair ortak görüşleri sonucu atılan adımların 1990'lı yıllara uzanan sürecini kapsamaktadır. İlk olarak 1963'te ABD, Sovyetler ve İngiltere'nin katılımıyla nükleer denemelerin yasaklanmasına dair sürecin ilk adımı su altında, atmosferde ve uzayda nükleer deneme yasağı kararlaştırılmıştı. Ancak antlaşma yeraltını kapsamadığı için kısmi bir antlaşma olarak kalmıştı. Nükleer silahsızlanma

yürürlüğe girme sürecinde Hindistan, nükleer silah edinmesi konusunda diplomatik bir fırsatı kaçırmakta olduğunu görmüştür. Zira Hindistan, CTBT'yi imzalamasının ardından yapacağı nükleer silah denemelerinin kendisine her anlamda ve alanda ağır maliyetlere neden olacağının da farkındaydı. Bu nedenle dönemin hükümeti, Fransa ve Çin'in yolunu izleyerek bir dizi deneme gerçekleştirdikten sonra CTBT'yi imzalamayı planlasa da ABD istihbaratının durumdan haberdar olması nedeniyle bu emeline ulaşamamıştır⁶⁵.

BJP, 1998 seçimleriyle iktidara gelince nükleer denemeler konusunu, 1996 yılındaki başarısızlığa rağmen tekrar gündeme getirmiştir. Pakistan, 6 Nisan 1998'de Ghauri adlı nükleer denemeler gerçekleştirdikten iki gün sonra, 8 Nisan 1998'de, Hindistan da nükleer denemeler yapma kararı almıştır. ABD istihbaratının öğrenmemesi için test için yapılan hazırlıklar gizlilik içinde yürütülmüştür⁶⁶. 11 ve 13 Mayıs 1998 tarihlerinde ise Hindistan, "Pokhran II" adıyla bilinen beş nükleer deneme gerçekleştirmiştir⁶⁷.

Sonuç olarak Hindistan, 1998 yılı nükleer denemeleriyle birlikte nükleer politikasındaki belirsizliği bir kenara bırakarak, nükleer silahlı bir devlet haline gelmiştir. Nükleer silah üretme konusundaki dış baskılar ve geçmişten gelen bölgesel güvenliğini tehlikeye sokan tehdit algılamaları Hindistan'a nükleer silah elde etme yolunu açmıştır. Öte yandan yukarıda ele alındığı üzere Hindistan'ın büyük güç olma

konusundaki çok taraflı devam eden görüşmeler sonucunda 1968 yılında imzaya sunulan ve 1970'te yürürlüğe giren NPT ile önemli bir adım atılmıştır. Bu antlaşmaya göre 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer silah üretmiş ülkeler (ABD, Sovyetler, Çin, İngiltere ve Fransa) nükleer güç kabul edilmiştir. Bu durum dünya ülkelerini nükleer silaha sahip olan ve olmayan ülkeler olarak ikiye ayırmıştır. Bunun yanında 1974'te ABD ve Sovyetler arasında imzalanan yeni bir antlaşma ile 150 kilotondan daha güçlü nükleer test yapılması yasaklanmıştır. Ayrıca bu antlaşma dâhilinde yeraltı denemelerinin yasaklanması için müzakaralar başlatılmıştır. 1995 yılında Yayılmama Antlaşması süresiz olarak uzatılırken, 1996 yılına gelindiğinde ise CTBT ile tüm nükleer denemelerin her alanda ve hangi amaçla olursa olsun yasaklanması amaçlanmıştır. Ancak antlaşmayı imzalamayan bazı ülkeler nedeniyle CTBT yürürlüğe girmemiştir. Bununla birlikte, antlaşmanın yürürlüğe girmesi için çalışmalar devam etmektedir. Bu bilgiler ve daha fazla bilgi için bkz. Arı, **a.g.e.**, s.560-562; **Preparatory Commission For The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organization Official Website**, (Çevrimiçi), <https://www.ctbto.org/the-treaty/>, 13.05.2018; **United Nations Office For Disarmament Affairs**, (Çevrimiçi), <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>, 13.05.2018.

⁶⁵ Chakma, **a.g.m.**, s.230-231.

⁶⁶ C. Christine Fair, "Learning to Think the Unthinkable: Lessons from India's Nuclear Tests", **India Review**, Vol.4, No.1, 2005, s.43.

⁶⁷ Ganguly, **a.g.m.**, s.148.

hedefi ve mevcut nükleer silahlı devletlerin uyguladığı “nükleer ırkçılık”, ülkenin devlet manifestosu için seçtiği nükleer sembolü tüm dünyaya gösterme ve gücünü kanıtlama yoluna itmiştir.

3.2.1.3. Tarih Parametresi Doğrultusunda Olayın Değerlendirilmesi

Hindistan’ın 1998 nükleer denemeleri küresel olarak beklenmediği için sürpriz bir gelişme olmuştur⁶⁸. Ancak Hindistan, NPT ve CTBT’nin uzun süredir yürüttüğü nükleer politikasının sonunu getireceğini bildiği için 1998 yılında nükleer denemeler gerçekleştirme yolunu seçmiştir. Hindistan’ın 1998 yılında nükleer denemeler gerçekleştirerek nükleer silahlara sahip olduğunu ilan etmesinin itici gücü dış etkenler olsa da, asıl soru ülkenin nükleer teknoloji ve silahlardan ne amaçladığıdır.

Hindistan, 1998 nükleer denemelerinin arkasında güvenlik algısının olduğunu belirtmiştir. Bu iddiayı destekler biçimde birçok Hintli uzman da açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin Sumit Ganguly, Çin’in CTBT’yi imzalarsa da buna uygun hareket etmeyerek Pakistan’a nükleer bilgi sızdığını, 1960 ve 1970’lerde Hindistan’ın kuzeydoğusundaki etnik ve Maoist isyancıları desteklediğini iddia etmiştir. Ayrıca Pakistan’ın Bangladeş’i kaybetmesinin ardından, 1972 yılında nükleerleşmeye gittiğini ve Çin’in Pakistan’a bu konuda destek olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan her ne kadar Rusya’nın Hindistan ile savunma alanındaki ilişkileri devam etse de, Sovyetler döneminde olduğu gibi yüksek düzeyde bir güvenlik garantisi sağlayamadığını da belirtmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı Ganguly, Hindistan’ın nükleer silahlanmaya gittiğini dile getirmektedir⁶⁹.

Sumit Ganguly’nin aksine Hindistan’ın nükleer silahlanma politikasının ardında güvenlik endişelerinin tam olarak gerçeği yansıtmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Örneğin Rodney W. Jones, Hindistan’ın iddia ettiği gibi dış güvenlik tehditlerinin yüksek seviyelerde olmadığını ve nükleer denemelerin arkasında başka nedenlerin yattığını dile getirmektedir. BJP’nin 1998 denemelerinde karar alıcı olarak

⁶⁸ Fair, **a.g.m.**, s.23.

⁶⁹ Rodney W. Jones, Sumit Ganguly, “Debating New Delhi’s Nuclear Decision”, **International Security**, Vol. 24, No. 4, Spring, 2000, s.183, 188-189.

görülemeyeceğini ve bu nedenle denemelerin gerçekleşmesinde ana aktörü oynamadığını savunan Jones, BJP'nin dış politika ajandası ile Hindistan'ın stratejik elitlerinin geleneksel hesaplamaları arasında önemli derecede paralellik olduğunu iddia etmektedir. Kongre Partisi'nin iktidarda olduğu dönemde de onlarla sıkı işbirliği içinde olan bu stratejik elit grubunun ülkenin güçlü ve büyük bir güç olma ana hedefi ile nükleer politikası arasında bağlantı olduğunu vurgulamaktadır. Kısacası Hint elitleri, büyük güç statüsü manifestosu ile nükleer silahlara sahip olma isteklerini aynı çizgide tutmaktadır. Tüm bu nedenlerden ötürü Jones, Hindistan'ın 1998 nükleer denemelerinin arkasında zorlayıcı bir dış güvenlik tehdidinin olmadığını altını çizmektedir⁷⁰. Bu anlamda Hindistan'ın Çin ile ilişkilerini düzeltme ve geliştirme sürecindeyken, 1998 nükleer denemelerine gerekçe olarak Çin'i tehdit olarak göstermesi, gerçekleşen denemeleri açıklama konusunda yeterli değildir⁷¹.

1990'lı yıllarda Hindistan değişen dış politikası doğrultusunda uluslararası arenada kendine yer aramaya başlamış ve bu hedefi, 1998 nükleer denemeleriyle zirveye ulaşmıştır. Zira uzun vadede Hindistan'ın nükleer politikasının amacı, tam anlamıyla ve kendi çabasıyla devletin güvenliğini garanti altına alarak süper güçlerin dünyasında bir yer edinmektir⁷². Hindistan'ın uluslararası arenada nükleer güç sahibi olmak istemesinin temelinde enerji ya da ekonomik gelişim gibi yüzeysel sebepler değil, küresel politik sahnede rol oynama yani büyük bir güç olma manifestosu vardır⁷³.

İç politika meseleleri olan 1992 Babür Mescidi'nin yıkılışı ve 2002 yılında Gucarat eyaletinde yaşanan isyanların BJP'nin seçim çıkarları için gerçekleştirdiği yorumu 1998 nükleer denemeleri için de sarf edilmiştir. Ancak 1998 denemeleri, halktan büyük destek almasına rağmen BJP için bir seçim kazancına dönüşmemiştir. Aksine denemelerin gerçekleştirilmesinden sonra altı ay içinde yapılan Kasım 1998

⁷⁰ Jones, Ganguly, **a.g.m.**, s.182, 185-186.

⁷¹ Benjamin A. Reimold, "Atomic Ambitions: A Role-Theoretic Analysis of Brazilian And Indian Quests For Nuclear Capability", **Unpublished Master's Thesis, Bilkent University, Graduate School of Economics and Social Sciences**, Ankara, 2014, s.133.

⁷² Arif, **a.g.m.**, s.125.

⁷³ Lall, **a.g.e.**, s.36.

eyalet meclisi seçimlerinde büyük bir gerileme yaşamıştır. Rajasthan, Madhya Pradesh ve Delhi’de BJP desteğini kaybederken, Kongre Partisi yönetime geçmiştir⁷⁴.

1998’deki nükleer denemeler, BJP’nin militan tavrının sonucu olarak algılanmış olsa da Hindutva, dolayısıyla BJP’nin özümsemiştiği değerler arasında nükleer silahların üretimi yoktur⁷⁵. Hindistan’ın nükleer politikası BJP açısından bir güç inşası, gururlu ve yeniden dirilen bir devletin nişanesi olarak görülmektedir. Bu noktada 1998-2002 yıllarında Hindistan’ın başbakanı olan A. B. Vajpayee de güç ve barışın uyumsuzluk içinde olmadığını belirtmesi manidardır⁷⁶. BJP’nin, önceki hükümetlerin çekince ve belirsizlikler içinde yürüttüğü nükleer silah politikanın aksine, cesur bir adım atmasının sebebini siyasi kazanç sağlama söylemlerinin gerçeği yansıtmadığının bir diğer kanıtı da Hindutva’nın siyasi kanadının böyle riskli bir adımı atma kararıdır. Zira nükleer denemeler sonrasında Hindistan, dünya ülkelerinden, özellikle büyük güçlerden önemli yaptırımlar alabilir ya da ekonomik açıdan sorunlar yaşandığı takdirde BJP daha fazla oy kaybedebilirdi⁷⁷. Öte yandan nükleer silahlanma gibi önemli ve hayati bir kararın tek bir siyasi partinin inisiyatifiyle alınamayacağı da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.

Aynı zamanda 1998 nükleer denemelerinin BJP’nin iktidara gelişiyle gerçekleşmesi Hindutva ideolojisi ve onun benimsediği değerlerle özdeşleştirilmiştir. Hindutva’nın Hint’in “zayıf” karakterini aşarak güçlü bir Hindistan inşa etmeyi amaçlaması ve bu amacı gerçekleştirmesi için Hindu kültürel birliğini sağlamak ve daha sonra, sağlanacak bu birliği militanlaştırma stratejilerini izlediği düşüncesi 1992 Babür Mescidi’nin yıkılışı gibi 1998 nükleer denemelerini gerçekleştirilmesi yine Hindutva’nın sert yapısına bağlanmıştır. Ayrıca Hindutva’nın kendini ülkenin ulusal çıkarlarının gerçek koruyucusu olarak görmesi ve bu anlamda iktidara geldiğinden beri

⁷⁴ Deepa M. Ollapally, “Mixed Motives in India’s Search for Nuclear Status”, **Asian Survey**, Vol. 41, No. 6, November/December 2001, s.941.

⁷⁵ Chiriyankandath, **a.g.m.**, s.203.

⁷⁶ Chris Ogden, “Norms, Indian Foreign Policy and the 1998–2004 National Democratic Alliance”, **The Round Table**, Vol. 99, No. 408, 2010, s.310.

⁷⁷ Samir K. Sen, “He Who Rides A Tiger: The Rationale of India’s Nuclear Tests”, **Comparative Strategy**, Vol.18, No. 2, 1999, s.132-133.

belirgin bir dış politika izlemeye çalıştığı vurgusu, nükleer denemelerin çoğunlukla bahsi geçen ideolojinin stratejisi olarak değerlendirilmesine yol açmıştır⁷⁸.

BJP, 1998 nükleer denemelerinin gerçekleşmesinde kararlı bir tavır sergilese de, onun yerine başka bir hükümetin iktidarda olması durumunda da nükleer testlerin gerçekleştirilme olasılığı oldukça yüksekti⁷⁹. Hindistan, 1995 yılında nükleer denemeler için hazır olduğunu duyurmasına karşın, ABD tarafından engellendiği için bu adımında muvaffak olamamıştır. Öte yandan dönemin başbakanı Narasimha Rao'nun (1992-1996) nükleer denemeler için belirli bir doktrin ve güç yapısı açısından bir açıklama yapma ya da düşünme mecburiyeti hissetmediği görülmektedir. Bu çerçevede, nükleer silah kullanma gereksinimi duymayan Rao'nun nükleer deneme girişimine girmesinin ardındaki nedenin “stratejik elitler” olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunlar nükleer deneme yapma girişiminin askeri değil siyasi gerekçeler nedeniyle olduğunu göstermektedir⁸⁰.

Ayrıca Rao'nun hazırlıkları sayesinde BJP, 1998'de iktidara geldikten iki ay gibi kısa bir süre içinde denemeleri gerçekleştirebilmiştir. BJP'nin denemelerdeki rolü kritik bir değişken olsa da, onun sayesinde nükleer testlerin yapıldığını söylemek yüzeysel bir söylem olacaktır. Bu açıdan BJP'nin “militan yüzü ve sert ulusal ajandası”, 1998 denemelerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Önceki iktidarların aksine BJP, geleneksel kurumsal, ekonomik, stratejik ve kültürel direnişlerin üstesinden gelerek ve ülke içinden gereken desteği sağlayarak cesur bir adım atmış ve nükleer denemeleri gerçekleştirmiştir⁸¹.

1998 nükleer denemeleri ile ilgili bu yöndeki düşüncelerini belirten Achin Vanaik, aynı zamanda diğer önceki hükümetlerin aksine Hindutva'nın ulusal çıkar, güvenlik ve büyüklüğünü güçlendirme konusunda kendisini tek güç olarak konumlandırmayı amaçladığını ve bu nedenle farklı yaklaşımlar geliştirdiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda, Hindistan'ın bağımsızlık sonrası dış politika kayıtlarının

⁷⁸ Achin Vanaik, “Making India Strong: The BJP-led Government's Foreign Policy Perspectives”, **South Asia: Journal of South Asian Studies**, Vol. 25, No. 3, 2002, s.321, 329.

⁷⁹ Fair, **a.g.m.**, s.36.

⁸⁰ Ollapally, “Nuclear Status”, s.930.

⁸¹ Ollapally, “Nuclear Status”, s.933-934.

tamamen çarpıtılması nedeniyle Hindutva'nın bu tür söylemlerde bulunduğunu belirtmektedir. Hindutva'nın ülkede stratejik bir vizyonunun olmadığı söylemlerini bu ifadeleriyle eleştirmektedir. 1998 nükleer denemeleri kararının arkasında ise stratejik elitlerin olduğunu ve onların ise 1974-1998 yılları arasında Hindutva'nın yükselişiyle birlikte karakterlerinin değiştiğini savunmaktadır⁸². Ancak bağımsızlıktan itibaren Hint liderlerinin rol teorisi bazında söylem ve eylemleri incelendiğinde, farklı ideolojilerden olsa da Hint liderlerinin ortak bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Hint liderlerinin bağımsızlıktan beri izlediği ortak çizgi ise Hindistan'ın devlet manifestosu, ülkeyi “büyük bir güç” yapma hedefidir. Bu hedef Hint'in bağımsızlığından köklerine dayanarak oluşan bir manifestodur ve bu manifestoyu en açıkça dile getiren Hindutva'dır. Bu anlamda devlet aklını teşkil eden Hint stratejik elitlerinin bu manifestonun gerçekleştirilmesi için icracı güçler olarak genelde Hindutva, siyasi kanatta ise BJP'yi görevlendirdiği düşünülebilir. Zira devlet aklını teşkil eden stratejik elitlerin görevi genel anlamda devlet manifestosunun sürekliliğini sağlayan unsurlar olduklarından icracı güçlerin benimsedikleri ideoloji ve kimliklerin etkisinin stratejik elitler tarafından indirgendliği söylenebilir.

Diğer yandan Hint liderlerinin söylem ve tutumları incelendiğinde nükleer silahların Hindistan tarafından bir statü sembolü olarak algılandığı ve liderlerin benimsediği milli rol kavrayışıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Nehru'dan Vajpayee'ye kadar liderlerin milli rol algısında Hindistan, dünyada güçlü bir devlet olmayı hedeflerken bir güç sembolüne ihtiyaç duymuştur. İhtiyaç duyduğu bu sembolü ise nükleer teknoloji ve silahlarla sağlamıştır. Çünkü nükleer silahlar uluslararası sistemde kuvvetli bir güç unsuru olarak kabul edilmektedir. Ayrıca 1998 yılındaki denemelerin kod adlarından birinin güç ve enerji manasına gelen “Shakti” olması da bu açıdan manidardır. Bağımsızlıktan 1998 yılına kadar geçen sürede gerek merkez sol gerekse sağdan gelen bir hükümet olsun her iki perspektifte de Hindistan, büyük bir güç olarak tarih unsurunun getirdiği büyük güç statüsü algısı ülkeyi nükleer silahlanmaya götürmüştür⁸³.

⁸² Vanaik, **a.g.m.**, s.323-324, 329-330.

⁸³ Reimold, **a.g.e.**, s.175-176, 179, 181, 196.

Hindistan dış politikasının 1998 nükleer denemeler sonrası ülkenin nükleer politikasında büyük bir değişiklik gösterdiği söylene de ilk görüldüğü kadar çarpıcı bir değişimin olmadığı ortadadır. Zira Hint elitleri, Hindistan'ın daima sadece bölgesel değil, küresel bir güç olması gerektiğine inanmışlardır. Bu anlamda bağımsızlık döneminden beri takip edilen bu manifesto, uluslararası arenada bağımsız ve bağlantısız kalmaya çabalarken, bu amacın gerçekleşmesi için ilk vurgu ekonomiye yapılmıştır. Ekonomik alanda ilerleme adına Nehru'nun önceliği bilim ve teknoloji olmuştur. Bu nedenle gerek elit gerekse halk düzeyinde Hindistan'ın ileri bilimsel kapasitesi ulusal gurur ve gücünün bir ölçüsü olarak nitelendiğinden, nükleer programın geliştirilmesi tartışmasız bir şekilde desteklenmiştir⁸⁴. Ayrıca Hindistan'ın diğer "haydut devletlerin" aksine nükleer teknolojiye sahip olması da ülkenin nükleer politikasının farklılığını ortaya koymaktadır⁸⁵.

Hindistan'ın bağımsızlıktan itibaren takip ettiği dış politika değerleri, onun belli bir amaç güttüğünün ve bu amacın nükleer politikasını da şekillendirdiğinin işaretlerini sunmaktadır. Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra izlediği pozitif tarafsızlık politikasıyla kendini büyük güçlerden korumayı ve tam bağımsızlığı elde etmeyi amaçlamıştır. Bu anlamda Hindistan'ın o dönem itibarıyla benimsediği Bağlantısızlık, şiddet karşıtlığı ve silahsızlanma pragmatik politikalar⁸⁶. Zira Hint devletinin amacı, "büyük güç statüsü"ne ulaşmaktır. Hindistan kaderin kendileri için büyük şeyler yapacağına inanmaktadır. Bu anlamda Hindistan'ın nükleer politikası da büyük güç olma amacının bir parçasıdır⁸⁷.

Hindistan'ın nükleer politikasında kırılmalar olsa da belli bir sürekliliğin olduğunu söylemek mümkündür. Hint nükleer politikasının sürekliliğinin sağlanmasında en önemli unsur ise, yukarıda belirtildiği gibi, "stratejik elitler"dir. Bu unsurun Hint nükleer politikasına katkısı teknik olarak değil, siyasi liderlere lobicilik yaparak elit seçmenleri mobilize edip, nükleer politikanın varlığı ve sürekliliği

⁸⁴ Ollapally, "Nuclear Status", s.925-926.

⁸⁵ Sen, **a.g.m.**, s.134.

⁸⁶ Nehru her ne kadar şiddet karşıtlığı doktrinini savunuyor görünse de Goa'yı Portekizlilerin elinden kurtarmak için şiddete başvurmuştur. Bu hareketi nedeniyle Asya ve Afrika ülkelerinden eleştiri almış ve dönemin Portekiz lideri Salazar ile de tartışma yaşamasına neden olmuştur. Bkz. Ganguly, Pardesi, **a.g.m.**, s.7.

⁸⁷ Ogden, **a.g.m.**, s.308.

konusunda gerekli desteği elde etmeleri idi. Bu süreçte nükleer kuruluşlar herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ayrıca 1954 yılında kurulan Atomik Enerji Departmanı dışında nükleer teknoloji üzerinde çalışma yapan başka bir kuruluşun olmaması da dikkat çekicidir. Bunun yanında üniversitelerde nükleer mühendislik diploması verilmemekte ve araştırmalar yapılamamaktaydı. Bu nedenle ülkedeki var olan nükleer bilim adamlarının istihdam konusundaki tek alternatifi Atomik Enerji Departmanı'ydı. Nükleer enerji üretme politikasında ilk amaç ucuz ve yenilenebilir enerji sağlama olarak tanımlanmasına rağmen nükleer silah inşa etmek elitler tarafından “ulusal gurura hizmet” olarak görülmüştür. Elitler aracılığıyla sağlanan nükleer politikadaki süreklilik, hükümetlere göre söylem değişikliğine uğrasa da hizmet ettiği amaç değişmemiştir. Nehru döneminde elitler, Hindistan'ın dünya arenasında hak ettiği yeri elde etmesi görüşüyle “büyük vizyon” amacını benimserken, BJP hükümeti ile bu söylem “büyük güç statüsü”ne dönüşmüştür⁸⁸.

Hindistan'ın nükleer politikasındaki geçmiş yıllardaki belirsizlik İsrail, Pakistan ve Güney Afrika'ya göre oldukça farklılık göstermektedir. Zira Hindistan bu devletler gibi nükleer silahları güvenlik nedeniyle elinde bulundurmamaktadır. Hindistan'ın nükleer silah edinmesindeki esas amaç, uluslararası politik çevrenin şekillenmesinde merkezi bir rol oynama isteğidir. Bunun yanında izlediği nükleer politika ile Hindistan nükleer silahlar üretmekten öte, büyük güçler arası nükleer rekabetin etkilerini zayıflatmayı da hedeflemektedir. Bu anlamda 2005 yılında Hindistan ve ABD arasında imzalanan antlaşma ile Hindistan'ın bir büyük güç tarafından nükleer silah devleti olarak kabul edilmesi, ulaşmaya çalıştığı büyük güç statüsü yolunda aradığı politik ve diplomatik avantajlara yaklaştığını göstermektedir⁸⁹.

2005 yılında Hindistan'ın ABD ile yaptığı antlaşma, ülkenin diplomatik gücü ve dolayısıyla nükleer kimliğinin dönüşümünü sağlayan ve ülkeyi fiilen nükleer silah gücüne dönüştüren tarihi bir antlaşmadır. Hindistan'ın nükleerleşme tercihi onun kendini ve dünya düzenini algılayış biçiminden kaynaklanmaktadır. Hindistan'ın

⁸⁸ M. V. Ramana, “La Trahison des Clercs: Scientists and India's Nuclear Bomb”, **Prisoners of the Nuclear Dream**, (Ed. M. V. Ramana, C. Rammanohar Reddy), New Delhi, Orient Longman Publisher, 2003, s.207, 212-215, 244.

⁸⁹ Amit Gupta, “India's Third-Tier Nuclear State Dilemma: N Plus 20?”, **Asian Survey**, Vol. 41, No. 6 November/December 2001, s.1044-1045, 1048,1056.

kendisini uluslararası politikada dominant bir aktör olarak görmesi nedeniyle bağımsızlığından itibaren izlediği politikalar, özellikle benimsediği nükleer politika, hep bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir⁹⁰.

Genel olarak Hindistan'ın nükleer politika doktrinleri inanılır minimum caydırıcılık inşa etmek, güvenlik ve sivil kontrol amacıyla nükleer silahları sökülmüş halde tutmak ve ikna edici bir ilk kullanmama (no first use) olarak bilinmektedir. Ancak Vipin Narang bu doktrinlerin Hindistan'ın nükleer duruşu açısından mitlerden ibaret olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak Hindistan'ın nükleer kapasitesinin Çin ve Pakistan'a karşı inanılır minimum caydırıcılığı sağlama konusunda yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir. Diğer iki ilkede ise, Hindistan'ın nükleer silahlarının gerekli mercilerce barış zamanlarında bile hazırlık düzeyinin çok yüksek seviyede tutulduğunu ve 2003 yılında yayınladığı nükleer doktrin özetinden hareketle Hindistan'ın ilk kullanmama doktrininin gerekli ciddiyeti sağlamadığını belirtmektedir. Ayrıca sanılanın aksine bu ilkenin Hindistan için çiğnenilmez olmadığını ve geleneksel olan inanılır minimum caydırıcılık doktriniyle de çeliştiğini öne sürmektedir⁹¹.

Hindistan'ın nükleer programının menşei bağımsızlığından önceye dayanmaktadır. 1944 yılında Homi Bhabha⁹² bir nükleer araştırma programı kurmaya başlamıştır. Tata Grup'un yardımıyla da ertesi yıl Tata Temel Araştırmalar Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitünün amacı Hindistan'ın nükleer enerjinin gelişme sürecine kadar teorik ve uygulamalı fizik alanında temel araştırmalar yapmak ve bilim adamları yetiştirmektir. 1946 yılına gelindiğinde de Hint lise ve üniversitelerinde nükleer fizik araştırmalarının desteklenmesi amacıyla Atomik Enerji Araştırma Komitesi

⁹⁰ Smita Singh, "Dynamics of India's Nuclear Identity", **World Affairs: The Journal of International Issues**, Vol. 20, Issue: 1, 2016, s.95, 97, 103.

⁹¹ Vipin Narang, "Five Myths about India's Nuclear Posture", **The Washington Quarterly**, Vol. 36, No. 3, Summer 2013, s.143-144, 149-151.

⁹² Homi Bhabha, Batılı fizikçiler arasında oldukça geniş çaplı temaslara sahipti. Bu kişilerin birçoğu politika yapıcılara oldukça yakındı. Bu temalar sayesinde Bhabha, Hindistan'ın nükleer araştırma yapabilmesi için gereken altyapının inşa edilmesinde önemli uluslararası destek elde etmiştir. Bhabha'nın itibarı 1955 yılında Cenevre'de barışçıl amaçlarla nükleer enerji geliştirme konusunda icra edilen dünyanın ilk uluslararası konferansına başkanlık edecek kadar da yüksekti. Bkz. C. Raja Mohan, "India and Nuclear Weapons", **International Politik und Gesellschaft-IPG Journal**, Vol. 4, 1998, s.377, (Çevrimiçi), <http://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-1998-4/artmohan.pdf>, 21.11.2017.

kurulmuştur. Nehru ve Bhabha'nın bağımsızlıktan öncesine dayanan fizik ve nükleer alandaki işbirlikleri devam ederken, bağımsızlığın ertesi yılı Atomik Enerji Yasası'nın inisiyatifiyle Hint Atomik Enerji Komisyonu kurulmuştur. Nükleer program ile ilgili araştırmalar gizli bir şekilde devam ederken, tüm uranyum ve toryum maden rezervleri devlet koruması altına alınmıştır. 1954'te ABD, İngiltere ve diğer birçok Batılı devletlerin nükleer teknoloji transferi konusundaki mevcut kısıtlamalarının esneklik kazanmasından yararlanan Bhabha, aynı yıl İngiltere ile nükleer reaktörlerin oluşturulması amacıyla zenginleştirilmiş uranyum yakıt elementleri sağlanması için bir antlaşma imzalamıştır. Hindistan'ın nükleer alt yapısının gelişimine İngiltere'nin yanı sıra Fransa, ABD ve Kanada'dan da destek gelmiştir. Gelen yardımlar sonucu Hindistan, Sovyetlerin dışında ASPARA (Su Perisi) adlı ilk nükleer reaktörü inşa eden ülke olmuştur⁹³.

Diğer yandan yeni araştırmalar, Asya'da Anglo-Amerikan nükleer yayılmama politikasının uygulanması, Hindistan ve Pakistan'a güvenlik garantisinin sağlanmaya çalışılması ve İngiltere'nin İngiliz Milletler Cemiyeti Nükleer Gücü kurma önerisi, İngiltere'nin bölgedeki etkisini sürdürme stratejileri olduğunu göstermektedir. Ayrıca İngiltere, Hindistan'ın nükleer silah geliştirmesini önlemek için bazı politikalar izlemiştir. Öncelikle küresel silah kontrolü konusunu yakından takip etmiştir. Bu anlamda, Hindistan'ı Yayılmama Antlaşmasının gerçekleşmesi için önemli bir pozisyonda görmekteydi. İngiliz Milletler Cemiyeti Nükleer Gücü'nün Avrupa'daki nükleer paylaşım sorununu giderme amacıyla kurulmuş olmasına rağmen İngiltere bunu Hindistan'ın nükleer gelişimini engellemek için de kullanmıştır. 1964'te Çin'in nükleer denemeler gerçekleştirmesi sadece Hindistan'ı endişelendirmemiştir. Zira İngiltere, Çin'in nükleer atağından sonra Atlantik Nükleer Gücü Antlaşması ile nükleer caydırıcılığı uluslararasılaştırırken, bu tip silahların kullanımının son kararını ABD ve kendisine bırakmıştır. İngiltere'nin amacı, Asya'da potansiyel nükleer yarışın önünü kesmektir. Ancak Çin'in 1962'deki atağı ve 1964'teki nükleer denemeleri Hindistan için, dönemin siyasi liderleri karşı çıksa da, nükleerleşme esaslı

⁹³ Singh, Singh, **a.g.m.**, s.92-93. Hindistan'ın nükleer programının gelişimi için yeterli altyapıya sahip olmaması ve yerli üretimin yüksek maliyeti onu dış yardım almaya sevk etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ravindra Tomar, "The Indian Nuclear Power Program: Myths and Mirages", **Asian Survey**, Vol. 20, No. 5, May, 1980, s.518-529.

gündemlerden birini teşkil etmiştir. Çünkü Hindistan, Çin'e karşı Asya'da kalıcı olarak birincilik statüsünü kaybetmeyi istememiştir⁹⁴. Zira Çin'in Batı dünyası tarafından 1960-1970'li yıllardan itibaren potansiyel olarak Asya'daki tek büyük güç olarak nitelendirilmesi Hindistan'ın nükleer silahlara bakış açısını şekillendiren itici bir unsur olmuştur⁹⁵.

Hindistan'ın Pakistan ve Çin nedeniyle büyük güç olma manifestosunun zedelenmesinden korkması ve büyük güçlerden güvenlik konusunda yardım alamayacağını görmesi nükleer program geliştirmesi için teşvik eden önemli bir etken olmuştur. Ayrıca Atlantik Nükleer Gücü ve İngiliz Milletler Cemiyeti Nükleer Gücü gibi fikirler ABD'nin Hindistan'ın güvenlik endişelerini dindirmesi için öne sürdüğü stratejilerdi. Esas olarak bakıldığında ise bu tip politikalar, İngiltere'nin Hindistan'ın nükleerleşmesini engelleme girişimleri idi. Ancak bu politikalar sadece İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ettiği için Hindistan'ın nükleerleşmesini engelleme konusunda gerekli çözümleri sunamamış ve başarısız olmuştur. Aksine İngiltere'nin bu stratejileri Güney Asya'nın nükleer programlar geliştirmesine ve nükleer politikalarda rol oynamasına yol açmıştır. Ayrıca ABD'nin Çin ile yakınlaşması, Çin'in BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)'ya üye olması, 1971 Bangladeş'in bağımsızlık hareketi sırasında ABD'nin bölgeye nükleer silah konuşlandırması ve Yayılmama Antlaşması'nın Batı'nın yeni koloniyal faaliyeti olarak değerlendirilmesi Hindistan'ın nükleer çalışmalar yapmasındaki haklı nedenlerini oluşturmaktadır. Başta İngiltere olmak üzere Batı'nın Hindistan'ın nükleer program geliştirmesine engel olma girişimlerine rağmen nükleer alandaki çabaları ülkeyi büyük güç olma hedefine biraz daha yaklaştırmıştır⁹⁶.

Hindistan'ın nükleer kapasitesini geliştirirken Batı ülkelerinden, özellikle İngiliz kültürü ve dilinin yayıldığı ülkelerle (Anglosphere) nükleer teknoloji ve malzeme ticareti yapması karşılıklı ilişkileri canlandırırsa da, İngilizce konuşulan ülkelerin kültürel ben merkezçiliği ve Hindistan'ın İngiliz sömürge deneyiminin

⁹⁴ Susanna Schrafstetter, "Preventing the 'Smiling Buddha': British-Indian Nuclear Relations and The Commonwealth Nuclear Force, 1964-68", **Journal of Strategic Studies**, Vol. 25, No.3, 2002, s.91-94.

⁹⁵ A. Kapur, **a.g.m.**, s.787.

⁹⁶ Schrafstetter, **a.g.m.**, s.95, 100, 103-105.

kazandırdığı kimliğini taşıyıp taşımama kararsızlığı, ülkenin bu devletlerle olan ilişkilerinin daha fazla büyümesini engellemiştir. Hindistan'ın bu tutumu 1998 denemelerinin özelde ABD genelde ise sömürge tarihine bir meydan okuma olarak görülebilir. Hindistan'ın “Anglosphere” dünyasına başkaldırmasına rağmen, 1998 denemelerinden sonra bile, ABD başta olmak üzere diğer Batı ülkeleri ile yakın ilişkiler içinde bulunması tarihi sömürge geçmişiyle çatışan Hindistan'ın jeopolitik endişelerinin bir getirisi. Tam da bu nedenle dönemin ABD başkanı G. W. Bush ve Hindistan başbakanı M. Singh tarafından Hindistan'ın nükleer politikasının “Anglosphere” kimliğinin bir yansıması olarak vurgulanmasına, Hint kamuoyundan ağır tepkiler gelmiştir⁹⁷. Zira aynı nedenden ötürü Hindistan, nükleer politikasının ana özelliklerinden biri olan 1968 NPT'yi imzalamamış ve Hint halkı da bu antlaşmayı imzalamaması konusunda devleti desteklemiştir⁹⁸.

Hintli bilim adamları ve politika yapıcılara göre Hindistan'ın nükleer kapasiteye sahip olması ona BM'nin kapılarını açacaktır. Bu nedenle Hindistan'a büyük güç olma arzusunu veren ve bu yoldaki “taktik”leri arasında nükleer kapasitenin merkezliliği, nükleer teknolojisine CTBT aracılığıyla cebren el konmasına müsaade etmemiştir. Diğer yandan Hindistan'ın nükleer denemelerinin taktiksel bir adım olduğunun vurgusu önemlidir. Zira taktik stratejinin aksine genel amacı belirlemekten ziyade, belirlenen amaca yönelik alt hedefleri gerçekleştirmek adına atılan adımdır. Kısacası strateji hedefin geneline, taktik ise belli bir kısmına odaklanmaktadır. Bu anlamda Hindistan'ın nükleer denemeleri açısından bakıldığında nükleer program ve politikası büyük bir güç olma hedefine ulaşma yolunda ülke adına önemli bir “taktik”tir⁹⁹.

Hindistan benimsediği nükleer politikasında küresel silahsızlanma, barışçıl amaçlar için nükleer denemeler vb. ahlaki değerleri savunsa da Batı dünyasının nükleer silahların yayılmasını önleme çabalarını “nükleer ırkçılık”la nitelendirerek, bu minvaldeki antlaşmaları imzalamaktan kaçınmıştır. Hindistan tutumlarını ahlaki

⁹⁷ Alexander E. Davis, “The Identity Politics of India–US Nuclear Engagement: Problematising India As Part of The Anglosphere”, *Journal of the Indian Ocean Region*, Vol. 10, No. 1, 2014, s.87-88, 91, 93.

⁹⁸ Chakma, *a.g.m.*, s.209.

⁹⁹ Fair, *a.g.m.*, s.51.

gerekeçlere dayandırırsa da bu tür antlaşmaları imzalamaktan kaçınarak, nükleer silah sahibi olabilme seçeneğini açık tutmayı hedeflemiştir. Zira Hindistan'ın savunduğu ahlaki değerler, 1980'lerden sonra nükleer kapasiteyi artırma girişimlerini gölgelendirmekteydi. Ayrıca Rajiv Gandhi döneminde Hindistan'ın 13-14 adet nükleer silah üretmesine yetecek kapasitede 100-200 kg plütonyum madeni stoklaması ise Hindistan'ın ahlaki nükleer doktrinlerini zayıflatmıştır¹⁰⁰. Diğer yandan nükleer silahlarını denetime açmasını olumsuz yönde eleştirenler olmasına rağmen, Hindistan'ın denetimlere izin vermesi savunduğu ahlaki değerlerin zedenlenmesini önlemektedir. Hindistan tüm dünya nükleer silahlardan vazgeçmediği sürece, kendi çıkar ve devlet manifestosu doğrultusunda nükleersizleşme yoluna girmeyecektir¹⁰¹.

P. M. Kamath "*Hint tarihi, kültürü, medeniyeti ve mevcut uluslararası çevre ışığında, Hindistan'ın 'büyük bir güç' olarak ortaya çıkışı politika yapıcılarının ana hedefi olmalıdır*"¹⁰² sözleriyle Hindistan'ın ulusal amacına işaret etmiştir. Zira Hindistan'ın bağımsızlıktan beri bu amaç üzere hareket ettiğini vurgulamıştır. Uzun vadeli bir ulusal hedef olan "büyük güç statüsü" elde etme yolunda nükleer silahların esas elemanlar olduğunu belirtmektedir. Zira Almanya ve Japonya'nın Hindistan'ın bu söylemine iyi bir örnek teşkil ettiğini ifade eden Kamath, her iki büyük ekonomik gücün ABD ile yarıştığını, ancak nükleer silahları olmadığından uluslararası ilişkilerde ABD'yi lider olarak kabul ettiklerini zikretmektedir¹⁰³.

Ayrıca Hint devlet manifestosunu besleyen bir diğer tarihsel kaynak ise dini metinlerdir. Zira dini metinler sadece inananlarına dini bilgiler sunmaz, aynı zamanda tarihe kaynaklık da eder. Bu bilgiden yola çıkarak Hinduizm'in önemli kutsal kitaplarından Bhagavadgita, Upanishadlar ve Mahabharata'da Hint'in nükleer düşüncesine dair veriler elde etmek mümkündür. Örneğin Bhagavadgita'da atom bahsi şu beyitlerde geçmektedir: "*En eski, herşeye rağmen ve bilen, En küçüktende küçük, belirsiz olan, Herşeyin desteği, düşün bu gerçeği, Güneş kadar parlak, karanlık*

¹⁰⁰ Ganguly, **a.g.m.**, s.158, 165.

¹⁰¹ Rajesh M. Basrur, "Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture", **Journal of Peace Research**, Vol. 38, No. 2, Mar., 2001, s.195.

¹⁰² P. M. Kamath, "National Objective of India As A Major Power", **Nuclear Weapons and India's National Security**, (Ed. M. L. Sondhi, Indian Council of Social Science Research), New Delhi, Har-Anand Publications, 2000, s.55.

¹⁰³ Kamath, **a.g.e.**, s.56-57.

ötesi”¹⁰⁴. Bu fıkra Bhagavadgita’daki sonsuzluk, Yüce Tanrı’ya ulaşma bilgisinin anlatıldığı bölümde yer almaktadır. Bu anlamda “en küçüktende küçük” sözleriyle, atom, Tanrı’nın sıfatlarından biriyle özdeşleştirilmiştir. “Karanlık ötesi” kelimeleriyle de “insan algısının alamayacağı, kavranamaz olan, maddi âlemin ötesinde olan” anlamlarıyla yine Tanrı’ya atfedilen sıfatla atomcu düşünce açıklanmaya çalışılmaktadır¹⁰⁵.

Hinduizm’e dair kaynaklar incelendiğinde Hint felsefesinde tamamıyla atomcu düşüncelerin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Vedik dönemin dini yazınları olan Vedalar ve Upanishadlar’da nükleer enerjinin temelini oluşturan atomik düşünce yer bulmakla birlikte Brahmanlar, din adamı olsalar da, felsefe ve bilimle ilgilenerek önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Atomik düşünceye ise en çok Upanishadlar’ın yer verdiği görülmektedir. Kutsal kitapta doğrudan atoma dair bilgiler verilmemekle birlikte, “ilk madde, bölünebilirlik, teklik, varlık-yokluk” gibi atomun niteliklerine atıf yapan ibareler bulunmaktadır. İlk madde, teklik ve varlık-yokluk ilişkisine dair öğretiler, Upanishadlar’da Brahman kastından bir baba olan Uddālaka Āruni’nin dini ilimleri öğrenmeye çalışan oğlu Şvetaketu’ya öğrettiği bilgilerde rastlanılmaktadır¹⁰⁶. Baba oğluna, başlangıçta bu dünyanın ikincisi olmayan tek bir varlık olduğunu, çamurdan yapılan türlü türlü cisim olsa da hepsinin esasında çamur olduğunu, tüm canlıların da kendilerini yaratan Varlık’tan geldiğini ve hepsinin aynı öze sahip olduğunu belirtmektedir. Yine Baba, oğlundan incir getirmesini isteyerek onu, içindeki çekirdeğe kadar bölmesini ister ve sonunda oğlu çekirdeğin içinde bir şey görmediğini söylediğinde, incirin içinde en ince öz olduğunu ve o özün aslında incir ağacının meydana gelmesini sağladığını dile getirmektedir¹⁰⁷. Tüm bunlar maddenin

¹⁰⁴ Bhagavad Gita, VIII, 9.

¹⁰⁵ Ali Küçükler, “Antik Hintte Atomcu Düşüncenin Yeri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2008, s.4; A. C. Baktivedanta Swami Prahupāda, **“Özgün” Bagavad-Gītā**, (Çev. Ziya Gökalp Okay), y.y., Baktivedanta Kitap Vakfı, t.y., s.419-420. Antik çağda Hint, Antik Yunanla atomik felsefeye dair çalışmaları karşılaştırıldığında onlardan daha ileri gittiği görülmektedir. Hint, M.Ö. VI. yüzyıl kadar eskiye varan atomu konu alan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Hint, Yunanlıların aksine dini bilgiyi, bilimden ayırmamaktadır. Zira atomları hareket ettiren gücün Tanrı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bkz. Küçükler, **a.g.e.**, s.18, 31, 60.

¹⁰⁶ Küçükler, **a.g.e.**, s.8-10.

¹⁰⁷ Çhândogya Upanishad, VI, II, 1; XII, 1-3.

en küçük yapı taşı olarak bilinen atomu ve dolayısıyla Hint'in nükleer felsefesinin köklerini vurgulamaktadır.

Mahabharata'da ise tanrıların nükleer güç kullandığına dair bilgiler mevcuttur. Bu kutsal metinde tanrılar, ulusal refah için nükleer güce lütuflar ihsan etmektedir. 1998 nükleer denemelerine tanık olan bir bilim adamı, futbol sahası büyüklüğündeki bir tepenin havalandığını gördüğünde, Tanrı Krişna'nın bir tepeyi kaldırdığına dair hikâyelere inandığını belirtmesi manidardır. Zira bu denemelerle birlikte Hindu halkı için dini tarihsel öğretilerle modernlik iç içe geçmeye başlamıştır¹⁰⁸.

Hindistan'ın gerek 1974 gerekse 1998 yılındaki nükleer denemelerini gerçekleştirdiği Rajasthan eyaletinin Pokhran şehri de önemli bir bilimsel ve yarı kutsal yer olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Pokhran “kaderin test edildiği yer” olarak da adlandırılmaktadır. Pokhran'ın kutsal olmasının nedeni ise nükleer program aracılığıyla efsanevi bir varlık olarak Hint milletine bir yakınlık sağlanmış olmasıdır. Dini bir figür olan ve Tanrı Şiva'yı sembolize eden **lingam**¹⁰⁹ ile nükleer reaktörlerin özdeşleştirilmesi bu duruma örnektir. Zira lingam sembolü, enerji (Shakti) ile alakalıdır ve nükleer enerjiler de “Shakti” sağlamaktadır. Lingam'ın nükleer reaktörlerin prototipi olarak görülmesiyle birlikte, din ve bilim birbirlerinin yararına yakınlaşırken, bilim ritüelleşmiş ve dolayısıyla din, tarihi belge olarak kutsal kitaplardaki olaylarla da nükleer güce mecazî bir tarihsellik sağlamıştır¹¹⁰.

Hint halkının nükleer güce destek vermesinin arkasındaki argüman ise, geçmişte olduğu gibi, yabancı güçlere karşı savunmasız kalmayarak kendi güvenliklerini sağlayabilecek olmalarıdır. Nükleer güç sayesinde, diğer nükleer devletlerin ülkelerine hâkim olamayacaklarına inanılmaktadırlar. Bu anlamda nükleer silah edinme argümanları bağımsızlık mücadelesiyle de özdeşleştirilmektedir. 1998 yılında Mumbai'de gerçekleştirilen dini bir ritüelde, nükleerleşmeye dair sembol, resim ve söylemler ön plana çıkarken, ritüelin yapıldığı yerde bağımsızlık

¹⁰⁸ Raminder Kaur, “Gods, Bombs, and The Social Imaginary”, **South Asian Cultures of The Bomb-Atomic Publics and The State in India and Pakistan**, (Ed. Itty Abraham), Bloomington, Indiana University Press, 2009, s.151-152.

¹⁰⁹ **Lingam** ya da **Linga**, Tanrı Şiva'nın erkeklik uzvudur. Lingamın nasıl kutsallaştığına dair bilgi için bkz. El-Biruni, **a.g.e.**, s.356.

¹¹⁰ Kaur, **a.g.e.**, s.160.

mücadelesinin önemli liderlerinin portrelerinin de sergilenmesi tesadüfi değildir. Ayrıca dini ritüelde Mahabharata'dan anlatılan hikâyelerle, nükleer enerjinin içsel olarak bir kötülük arz etmediği belirtilerek, halkın gözünde özellikle Mahatma Gandhi'nin öğretileriyle büyümüş olan orta yaş ve üzeri nüfusun zihinlerinde nükleer silah ediniminin meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bu nedenle de “barışçıl” nükleer denemeler söylemleri sadece dışa karşı verilen bir güvenceyi değil, ülkede hâlâ varlığını sürdüren Mahatma Gandhi ve Nehruçu düşünceyi memnun etmek adına savunulduğu söylenebilir. Ayrıca Gandhi ve Nehru'nun şiddetsizlik, devlet odaklı gelişim, özgüven ve bağımsızlık söylemlerinin canlı tutulmasının bir diğer nedeni, komşularla ve diğer beş büyük nükleer silahlı devletle ilişkilerin sürdürülme ihtiyacıdır¹¹¹.

Hindistan'ın nükleer programının temel felsefelerinden biri olan “büyük güç olma” hedefinin kaynağını tarih unsurundan aldığı görülmektedir. Hindistan geçmişindeki büyüklüğünü, özellikle yabancı yönetimlerin alt kıtadaki varlığı dönemleri öncesindeki ihtişamını arzulamaktadır. Aşoka ve Gupta imparatorluklarının büyük başarıları, Hindistan'a tarihte atalarının elde ettiği gibi bugün de küresel arenada büyük bir güç elde edebileceğine dair en büyük kanıtları sunmaktadır. Bu nedendir ki Hindistan, nükleer silahlara sahip Çin, Rusya ve ABD gibi güçler karşısında ikinci sınıf bir statüye düşme fikrinden rahatsız olmaktadır¹¹².

Hindistan'ın nükleer programı tarihsel sürecindeki söylemleri, ülkenin nükleer politikasının ekonomi ve savunmaya yönelik bir politika olmadığını göstermektedir. Başta ekonomik kalkınma söylemleriyle kurulan Hindistan'ın nükleer programının, bahsi geçen alanda ülke adına mühim bir rol oynamadığı görülmektedir¹¹³. Ayrıca Hindistan'ın nükleer politikasının ana doktrini “nükleer minimalizm” olarak tanımlanmıştır. Bu doktrine göre Hindistan, nükleer teknolojisinin ulusal güvenliğinin bir kaynağı olduğunu çok sınırlı bir şekilde kabul etmiştir. Ayrıca nükleer silahları siyasi bir argüman olarak kabul etmiştir. Son olarak da ulusal nükleer kapasitesinin

¹¹¹ Kaur, **a.g.e.**, s.160-161, 165-166, 169.

¹¹² Ogden, **a.g.e.**, s.82-84.

¹¹³ Fareed Zakariya, **Post Amerikan Dünya**, (Çev. Meral Öztoprak Sağır, Eren Sağır), İstanbul, Kırmızı Yay., 2013, s.173.

azaltma ya da artırma baskılarına karşı bağımsız davranmayı tercih etmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde gerek dış tehdit algılamaları gerekse iç politik tercihler doğrultusunda olsun Hindistan'ın nükleer duruşunda büyük bir devamlılık mevcuttur. Zira 1998 nükleer denemeleriyle nükleer silahlara sahip olduğunu dünyaya kanıtlayan Hindistan'ın nükleer politikasının bu denemelerle aniden değişmediği ortadadır. Kademeli olarak gelişen Hindistan'ın nükleer politikasında BJP'nin rolü ise daha önce yürürlüğe giren bir nükleerleşme sürecine açıkça takviye yapmaktı¹¹⁴.

Ayrıca Homi Bhabha'nın girişimiyle kurulan Atomik Enerji Komisyonu'nun esas kuruluş amacının ulaşılacak istenen tüm gayelere nükleer enerji vasıtasıyla erişmek¹¹⁵ olması da Hindistan'ın yüksek benlik algısı karakteri gereğince nükleer silahları bir güç sembolü olarak gördüğünü doğrulamaktadır. Hindistan nükleer denemelerini “barışçıl” amaçlarla gerçekleştirdiğini ifade etse de, barışçıl ve askeri nükleer denemeler arasında herhangi temel bir fark olmadığını ve istenildiğinde nükleer teknolojisini askeri amaçlar için kullanılabileceğinin farkındadır¹¹⁶. Öte yandan nükleer silah edinme sürecinde Çin ve Pakistan'ın güvenlik tehdidi olarak gösterilmesi sayesinde oluşturulan “öteki” korkusu da Hindistan'ın nükleer programı için güçlü bir dayanak sağlamıştır¹¹⁷. Aynı zamanda Hindistan'ın nükleer politikasında tarihsel bir kaynak olarak dini metinlerden referans alması Hindutva'nın, şiddet karşıtlığı doktrinine karşı çıkararak, tüm Hindu Tanrıların da silahlı olduğunu belirtmesi ve ülkenin nükleer silahlara sahip olması gerektiğine dair söylemlerinin dayanaksız olmadığı görülmektedir¹¹⁸. Sonuç olarak Hindistan nükleer silahlarla eski sömürge tarihi nedeniyle aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterinin üstesinden gelmiş ve kendine güvenen karakterini ve yüksek benlik algısını sembolleştirmiştir.

¹¹⁴ Basrur, “Nuclear Weapons”, s.184, 188, 193.

¹¹⁵ Ramana, **a.g.m.**, s.218.

¹¹⁶ Chakma, **a.g.m.**, s.214.

¹¹⁷ Kaur, **a.g.e.**, s.154.

¹¹⁸ Reimold, **a.g.e.**, s.165. Ayrıca bkz. Sreeram S. Chaulia, “BJP, India's Foreign Policy and the “Realist Alternative” to the Nehruvian Tradition”, **International Politics**, Vol. 39, June 2002, s.220-221.

3.2.2. 1999 Kargil Krizi

İngilizler, Hint alt kıtasından ayrılırken arkalarında iki düşman devlet bırakmıştır. Modern zamanın ulus devletleri olan bu iki devlet, 1947 yılından itibaren birbirleriyle rekabet içindeki Hindistan ve Pakistan'dır. Hindistan ve Pakistan bağımsızlıklarından itibaren birçok sorun nedeniyle karşı karşıya gelmiştir. İkili arasındaki gerilimler kimi zaman kriz boyutuna ulaşırken, kimi zaman savaşımlardır. 1999 yılında Kargil'de yaşanan Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma, yoğun niteliğinden dolayı ikili arasındaki dördüncü savaş olarak kabul edilmektedir. Bu krizin sebebi ise iki ülke arasındaki bağımsızlıktan beri süregelen Keşmir meselesidir. Hindistan ve Pakistan arasındaki bağımsızlık döneminden kalan bu sorunun temeli, genel olarak ikili arasındaki rekabet ve düşmanlıkla tanımlanmaktadır. Ancak dış politika meselesi olarak Keşmir sorunu incelendiğinde meselenin sadece iki ülke arasındaki bir gerilim olmadığı ve bağımsızlık döneminden miras kalan çözilememiş bir meseleyi teşkil etmediği görülmektedir. Bu başlıkta 1999 Kargil kriziyle iki devleti tekrar karşı karşıya getiren Keşmir meselesi analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.2.2.1. Olayın Gelişimi

Bağımsızlıktan itibaren Hindistan ve Pakistan'ın karşılıklı ilişkileri yürütmekten kaçındığı görülmektedir. Buna rağmen iki ülke arasındaki olumsuz algıların iyi yönde değişmesi için 1999 yılında iki ülkenin dönem liderleri Lahor'da görüşme planlamışlardır¹¹⁹. Dönemin Hindistan başbakanı A.B. Vajpayee, Pakistanlı mevkidaşı Navaz Şerif'ten gelen davete icabet ederek, 1999 yılının Şubat ayında Lahor'a tarihi bir otobüs yolculuğu düzenlenmiştir¹²⁰. Bu yolculukla Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlaması amaçlanan sınır üzerinden geçen yeni bir yolun açılışı yapılacaktı. Ancak Pakistan beklenmedik bir adım atarak Kontrol

¹¹⁹ Stephen Philip Cohen, "India, Pakistan and Kashmir", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 25, No. 4, 2002, s.40, 43.

¹²⁰ Devesh Kapur, "India in 1999", *Asian Survey*, Vol. 40, No. 1, A Survey of Asia in 1999, Jan.- Feb., 2000, s.195.

Hattı'nın (LOC) hemen yanından geçen Kargil şehrinin kuzeyindeki dağlık bölgeye askerlerini göndermiştir¹²¹.

1999 yılının Mayıs ayı başlarında, 600 civarında Pakistan ordusu mensubu¹²², Hint ordusunun takviyeli sığınaklarını işgal etmiştir. Bu sığınakların mevkii ise Hindistan yönetimi altında olan Keşmir'in kuzeyindeki Kargil-Drass bölgesindeki dağ zirvelerindeydi ve kış aylarında askersiz bırakılmaktaydı. Bölge Keşmir'in başkenti olan Srinagar'ı Leh'e bağlayan hat üzerinde olduğu için stratejik bir öneme sahipti ve bu hattın kontrolü Pakistan ordu mensuplarının eline geçmişti. Ayrıca bu hat, Siachen Buzulları'ndaki¹²³ Hint askerleri kuvvetlerine giden tek ikmal yoluydu. Bu yolun kontrolünün ele geçirilmesindeki amaç, Hint ordusunun Siachen Buzulları'ndaki askerlerine ikmal yardımını kesmektir¹²⁴.

Kargil krizi boyunca Pakistanlı işgalcilerin, Hint yönetimindeki Keşmir'in bazı yerlerini ele geçirmeleri ilk kez taktik değiştirmelerinin bir göstergesiydi. Böylece doğrudan Hint ordusu ile çatışmaya girerek, ona meydan okumuşlardı¹²⁵. Pakistanlı işgalcilerin Keşmir Kontrol Hattı'nı kolayca aşabilmesini sağlayan unsur ise sınırların arazi yapısı nedeniyle sıkı güvenliğin sağlanamamasıdır. Bu nedenle Keşmir sınırlarının kontrol edilmesi de güçleşmektedir. Diğer yandan Hindistan ise Kargil'e

¹²¹ Riedel, **a.g.e.**, s.138-139.

¹²² Pakistan, Kargil'e sızanların kendi ordusuna ait personeller değil, Keşmirli mücahitler olduğunu ileri sürse de, bölgeyi işgal eden güçler Pakistan ordusunun militer, paramiliter ve mücahit kuvvetlerinden oluşan karma bir birlikti. Bkz. P. R. Chari, "Reflections on the Kargil War", **Strategic Analysis**, Vol. 33, No. 3, 2009, s.361. Ayrıca mücahitler olarak bilinen sivil militanların katılımının kapsamı tartışmalıdır. Kargil bölgesinin işgalini gerçekleştirenler, Pakistan'ın Kuzey Hafif Piyadeleri (NLI)'ydi. Bkz. Marcus P. Acosta, "The Kargil Conflict: Waging War in the Himalayas", **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 18, No. 3, 2007, s.400.

¹²³ 1984 yılında Siachen Buzulları nedeniyle yine Hindistan ve Pakistan arasında bir çatışma vuku bulmuştur. Buzullar, insan yaşamına tamamen elverişsiz durumda olan ve iki ülke tarafından da boş bırakılan bir bölgeydi. Ancak Siachen Buzulları, iki ülke arasındaki gerilimlerin artmasına bağlı olarak stratejik bir önem kazanmıştı. Pakistan'ın 1960'lı yılların başında Çin ile yaptığı antlaşma doğrultusunda Keşmir'in bir bölümünü Çin'e devretmesi ve Çin'in Sincan eyaleti (Doğu Türkistan) ile Pakistan'ın kuzeyini birbirine bağlayan Karakorum yolunu inşa etmesi, Hindistan'ı endişelendirmiş ve Siachen Buzulları'na asker çıkarması yapmasına neden olmuştur. İki ülke arasında çıkan çatışma sonucu Siachen Buzulları Hindistan'ın eline geçmiştir. 1999 Kargil krizi ise Pakistan'ın Hindistan'ın Siachen Buzulları'na yaptığı hamlenin karşılığı olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Bkz. Halil Toker, **Sebepleri ve Sonuçları ile Keşmir Meselesini Kavramak**, İstanbul, Demavend Yay., 2017, s.100-101. Ancak Siachen Buzulu sorununun nedeni de Hindistan ve Pakistan arasındaki diğer birçok mesele gibi doğrudan Keşmir sorunu ile bağlantılıydı. Bkz. Ahmad, **a.g.e.**, s.118.

¹²⁴ Tahir Amin, "Kargil Crisis in Kashmir", **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. 13, No. 2, 2000, s.322.

¹²⁵ Amin, **a.g.m.**, s.325.

geçen bu işgalcileri yerel Keşmir halkının kimlik kartlarına sahip olmamalarından dolayı Pakistan'dan geldiklerini anlayabilmiştir¹²⁶.

Hint kaynakları Kargil'e olan "sızıntıların", 1999 yılı Mart ayının başından beri Pakistan tarafından planlandığını savunmuştur. Ayrıca Hindistan bölgeyi ele geçirenlerin Pakistan'ın iddiasının aksine Keşmir kökenli değil, Afgan ve Pakistan ordusunun personelleri olduğunu ifade etmiştir. Pakistan'ın bu güçlere siyasi, ekonomik ve lojistik destek verdiğini de dile getiren Hindistan'a karşı Pakistan bu iddiaları kabul etmemiş, fakat Keşmirli mücahitlere siyasi, diplomatik ve manevi destek sağladıklarını belirtmiştir. Diğer yandan BBC'ye röportaj veren General Pervez Müşerref'in Pakistan ordusundan bazı birliklerin Kontrol Hattı boyunca "devriye gezmiş" olabileceğini belirttiği bilgisi, Hindistan'ın iddialarının yersiz olmadığına işaret etmektedir¹²⁷. Öte yandan Pakistan, Kontrol Hattı'nın belirsiz olduğunu iddia ederek, devriye geziminin herhangi bir ihlali teşkil etmediğini savunmuştur¹²⁸.

Hindistan, 1999 yılı Haziran ayı boyunca birliklerini Pakistan ordusu tarafından işgal edilen mevkilerde yoğunlaştırmakla birlikte, birçok zaiyat vermeye devam etmiştir. Mayıs ayı başında 300 olan bu sayı, Haziran ayında 1700'e ulaşmıştır. Öte yandan 4800 metre rakımındaki Kargil'e bakan tepelere konuşlanan bu işgalcileri durdurmak Hint askerleri için hayli zor olmuştur¹²⁹.

3.2.2.2. Olayın Kırılma Anı

6 Mayıs'ta iki taraf arasında çatışma başlamıştır. Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma, Mayıs-Temmuz 1999 tarihlerinde daha da yoğunlaşmıştır¹³⁰. Pakistan'ın Hint yönetimindeki Keşmir'i işgali, Hindistan için gerekli sınırın aşıldığına dair sinyali vererek, olayın boyutunun büyümesine ve Hindistan'ın hazırlıksız olmasına rağmen hava ve deniz gücünü harekete geçirmesine neden

¹²⁶ Kunal Mukherjee, "Indo-Pak Relations and the Kashmir Problem: From 1947 to the Present Day", **Journal of Borderlands Studies**, Vol. 31, No. 4, 2016, s.510- 511.

¹²⁷ Amin, **a.g.m.**, s.323.

¹²⁸ V. P. Malik, "Kargil War: Reflections on the Tenth Anniversary", **Strategic Analysis**, Vol. 33, No. 3, 2009, s.349.

¹²⁹ Amin, **a.g.m.**, s.322-323.

¹³⁰ Amin, **a.g.m.**, s.320, 322.

olmuştur. Hindistan, Pakistan'ın bu nüfuzunu fark edince, işgalcileri tasfiye etmek için "Vijay (Zafer) Operasyonu"nu başlatmıştır. İşgalin ciddiyeti, iki Hint arama devriyesi kaybolduğunda ve Pakistan ağır silahlarının, Kargil'deki Hindistan cephaneliğini ve Kargil'in merkez ilçesine doğrudan atış yaptığında anlaşılmıştır¹³¹.

Hindistan, 26 Mayıs 1999 tarihinde Pakistan'a en son 1971'deki savaşta kullandığı hava gücü ile karşılık verince çatışmanın boyutu yükselmiştir. Ertesi gün Hindistan, Kontrol Hattı'nın Pakistan tarafında vurulduğunu iddia ettiği iki savaş uçağını kaybetmiştir¹³². Ancak Hindistan krizin ilerleyen günlerinde yeni metodlar geliştirerek Kargil'de aleyhine işleyen süreci lehine çevirmiştir¹³³. Diğer yandan Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma yoğunlaşmasına rağmen, her iki taraf da durumun genel bir savaş haline dönüşmesini istemediklerinden dikkatli davranmışlardır. Zira her iki tarafın liderlerinin kriz boyunca, telefon kontağını kesmemesi bunu göstermektedir¹³⁴. Dünyadan gelen tepkiler sebebiyle de, özellikle ABD, Rusya, Çin ve G-7 ülkelerinden, iki ülkeyi 4 Temmuz 1999 tarihinde krizi sonlandırmaya götürmüştür. ABD'nin müdahalesiyle birlikte Hindistan ve Pakistan arasındaki görüşmelerle birlikte Kargil krizi, 26 Temmuz 1999'da sonlanmıştır¹³⁵.

Kargil krizi, Hint kamuoyunu da oldukça etkilemiştir. Pakistan ile barış müzakereleri geliştirilirken, ondan gelen beklenmedik bu atak, Hindistan'ın ulusal modunu da etkilemiştir. Asker ve subaylara halktan büyük bir maddi ve manevi destek gelirken, Kargil ile ilgili pop konserleri, okul ve iş yerlerinde Kargil için bağışlar, Kargil ile ilgili TV dizileri vb. faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Hint toplumunun Kargil'e dair psikolojisini en çok etkileyen şey ise kırsal alan ve küçük kasabalardaki asker cenazeleriydi¹³⁶. Hindistan, medya aracılığıyla ülkenin İslami terörizmin tehlikesi

¹³¹ Waheguru Pal Singh Sidhu, "In The Shadow of Kargil: Keeping Peace in Nuclear South Asia", **International Peacekeeping**, Vol. 7, No. 4, 2000, s.191.

¹³² Amin, **a.g.m.**, s.322.

¹³³ Acosta, **a.g.m.**, s.404-407.

¹³⁴ Sidhu, **a.g.m.**, s.195.

¹³⁵ Amin, **a.g.m.**, s.323-324.

¹³⁶ D. Kapur, **a.g.m.**, s.197.

altında olduğunu vurgularken, Pakistan’a karşı izlenecek strateji ve politikalar için Hint kamuoyunun desteğini sağlamıştır¹³⁷.

1999 yılında yaşanan Hindistan ve Pakistan arasındaki bu kriz, literatürde “sınırlı savaş” olarak nitelendirilmiştir¹³⁸. Kargil krizinde Pakistan’ın gizli operasyonunun ölçeği ve Hindistan’ın Pakistan’ın bu eylemine olan karşı atağının hızı ve boyutu Keşmir tarihinde bir ilkti. Kargil krizi sonrası Hindistan açısından, Keşmir sorununu çözümü konusunda Pakistan ile işbirliği yapamayacağı ve onun güvenilir bir devlet olduğuna dair inançları kanıtlanmıştır¹³⁹.

Kargil krizinin vurguladığı konu, istikrarsız Hindistan-Pakistan ilişkileridir. Kargil krizi sonrası General Müşerref’in yaptığı darbe Keşmir’deki durumu ve iki ülke arasındaki ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. Hindistan açısından Kargil krizinin ana sorumlusu olarak görülen General Müşerref’in darbesi, Pakistan ile olabilecek herhangi bir uzlaşmayı ciddi bir şekilde engelleyebileceği inancını güçlendirmiştir. Çünkü Hindistan’ın gözünde Pakistan ile ilişkilerinin iyileşmemesinin arkasındaki esas engel Keşmir değil, Pakistan ordusuydu¹⁴⁰.

Sonuç olarak Kargil krizinin temelinde Keşmir sorunu yatmaktadır. Hindistan, Keşmir sorununu tartışmak istememesine rağmen, Pakistan bu atağıyla ikili sırasındaki uzun yıllardır süregelen meseleyi uluslararasılaştırmak istemiştir¹⁴¹. Ancak Pakistan uluslararası bir izolasyonla karşılaşması sonucu büyük bir şok yaşamış, uluslararası müttefikleri olan ABD ve Çin tarafından beklediği desteği görememiştir. Pakistan’ın aksine Hindistan, Kontrol Hattı’nın belirsizlik içermediğini ve “kutsallığına” inandığını vurgulamıştır¹⁴². Bu nedenle de Hindistan’ın hazırlıksız

¹³⁷ Ashley J. Tellis, C. Christine Fair, Jamison Jo Medby, **Limited Conflicts Under the Nuclear Umbrella-Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis**, United States, RAND Corporation, 2001, s.25-26.

¹³⁸ Chari, **a.g.m.**, s.361.

¹³⁹ Tellis, Fair, Medby, **a.g.e.**, s.6, 16.

¹⁴⁰ D. Kapur, **a.g.m.**, s.205-206.

¹⁴¹ Amin, **a.g.m.**, s.324.

¹⁴² Malik, **a.g.m.**, s.352.

yakalanmasına karşın¹⁴³ Pakistan'a karşı giriştiği askeri mücadeleyi gerek askeri gerek siyasi olarak zaferle sonlandırmıştır.

3.2.2.3. Tarih Parametresi Doğrultusunda Olayın Değerlendirilmesi

1999 yılında yaşanan Kargil krizinin kökeni, Hindistan ve Pakistan'ın 1947 yılına kadar uzanan Keşmir sorununa dayanmaktadır. Bağımsızlıktan beri Keşmir sorunu sürmekte ve 1999 Kargil krizi gibi çatışmalarda kendini göstermeye devam etmektedir. Kargil krizi, Hindistan ve Pakistan arasında gerçekleşen ilk kriz değildi ancak diğerlerinden farklıydı. Bunun nedeni ise ilk olarak her iki ülkenin kendilerini dünyaya nükleer silah devleti olarak kanıtladıktan sonra gerçekleşen ilk krizdi. İkinci neden 1971 savaşından sonra, Güney Asya bağlamında ilk defa bir tarafın tartışmalı bir toprağı işgal edilmiştir. Üçüncü sebep ise Kargil krizinin, iki ülke arasındaki en uzun, en kanlı ve askeri uzlaşmazlıkların var olduğu bir kriz olmasıydı. Son olarak diğer krizlerin aksine, Hindistan ve Pakistan arasındaki Kargil krizini sonlarından üçüncü bir taraf olan ABD idi¹⁴⁴.

Dönemin ABD başkanı Bill Clinton'ın, Kargil krizinin sebebini Navaz Şerif'in Keşmir konusundaki "kişisel ilgisi"ne bağlamış olması¹⁴⁵, üçüncü tarafların olayın kökenini es geçtiklerini ortaya koymaktadır. Ancak Hindistan Kontrol Hattı'nı dokunulmaz olarak görerek sınır ihlalleri gerçekleştirmeden izlediği stratejiler sayesinde uluslararası prestij kazanmıştır. Sadece Hindistan açısından değil, küresel arenada da Keşmir'deki Kontrol Hattı'nın siyasi kutsallığı yeniden sağlanmıştır. Öte yandan Hindistan'ın ABD ile ilişkilerinde Kargil krizi bir dönüm noktası olmuştur¹⁴⁶. Zira ilk defa ABD, Pakistan'ın değil Hindistan'ın tarafını tutmuştur. ABD'nin bu kriz ile birlikte Keşmir meselesinin sadece Hindistan ve Pakistan arasındaki bir dış politika sorunu olduğuna dair geleneksel bakış açısı büyük ölçüde değişmiştir. Hindistan, Keşmir konusunda üçüncü bir tarafın müdahalesine kesinlikle karşı olsa da Kargil krizi

¹⁴³ Hindistan, Kargil'de askeri varlığına rağmen Pakistan'ın bu hareketini beklemediğinden şaşmıştır. Bunun nedeni ise bu yöndeki belli istihbarat bilgilerine rağmen iki ülke arasında devam eden barış görüşmeleri nedeniyle Hint ordusu yetkilerinin böyle bir harekete ihtimal vermemeleriydi. Bkz. Chari, **a.g.m.**, s.362.

¹⁴⁴ Sidhu, **a.g.m.**, s.190.

¹⁴⁵ Amin, **a.g.m.**, s.323.

¹⁴⁶ Malik, **a.g.m.**, s.352-353.

ile birlikte Pakistan'ın Kargil türü operasyonları söz konusu olduğunda üçüncü tarafların hâkemliğinin gerekli olduğunu düşünmüştür¹⁴⁷. Bununla birlikte Kargil krizi ile Hindistan, her ne durum ya da şartta olursa olsun gerek kamuoyu gerekse siyasi otorite tarafından herhangi bir toprak kaybına müsaade etmeyeceğini vurgulamıştır¹⁴⁸.

Hindistan ve Pakistan arasındaki gerginlikler ve askeri bunalımlara rağmen, krizin temelini teşkil eden Keşmir sorunu, ABD ve diğer dış güçler tarafından çatışmanın tarihi köklerine odaklanılmadığı için gereğince değerlendirilmemiştir. Zira dış dünya, yakın geçmişte Keşmir'in Hindistan'a gittikçe yabancılaşan statükosunu iyileştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Dünya medyasının birçoğu Kargil krizinin asıl nedenini önemsemese de, bu olay Keşmir sorununun tarihi perspektifi ele alınmaksızın doğru şekilde anlaşılamayacağını ortaya koymuştur¹⁴⁹.

Keşmir sorunu, Hindistan ve Pakistan arasında süren düşmanlığın sembolü olarak görülmektedir. Bu nedenle sorunun çözülmesi için her iki ülke arasındaki nefretin bitmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda da Keşmir sorununun asıl nedeninin, Güney Asya'daki devlet inşası sürecinde olduğu vurgulanmaktadır. Ulus devlet inşası sürecine göre Hindistan'ın bünyesinde seküler kimliğini korumak için Keşmir gibi çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir eyaletin varlığı gerekli görülmüştür¹⁵⁰. Zira Hindistan'ın hiçbir eyaletinde Keşmir'de olduğu gibi Müslüman çoğunluk yoktur. Ayrıca Hindistan'ın birliğini muhafaza etmek amacıyla da Keşmir'in bağımsız olmasını istememekte, bunun diğer ayrılıkçı taleplerde bulunan eyaletleri de etkileyeceğinden korktuğu dile getirilmektedir. Pakistan ise Keşmir'i, bölünme sürecinin tamamlanmamış konusu olarak görmekte ve kendi varlığının temeli olan "iki ulus teorisi"nin dayanağı olarak Keşmir'i esas almaktadır. Özellikle 1971'de Bangladeş'in bağımsız olmasından sonra Pakistan'ın varlık sebebinin büyük bir darbe

¹⁴⁷ Tellis, Fair, Medby, **a.g.e.**, s.21-23.

¹⁴⁸ Malik, **a.g.m.**, s.354.

¹⁴⁹ Amin, **a.g.m.**, s.320-321.

¹⁵⁰ Türkkaya Ataöv ("Keşmir Meselesinin Önemi", **AÜSBFD**, C. 15, S. 1, 1960, s.198) ise, Hindistan'ın gözünde Keşmir'in sadece ekonomik ve stratejik öneme sahip bir toprak parçası olmaktan ziyade Pakistan'ın bir prototipini teşkil ettiğini belirtmektedir. Zira Hindistan, Pakistan'ın "iki ulus teorisi" bazında din esaslı bölünmenin, kendi seküler kimliğini de hesaba katarak, gereksizliğini vurgulayacak önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir.

alması, İslami kimliğini koruma adına ülkenin Keşmir'in varlığına ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir¹⁵¹.

1999 Kargil krizi ile Keşmir meselesinde ele alınması gereken, Keşmir'in Hindistan ve Pakistan arasında bir dış politika meselesine dönüşen süreç ve bölgenin uluslararası arenaya yansımaları şeklindedir. Bu iki konu gerek ikili gerekse çoklu açıdan Keşmir'i bir dış politika meselesi olarak değerlendirmeyi gerektirir. Keşmir'in bir dış politika meselesi olarak ortaya çıkışı ise, Hint alt kıtasındaki İngiliz sömürge yönetiminin bölgeden çekilme dönemlerine kadar uzanmaktadır. Diğer yandan Cammu ve Keşmir'in tarihinden bağımsız olarak değerlendirilmesi sorunun temelini anlaşılamaz kılacaktır. Zira Hindistan'ın kendi yönetimi altında olan Keşmir'deki sorunları çözme adına her girişimi tarihten etkilendiği gibi, Pakistan ile ilişkilerine de yansımaktadır. Dolayısıyla Keşmir sorunun temel nedeni bizzat tarihin kendisinde mevcuttur¹⁵².

Keşmir sorununun, İngilizlerin XIX. yüzyılda alt kıtada izlediği iç ve dış politikalarının sonucu olarak doğduğu görülmektedir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Gurkanlı Devleti'nin alt kıtadaki hâkimiyeti zayıflarken Afganlar, Keşmir'i ele geçirmişti. Ancak Afganların kötü yönetimi, Keşmir halkını dönemin güçlü Sih devletinin lideri Ranjit Singh'ten yardım istemeye yöneltmiştir. Bunun sonucu olarak 1819 yılında bölgenin yönetimi Sihlere geçmiştir. Diğer yandan İngilizler, Gurkanlıların zayıflamasıyla kuzeyde ilerlemeye devam ederken, alt kıtanın dışında cereyan eden Rusların güçlenişi ve Afgan tehlikesi İngilizleri Sihlerle işbirliğine sürüklemiştir¹⁵³. Zira alt kıtanın kuzey sınırındaki güçlü bir Sih devleti İngilizlerin dış tehditlere karşı önemli bir dayanak noktasını teşkil etmekteydi. Bu nedenle İngilizler, Ranjit Singh döneminde Sihlerle yakın ilişkiler kurmuştur¹⁵⁴. Ancak Ranjit Singh'in

¹⁵¹ Musarat Javed Cheema, "Pakistan-India Conflict With Special Reference to Kashmir", **South Asian Studies - A Research Journal of South Asian Studies**, Vol. 30, No.1, January-June 2015, s.46-48.

¹⁵² Aabid Majeed Sheikh, "Hürriyet Partisinin Keşmir Siyasal Hareketindeki Rolü: Hindistan ve Pakistan Arasındaki Bir Anlaşmazlık Örneği", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2016, s.23.

¹⁵³ İngilizlerin, XIX. yüzyılda kuzeyden gelen tehlikeler, özellikle yükselen Rus ve Afgan tehlikesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bayur, **a.g.e.**, C. III, s.224-vd.

¹⁵⁴ S. S. Bal, "British Interest in Creating The Dogra State of Jammu and Kashmir", **Proceedings of the Indian History Congress**, Vol. 29, Part II, 1967, s.41-43.

ölümü sonrası, güçlü Sih devletindeki zayıflıklar ve yükselen İngiliz karşıtı duygular, sömürge gücünü farklı bir siyasete yöneltmiştir. İngilizlerin yeni stratejisinin ana aktörü Ranjit Singh'in güvendiği adamlardan biri olan Dogralı Hindu Racput Gulab Singh'di. Ranjit Singh, sadakati ve üstün yeteneklerinden dolayı Gulab Singh'e ve mirasçılara 1822'de Cammu'yu ve yönetimini "Raja" (prens) ünvanıyla hediye etmiş, böylece Dogra Krallığı ortaya çıkmıştı. Öte yandan Sihlerle Cammu halkını teşkil eden Dograların ilişkisi iyi olmamıştı. Ranjit Singh sonrası Sih devletinin durumu, İngilizleri Dogralarla yani Gulab Singh ile işbirliğine götürmüştür¹⁵⁵.

1845 yılında ilk İngiliz-Sih savaşında İngilizlerin yanında yer alan Gulab Singh'e, Amritsar Antlaşması ile 7.5 milyon Rupî karşılığında bölgenin satılmasıyla Cammu ve Keşmir prensliği ortaya çıkmıştır¹⁵⁶. Böylece 1846 yılına gelindiğinde Cammu ve Keşmir'in yönetimi "Maharaja" (Mihrace) ünvanıyla Gulab Singh ve mirasçılara geçmiştir. Daha sonra oğlu Ranbir Singh, modern Cammu ve Keşmir'in çoğunu kapsayacak şekilde bölgeyi genişletmiş ve Prenslik, 1857 isyanıyla İngiliz sömürge yönetiminin eline geçene kadar özerk olarak yönetilmiştir. Bu anlamda Keşmir'in yakın tarihinin işaret ettiği en önemli konu ise modern Cammu ve Keşmir eyaletinin sunî bir yapı teşkil etmesidir¹⁵⁷. İngiliz sömürge yönetimi döneminde eski Keşmir prensliği, Aksai Chin bölgesi de dâhil olmak üzere genişleyerek etrafı çevrilmiş korunaklı bir bölge haline gelmiştir. Gulab Singh'ten Keşmir'in son yöneticisi olan Hari Singh'e¹⁵⁸ kadar bölge Dogralar'ın hâkimiyetindeydi. İngilizler,

¹⁵⁵ Bawa Satinder Singh, "Raja Gulab Singh's Role in the First Anglo-Sikh War", **Modern Asian Studies**, Vol. 5, No. 1, 1971, s.36, 57.

¹⁵⁶ Ranjit Singh'in ölümü sonrası Sih devletinde meydana gelen karışıklıklar ve Sih ordusu askerlerinin taşkınlıkları, İngilizlerin Sihlere karşı müdahalesini kolaylaştırmıştır. İngilizler Sihlerle yaptığı savaşta galip gelince dönemin Sih Mihracesi Dalip Singh'in talep edilen 15.000.000 Rupî değerindeki tazminatı "hemen" ödeyememesi sonucu, onların elinden Hazara ve Keşmir'i almış ve bir hafta sonra 7.500.000 Rupî karşılığında, 1850'ye kadar vadeyle Gulab Singh'e satmıştır. Tüm bunlar İngilizlerin bölge için belli bir politikasının yansımaları olduğunu göstermektedir. Bkz. Toker, **a.g.e.**, s.11-13.

¹⁵⁷ Karan Arakotaram, "The Rise of Kashmiriyat: People-Building in 20th Century Kashmir", **The Columbia Undergraduate Journal of South Asian Studies**, Vol. 1, No. 1, 2009, s.29, (Çevrimiçi), <http://www.columbia.edu/cu/cujas/Volume%201/Karan%20Arakotaram%20-%20Kashmiriyat.pdf>, 25.11.2017.

¹⁵⁸ Keşmir meselesinin kökenini, Keşmir'in son Dogralı Hindu yöneticisi olan Hari Singh'in bölünme sürecinde Hindistan ve Pakistan arasında eyaletlere sunulan seçim hakkı konusunda yaşadığı tereddütler ve daha çok bağımsız kalma isteğine bağlayan birçok görüş de mevcuttur. Hari Singh bağımsızlıktan yana bir eğilim gösterince, Keşmir'de isyanlar başgöstermişti. 1947 yılında Pakistan destekli Afgan kabilelerinin Keşmir'i istila etmesiyle Hari Singh, Hindistan'dan askeri savunma istemişti. Hindistan ise "Katılım Belgesi"ni imzalaması durumunda yardıma geleceğini ilettiğinde Hari Singh anlaşmayı

böylece Sihler yerine kuzeyde alt kıtayı koruyacak ve kendileriyle işbirliği içinde olacak görünüşte bağımsız, özde İngilizlere bağlı bir toprak meydana getirmişlerdi. Aynı zamanda İngilizler içte Sihler gibi önemli bir gücü zayıflatmış, dışta ise başta Ruslar olmak üzere Afgan tehlikesine karşı önlem alabilmiştir¹⁵⁹. Hemen belirtmek gerekir ki, İngilizler alt kıtanın kuzey sınırının savunmasını yapacak tampon bölgenin, Müslüman bir devlet olmasını istememekteydi. Zira Müslüman bir devletin varlığı, alt kıtanın kontrolünün tarihin gösterdiği gibi yeniden Müslümanların eline geçmesine zemin hazırlayabilirdi¹⁶⁰. Bunu önlemek için İngilizler, Sih ve Dogralar arasındaki çekişmeyi kullanarak ikisinin ayrı ayrı dostluğunu kazanırken, Müslüman nüfus yoğunluklu Keşmir'in yönetimini de Hindu bir yöneticiye teslim etmiştir¹⁶¹.

İngiltere, Hint alt kıtasındaki hâkimiyeti ve ayrılma döneminde olduğu gibi, Keşmir meselesinin ilk Hindistan-Pakistan savaşı sonrası uluslararasılaşması sürecinde de bölgeye dair politikalarını sürdürmüş ve Keşmir ile ilgili politikasında dört yönlü bir diplomasi izlemiştir. Bunlardan ilki “düşman” Afganistan'ın kontrol edilmesi idi. İkincisi “Peştunistan” fikrinin engellenmesi idi. Üçüncüsü Keşmir'in zayıflamasını ya da bağımsız olmasına mâni olmaktı¹⁶². Sonuncusu ise Hindistan ve Pakistan arasındaki anlaşmazlığın giderilerek, Rusya'nın herhangi bir fesat çıkarmasına izin vermemekti. İngiltere, diğer yandan Keşmir'in İslam'ın tehlike altında olduğuna dair bir mesaj vermesinden ve bunun bölgede istikrarsızlık yaratarak Rusların bölgeye nüfuz etmesinden de endişe etmekteydi. Ayrıca Keşmir konusunda ilk Hindistan-Pakistan savaşı sonrası 1949'da ateşkes ilan edildiğinde Sovyetlerin,

imzalamıştı. Ancak Keşmir'in tartışmalı durumu gereği katılımın referandum yapıldıktan sonra tam olarak gerçekleşeceği son İngiliz valisi tarafından vurgulanmıştı. Hindistan ve Pakistan arasındaki ilk savaş sonrası Keşmir sorunu BM'ye intikal etmiştir. Bkz. Ahmad, **a.g.e.**, s.75-76; Tokar, **a.g.e.**, s.30-31; Ataöv, **a.g.e.**, s.92-96.

¹⁵⁹ Ataöv, **a.g.e.**, s.69-71.

¹⁶⁰ B. S. Singh, **a.g.m.**, s.54-55.

¹⁶¹ Bal, **a.g.m.**, s.45-46.

¹⁶² 22 Ekim 1947'de Keşmir'in Afgan kabileler tarafından işgal edilmesiyle birlikte, ilk Hindistan-Pakistan savaşına giden süreçte İngiltere, Peştun kabilelerin desteğiyle birlikte Hindistan'ın bir teşebbüsüyle Pakistan'ın yıkılma ihtimalinden korkmuştur. Zira Pakistan, Hindistan'ı Sovyetler'in nüfuzundan koruyacak tampon görevi görmekteydi. Diğer yandan iki ülkenin Keşmir konusundaki ilk savaşta gerekli sınırı koruyamaması ve uluslararası hukukta suçlu bulunmaları durumunda, kuzey ve kuzeybatıdaki Peştun kabilelerinin Pakistan tarafından kontrol edilememesi halinde, Afganistan'ın alt kıtaya nüfuz ederek, Sovyetlerin lehine olacak şekilde bir kaos oluşturmaları da İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Bkz. Rakesh Ankit, “Great Britain and Kashmir, 1947–49”, **India Review**, Vol. 12, No. 1, 2013, s.28-29.

ideolojik olarak kendine yakın olan Hindistan'ın ilk başbakanı Nehru ve Keşmir'in lideri olarak bilinen Şeyh Abdullah'a Keşmir üzerinden Pakistan karşıtlığını kullanarak destek verme ihtimali İngilizleri tedirgin etmiştir. Yine Sovyetlerin, Peştunistan üzerinden Pakistan'a karşı Afganistan'ı destekleme olasılığı da İngilizleri endişelendirmiştir¹⁶³.

Bağımsızlık sürecine giderken Keşmir sorununun ortaya çıkmasında belirtilen dış etkenlerin yanında alt kıtanın durumu da önemli bir belirleyiciydi. Hindistan ve Pakistan arasındaki sınırların belirlenmesi de Keşmir'in kaderini etkileyen önemli bir bileşendir. Keşmir sorununun meydana gelmesinde İngilizler izledikleri dış politika ile bağlantılı olarak, alt kıtada Hindistan ve Pakistan arasında paylaştırılma ve ileride olası iç ve dış etkenler nedeniyle herhangi bir istikrarsızlık yaşanmasını istememekteydi. Bu noktada Hint alt kıtasının Hindistan ve Pakistan olarak bölünme aşamasında sınırların belirlenmesi için esas alınan konulara olan vurgu önem kazanmaktadır. Alt kıtadaki son İngiliz valisi Mountbatten, 17 Mayıs 1947'de bölünme planını açıklarken, bir sınır komisyonunun bölgelerdeki dini nüfus yapısını tespit ederek sınırların belirleneceğini deklare etmiştir. Ancak bölünme planında Sihlerin "kutsal" toprakları olan Pencap da vardı. Pencap'ın bölünmesi konusunda son İngiliz valisinin nüfus yapısının yanı sıra "diğer faktörlerin" de dikkate alınacağını belirtmesi önemli bir ayrıntıdır. Zira I. Dünya Savaşı sonrası Sih kimliğinin yükselmeye başlaması İngilizler için büyük bir tehdit içermekteydi. Diğer yandan Sihler ve Müslümanlar arasındaki tansiyon gittikçe büyümekteydi. Bu nedenle İngilizler bölünmeyi gerçekleştirirken Sihleri en iyi şekilde dağıtma planı izlemiştir. Plan gereğince, Sihlerin toprakları olan Pencap'ın bölüştürülmesi konusunda Sihlerin kaygıları ön planda tutulmuştur¹⁶⁴. Bununla birlikte Sınır Komisyonu, Sihlerin istediği gibi Pencap topraklarını yönetsel ve su yolları kaygıları nedeniyle bölge bazlı değil, il bazlı olarak dizayn etmiştir. Sonuç olarak Müslüman nüfusu itibarıyla Pakistan'a

¹⁶³ Ankit, **a.g.m.**, s.31, 34.

¹⁶⁴ Bu nedenlerden dolayı Keşmir'de gerçekleşen olaylar dolaylı olarak Sihleri etkilemektedir. Zira 1999 Kargil kriziyle birlikte Sihlerin toprakları olan Pencap ve Pencap halkını etkileyerek, onların Hindistan ile yeniden entegre olma sürecinin hız kazanması tesadüfi değildir. Bkz. Guha, **a.g.e.**, s.667.

verileceği düşünölen, fakat Hindistan sınırlarına aktarılan topraklar (Gurdaspur, Batala) Keşmir'i Hindistan'a bağlamış ve Keşmir'in kaderini etkilemiştir¹⁶⁵.

İngiliz sömürge yönetiminin XIX. yüzyılda izlediği dış politika, Hint alt kıtasından çekilme sürecinde de devam etmiş ve dönemin uluslararası politikaları Keşmir meselesinin doğmasındaki başat olgulardan birini teşkil etmiştir. İngiltere, Soğuk Savaş döneminde Keşmir'i alt kıtanın kuzeyinin bir “gardıyanı” olarak görmeye devam etmişti. Soğuk Savaş'ın getirdiği jeopolitik durum ve devlet çıkarları İngiltere'nin Hindistan'a, özellikle Keşmir'e olan bakış açısını da etkilemiştir. İlerleyen Rus tehlikesi¹⁶⁶ İngilizler için açık bir tehditti ve onlar için asıl tehlike, alt kıtanın kuzeybatısının, özellikle Hindukuş dağlarının batısındaki daha ileri bölgelerin, kontrolünün kaybedilmesi idi. Zira tarih, bahsi geçen bölgenin kontrolünün kaybedilebileceğinin ve bunun sonuçlarının neler olacağını göstermekteydi¹⁶⁷.

İngilizlerin korkularını doğrular şekilde 15 Ağustos 1947 tarihinde Pakistan'ın kuruluşunu kutlamayan tek büyük güç Rusya olmuştur. Pakistan'ın oluşumunu istemeyen sadece Rusya değildi. Afganistan da bu oluşumu istemeyen tek Müslöman ölkö konumundaydı. Aynı zamanda Afganistan, Pakistan'ın BM'ye dâhil olmaması için karşı oy bile vermişti. Ayrıca Pakistan ile arasına çizilen Durand Sınırı'nı¹⁶⁸ bile reddetmekteydi. Afganistan ve Pakistan arasındaki olası bir çatışmadan endişö duyan İngiltere, geçmişteki uzun İngiliz-Afgan savaşlarının ardından çizilen bu sınırın geleneksel konumunun korunmasının gerekliliğini savunmuştur. Ayrıca 1946-1949 yıllarında Çin İç Savaşı'nın sonlarında Uygur Özerk Bölgesi'nin Komünizme

¹⁶⁵ Shereen Ilahi, “The Radcliffe Boundary Commission and the Fate of Kashmir”, **India Review**, Vol. 2, No. 1, 2003, s.82-86. Müslöman nüfusun yoğun olduğu Gurdaspur ve Batala'nın yanı sıra, Pathankot gibi Hindu çoğunluğun olduğu bölge de bu iki bölge gibi Keşmir'in Hindistan'a olan bağlantısını sağlamaktadır. Bu anlamda Shereen Ilahi (**a.g.m.**, s.87-88, 96) bahsi geçen iki bölgenin Hindistan için hayati bölgeler olmadığını, hatta Pathankot'un bile Hindistan'a verilmemesi durumunda yine de Hindistan'ın Keşmir'e hava yoluyla bağlantı sağlayabileceğini belirtmektedir. Bu anlamda sınırların çizilmesinde Sihlerin ana “diğer faktör” olduğunu savunmaktadır.

¹⁶⁶ Ataöv (**a.g.m.**, s.195, 210) çalışmasında Keşmir'in tarih boyunca Rusların gözünde ayrıca bir önemi olmakla birlikte Komünistlerin Keşmir'i bir propaganda üssü olarak gördüğünü ve Komünist ideoloji için bölgenin mühim bir rolü olduğunu ifade etmektedir.

¹⁶⁷ Ankit, **a.g.m.**, s.24, 29.

¹⁶⁸ Durand Sınırı, ismini Mortimer Durand'dan almaktadır. Durand Sınırı, Afganistan Peştun kabilelerini ve Pakistan Peştun kabilelerini ayıran uluslararası bir sınırdır. Ancak Afganistan bu sınırı tanımayı reddetmektedir. Bkz. Mukherjee, **a.g.m.**, s.499.

kaybedilme tehlikesi, stratejik olarak İngilizlerin gözünde Keşmir'in önemini arttırmıştır¹⁶⁹.

Rus tehlikesi bir yana, Keşmir politikasını etkileyen diğer bir konu ise Hindistan ve Pakistan'ın İngiltere ile olan bağlantılarını sürdürme konusundaki görüşlerdi. İngiltere eski sömürgeleri olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Arap Müslümanlar düşünüldüğünde, güçlü bir Hindistan yerine kırılgan bir Pakistan ile ilişkilerini devam ettirmeyi istemekteydi. Zira Hindistan, Asya'da kilit bir noktadaydı ve Hindistan ile ilişkileri sürdürmek Pakistan'a kıyasla daha zor olacaktı¹⁷⁰. Sonuç olarak Keşmir'in tarihi, özellikle İngiliz sömürge yönetimi itibarıyla gerçekleşen olay ve olgular Keşmir sorununun bölünme sürecinde Hindistan ve Pakistan arasındaki olumsuz algılara bağlanamayacağını göstermektedir.

Keşmir'in kendi tarihi incelendiğinde, oluşturulan sunî yapının, özellikle 1990'lar sonrası gittikçe şiddetlenen Keşmir halkındaki Hindu-Müslüman ayrımına dayalı çatışmaların kökenini açıklamaktadır. XX. yüzyılın başlarına doğru Dogra yönetiminin zulmüne karşı ortaya çıkan Keşmir milliyetçiliği, Keşmir'e has olarak kalmıştır. Yani Şeyh Abdullah, dindaş olmalarına rağmen, Poonch ve Cammu Müslümanlarını ve Dogra Racputlarını Keşmir Milliyetçiliğine dâhil etmemiştir. Ancak 1905 yılında dini bir hareketle Cammu ve Keşmir tarihinde ilk defa bölgedeki tüm Müslüman nüfus tek çatı altında toplanmıştır. Müslümanların bu birleşimi sonrası, başta Dogra hükümetine karşı Müslümanların yanında yer alan Keşmir Panditleri, Müslüman hâkimiyetinden korktukları için 1930 sonrası onların karşısında yer almaya başlamış ve hükümete karşı olan Keşmirîlilerin işbirliği, Hindu-Müslüman çatışmasına dönüşmüştür. Nehru'nun inisiyatifiyle Şeyh Abdullah, Müslüman Konferansı'nın yapısını sekülerleştirmiş ve bu yapının adını Ulusal Konferans'a çevirmiştir. Ancak Cammu'nun tam anlamıyla Keşmir milliyetçiliğine entegre edilememiş olması ve eyalette birlik yerine senkretik kültüre olan vurgu, Keşmir'in gelecekteki siyasi olaylarında önemli sonuçlar doğurmuştur¹⁷¹.

¹⁶⁹ Ankit, **a.g.m.**, s.30, 32.

¹⁷⁰ Ankit, **a.g.m.**, s.29.

¹⁷¹ Arakotaram, **a.g.m.**, s.30-35.

Bunun nedenlerine gelince ilk olarak Keşmir ve Cammu arasındaki nüfus yapısı gösterilebilir. Mevcut Cammu ve Keşmir eyaleti dini yapısı itibariyle Müslüman çoğunluk nüfusuyla Keşmir, Hindu çoğunluk nüfusuyla Cammu ve Budist çoğunluk nüfusuyla Ladakh bölgesinden oluşmaktadır. Ancak etnik yapı incelendiğinde Keşmir bölgesinin Keşmirli, Cammu bölgesi Hindularının Dogra ve Cammu Müslümanlarının Pencaplı ve Ladakh bölgesi Budistlerinin Tibetli olduğu görülmektedir. Bu anlamda Cammu ve Keşmir eyaleti, kendi içinde de birçok sorunla ve ayrışma ile yüz yüzedir. Örneğin Cammu bölgesi, eyaletin toplam nüfusunun % 45'ini teşkil etmektedir. Halkının % 95'i ise Hindudur. Ancak Cammu bölgesinin Dogra Hinduları, Keşmir Hindularından farklılık göstermektedir. Ayrıca bahsi geçen bölgenin Pencaplı Müslüman nüfusu da Keşmir Müslümanlarından farklıdır¹⁷². Bununla birlikte, Cammu ve Keşmir eyaletinin tartışmalı statüsünün ana merkezi Hindistan yönetimi altındaki Keşmir'dir. Pakistan yönetimi altındaki Azad Keşmir ve Kuzey bölgeleri zaten Pakistan'a katılmayı istemiş ve ülkeye entegre olmuştur. Cammu ve Keşmir eyaletinin Cammu ve Ladakh bölgeleri ise etno-dini yakınlık ve benzerlik yönlerinin etkisiyle Hindistan'a katılımı desteklemektedir¹⁷³.

Mevcut Keşmir eyaletinin sunî yapısının neden olduğu sorunların yanında, Keşmir ve Cammu arasındaki tarihi gerginlikler ve Keşmir'in kendine has karakteri de bölgede yaşanan problemlerin diğer bir önemli ayağıdır. Zira Keşmir yönetiminde bulunan "yabancı" iktidarlar uzun zaman boyunca bölgedeki tarihi gerginlikleri beslemiştir. 1846 yılından itibaren yüz yılı aşan bir süre boyunca bölgeyi yöneten Dogralar, Keşmir halkı tarafından yabancı ve gayrimeşru bir iktidar olarak görülmüştür. Çünkü Dogralar, Hindu Racputların torunlarıydı ve Keşmir dilinden farklı olarak Dogri dilini konuşmaktaydılar. Ayrıca Dogra iktidarının Keşmir halkının gerek Hindu gerekse Müslüman halklarını dışlaması, Keşmir halkının gözünde onun gayrimeşru olarak nitelendirilmesini güçlendirmiştir¹⁷⁴.

¹⁷² Ashutosh Varshney, "India, Pakistan, and Kashmir: Antinomies of Nationalism", **Asian Survey**, Vol. 31, No. 11, Nov., 1991, s.1004, 1006.

¹⁷³ Christopher Snedden, "Would A Plebiscite Have Resolved The Kashmir Dispute?", **South Asia: Journal of South Asian Studies**, Vol. 28, No. 1, 2005, s.75, 86.

¹⁷⁴ Arakotaram, **a.g.m.**, s.28, 31.

Keşmir tarihi Keşmirlilerin karakteri hakkında önemli bir ayrıntıyı işaret etmektedir. Keşmir halkı hangi biçimde olursa olsun kendi kimliklerine zarar verecek herhangi bir tehdide karşı direnmiş ve kendi kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. Birûnî de Keşmirlilerin bulundukları yerlerin sağlam ve güvenilir olmasına özen gösterdiklerini, geçit ve yol kavşaklarında daima uyanık ve temkinli davrandıklarından bahsetmektedir. Bu durumun Keşmirlilerle ticaret yapımını zorlaştırdığını belirten Birûnî, Keşmirlilerin bölgelerine yabancıların girmesine kesinlikle izin vermediklerini ifade etmektedir¹⁷⁵. Bu anlamda Keşmirlilerin **Kashmiriyat**¹⁷⁶ yani Keşmir milliyetçiliği ideolojisi gütmelerinin, dînî ayrılıkları indirgeyerek Keşmirli olma kimliğini ön plana çıkarmalarının ve bölgedeki ayrılıkçı söylemlerin temelsiz olmadığı görülmektedir. Hatta Keşmir tarihi daha yakından incelendiğinde, kendi dindaşları olan Gurkanlılara dahi kendi topraklarını işgal ederek öz kimliklerini tehdit etmelerinden dolayı onlara gerçek bir bağlılık gösteremedikleri de bir gerçektir. Bu nedenle bugün Hindistan'ın Keşmir'i birliğe entegre etme adına olan her çabası, Keşmir halkının yabancılaşmasına ve militanlaşmasına neden olmaktadır¹⁷⁷.

İngiltere'nin alt kıtadan çekilmesi ve dönemin getirdiği şartlar dolayısıyla duyduğu endişeler nedeniyle izlediği politikalar hâlâ devam eden Keşmir sorununu doğurmuştur. Öte yandan İngiltere'nin tüm bu endişeleri gerçekleşmezken, Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasında bir dış politika meselesine dönüşmüştür.¹⁷⁸ Bu

¹⁷⁵ El-Birûnî, **a.g.e.**, s.138.

¹⁷⁶ Kashmiriyat ideolojisine göre Keşmir'in 2000 yıllık kendi tarihi vardır. Bölgede Hindusuyla, Müslümanıyla, Sihiyle, Budistiyle tüm dini unsurların bir kenara bırakılıp, Keşmir etniğinin ön plana çıkarıldığı bir anlayış mevcuttu. Zira öne çıkan unsurlar olarak Hindu ve Müslümanlar arasında büyük bir uyum vardı. Bunu sağlayan en önemli unsur ise Hindu ve İslam unsurlarının birleşmesiyle meydana gelen ve senkretik bir kültürü teşkil eden Sufi-Rishi geleneğiydi. Bu geleneğin yanında giydikleri kıyafetlerden, içtikleri Keşmir çayına ve kullandıkları Keşmir diline kadar Keşmirlilik düşüncesini sağlayan unsurlar da mevcuttu. Ancak 1990 yılında yaşanan Hizb'ul-Mücahidin liderliğindeki terör olayları ortak Keşmir kültürüne zarar vermiştir. Bölgenin Hindu ana aktörleri olan Keşmir Panditlerinin büyük bölümü terör olayları sonucu vadiden ayrılınca Keşmirlilik ideolojisi de sarsılmıştır. Bkz. Sheikh Abdul Hamid, "Migration, Return and Rehabilitation of Kashmiri Pandits: State Response", **International Research Journal of Social Sciences**, Vol. 2, No. 10, October 2013, s.7-10.

¹⁷⁷ Sheikh, **a.g.e.**, s.29.

¹⁷⁸ Ankit, **a.g.m.**, s.34-35.

nedenle Hindistan'ın Keşmir ile ikili ilişkilerindeki gelişmeler, Hindistan'ın Pakistan ile ilişkisini de etkileyerek dış politikasını yönlendirmektedir¹⁷⁹.

Keşmir ilk Hindistan-Pakistan savaşı sonrası Hindistan'a katılmayı kabul edince, Hindistan Keşmir'e diğer eyaletlerin aksine özerk bir yapı sunmuştur. 1950'lere gelindiğinde Keşmir'e bu anlamda yasal olarak özel bir statü verilmiştir. Keşmir'in dış ilişkileri, iletişim ve savunma ile ilgili konular Hindistan'ın inisiyatifindeydi. Keşmir eyaletinin bayrağı da kabul edilerek, Hindistan bayrağının yanına asılmıştır. Diğer eyaletlerin aksine Keşmir valisi Hindistan'ın cumhurbaşkanı tarafından atanmak yerine, **Sadr-i Riyasat** denilen Keşmir hükümetinin eyalet meclisi tarafından seçilmekteydi. Yine Hindistan'ın diğer eyaletlerinin aksine Keşmir'in eyalet yöneticisi, ülkenin başbakanı ile aynı ünvanı taşıma ayrıcalığı elde etmiştir¹⁸⁰. Ancak zamanla Hindistan'ın Keşmir'e verdiği özel statü aşınmaya başlamıştır. 1957-1966 yılları arasında Keşmir'deki Sadr-i Riyasat yapısı yeni bir anayasal karar ile diğer eyaletlerdeki yapıya dönüştürülmüş, Keşmir hükümetinin başının Hindistan eyaletlerindeki gibi eyalet başbakanı olarak görevini ifa etmesi kararlaştırılmıştır. Bu değişiklik Keşmir'in gözünde özel statüsünün ve özerkliğinin büyük bir yıkıma uğradığının göstergesi olmuştur. 1968 yılına gelindiğinde ise Keşmir hükümetinin başı Şeyh Abdullah¹⁸¹, Tüm Keşmir Eyaletleri Halkı Kongresi düzenleyerek Hindistan'dan daha fazla özerklik talep etmeyi planlamıştır. Hindistan, Şeyh Abdullah'tan şüphelenmeye başlayınca, ilerleyen yıllarda iktidar partisi olan Ulusal Konferans'ı kontrol altına almak için onunla işbirliğine gitme yolunu seçmiştir¹⁸².

1971'de Hindistan ve Pakistan arasında gerçekleşen üçüncü savaşın ertesi yılı Simla Antlaşması ile Keşmir'deki mevcut Kontrol Hattı oluşturulmuştur. 1975 yılına gelindiğinde Hindistan, Şeyh Abdullah ile anlaşma imzalayarak Keşmir'i Hindistan'ın "kurucu öğelerinden" biri olarak kabul etmiştir. Ayrıca Hindistan anayasanın 370.

¹⁷⁹ Carolyn C. James, Özgür Özdamar, "Religion as a Factor in Ethnic Conflict: Kashmir and Indian Foreign Policy", **Terrorism and Political Violence**, N. 17, 2005, s.452. Keşmir sorununun 1948-2001 yıllarını kapsayan ayrıntılı kronolojisi için bkz. Yılmaz Altuğ, **Başlangıçtan Günümüze Keşmir Meselesi**, İstanbul, İrfan Yay., 2002, s.19-vd.

¹⁸⁰ Ataöv, **a.g.e.**, s.102.

¹⁸¹ Şeyh Abdullah, Hindistan hükümetinin onun faaliyetlerinden şüphelenmesi sonucu 1953-1964 yıllarını hapse geçirmiştir. Bkz. Ataöv, **a.g.e.**, s.105.

¹⁸² Mukherjee, **a.g.m.**, s.501-502, 511.

maddesi¹⁸³ canlı tutularak Keşmir içindeki huzursuzluklar giderilmeye başlamıştır. Hindistan'ın Keşmir'e dair adımları olumlu sonuçlar vermiş ve 1977-1982 yılları arasında Keşmir sakinleşmiştir. Şeyh Abdullah ise 1982 yılında ölünceye kadar Keşmir'i yönetmiştir. Şeyh Abdullah'ın ölümü sonrası oğlu Faruk Abdullah'ın iktidara gelmesiyle Keşmir'in huzurlu dönemleri bozulmaya başlamıştır. Indira Gandhi, Keşmir'e nüfuz etmeye çalışsa da Rajiv Gandhi ile birlikte Hindistan'ın Keşmir politikası büyük bir değişime uğramıştır. 1987 seçimleri yaklaştığında Faruk Abdullah, Kongre Partisi ile işbirliğine girmiştir. O'nun Keşmir'in en önemli siyasi partilerinden biri olan Ulusal Konferans'ı lağvedeceğini söylemesi büyük bir hata olmuş ve Keşmir halkının milliyetçi duyguları kabarmıştır. Ulusal Konferans ve Kongre'nin ittifakına karşılık diğer partiler işbirliğine girerek MUF'u (Müslüman Birleşik Cephesi-Muslim United Front) kurmuştur. Ancak MUF'un seçimi kazanamaması ve bu durumun seçim sonuçlarına olan güveni sarsması sonucu Keşmir halkı marjinalleşmiş ve 1989-1990'da isyanlar yükselmiştir¹⁸⁴.

Öte yandan Keşmir sorununun yapısı nedeniyle nerede iç politikanın bitip nerede dış politikanın başladığını tespit etmek zordur¹⁸⁵. Zira 1990'larda Keşmir'de patlak veren isyanın Hindistan ve Pakistan arasında yeni bir krize dönüşmesi¹⁸⁶ bu

¹⁸³ Hindistan anayasasının 370. maddesi uyarınca Keşmir, Hindistan'a savunma, iletişim ve dış politika alanlarında bağımlı olmakla birlikte, diğer tüm konularda özel konumu gereği bağımsızlık verilmiştir. Bkz. Ataöv, **a.g.e.**, s.100-101.

¹⁸⁴ Varshney, **a.g.m.**, s.1013-1015. 1987 Keşmir seçimleri, yaşanan terör olayları için bir dönüm noktasıydı. Keşmir'in kurucu lideri Şeyh Abdullah 1982'de ölünce, oğlu Faruk Abdullah Milli Konferans partisinde eyalet hükümeti başı ve partinin lideri olarak politik sahaya çıkmıştır. 1983 seçimlerinde Kongre karşıtı, Delhi karşıtı ve Keşmir özerkliği yanlılığı ile başarılı bir seçim kampanyası yürütmüştür. Faruk, Kongre için bir tehdit halini almaya başlayınca 1984'te görevden alınmıştır. Faruk'un görevden alınması, Keşmir Müslümanları için Hindistan bünyesinde daha fazla siyasi alan yaratma yönündeki isteklerinin engellendiğine dair önemli bir işaret olarak algılanmıştır. 1987 seçimlerine gelindiğinde, Faruk fırsatçı bir yaklaşımla Kongre ile ittifaka girmiştir. Bu durum Hindistan hükümetinden daha fazla özerklik isteyen Keşmir Müslümanları için demokratik arayışlarının sonu gibi görünmüştür. Daha sonra da birçok Müslüman grup, MUF'da birleşmiştir. Cephe'de daha çok şehirli gençler yer almıştır. Ancak seçim sırası ve sonrasında gençler güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmiş ve birçoğu bu durum karşısında Pakistan'a gitmiştir. Orada eğitilen bu gençler silahlarıyla geri dönmüştür. Seçimi Kongre-Milli Konferans kazansa da seçimin hileli olduğuna dair suçlamalar devam etmiştir. Bununla birlikte Hindistan hükümetinin otoritesi ve demokratik imajı da zedelenmiştir. Bkz. Atul Kohli, "Can Democracies Accommodate Ethnic Nationalism? Rise and Decline of Self-Determination Movements in India", **The Journal of Asian Studies**, Vol. 56, No. 2, May 1997, s.340.

¹⁸⁵ Cohen, **a.g.m.**, s.45.

¹⁸⁶ 1990 yılında Hizb'ul-Mücahidin terör örgütü faaliyetlerinin Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan bir krize dönüşen süreci için bkz. Devin T. Hagerty, "Nuclear Deterrence in South Asia: The 1990 Indo-Pakistani Crisis", **International Security**, Vol. 20, No. 3, Winter, 1995-1996, pp.79-114.

durumu en iyi şekilde örneklendirmektedir. Diğer yandan Pakistan, Hindistan'ın Keşmir'e olan her müdahalesini yanlış yorumlayarak, Hindistan ile savaşa girişmiştir. Pakistan'ın bu tutumu Hindistan'ın Keşmir konusunda uzun dönemli bir çözüm bulmasına engel olmaktadır¹⁸⁷.

Genel olarak Keşmir sorununun Hindistan'ın iç politikasına yansımalarının nedenlerini Pakistan'ın ulus inşası sürecinde özellikle İslami kimliğini koruma ve güçlendirme adına Keşmir'e yönelik politikası, İran İslam Devrimi ve Sovyetler tarafından işgal edilen Afganistan'da militan İslami grupların ortaya çıkışı ve medreselerin artışıyla birlikte bölgede artan İslami köktendinciliğin Keşmir'e olan sosyo-dini etkileri olarak ifade etmek mümkündür. Ayrıca uluslararası aktörlerin Keşmir sorununa müdahalesi ve küresel sistemin getirdiği dış ilişkilerin Keşmir'e yansımaları Hindistan'ın Keşmir politikasını şekillendirmektedir. Diğer yandan Hindistan'ın kendi iç politikasının yansımaları olan merkezileşme¹⁸⁸, ülkenin dini ve etnik çeşitliliğine bağlı olarak seküler kimliğini vurgulama ve sağlama açısından elitlerin Keşmir'e yaptığı vurgular da ülkenin Keşmir odaklı dış politikasını etkilemektedir¹⁸⁹.

Kargil kriziyle birlikte Hindistan ve Pakistan ilişkilerinin iyileşmesinde, özellikle Keşmir sorununun çözümünde diplomasinin başarı getirmediği tekrar kanıtlanmıştır. İki ülke arasında cereyan eden diplomatik kronolojiye bakıldığında, 1972 yılında Simla Antlaşması ile Keşmir'deki Kontrol Hattı kabul edilmiş olsa da hem Hindistan hem de Pakistan, Keşmir üzerindeki iddialarını devam ettirmiştir. 1974 yılında Hindistan'ın nükleer denemesi, Pakistan'ın gizli bir şekilde nükleer silahlar edinmesi ve 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesiyle Keşmir sorunu,

¹⁸⁷ Tellis, Fair, Medby, **a.g.e.**, s.18.

¹⁸⁸ Özellikle 1970'lerde Hindistan hükümeti merkezileşme politikası izlemişti. Diğer yandan eyalet bazlı özerlik talepleri de Hint hükümetine merkezileşmesi için bir gerekçe sağlamıştır. Eyalet bazlı isteklerin devlet bütünlüğüne bir tehdit olarak görülmesi ise yerel elitleri ve halkları yabancılaştırmıştır. Hindistan'ın iç politikasındaki bu siyaset çerçevesinden Keşmir sorununun değerlendirilmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Ayrıca Hindistan'ın eğitim ve medya alanındaki başarılı politikaları da paradoksal olarak genelde ülke çapındaki siyasi mobilizasyonları, özellikle Dalit ve alt kastların mobilizasyonu, özelde ise Keşmir gençlerinin faaliyetlerini devlet aleyhine olacak şekilde etkilemiştir. Kısacası Hindistan çapındaki süreçler doğal olarak Keşmir'i ve devletin Keşmir politikasını da şekillendirmektedir. Bkz. Sumit Ganguly, Kanti Bajpai, "India and the Crisis in Kashmir", **Asian Survey**, Vol. 34, No. 5 May, 1994, s.404.

¹⁸⁹ James, Özdamar, **a.g.m.**, s.453-463.

gerek iki ülkenin dış politikasında gerekse uluslararası arenada geri planda kalmıştır. 1972-1994 yılları arasında Hindistan ve Pakistan arasında 45 karşılıklı görüşme yapılmış ancak bunlardan sadece bir tanesi tamamen Keşmir sorunu üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu durum bağımsızlıktan bu yana geçen sürede her iki tarafın Keşmir konusundaki esnekliğini kaybettiğinin göstergesidir¹⁹⁰.

1972 yılında Kontrol Hattı'nın oluşturulmasıyla birlikte Hindistan'ın Keşmir sorununun çözümünde üçüncü bir tarafı istememesinin sebeplerinden biri de Pakistan'ın ABD ile olan yakın ilişkisiydi. Hindistan, Pakistan'ın dış güçler yardımıyla askeri yola başvurarak Keşmir'i ele geçirmesinden endişelenmekteydi¹⁹¹. Çünkü Keşmir sorunu Soğuk Savaş döneminde büyük güçler tarafından da kullanılmıştı. O dönemin iki büyük gücünden biri olan Sovyetler, Hindistan'ı BM'de Keşmir konusunda desteğini gösterirken, ABD ise Pakistan ile yakın ilişki kurmuştur. Ayrıca ABD ve Sovyetler, Soğuk Savaş döneminde Keşmir'i bölgesel bir anlaşmazlık olmaktan çıkarıp, Doğu-Batı arasındaki mücadelenin bir parçası haline getirmiştir. Ancak Sovyetlerin yıkılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Keşmir'i de etkilemiştir. Sovyetler Birliği'ni mağlup eden demokrasi ve milliyetçilik fikirleri Keşmir için önemli değerler olmuştur¹⁹².

Hindistan, Kargil kriziyle yaşadığı şoka rağmen Pakistan ile olan ilişkilerinin seyrinin bozulmasına izin vermemiştir. İkili ilişkilerin gelişmesi adına yeni adımlar atmış ve 2000 yılında Keşmir ayrılıkçılarına karşı tek taraflı olarak ateşkes ilan etmiştir. Bu sayede Pakistan ile arasındaki sıcak hattı yeniden canlandırmıştır. Kargil krizi sonrası iktidara gelen darbe hükümetinin başı olan General Pervez Müşerref ile Hindistan başbakanı A. B. Vajpayee 2001 yılında Agra Zirvesi'nde bir araya gelmiştir. Kargil krizinin Hindistan için bir dönüm noktası teşkil etmemesine rağmen ülke, Pakistan'ın Keşmir üzerindeki yükselen amaçlarının bir yansımasını görmüştür. Bu nedenle Hindistan izlediği stratejide değişikliğe gitmiştir. Ancak Hindistan'ın Pakistan ile ilişkilerini iyileştirme adımlarına karşılık 2001 ve 2002 yılında gerçekleşen

¹⁹⁰ Cohen, **a.g.m.**, s.50-51.

¹⁹¹ Snedden, **a.g.m.**, s.75-76.

¹⁹² Cohen, **a.g.m.**, s.47, 50.

Pakistan destekli terör olayları, Hindistan'ın Pakistan'a olan güvenini yeniden sarsmıştır¹⁹³.

Pakistan, Hindistan'ın aksine, Keşmir sorununu uluslararasılaştırmak ve sorunun çözümünü BM ile birlikte çok taraflı şekilde yürütmek istemekteydi. Ancak 11 Eylül sonrası Keşmir'deki olayların terörizm ile ilişkilendirilmesi ve 2001-2002 Hindistan'a olan Pakistan destekli terör saldırı nedeniyle Pakistan uluslararası baskı altında kalınca özellikle Keşmir konusunda ılımlılaşma yoluna girmiştir. 2003 yılında ise Pakistan başbakanı General Pervez Müşerref'in BM'nin 1948 yılında sunduğu plebisit kararını desteklemediğini açıklamıştır. Pakistan'ın Keşmir politikasındaki bu kayışın en önemli nedeni ise hem Hindistan ile ikili ve hem de BM ile çok taraflı çözüm yollarında başarı elde edememiş olmasıydı. Özellikle Pakistan'ın Keşmir politikaları ile Hindistan'ın üçüncü bir tarafı çözüm sürecinde istememesi arasındaki zıtlık nedeniyle Pakistan da çoklu seçenek yolunu bir kenara bırakmıştır. Pakistan'ın bu adımı Hindistan ile Keşmir üzerindeki politikalarının karşılığını düzeltme çabası olarak okunabilir¹⁹⁴. 2004 yılından sonra ise Vajpayee ve Müşerref, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi adına adım atmaya karar vermiştir. Mumbai ve Karachi'de konsolosluklar açılmış, Keşmir halkının yaşamları iyileştirilmiş, Kontrol Hattı'nda bir otobüs yolu açılmış ve diplomatik ilişkiler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır¹⁹⁵.

Sonuç olarak Keşmir'de 1990'lar sonrası iyice yükselen dini söylemler nedeniyle liberal sekülerlerin bölgenin bölünme döneminden miras kalan bir sorun olduğu iddiasını zayıflattığı¹⁹⁶ savunulsa da, Keşmir'in İngilizler eliyle oluşturulan

¹⁹³ Rajesh M. Basrur, "Kargil, Terrorism, and India's Strategic Shift", **India Review**, Vol. 1, No. 4, 2002, s.39, 41, 49.

¹⁹⁴ Ishtiaq Ahmad, "Towards A Kashmiri Settlement Beyond Jihad", **Perceptions**, Vol. 9, No. 1, March-May 2004, s.31-33. Ayrıca Pakistan, BM'nin sunduğu fiziki Keşmir'i değiştirmek istemekteydi. 1973 Anayasası ile Pakistan, kendi yönetimi altındaki Keşmir'in kuzey bölgesini FANA'ya (Federal Olarak Yönetilen Kuzey Bölgeleri) dönüştürmüştür. Bu bölgenin halkı, etnik olarak Keşmirli değildir ve bölgede çoğunlukla Balti dili konuşulmaktadır. Belirsiz bir politik statüye sahip olan bu alanların halklarının gerek Pakistan ulusal seçimlerinde gerekse Azad Keşmir eyaletindeki seçimlerde de oy hakları bulunmamaktadır. Pakistan'ın bu bölgeyi belirsiz bir statüde tutmasının nedeni ise, BM'nin bölgede plebisit gerçekleştirmesi durumunda Pakistan hükümeti bu bölgeleri tamamen ülke topraklarına dâhil edemezse İslamabad, BM kararlarını ihlal ederek asıl hedefi olan FANA'yı tekrar Cammu ve Keşmir'e katma politikasını gerçekleştirmektedir. Ahmad, **a.g.m.**, s.31-32.

¹⁹⁵ Ahmad, **a.g.m.**, s.42-43.

¹⁹⁶ Robert L. Hardgrave Jr., Peter John Brobst, Mstapha Kamal Pasha, Sumit Ganguly, Prem Shankar Jha, "Kashmir 1947: Burdens of The Past, Options for The Future-Four Perspectives", **Commonwealth & Comparative Politics**, Vol. 36, No. 1, 1998, s.105.

sunî yapısının, bölgede yükselen din bazlı çatışmalara zemin hazırladığı açıktır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden bugüne kadar devam eden mevcut Keşmir'in tarihi, tüm sorunların Hindistan'ın sömürge geçmişinden kalan büyük bir mesele olduğunu göstermektedir. Ayrıca İngilizlerin gerek şirket yönetiminde gerekse doğrudan krallık tarafından yönetildiği dönemlerde Keşmir politikasının, izledikleri iç ve dış politikalar doğrultusunda belirgin bir süreklilik izlediğini söylemek mümkündür. Öte yandan Hindistan'ın gerek iç gerekse dış politikasını etkilemeye devam eden Keşmir meselesi, ülkeye aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterinin cisimleşmiş hali olarak var olmaya devam etmektedir¹⁹⁷. Bu nedenle Hindistan, Keşmir sorununun çözümünde üçüncü bir tarafın müdahalesini istememektedir. Zira bu konuda özellikle tarîhî hafızanın getirisi olarak Hindistan hiçbir yabancı güce güvenememektedir. Keşmir meselesini ise kendine güvenen karakterini ortaya koyarak çözmeye çalışmaktadır. Ancak ülkenin Keşmir'e yaptığı her müdahale, Pakistan'ı rahatsız ettiği gibi, Keşmir ile ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Keşmir'in güven ve özgürlük arzu eden karakteri gereği, Hindistan öncelikle bölgede güven ve huzuru sağlamalı, Keşmir halkının "yabancı" bir hükümet tarafından kendi kimliklerine zarar verilerek yönetildiği düşüncesini ortadan kaldıracak şekilde politikalar izlemelidir. Hindistan, Keşmir'in kendi ülke topraklarının bünyesinde varlığının devam etmesini diliyorsa, kendine güvenen karakterini Keşmir'in güven, özgürlük ve içe kapanık karakterini göz önünde bulundurarak ortaya koymalıdır.

Bunların yanında İngiltere'nin Rus tehdidine karşı olan korkularına dair bilgiler, Hindistan'ın bağımsızlığından yaklaşık 60 yıl sonra dünya kamuoyuna açılan İngiliz Resmi Arşivleri'ndeki 1947-1952 yılları Dışişleri Bakanlığı, İngiliz Milletler Cemiyeti İlişkileri Ofisi, Eski Sömürgeler Ofisi, Kabine Ofisi ve Başbakanlık Ofisi belgelerinden elde edilmiştir. Fakat Keşmir'e dair arşivler hâlâ kapalı durumdadır¹⁹⁸. Bazı çalışmalar Keşmir sorununun doğuş nedenini dönemin gerek uluslararası durumu gerekse İngiltere'nin alt kıtadan çekilirken izlediği politikaların yansımaları olarak

¹⁹⁷ Bu karakteri aşmak isteyen Hindistan için Keşmir, Hindistan'ın İngiliz sömürge yönetiminin üstesinden gelerek ülkenin tek gerçek sahibi ve gerçek bağımsızlığının simgesidir. Bkz. Ataöv, **a.g.e.**, s.97.

¹⁹⁸ Ankit, **a.g.m.**, s.21. Diğer yandan Ankit (**a.y.**), hâlâ kapalı durumda olan belgelerin, "Hindistan'ın Keşmir üzerindeki iddialarının yasal geçerliliğini" sağlayacak nitelikte olduğunu belirtmektedir.

gösterse de Keşmir meselesinin çözülmesi için dönemin esas kaynaklarına ulaşmak şarttır. Muhtemelen İngiltere buna izin verdiğinde Keşmir sorunu belki de tam anlamıyla bir çözüme kavuşabilecektir.

SONUÇ

Milletlerin, tıpkı insanlarda olduğu gibi belli bir karaktere sahip olduğuna yüzyıllardan beri inanılmaktadır. Zira siyaset, antropoloji, uluslararası ilişkiler, sosyoloji vb. birçok bilim dalının milletlerin karakteri üzerine yaptığı çalışmalar, milletlerin kendilerine has karakterler teşkil ettiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca dünya üzerindeki her milletin diğerlerine nazaran gösterdiği farklılıklar, kendilerini anlama ve anlaşılma çabasına sürüklemiştir. Muazzam bir tarihsel süreç içinde şekillenen ulusal karakter, kolay kolay değişmeyen ve milletlerin her birine has tutum, davranış ve refleksler kazandıran, milletin “ruhu”nu teşkil eden bir olgudur.

Öte yandan, modern zamana konu olan ulusal karakter çalışmalarının kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Bunun yanında milletlerin karakterleri üzerine ve bu karakterlerin tespitine dair metodlar ortaya koyan kâdim, ortak bir çerçeve sunmamıştır. Ancak milletlerin karakterinin tespit edilmesi konusunda ortaya koydukları parametreler birçok açıdan benzerlikler göstermektedir. Bu çalışmada ise, milletlerin karakteri ve karakterin tespit edilmesine dair metod incelemesi yapılarak genel bir çerçeve ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucu ulusal karakteri belirleyen parametreler “tarih, din, dil, kültür ve mekân” olarak belirlenmiştir. İlk olarak milletlerin karakterinin ne olduğu, neyi teşkil ettiği sorularına yanıt aranmıştır. Daha sonra, İbn Haldun’un milletlerin karakterinin çok uzun vadede, ancak gizli bir şekilde değiştiği metodu doğrultusunda, ulusal karakterin tespitinde, çalışmada “kırılma noktaları” olarak adlandırılan dönem, olgu ve olaylar ışığında karakterin oluşum sürecinde meydana gelen değişimler yakalanmaya çalışılmıştır.

Ulusal karakterin tespitine dair gerekli metodlar elde edildikten sonra, bu metod ışığında Hint karakterinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Hindistan’ın tarih, din, dil, kültür ve mekân parametrelerinin değerlendirilmesi sonucu, kendine güvenen, kendiyle gurur duyan, yerel değerlere önem veren, birlik olmak için güçlü bir otoriteye ihtiyaç duyan, aşağılanmış, gururu incinmiş, dindar, başkaldıran, çatışmacı, güçten düşmedikçe itaatkâr davranmayan/dayanıkl-dirençli, itaat edilen ve itaat edenler olarak ikiye bölünmüş bir toplum yapısı olan, benlik algısı yüksek, soylu ve barbar ayırımına önem veren bir Hint karakteri ortaya çıkmıştır. Hint karakterinin ortaya

konmasındaki amaç ise Hindistan'ı daha iyi anlayabilmek, Hindistan'a dair yapılacak siyasi analizlere bir derinlik kazandırmaktır. Ayrıca, ulusal karakterin dış politikayı etkilediği hipotezi çerçevesinde Hindistan'ın dış politikasında Hint karakterinin etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmada Hint karakterinin, 1990-2005 yılları arasında Hindistan'ın dış politikasına olan etkilerinin değerlendirilmesi sonucunda Hindistan'ın yabancı yönetimler öncesi ihtişamını yeniden kazanma arzusunun yoğunlaştığı görülmüştür. Zira bağımsızlıktan beri uluslararası arenada ikinci statüdeki bir rolü kabul etmeyen Hindistan, büyük güçler arasından sıyrılarak, liderliğini üstlendiği Bağlantısızlık politikasını izlemiştir. 1990'lara gelindiğinde gerek iç gerek dış konjonktür, Hindistan'ı reel politik değerler doğrultusunda ilerlemesini gerektirmiştir. Diğer yandan, Hindistan devlet manifestosu olan “büyük güç olma” hedefi yolunda, 1990'lardan itibaren dış politikada vurguyu ekonomiye kaydırmakla birlikte ABD, Çin ve İsrail gibi büyük ve önemli güçlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Ayrıca tarih, din, dil ve kültür parametreleriyle şekillenen mekân algısı çerçevesinde hayat, etki ve çıkar alanlarına, Güney, Güneydoğu, Batı Asya ve Hint Okyanusu'na yönelen Hindistan, aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterinin üstesinden gelerek kendine güvenen karakterinin gereğini yapma yoluna girmiştir.

Kendine güvenen karakterinin gereğini yapma yoluna giren Hindistan, 1998 yılında gerçekleştirdiği nükleer denemelerle bu karakterini sembolleştirmiştir. Nükleer programının bağımsızlık öncesine dayanan tarihi, Hindistan'ın her daim “büyük güç olma” ve bunu kanıtlama ve sembolleştirme ihtiyacını ortaya koymuştur. Zira “barışçıl” deneme söylemleriyle başlayan nükleer program, 1998 nükleer denemeleriyle nükleer silah teknolojisine sahip “sorumlu” bir ülke olma söylemlerine dönüşmüştür. Ayrıca Çin ve Pakistan gibi bölgesel güvenlik endişeleriyle yaratılan “öteki” korkusu Hindistan'ın nükleer silah edinme politikasını meşrulaştırırken, tarihi bir kaynak görevi gören kutsal metinlerin atom ve nükleer silahlara dair işaretleri Hindistan için önemli bir dayanak noktası teşkil ettiği görülmüştür. Sonuç olarak Hindistan, 1998 nükleer denemeleri ile sömürge yönetiminin neden olduğu aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterinin üstesinden gelmeyi başarmıştır.

1999 Kargil kriziyle Hindistan, bağımsızlığından beri karşı karşıya kaldığı Keşmir sorununun yansımalarıyla yüz yüze gelmeye devam etmektedir. Ancak Keşmir meselesinin kökeninin bağımsızlık döneminden çok daha geriye dayandığı görülmüştür. İngiliz sömürge yönetiminin alt kıtada izlediği iç ve dış politikalarının bir yansıması olarak Hindistan'a miras kalan bu yapı, ülkenin iç ve dış politikasını etkilemeye ve şekillendirmeye devam etmektedir. Bu anlamda, Keşmir meselesi Hindistan için aşağılanmış ve gururu incinmiş karakterinin yaşayan bir sembolüdür. Bu nedenle Hindistan, Keşmir'i topraklarına katıp, bölgenin sahibi olarak bu karakterinin üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. Zira eski ihtişamlı ve güçlü dönemlerine dönmeyi arzulayan Hindistan için böylesi bir canlı hatıranın sorunlarla imajını zedelemesi ya da kaybedilme ihtimali ülke için fazlasıyla can sıkıcı bir durumdur. Bu nedenle Hindistan, tarihin kendisine gösterdiği gibi hiçbir yabancı güce güvenmeyerek, Keşmir sorununun çözümünde üçüncü bir tarafın müdahalesini istememektedir. Diğer yandan Keşmir'in kendine has karakteri, Hindistan'ın karakteriyle zıtlıklar gösterdiğinden, 1990'lar sonrası Hindistan'ın bölge ile ilişkilerini büyük oranda zedelemiştir. Hindistan'ın sorunu çözme adına her müdahalesi ise Pakistan ile karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Her şeye rağmen, gerçek ve kalıcı bir çözüm için İngilizlerin neden olduğu bu sorunun yine onlar tarafından atılacak bir adımla çözülebileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Hint karakterinin oluşumunda tarih, din, dil, kültür ve mekân parametreleri doğrultusunda yapılan okumalarla ortaya çıkan Hint karakterinin, Hindistan'ın dış politikasını etkilediği görülmüştür. Bu çerçevede çalışmada ele alınan 1990-2005 yılları arasındaki dış politik olayların değerlendirilmesiyle çalışmanın temel sorusu doğrulanmıştır. Hindistan'ın 1990-2005 yılları arasında öne çıkan dış politik olayların Hint karakterini oluşturan tarih parametrelerinden etkilendiği görülmüş ve bu minvalde analiz yapılmıştır. Çalışmada ele alınan olayların tespit edilen parametrelerden etkilenmesi, Hindistan'ın dış politikasının Hint karakterinden etkilendiğini göstermiştir. İbn Haldun'dan Montesquieu'ye kadar kadim düşünürlerin işaret ettiği şekilde bir milletin karakterinin yaşadığı olgu ve olayları etkilediği tezi bu çalışma ile de doğrulanmıştır.

Çalışmanın, Türkiye'nin Hindistan ile ilgili yapacağı strateji, dış politika ve istihbarat alanlarında Hint karakteri hesaba katılarak, bu doğrultuda analizler gerçekleştirebilmesi adına bir temel oluşturması ve bu tür çalışmalar için bir el kılavuzu görevi görmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Hindistan'ın dış politikasına odaklanılmakla birlikte, Hint karakterinin Hindistan'ın iç politikasına olan etkilerini değerlendirmek de ayrı bir önem arzedecektir. Öte yandan çalışmada ortaya konan ulusal karakteri oluşturan parametreler doğrultusunda diğer milletlerin karakter analizinin gerçekleştirilebilmesi için bir temel oluşturması hedeflenmiştir. Böylece Türkiye'nin uluslararası arenada daha gerçekçi ve doğru politikalar gerçekleştirebilmesi temenni edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acosta, Marcus P.: “The Kargil Conflict: Waging War in the Himalayas”, **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 18, No. 3, 2007, pp.397-415.
- Adeney, Katharine; Andrew Wyatt: **Contemporary India**, New York, Palgrave Macmillan Edition, 2010.
- Adivar, Halide Edip: **Hindistan’a Dair**, İstanbul, Can Sanat Yay., 2014.
- Ahmad, Ishtiaq: “Towards A Kashmiri Settlement Beyond Jihad”, **Perceptions**, Vol. 9, No. 1, March-May 2004, pp.29-44.
- Ahmad, Ishtiaq: **Afganistan’dan Keşmir’e: ABD Liderliğindeki Terörizme Karşı Savaş ve Hindistan-Pakistan Çatışması**, İstanbul, Gündoğan Yay., 2013.
- Ahmed, Aziz: **Hindistan’da İslam Kültürü Çalışmaları**, (Çev. Latif Boyacı), İstanbul, İnsan Yay., 1995.
- Ahmed, Aziz: **Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslam**, (Çev. Ahmet Küskün), İstanbul, Yöneliş Yay., 1990.
- Akarsu, Bedia: **Dil-Kültür Bağlantısı**, 3. Baskı, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1998.
- Altuğ, Yılmaz: **Başlangıçtan Günümüze Keşmir Meselesi**, İstanbul, İrfan Yay., 2002.

- Amin, Tahir: “Kargil Crisis in Kashmir”, **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. 13, No. 2, 2000, pp.320-327.
- Andersen, Walter: “Recent Trends in Indian Foreign Policy”, **Asian Survey**, Vol. 41, No. 5 September/October 2001, pp.765-776.
- Anderson, Benedict: **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (Çev. İskender Savaşır), 8. Basım, İstanbul, Metis Yay., 2015.
- Ankit, Rakesh: “Great Britain and Kashmir, 1947–49”, **India Review**, Vol. 12, No. 1, 2013, pp.20-40.
- Ansart, Pierre: “De Platon À Herder, Le Character National”, **Le Caractère National: Mythe ou Réalité? Sources, Problématique, Enjeux**, (Ed. Michel Niqueux), Caen, Cahiers de la Maison de la Recherche en Sciences Sociales, N° 48, 2007.
- Arakotaram, Karan: “The Rise of Kashmiriyat: People-Building in 20th Century Kashmir”, **The Columbia Undergraduate Journal of South Asian Studies**, Vol. 1, No. 1, 2009, pp.26-40, (Çevrimiçi), <http://www.columbia.edu/cu/cujsas/Volume%20I/Karan%20Arakotaram%20-%20Kashmiriyat.pdf>, 25.11.2017.

- Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, İstanbul, MKM Yay., 2013.
- Arif, Aminah Mohammad: “L’Inde et Sa Puissance”, **Annuaire Français De Relations Internationales**, Centre Thucydide de L’Université Paris II-Panthéon Assas, Vol. 3, 2002, pp.119-134.
- Assayag, Jackie; Cristophe Jaffrelot: “Les Fabriques de la Caste: Société, État, Démocratie”, **L’Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd’hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, pp. 165-186.
- Ataöv, Türkkaya: **Keşmir, Hindistan ve Komşuları, Öykü, Terör, Barış**, (Çev. Funda Keskin Ata, Elif Ağaoğlu), Ankara, TTK Yay., 2014.
- Ataöv, Türkkaya: “Keşmir Meselesinin Önemi”, **AÜSBF Dergisi**, C. 15, S. 1, 1960, ss.195-214.
- Bal, S. S.: “British Interest in Creating The Dogra State of Jammu And Kashmir”, **Proceedings of the Indian History Congress**, Vol. 29, Part II, 1967, pp.40-50.
- Basrur, Rajesh M.: “Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture”, **Journal of Peace Research**, Vol. 38, No. 2, Mar., 2001, pp.181-198.
- Basrur, Rajesh M.: “Kargil, Terrorism, and India’s Strategic Shift”, **India Review**, Vol. 1, No. 4, 2002, pp.39-56.

- Bava, Ummu Salma: “20 Years after the Fall of the Berlin Wall- A View from India”, **Panorama: Insights into East Asian and European Affairs**, (Ed. Wilhelm Hofmeister), Singapore, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2009, pp.107-112.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Hindistan Tarihi I İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Hindistan Tarihi II Gurkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526-1737)**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Hindistan Tarihi III Nadir Şah’ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar**, 2. Baskı, Ankara, TTK Yay., 1987.
- Bell, David A.: “Le Caractère National et L’imaginaire Républicain au XVIIIe Siècle”, **In: Annales. Histoire, Sciences Sociales**, 57e année, N. 4, 2002, pp.867-888.
- Bozeman, Adda B.: “India’s Foreign Policy Today: Reflections Upon Its Sources”, **World Politics**, Vol. 10, No. 2, Jan., 1958, pp.256-273.
- Bratersky, M. V.; S. I. Lunyov: “India at the End of the Century: Transformation into an Asian Regional Power”, **Asian Survey**, Vol. 30, No. 10, Oct., 1990, pp.927-942.

- Braudel, Fernand: **Uygarlıkların Grameri**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 4. Baskı, Ankara, İmge Yay., 2014.
- Carbonel, Frédéric: “Origines et Développement de L’Institut Havrais de Sociologie Économique et de Psychologie des Peuples, de L’hiver 1937 aux Années 1980”, **Annales de Normandie**, 57e Année, N°1-2, 2007.
- Chakma, Bhumitra: “Toward Pokhran II: Explaining India’s Nuclearisation Process”, **Modern Asian Studies**, Vol. 39, No. 1, Feb., 2005, pp.189-236.
- Chari, P. R.: “Reflections on the Kargil War”, **Strategic Analysis**, Vol. 33, No. 3, 2009, pp.360-364.
- Chaulia, Sreeram S.: “BJP, India’s Foreign Policy and the “Realist Alternative” to the Nehruvian Tradition”, **International Politics**, Vol. 39, June 2002, pp.215-234.
- Cheema, Musarat Javed: “Pakistan-India Conflict With Special Referance to Kashmir”, **South Asian Studies-A Research Journal of South Asian Studies**, Vol. 30, No.1, January-June 2015, pp.45-69.
- Chiriyankandath, James: “Realigning India: Indian Foreign Policy After The Cold War”, **The Round Table**, Vol. 93, No. 374, 2004, pp.199-211.

- Cohen, Stephen Philip: “India, Pakistan and Kashmir”, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 25, No. 4, 2002, pp.32-60.
- Çakmak, Haydar (Ed.): **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler**, İstanbul, Doğu Kitapevi, 2014.
- Davis, Alexander E.: “The Identity Politics of India-US Nuclear Engagement: Problematising India As Part of The Anglosphere”, **Journal Of The Indian Ocean Region**, Vol. 10, No. 1, 2014, pp.81-96.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 66. Baskı, İstanbul, Küre Yay., 2011.
- Davutoğlu, Ahmet: “Medeniyetlerin Ben İdraki”, **Dîvân İlmi Araştırmalar**, C.I, S.3, 1997, ss.1-53.
- Dorna, Alexandre: “Le Caractere National, Remarques Conceptuelle et Epistémologique”, **Le Caractère National: Mythe ou Réalité? Sources, Problématique, Enjeux**, (Ed. Michel Niqueux), Caen, Cahiers de la Maison de la Recherche en Sciences Sociales, N° 48, 2007.
- Eck, Diana L.: **India: A Sacred Geography**, New York, The Three Rivers Press, 2012.
- El-Birûnî, Ebu Reyhan Muhammed B. Ahmed: **Tahkiku Ma Li’l-Hind Bîrûnî’nin Gözüyle Hindistan**, (Çev. Kıvameddin Burslan), Ankara, TTK Yay., 2015.

- Ereker, Fulya: “Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2010.
- Ersöz, Emine: “Manu Kanunnamesi’ne Göre Hinduizm”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, 2007.
- Eryılmaz, İsa: “Hindistan’da Racputlar”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tokat, 2011.
- Fair, C. Christine: “Learning to Think the Unthinkable: Lessons from India’s Nuclear Tests”, **India Review**, Vol.4, No.1, 2005, pp.23-58.
- Fouillée, Alfred: **Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri**, (Haz. Orhan Sakin, Adnan Yıldız), İstanbul, İdil Yay., 2012.
- Gaborieau, Marc; Cristophe Jaffrelot: “Les Musulmans de L’Inde: Une Minorité de 170 Millions D’Âmes”, **L’Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd’hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, pp.213-239.
- Galip, Mübarek; Saadettin Y. Gömeç: **Hindistan’da Türkler**, Ankara, Berikan Yay., 2013.

- Gangopadhyay, Aparajita: “India’s Foreign Policy in The Twenty-First Century: Continuity and Change”, **TEKA: Commission of Political Science and International Affairs**, Lublin, Poland, Vol. 7, 2012, pp.117-129.
- Ganguly, Sumit: “India’s Pathway to Pokhran II: The Prospects and Sources of New Delhi’s Nuclear Weapons Program”, **International Security**, Vol. 23, No. 4, Spring, 1999, pp.148-177.
- Ganguly, Sumit; Kanti Bajpai: “India and the Crisis in Kashmir”, **Asian Survey**, Vol. 34, No. 5 May, 1994, pp.401-416.
- Ganguly, Sumit; Rahul Mukherji: **India Since 1980**, New York, Cambridge University Press, 2011.
- Ganguly, Sumit; Manjeet S. Pardesi: “Explaining Sixty Years of India’s Foreign Policy”, **India Review**, Vol. 8, No. 1, 2009, pp.4-19.
- Goody, Jack: **Rönesanslar**, (Çev. Bahar Tırnakçı), 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017.
- Goody, Jack: **Yemek, Mutfak ve Sınıf Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması**, (Çev. Müge Günay Güran), İstanbul, Pinhan Yay., 2013.
- Guha, Ramachandra: **India After Gandhi-The History of The World’s Largest Democracy**, New York, HarperCollins Publishers, 2008.

- Gupta, Amit: “India’s Third-Tier Nuclear State Dilemma: N Plus 20?”, **Asian Survey**, Vol. 41, No. 6 November/December 2001, pp.1044-1063.
- Günay, Bekir: “Orta Asya’da Arayış, ‘Sosyal Gen’ ve Yeni Modeller”, **Bilge Strateji**, C. I, S.I, Güz 2009, ss.1-28.
- Hagerty, Devin T.: “India’s Regional Security Doctrine”, **Asian Survey**, Vol. 31, No. 4, Apr., 1991, pp.351-363.
- Hagerty, Devin T.: “Nuclear Deterrence in South Asia: The 1990 Indo-Pakistani Crisis”, **International Security**, Vol. 20, No. 3, Winter, 1995-1996, pp.79-114.
- Hamid, Sheikh Abdul: “Migration, Return and Rehabilitation of Kashmiri Pandits: State Response”, **International Research Journal of Social Sciences**, Vol. 2, No. 10, October 2013, pp.7-10.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: **Tarih Felsefesi II Doğu Dünyası Çin; Hindistan; Persia**, (Çev. Aziz Yardımlı), 3. Baskı, İstanbul, İdea Yay., 2011.
- Hennesy, Bernard C.: “Psycho-Cultural Studies of National Character: Relevances for International Relations”, **Background**, Vol. 6, No. 1/3, Autumn, 1962, pp.27-49.

- Hindu Kutsal Kitabı: **Bhagavad Gita Tanrı'nın Şarkısı**, (Çev. Ömer Cemal Güngören), 12. Baskı, İstanbul, Yol Yay., 2016.
- Hindu Kutsal Kitabı: **Upanishadlar**, (Çev. Korhan Kaya), 4. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2016.
- Hume, David: **Siyasi Denemeler**, (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul, Pinhan Yay., 2017.
- Ilahi, Shereen: "The Radcliffe Boundary Commission and the Fate of Kashmir", **India Review**, Vol. 2, No. 1, 2003, pp.77-102.
- Ivashentsov, Gleb: "Hindistan: İşleyen Stratejik Ortaklık", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, (Der. Yılmaz Tezkan), İstanbul, Ülke Kitapları, 2007, ss.58-65.
- İbn Haldun: **Mukaddime I**, (Ed. Arslan Tekin), 2. Baskı, İstanbul, İlgı Kültür Sanat Yay., 2016.
- Jaffrelot, Cristophe: "Guru et Politique en Inde. Des Éminences Grises à Visage Découvert?", **Politix**, Vol. 14, N°54, Deuxième trimestre 2001, pp.75-94.
- James, Carolyn C.; Özgür Özdamar: "Religion as a Factor in Ethnic Conflict: Kashmir and Indian Foreign Policy", **Terrorism and Political Violence**, N. 17, 2005, pp.447-467.

- Jones, Rodney W.; Sumit Ganguly: “Debating New Delhi’s Nuclear Decision”, **International Security**, Vol. 24, No. 4, Spring, 2000, pp.181-189.
- Jr., Robert L. Hardgrave; Peter John Brobst; Mstapha Kamal Pasha; Sumit Ganguly; Prem Shankar Jha: “Kashmir 1947: Burdens of The Past, Options for The Future-Four Perspectives”, **Commonwealth & Comparative Politics**, Vol. 36, No. 1, 1998, pp.92-123.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Türk Milli Kültürü**, 16. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1997.
- Kamath, P. M.: “National Objective of India As A Major Power”, **Nuclear Weapons and India’s National Security**, (Ed. M. L. Sondhi, Indian Council of Social Science Research), New Delhi, Har-Anand Publications, 2000, pp.55-61.
- Kant, Immanuel: **Anthropology From a Pragmatic Point of View**, (Trans. and Ed. Robert B. Loudon), New York, Cambridge University Press, 2006.
- Kant, Immanuel: **Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler**, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul, Hil Yay., 2010.
- Kapur, Ashok: “Peace and Power in India’s Nuclear Policy”, **Asian Survey**, Vol. 10, No. 9, Sep., 1970, pp.779-788.

- Kapur, Devesh: “India in 1999”, **Asian Survey**, Vol. 40, No. 1, A Survey of Asia in 1999, Jan. - Feb., 2000, pp.195-207.
- Kaur, Raminder: “Gods, Bombs, and The Social Imaginary”, **South Asian Cultures of The Bomb-Atomic Publics and The State in India and Pakistan**, (Ed. Itty Abraham), Bloomington, Indiana University Press, 2009, pp.150-172.
- Kaviraj, Sudipta: **The Imaginary Institution of India: Politics and Ideas**, New York, Columbia University Press, 2010.
- Kaya, Korhan: **Hinduizm**, 2. Baskı, Ankara, Dost Kitapevi Yay., 2011.
- Kaya, Korhan: **Hindistan’da Diller**, Ankara, İmge Yay., 2005.
- Kaya, Korhan: **Hint Felsefesinin Temelleri**, Ankara, Doğu Batı Yay., 2016.
- Kayalar, Neslihan: **Hindistan Beni Çağırdı Kara Yoluyla Hindistan Macerası**, İstanbul, OVVO Yay., 2007.
- Kayapınar, Akif: “İbn Haldûn’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, S.15, İstanbul, 2006, ss.83-114.

- Keleşyılmaz, Vahdet: **Teşkilatı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Ankara, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1999.
- Kennedy, Loraine: “Le Fédéralisme Indienne: Un Système Centalisé en Voie de Rééquilibrage”, **L’Inde Contemporaine: De 1990 A Aujourd’hui**, (Ed. Cristophe Jaffrelot), France, Arthème Fayard/Pluriel Librairie, 2014, pp.29-52.
- Kohli, Atul: “Can Democracies Accommodate Ethnic Nationalism? Rise and Decline of Self-Determination Movements in India”, **The Journal of Asian Studies**, Vol. 56, No. 2, May 1997, pp.325-344.
- Kulke, Hermann; Dietmar Rothermund: **Hindistan Tarihi**, (Çev. Müfit Günay), Ankara, İmge Yay., 2001.
- Kutlutürk, Cemil: **Hindu Kutsal Metinleri Upanişadlar**, İstanbul, Dergah Yay., 2014.
- Küçükler, Ali: “Antik Hintte Atomcu Düşüncenin Yeri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2008.
- Lall, Marie: “India’s New Foreign Policy-The Journey From Moral Non-Alignment to The Nuclear Deal”, **The Geopolitics of Energy in South Asia**, (Ed. Marie Lall), Singapore,

- ISEAS Institute of Southeast Asian Study, 2009, pp.27-50.
- Lapierre, Dominique; Larry Collins: **Bu Gece Özgürlük**, (Çev. Ömer Butur), İstanbul, E Yay., 2002.
- Malik, V. P.: “Kargil War: Reflections on the Tenth Anniversary”, **Strategic Analysis**, Vol. 33, No. 3, 2009, pp.349-356.
- Margolin, Jean Louis; Claude Markovits: **Les Indes et L’Europe Histoires Connectées XVe-XXIe siècle**, Paris, Gallimard Éditions, 2015.
- Mead, Margaret: “End Linkage: A Tool for Cross-Cultural Analysis”, **About Bateson: Essay on Gregory Bateson**, (Ed. John Brockman), New York, E. P. Dutton Publisher, 1977.
- Meriç, Cemil: **Bir Dünyanın Eşiğinde**, 17. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2016.
- Miroglio, Abel: **Halkların Psikolojisi**, (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yay., 1973.
- Mohan, C. Raja: “India’s New Foreign Policy Strategy”, **Carnegie Endowment for International Peace**, Beijing, 26 May 2006, pp.1-10.
- Mohan, C. Raja: “India and Nuclear Weapons”, **International Politik und Gesellschaft-IPG Journal**, Vol. 4, 1998, (Çevrimiçi), <http://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-1998-4/artmohan.pdf>, 21.11.2017.

- Montesquieu: **Kanunların Ruhu Üzerine**, (Çev. Berna Günen), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017.
- Mukherjee, Kunal: “Indo-Pak Relations and the Kashmir Problem: From 1947 to the Present Day”, **Journal of Borderlands Studies**, Vol. 31, No. 4, 2016, pp.497-520.
- Mutlu, Hasan Hüseyin: “Ulus Karakteri ve Edebiyat: Ulus Karakterinin Edebi Ürünlerine Yansıması”, **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, Vol. 4, No. 3, 2016, ss.372-389.
- Myrdal, Jan: **Hindistan Üzerinde Kızıl Yıldız-Kızıl Koridor’da 16 Gün**, (Çev. Sinan Jabban), İstanbul, Patika Kitap, 2013.
- Nanda, B. R.: “Nehru and the British”, **Modern Asian Studies**, Vol. 30, No. 2, May, 1996, pp. 469-479.
- Narang, Vipin: “Five Myths about India’s Nuclear Posture”, **The Washington Quarterly**, Vol. 36, No. 3, Summer 2013, pp.143-157.
- Nayar, Baldev Raj: “India in 2005: India Rising, but Uphill Road Ahead”, **Asian Survey**, Vol. 46, No. 1, January/February 2006, pp.95-106.
- Nayar, Baldev Raj: “Political Structure and India’s Economic Reforms of the 1990s”, **Pacific Affairs**, Vol. 71, No. 3, Autumn, 1998, pp.335-358.

- Neiburg, Federico; Marcio Goldman: “Anthropology and Politics in Studies of National Character” **Cultural Anthropology**, Vol. 13, No. 1, 1998, pp.56–81.
- Nijhawan, Sobhna: “Hindi, Urdu or Hindustani? Revisiting ‘National Language’ Debates Through Radio Broadcasting in Late Colonial India”, **South Asia Research**, Vol. 36, No. 1, 2016, pp.80-97.
- Nikhilananda, Swami: **Hinduizm Ruhun Özgürleşmesindeki Anlamı**, (Çev. Aslı Özer), İstanbul, Ruh ve Madde Yay., 2003.
- Ogden, Chris: **Hindistan Dış Politikası**, (Çev. Aslan Yavuz Şir), İstanbul, İyidüşün Yay., 2016.
- Ogden, Chris: “Norms, Indian Foreign Policy and the 1998–2004 National Democratic Alliance”, **The Round Table**, Vol. 99, No. 408, 2010, pp.303-315.
- Oğuz, Yunus: “Tarihsel Modelleme Yöntemine Göre 1877-1878 ile 1992-1995 Bosna Krizi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2015.
- Ollapally, Deepa M.: “Mixed Motives in India’s Search for Nuclear Status”, **Asian Survey**, Vol. 41,

- No. 6, November/December 2001, pp.925-942.
- Ollapally, Deepa: “Third World Nationalism and the United States after the Cold War”, **Political Science Quarterly**, Vol. 110, No. 3, Autumn, 1995, pp.417-434.
- Ömür, Emre: “Cihangir Döneminde Babürlü Sarayında Dil Meselesi”, **Asia Minor Studies-International Journal Of Social Sciences**, C. IV, S. 8, Temmuz 2016, ss.126-132.
- Özcan, Azmi: **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)**, 2. Baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997.
- Özenç, Nuray: “Cinnah’ın Hindistan Birliğine Olan İnancını Kaybedişi”, **SÜFEFED**, S.16, 2006, ss.225-236.
- Pant, Harsh V.: “India and Iran: An “Axis” in the Making?”, **Asian Survey**, Vol. 44, No. 3, May/June 2004, pp.369-383.
- Platt, Washington: **National Character in Action: Intelligence Factor in Foreign Relations**, New Jersey, Rutgers University Press, 1961.
- Plutarkhos: **İskender-Sezar Paralel Hayatlar**, (Çev. İo Çokona), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2015.

- Polo, Marco: **Marco Polo'nun Geziler Kitabı**, (Çev. Ömer Güngören), İstanbul, Yol Yay., 2015.
- Prahupāda, A. C. Baktivedanta Swami: **“Özgün” Bagavad-Gītā**, (Çev. Ziya Gökalp Okay), y.y., Baktivedanta Kitap Vakfı, t.y.
- Qanungo, Bhupen: “A Study of British Relations with the Native States of India, 1858-62”, **The Journal of Asian Studies**, Vol. 26, No. 2, Feb., 1967, pp.251-265.
- Qureshi, M. Naeem: “Hindistan Müslümanları Birliği”, **TDVİA**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1998, C. XVIII, ss.111-112.
- Ramana, M. V.: “La Trahison des Clercs: Scientists and India's Nuclear Bomb”, **Prisoners of the Nuclear Dream**, (Ed. M. V. Ramana, C. Rammanohar Reddy), New Delhi, Orient Longman Publisher, 2003, pp.206-244.
- Reimold, Benjamin A.: “Atomic Ambitions: A Role-Theoretic Analysis of Brazilian And Indian Quests For Nuclear Capability”, **Unpublished Master's Thesis, Bilkent University, Graduate School of Economics and Social Sciences**, Ankara, 2014.
- Reis, Bedriye: “XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlâhî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî”, **Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, S.16, 2006, ss.211-234.

- Renou, Louis: **Hinduizm**, (Çev. Maide Selen), İstanbul, İletişim Yay., 2016.
- Riedel, Bruce: **Kıyametin Eşiğinde Amerika, Hindistan ve Pakistan Sarmalı**, (Çev. Arzu Birkan), İstanbul, Matbuat Yay. Grubu, 2015.
- Rousseau, Jean Jacques: **Projet De La Constitution Pour La Corse**, (Ed. Jean-Marie Tremblay), Québec, Edition Électronique, 2002, (Özgün eser 1763 tarihlidir.), (Çevrimiçi), http://classiques.uqac.ca/classiques/Rousseau_jj/projet_corse/projet_corse.pdf, 26.01.2018.
- Roy, Arundhati: **Küçük Şeylerin Tanrısı**, (Çev. İlkur Özdemir), 15. Baskı, İstanbul, Can Yay., 2016.
- Rubinoff, Arthur G.: “Normalization of India-Israel Relations: Stillborn for Forty Years”, **Asian Survey**, Vol. 35, No. 5, May, 1995, pp.487-505.
- Rushdie, Salman: **Geceyarısı Çocukları**, (Çev. Aslı Biçen), 4. Baskı, İstanbul, Can Yay., 2016.
- Sáez, Lawrence: “India in 2003: Pre-Electoral Maneuvering and the Prospects for Regional Peace”, **Asian Survey**, Vol. 44, No. 1 January/February 2004, pp.23-35.
- Sarma, D.S.: **Studies in The Renaissance of Hinduism in The Nineteenth and Twentieth**

- Centuries**, Benares, Benares Hindu University Press, 1944.
- Savarkar, V. D.: **Hindutva-Who is Hindu?**, 5. Edition, Bombay, Veer Savarkar Prakashan Publisher, 1969.
- Schrafstetter, Susanna: “Preventing the ‘Smiling Buddha’: British-Indian Nuclear Relations and The Commonwealth Nuclear Force, 1964–68”, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 25, No.3, 2002, pp.87-108.
- Sen, Samir K.: “He Who Rides A Tiger: The Rationale of India’s Nuclear Tests”, **Comparative Strategy**, Vol.18, No. 2, 1999, pp.129-136.
- Sertel, Savaş: “Arşiv Belgelerine Göre İnönü Dönemi’nde Türkiye-Hindistan İlişkileri (1938-1950)”, **Turkish Studies**, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 10, No. 2, Winter, 2015, ss.851-862.
- Sheikh, Aabid Majeed: “Hürriyet Partisinin Keşmir Siyasal Hareketindeki Rolü: Hindistan ve Pakistan Arasındaki Bir Anlaşmazlık Örneği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2016.
- Sidhu, Waheguru Pal Singh: “In The Shadow of Kargil: Keeping Peace in Nuclear South Asia”, **International**

- Peacekeeping**, Vol. 7, No. 4, 2000, pp.189-206.
- Siegfried, André: **Milletlerin Karakterleri**, (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yay., 1961.
- Singh, Bawa Satinder: “Raja Gulab Singh’s Role in the First Anglo-Sikh War”, **Modern Asian Studies**, Vol. 5, No. 1, 1971, pp.35-59.
- Singh, Indrajeet; Pradeep Kumar Singh, “India’s Nuclear Weapon Programme: An Analysis”, **Scholar’s Voice: A New Way of Thinking**, Vol. 1, No. 1, January 2009, pp.83-100.
- Singh, Smita: “Dynamics of India’s Nuclear Identity”, **World Affairs: The Journal of International Issues**, Vol. 20, Issue: 1, 2016, pp 94-109.
- Snedden, Christopher: “Would A Plebiscite Have Resolved The Kashmir Dispute?”, **South Asia: Journal of South Asian Studies**, Vol. 28, No. 1, 2005, pp.64-86.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, İstanbul, Der Yay., 2014.
- Srinivas, M. N.: “A Note on Sanskritization and Westernization”, **The Far Eastern Quarterly**, Vol. 15, No. 4, Aug., 1956, pp.481-496.
- Srinavas, Tulasi: “Kaderle Randevu: Kültürel Küreselleşmede Hindistan Örneği”, **Bir**

- Küre Binbir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik**, (Ed. Peter L. Berger, Samuel P. Huntington), (Çev. Ayla Ortaç), İstanbul, Kitap Yay., 2003.
- Stein, Burton: **A History of India**, (Ed. David Arnold), Second Edition, United Kingdom, Wiley Blackwell Publishers, 2010.
- Tellis, Ashley J.; C. Christine Fair; Jamison Jo Medby: **Limited Conflicts Under the Nuclear Umbrella-Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis**, United States, RAND Corporation, 2001.
- Tezkan, Yılmaz: “Jeopolitik ve Hindistan”, **Hindistan Asya’nın Yeni Gücü**, (Der. Yılmaz Tezkan), İstanbul, Ülke Kitapları, 2007, ss.11-18.
- Thornton, Thomas P.: “India Adrift: The Search for Moorings in a New World Order”, **Asian Survey**, Vol. 32, No. 12, Dec., 1992, pp.1063-1077.
- Toker, Halil: **Sebepleri ve Sonuçları ile Keşmir Meselesini Kavramak**, İstanbul, Demavend Yay., 2017.
- Tomar, Ravindra: “The Indian Nuclear Power Program: Myths and Mirages”, **Asian Survey**, Vol. 20, No. 5, May, 1980, pp.517-531.
- Tremblay, Reeta Chowdhari: “Nation, Identity and the Intervening Role of the State: A Study of the Secessionist Movement in Kashmir”, **Pacific Affairs**,

- Vol. 69, No. 4, Winter, 1996-1997, pp.471-497.
- Tripati, Ambikesh Kumar: “Contemporary Challenge to India’s Foreign Policy”, **International Journal of Social Science and Interdisciplinary Research**, Vol. 1, Issue: 7, July 2012, pp.89-100.
- Turan, Osman: **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**, 25. Baskı, İstanbul, Ötüken Yay., 2016.
- Tümer, Günay: “Brahmanizm”, **TDVİA**, C. VI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1992.
- Tümer, Günay: “Din” **TDVİA**, C. IX., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1994.
- Türkkan, Zeynep: “Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2011.
- Valmiki: **Ramayana**, (Çev. ve Öz. Korhan Kaya), Ankara, İmge Kitapevi Yay., 2002.
- Vanaik, Achin: “Making India Strong: The BJP-led Government’s Foreign Policy Perspectives”, **South Asia: Journal of South Asian Studies**, Vol. 25, No. 3, 2002, pp. 321-341.

- Varouxakis, Georgios: “National Character in John Stuart Mill’s Thought”, **History of European Ideas**, Vol. 24, No. 6, 1998, pp.375-391.
- Varshney, Ashutosh: “India, Pakistan, and Kashmir: Antinomies of Nationalism”, **Asian Survey**, Vol. 31, No. 11, Nov., 1991, pp.997-1019.
- Voltaire: **Essai Sur Les Moeurs et L’Esprit Des Nations**, Tome I, (Ed. Jean-Marc Simonet), Québec, Edition Électronique, 2002, (Özgün eser 1756 tarihlidir.) (Çevrimiçi), http://classiques.uqac.ca/classiques/Voltaire/essai_moeurs_esprit_nations/essai_moeurs.pdf, 25.01.2018.
- Weber, Max: **The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism**, (Trs. and Ed. Hans H. Gerth, Don Martindale), Glencoe, The Free Press, 1958.
- Winternitz, Moritz: **Hint Destanları Ramayana, Mahabharata, Harivamşa**, (Çev. Korhan Kaya), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi Yay., 2016
- Wolpert, Stanley: **Gandi’nin Tutkusu Mahatma Gandi’nin Hayatı ve Mirası**, (Çev. Ahmet Ergenç-Serap Işık), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2014.

Zakariya, Fareed:

Post Amerikan Dünya, (Çev. Meral Öztoprak Sağır, Eren Sağır), İstanbul, Kırmızı Yay., 2013.

DİĞER KAYNAKLAR

[İmzasız]

“Indian Subcontinent”, **New Oxford Dictionary of English**, (Çevrimiçi), https://en.oxforddictionaries.com/definition/indian_subcontinent, 07.03.2017.

[İmzasız]

(Çevrimiçi), <http://vedicgoddess.weebly.com/goddess-vidya-blog/june-02nd-2012>, 19.03. 2017.

[İmzasız]

(Çevrimiçi), <http://world-news-research.com/sanskrit.html>, 06.07.2017.

[İmzasız]

(Çevrimiçi), <http://www.megazip.org/where-did-hinduism-spread.html>, 05.07.2017.

[İmzasız]

“Hindustani Language”, **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Hindustani-language>, 28. 03. 2018.

[İmzasız]

“Mantra”, **Cambridge Dictionary**, (Çevrimiçi), <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mantra>, 12.03.2018.

- [İmzasız] “South Asia Treaty Organization”, **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Southeast-Asia-Treaty-Organization>, 13.05.2018.
- [İmzasız] “Central Treaty Organization”, **Encyclopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Central-Treaty-Organization>, 13.05.2018.
- ASEAN Official Website:** (Çevrimiçi), <http://asean.org/>, 12.05.2018.
- Constitution of India:** New Delhi, Government of India Ministry of Law and Justice, 9 November 2015.
- Constitution and Rules of Indian National Congress:** 17 November 2007, Art. I, (Çevrimiçi), http://eci.nic.in/eci_main/mis-Political_Parties/Constitution_of_Political_Parties/ConstitutionOfINC.pdf, 28.11.2017.
- Gowariker, Ashutosh (Yön.): **Lagaan: Once Upon A Time in India**, India, Aamir Khan Production, 2001.
- Hari, P. K.: “51 Shakti Peethas-A Compilation”, 2007, (Çevrimiçi), <http://www.vedarahasya.net/docs/Shakti.pdf>, 30.01.2017.
- Kur’an Meali Sitesi: (Çevrimiçi), <http://www.kuranmeali.org/>, 20.08.2017.

Pletcher, Kenneth: “Aksai Chin”, **Encylopaedia Britannica**, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Aksai-Chin>, 12.05.2018.

Preparatory Commission For The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organization Official Website: (Çevrimiçi), <https://www.ctbto.org/the-treaty/>, 13.05.2018.

SAARC Official Website: (Çevrimiçi), <http://www.saarc-sec.org/>, 13.05. 2018.

Türk Dil Kurumu: “Din”, **TDK**, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a37c028dd0cb9.88588541, 12.12.2017.

Türk Dil Kurumu: “Karakter”, **TDK**, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=183440, 21.08.2017.

United Nations Office For Disarmament Affairs: (Çevrimiçi), <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>, 13.05.2018.

EKLER

Ek 1. KRONOLOJİ

M.Ö. 1300	Hint-Aryanların Göçü
M.Ö. 480	Buddha'nın Doğuşu
M.Ö. 327	Büyük İskender'in İstilas
M.Ö. 320-185	Maurya İmparatorluğu
M.S. 320-550	Gupta İmparatorluğu'nun Kuruluşu
M.S. 5. yy	Hunların Saldırısı
M.S. 606-647	Harşa İmparatorluğu
M.S. 8-13. yy	Bölgeler arası çatışma dönemi
M.S. 1000-1025	Gazneli Mahmut'un Kuzey Hindistan Akınları
1206-1526	Delhi Sultanlığı Hakimiyeti
1398	Timur'un İşgali
1526-1857	Gurkanlı Devleti Hakimiyeti
1601	Doğu Hindistan Şirketi'nin Hint Alt Kıtası'na Gelişi
1857	Sipahi İsyanı
1858-1947	İngiltere Sömürge Yönetimi
1885	Hindistan Ulusal Kongresi'nin Kuruluşu
1906	Müslüman Birliği'nin Kurulması
1925	RSS'in kuruluşu
1947	Hindistan'ın Bağımsızlığı
1962	İlk Hint-Çin Savaşı
1964	VHP'nin kuruluşu
1965	Hindistan-Pakistan Savaşı
1980	BJP'nin kuruluşu
Aralık 1989	Hizbu'l-Mücahidin Örgütü'nün Terör Faaliyetlerinin Başlaması
30 Ocak 1990	Keşmir Panditlerinin Göçü
1990	Mandal Komisyonu
1991	Hindistan Ekonomisinin Liberalleşmesi
6 Aralık 1992	Babür Mescidinin Yıkılışı
1995	Bombay şehrinin ismi Mumbai olarak değiştirilmesi
1996	Madras'ın Chennai ve Cochin'in Kochi olarak değiştirilmesi
1998-2004	BJP liderliğindeki koalisyon hükümeti
11-13 Mayıs 1998	Nükleer Denemelerin Yapılışı
1999	Kargil Krizi
2000	Uttarakhand, Chhattisgarh ve Jharkhand eyaletlerinin doğuşu
2001	Kalküta şehrinin ismi Kolkata olarak değiştirilmesi
13 Aralık 2001	Hindistan Parlamentosuna Düzenlenen Terör Saldırısı
2002	Gucarat İsyanı
2004	Kongre Partisi'nin iktidara dönüşü
2005	Hindistan-ABD Nükleer Antlaşması

Ek 2. MÜLAKATLAR

Mülakat - 1

Upasana Gayan, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı doktora öğrencisidir. Hindistan'ın Assam eyaletinden gelmekte ve Türkiye Bursları kazanarak lisansüstü eğitimini Türkiye'de yapmaktadır. Kendisi ile Hindistan'ı daha iyi anlama adına 16 Mart 2016 tarihinde ilk mülakat düzenlenmiştir. Mülakatın büyük bir bölümü Hindistan'ın iç politikasına yönelik olduğu için mülakatın belli bölümleri eklenmiştir.

1. Bir Hindu olarak biraz Hinduizm'den bahsedebilir misiniz?

İlk olarak söyleyebilirim ki Hinduizm'de, Türkiye'de sürekli bana sorulduğu üzere, yüzbinlerce tanrı yok. Hatta Hinduizm'de de tek tanrı inancı vardır. Biz ona *Shakti* diyoruz. *Shakti* enerji ve güç demektir. Bunun yanında bu bilgiyi herkes bilmez. Ben dini kitapları okuduğum için biliyorum. Halk genel olarak *Trimurti*'yi bilir. Trimurti ise Tanrı *Brahma*, *Vishnu* ve *Shiva*'yı içeren bir üçlü oluşumu içerir. Tanrı *Brahma* yaratan, Tanrı *Vishnu* koruyucu ve Tanrı *Shiva* ise yok edicidir. Hinduizm'in temel kutsal kitabı *Vedalar*'dır. Bunun yanında *Upanishadlar*, *Ramayana*, *Mahabharata* ve Mahabharata'nın bir bölümü olan *Bhagavad-Gita*'dır.

2. Hinduizm'in bölgelere göre uygulama farklılıkları var mı?

Hindistan büyük bir ülke ve büyük bir coğrafi alanda varlığını sürdürüyor. Bu anlamda bölgelere göre farklı dini uygulamalar elbette ki var. Mesela ben, Assamlıyım ve lisans eğitimimi Haydarabad'da tamamladım. Dini bayramlar, ibadetler benim eyaletime göre burada daha coşkulu gerçekleşiyordu. Bu anlamda Haydarabad'da çok eğleniyordum. Ayrıca mesela bazı bölgelerde evlilik kolyesi takılırken, biz sadece yüzük takarız. Ya da güneydeki bazı Hindular genelin aksine et tüketebiliyor. Diğer bir örnek ise Sati uygulamasından bahsedebiliriz. Tarih, Sati uygulamasını İngilizlerin kaldırdığını söylüyor. Ancak Sati uygulaması zaten tüm Hindistan'da yaygın olan bir uygulama değildi. Yine bu uygulama da bazı bölgelerce benimsenmişti.

3. Hindu kast sistemi ve bu sistemin sosyo-politik durumu hakkında bilgi verebilir misiniz?

Hindu kast sisteminde *Brahman*, *Kshatriya*, *Vaishya* ve *Sudra* olarak dört ana grup vardır. Bunların dışında bir de *Dalitler* olarak da bilinen Dokunulmazlar vardır. Hindistan Anayasası'nda kast sistemi kaldırılmış olsa da sistem varlığını sürdürmektedir. Politik olarak ise kota sistemi olarak bilinen bir uygulama var. Amacı genel olarak alt kastları ayrımcılığa uğramamasını sağlamak. Ayrıca kast sistemi yasal olarak olmadığı için Dalitler ve kabile grupları olan *Adivasiler*, Tarifeli Kastlar ve Tarifeli Kabileler olarak anılmakta. Ayrıca OBC ve MOBC kastları, yani Diğer Geri Kalmış Kastlar ve Müslüman Diğer Geri Kalmış Kastlar var. Tüm bu kastlara göre kota sistemi oluşturulmuş durumda. Ancak sistem şu an öyle bir hale geldi ki kota sistemine tabi olmayan üst kastlar olumsuz bir durumda kalmakta. Örneğin bir sınava girildiğinde, üst kastlardan biri 100 üzerinden 96 alması gerekirken alt kastlardan biri 75 alması yeterli oluyor. Bu anlamda şu an zor durumda olan üst kastlar.

4. Hindistan'daki ırki yapı hakkında bilginiz var mı?

Açıkçası Hindistan'da ırk yapısı çok karmaşık ve karışık bir konu. Ancak genel olarak bahsetmek gerekirse Hint-Aryanlar, Mongollar, Proto-Austroloidler, Negroidler ya da Dravidyenler gibi kategorilerden bahsedilebilir.

5. Son olarak Türkiye'de Hindistan'a dair sizi şaşırtan bir bilgi edinimi oldu mu?

Aslında evet oldu. Mesela Babür İmparatorluğu'nun kökeni konusunda biz onları Mughal yani Moğollar olarak biliyoruz. Ancak Türkiye'de Babürlerin Türk kökenli olarak kabul edildiğini öğrendim. Bir de Indira Gandhi'nin argo olarak kullanıldığını öğrendim. Indira Gandhi, Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru'nun kızı. O da Hindistan'a başbakanlık yaptı. Soyadının Gandhi olması meselesine gelince bazılarının sandığı gibi Mahatma Gandhi'nin kızı değil. Eşinin adı Feroze Gandhi. Bu nedenle Indira Gandhi'nin soyadı eşinden gelmekte.

Mülakat - 2

Mubassir Anjum, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisidir. Hindistan'ın Bihar eyaletinden gelmekte ve Türkiye Bursları kazanarak lisansüstü eğitimini Türkiye'de yapmaktadır. Kendisi ile Hindistan'ı daha iyi anlama adına 8 Aralık 2016 tarihinde bir mülakat düzenlenmiştir.

1. Hindistan'da kast sisteminin sadece Hindulara ait olmadığını ve Müslümanların da benzer bir sosyo-dini yapılanma ile şekillendiğini öğrendim. Bu konuyu biraz açabilir misiniz?

Evet, kast sistemi sadece Hindulara özgü bir yapılanma değil. Hint Müslümanlarında da benzer bir yapılanma var. Fakat benzer olmakla birlikte farklılıklar da mevcut. Bunun için ilk olarak Hindu kast sisteminden bahsetmek gerekir. Hindu kast sisteminde 4 ana kast var. Birinci sırada Brahman yani din adamları. İkinci sırada Kshatriya yani askerler, yöneticiler. Üçüncü sırada Vaishya yani tüccarlar. Hindistan Başbakanı Modi de bu kasttandır. Son olarak Shudra yani hizmetçiler, köleler. Aslında kast sistemi karışık. Evlilik aracılığıyla belirlenmektedir.

2. Kast, evlilik aracılığıyla gerçekleşiyorsa toplumda bunu koruyan bir sistem var mı?

Evet var, buna *Panchayat* denilmekte. *Panch* 5 demek, *ayat* ise heyet gibi. Yani sosyo-dini yapıyı korumak adına seçilen bu beş heyet küçük bölgelerde, mesela Türkiye'deki ihtiyar heyetleri gibi olarak görülebilir, faaliyet gösterirler. Ancak bunlar ihtiyar heyetine göre daha aktifler. Sorumlu oldukları bölgede herhangi bir olay ya da bir sorun olduğunda halk Panchayat'a başvurur. Panchayat ise duruma göre karar vererek sorunları çözmeye çalışır. Böylece bu heyetin çözebileceği olaylar polise intikal etmeden çözüme kavuşturulur. Evlilik durumlarında da böyle. Mesela üst kasttan bir kız, alt kasttan bir erkek ile aşk evliliği yapmak istediğinde durum Panchayat'a bildirilir. Ancak bu sistem daha çok köy gibi küçük yerlerde etkilidir.

3. Hint Müslümanlarının tabi olduğu kast sisteminden bahsedebilir misiniz?

Söylediğim gibi Müslümanların kast sistemi ile Hinduların kast sistemi benzer olsa da farklılıklar vardır. Genel olarak Hint Müslümanlarının kast sisteminden şöyle bahsedebilirim. Mesela en üstte *Syed* vardır. *Sayyed* ya da *Sayed* diye de yazılabilir. Bunlar Hz. Muhammed (s.a.v)’in soyundan gelenlerdir. Yine örnek vermek gerekirse *Sheikh* kastı vardır. Sonra *Pathanlar* vardır. Bunlar Afgan kökenlilerdir. Bu sıralama kesin değildir. Bunların (*Sheikh ve Pathan*) hangisinin üstte olduğu arasında görüş ayrılıkları var. Ardından Ansarileri söyleyebilirim. Sonra *bunkar* yani yorgancı, *badhai* yani marangozlar, *nai* yani berberler var. Zanaatçılıkla uğraşanlar da var. (Ancak burada belirtmek gerekir ki Anjum, burada alt kastları yani *jati* adlarını saymaktadır. Kendisi ile yapılan mülakat sonrası yapılan literatür okumaları üzerinden Hint Müslümanlarının kastlarına dair genel çerçeve metin içinde verilmiştir.)

4. Hint Müslümanlarının tabi olduğu dini cemaat benzeri yapılar var mı?

Evet, üç ana cemaat kolu var. Bunlar Deobandi, Barelvi ve Ehl-i Hadis’dir. Deobandi’nin kurucusu Dehlevi’dir. Barelvi’yi kuran ise Ahmad Shah Barelvi’dir. Bu üçü arasında en katı olanıdır.

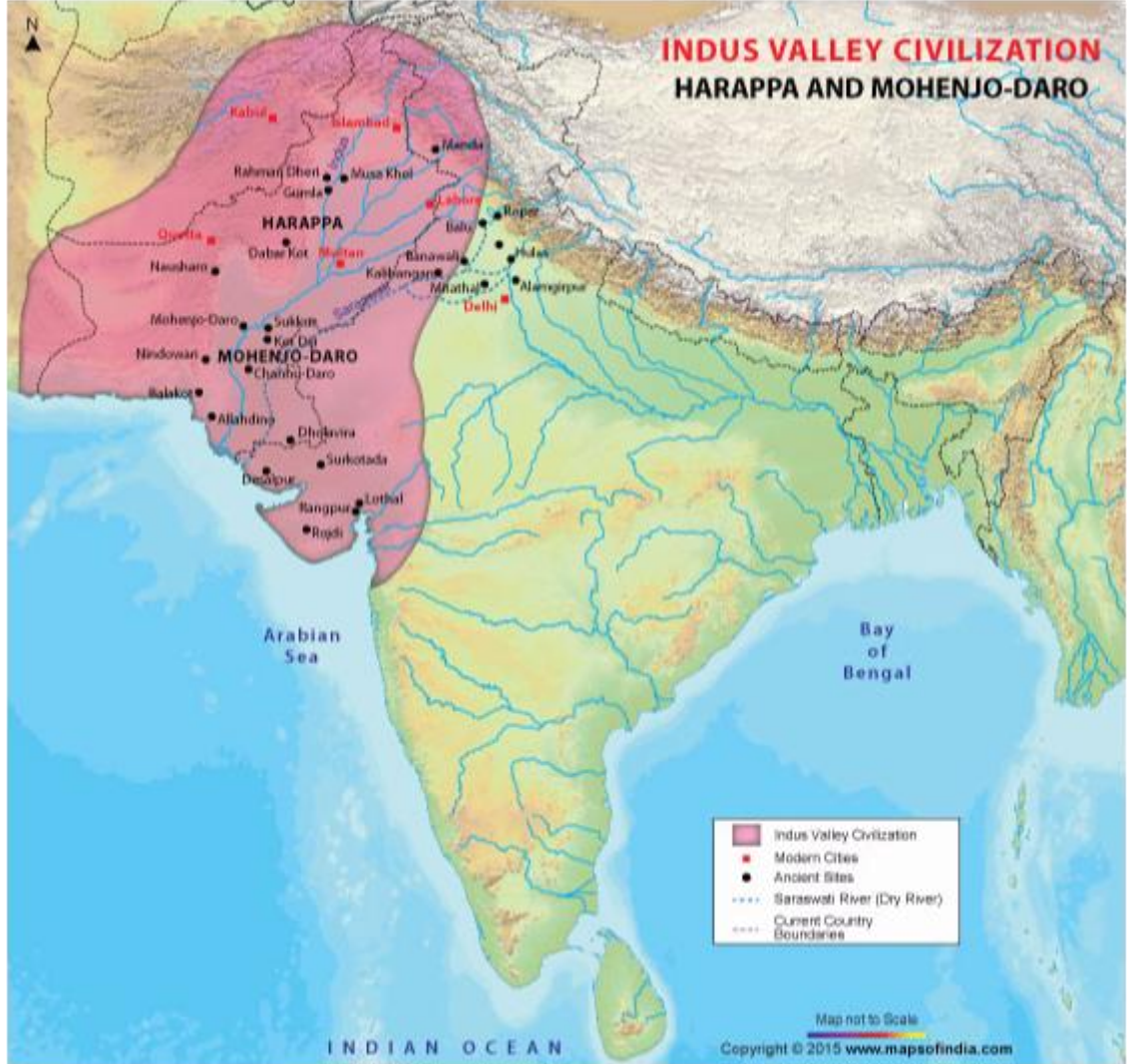
5. Hindistan’daki Müslümanların mezhep durumundan bahsedebilir misiniz?

Daha çok Sünniler var. Şiiiler çok az. Bölgelere göre de bir homojenlik yok. Dağılmış durumdadır.

6. Hindistan’da Hindu ve Müslüman ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?

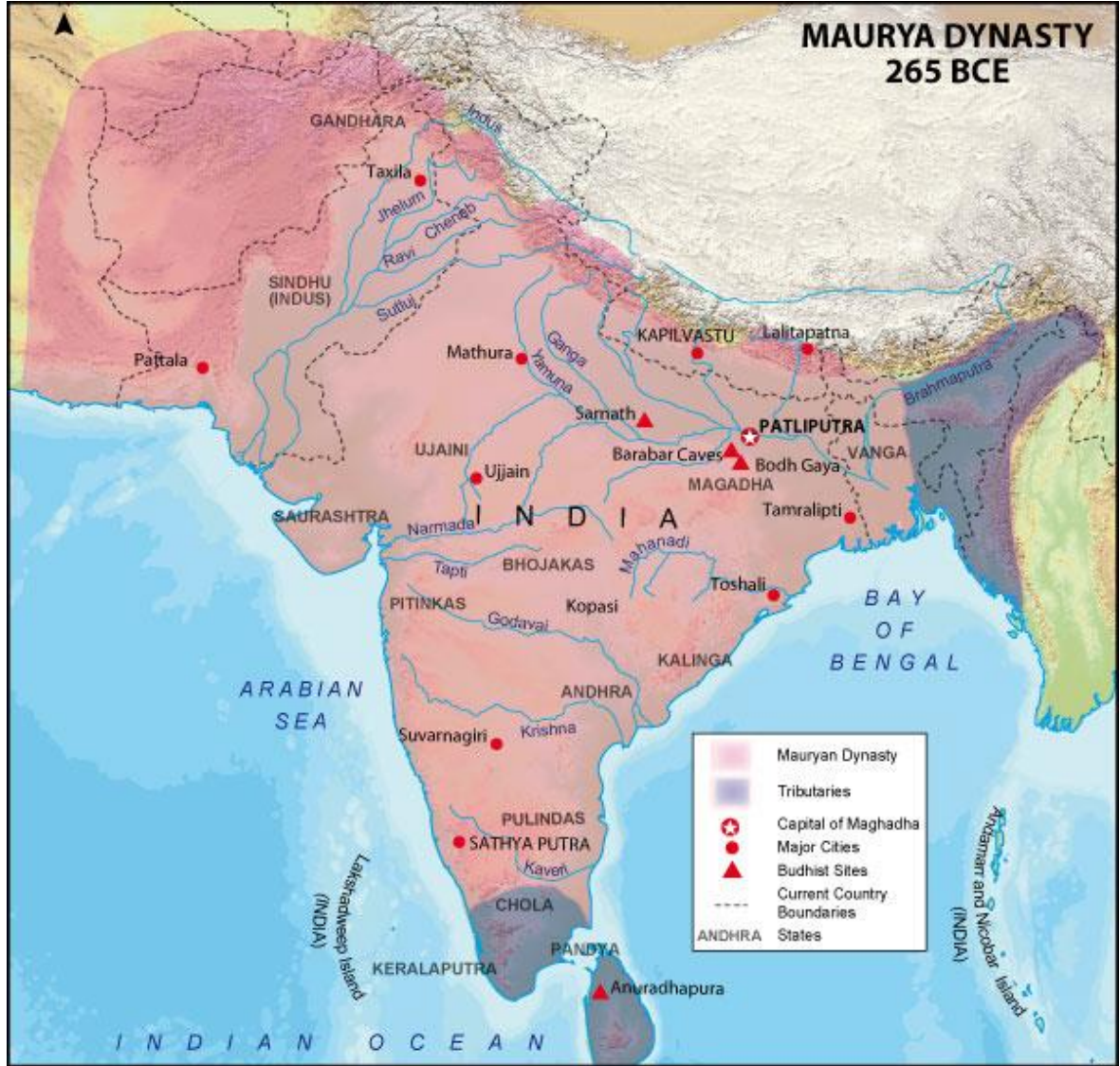
Hindu-Müslüman ilişkilerinin durumu (olumlu ya da olumsuz) bölgelere göre değişiklik göstermekte. Mesela benim yaşadığım bölgede Hindu komşularımız var. İlişkilerimiz de gayet iyi. Birbirimizin özel günlerine saygı gösteririz. Şimdiye kadar hiçbir sorun yaşamadık. Zaten ailem, başta babam, beni ve kardeşlerimi kesinlikle onlara karşı saygılı olmamız gerektiği düşüncesiyle yetiştirdi. Onlara karşı hiçbir olumsuz duygu ile büyümedik.

Ek 3. Aryan Göçü Öncesi Hint Alt Kıtası (M. Ö. 2000)

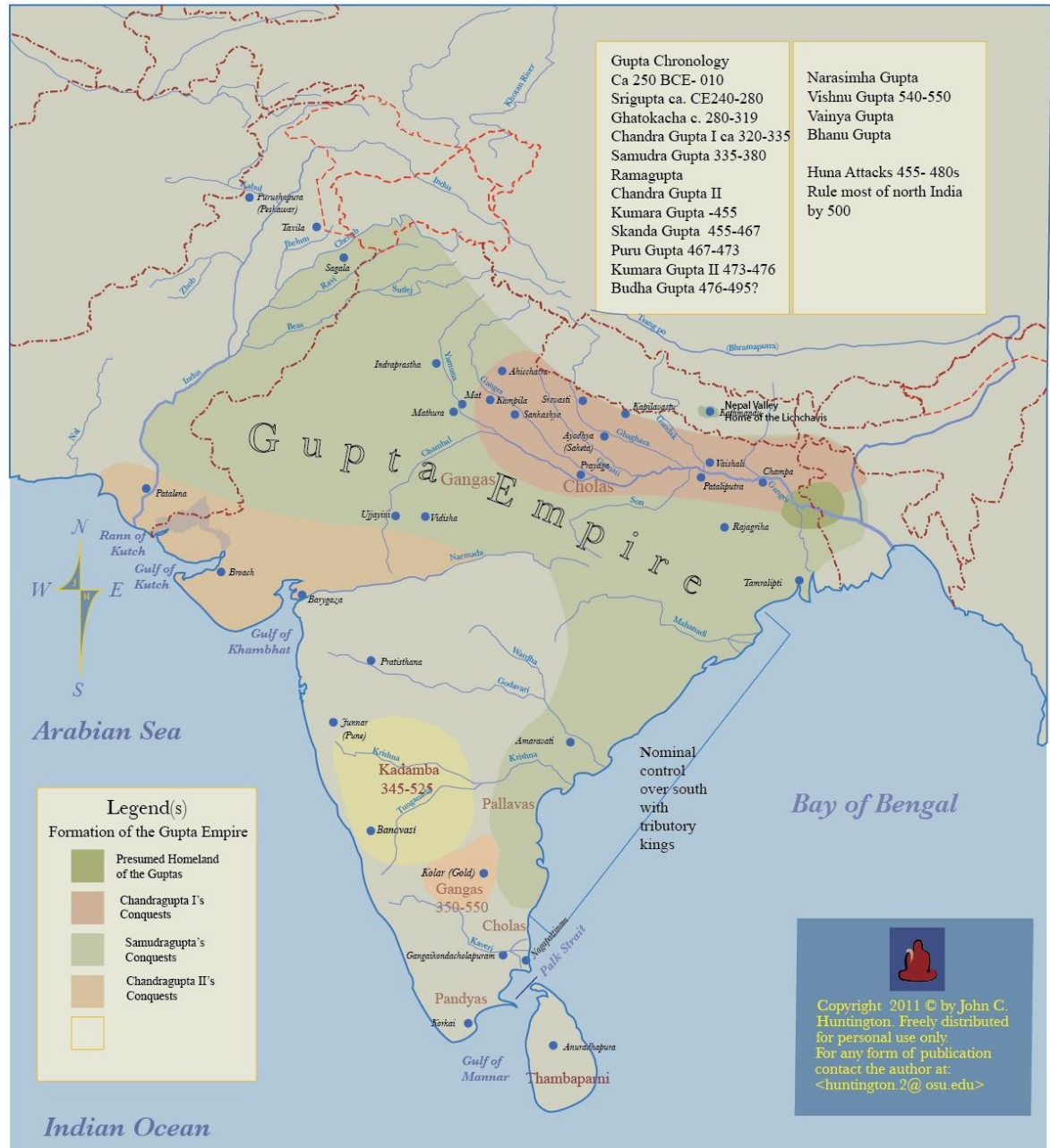
Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi), <https://www.mapsofindia.com/history/indus-valley-civilization.html>, 15.08.2017.

Ek 4. Maurya İmparatorluğu (M.Ö. 265)

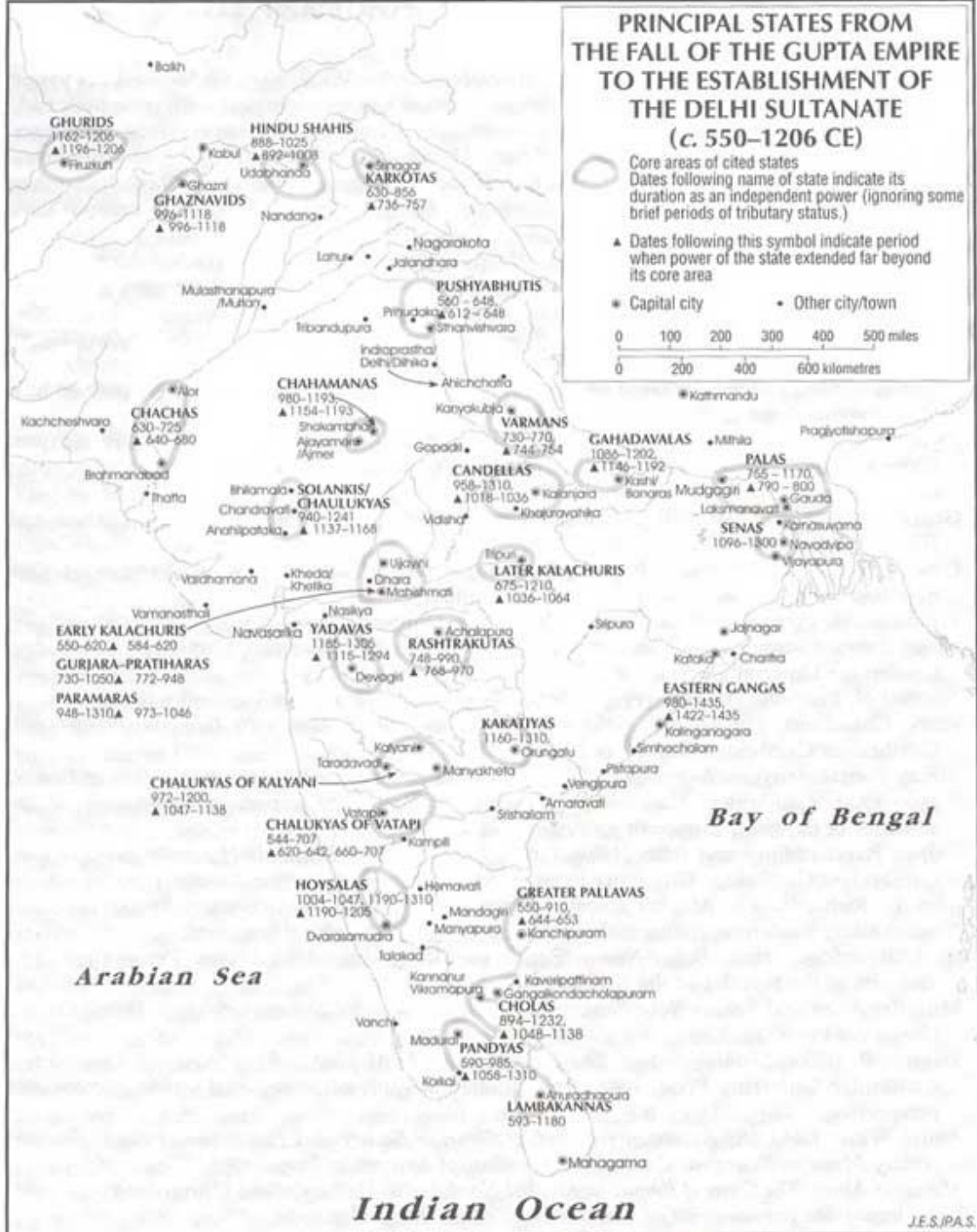
Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi), <https://www.mapsofindia.com/history/mauryan-empire.html>, 15.08.2017.

Ek 5. Gupta İmparatorluğu (M.S. 320-550)

Kaynak: Columbia University, Huntington Archive, (Çevrimiçi),
<http://huntingtonarchive.org/resources/images/maps/fullSize/20GuptaDynasty.jpg>,
 16.08.2017.

Ek 6. Bölgesellik Dönemi Haritası (M. S. 550-1206)

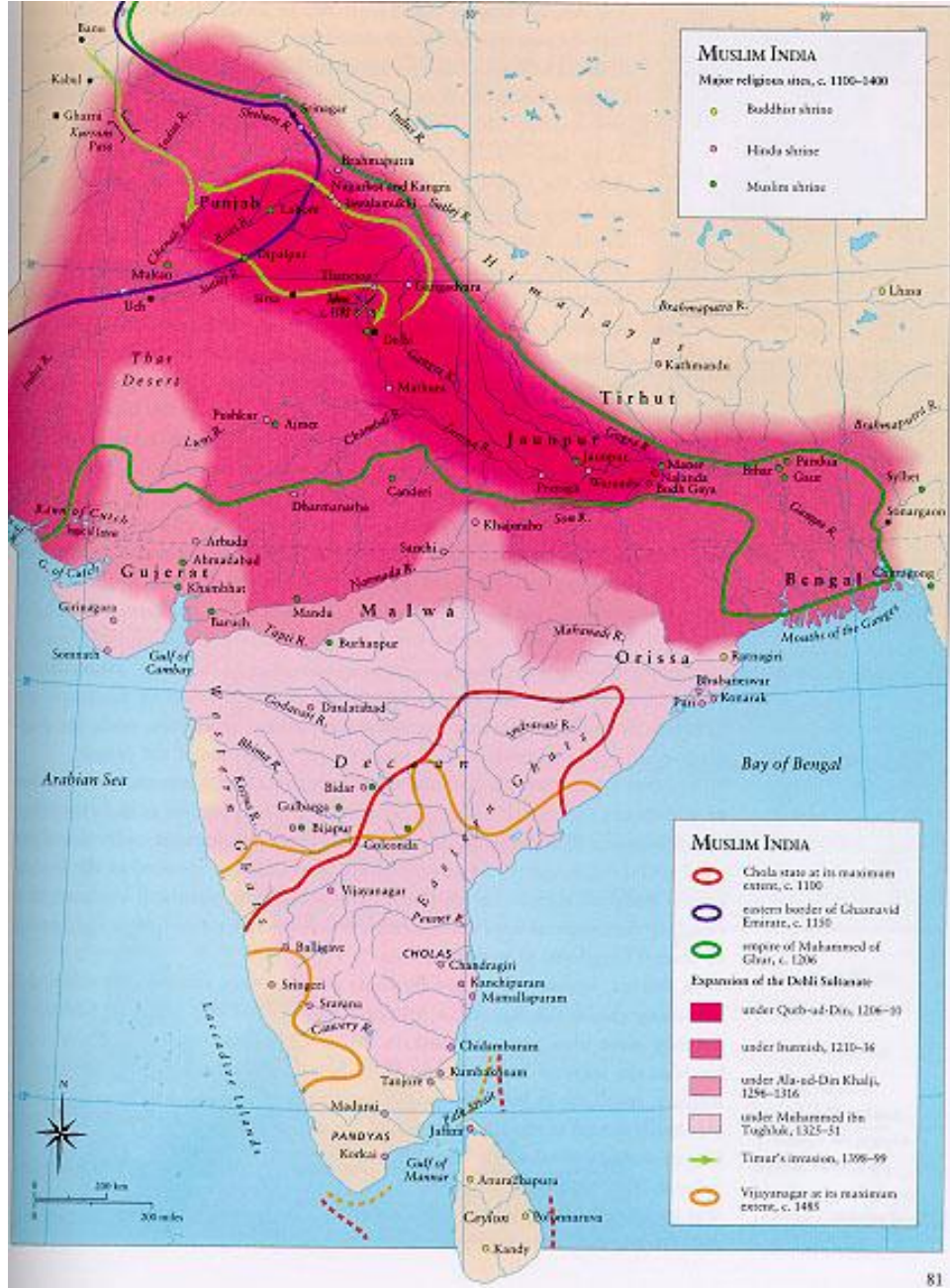

Kaynak: Columbia University, (Çevrimiçi),

<http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00maplinks/medieval/kingdoms/kingdoms.htm>,

17.08.2017.

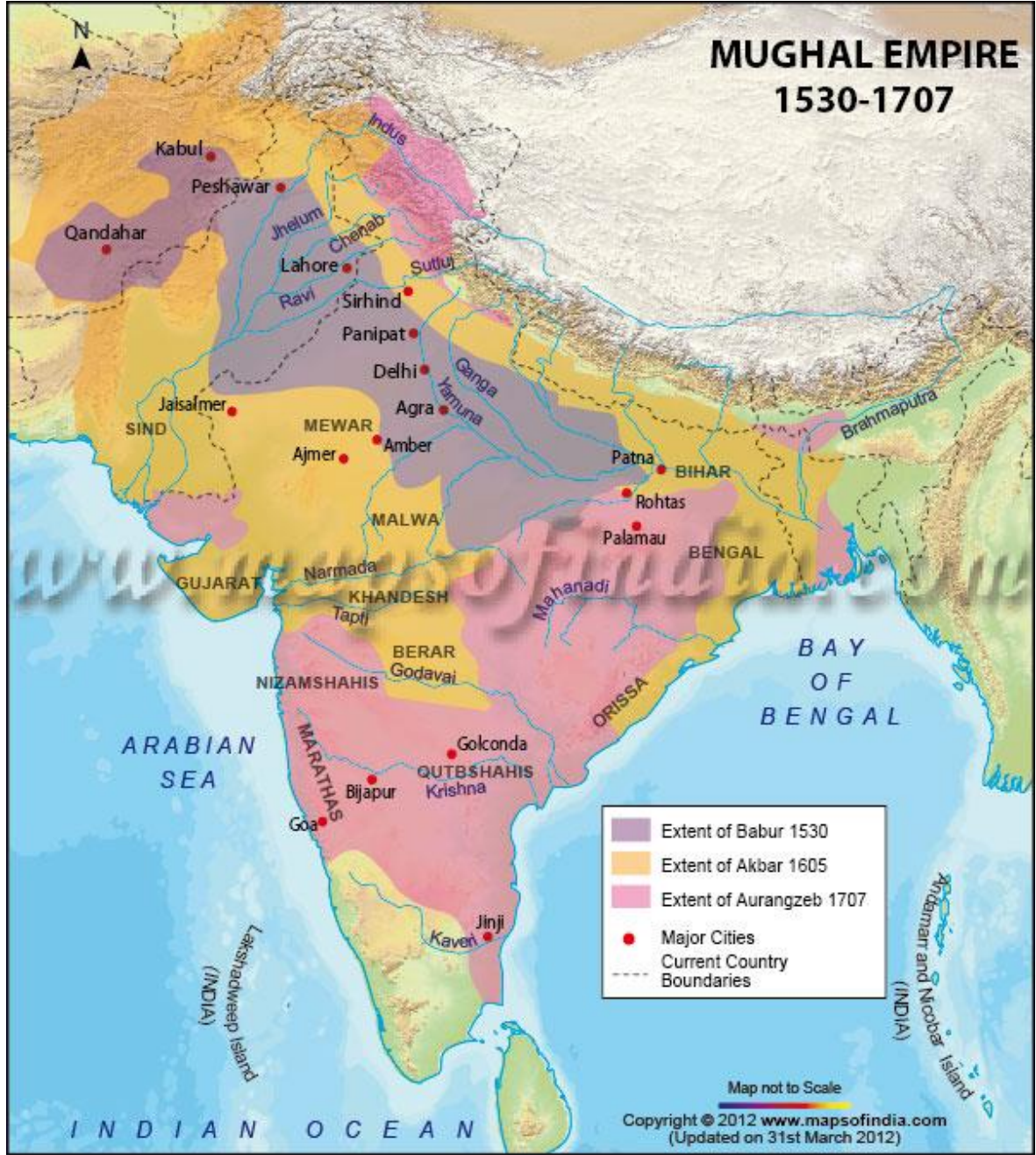
Ek 7. Delhi Sultanlığı (1206-1526)

Kaynak: Pennsylvania University, (Çevrimiçi),

<http://www.history.upenn.edu/coursepages/hist086/material/DelhiSultanMap1.jpg>,
18.08.2017.

Ek 8. Gurkanlılar Dönemi Hint Alt kıtası (1530-1707)

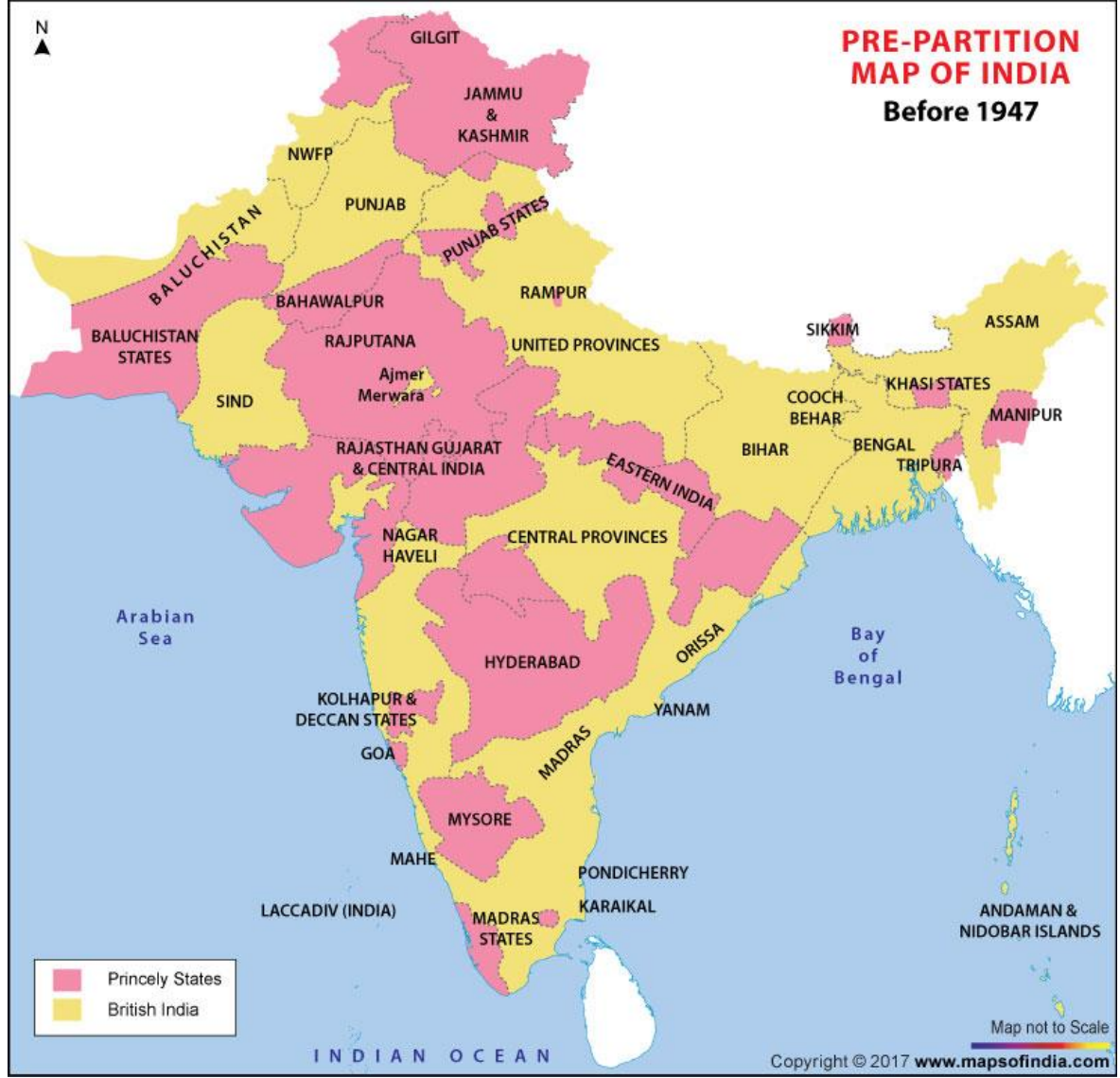
Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi), <https://www.mapsofindia.com/history/mughal-empire.html>, 20.08.2017.

Ek 9. Maratha Krallığı (1664-1760)

Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi), <https://www.mapsofindia.com/history/maratha-empire.html>, 20.08.2017.

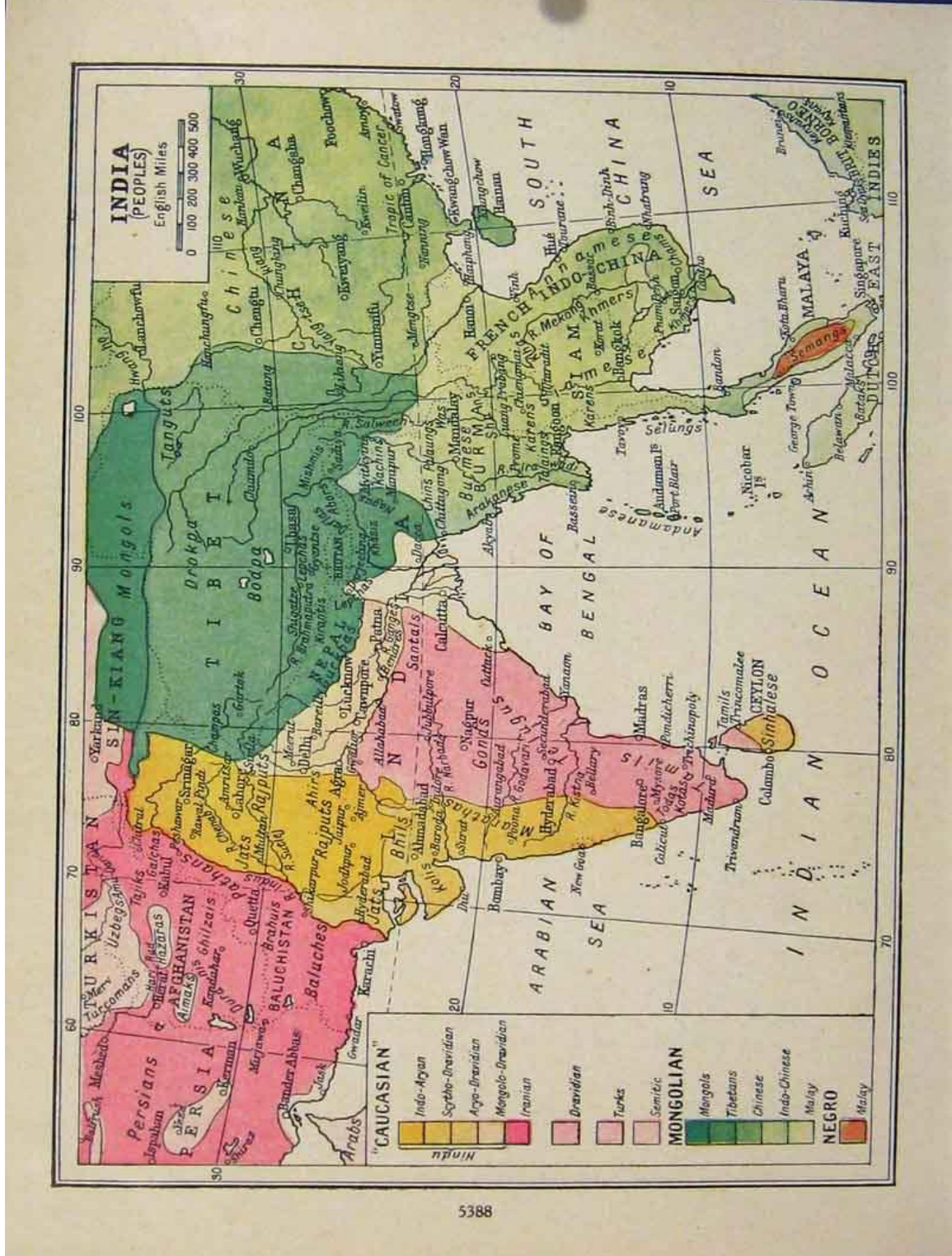
Ek 10. Hint Alt Kıtasının Bağımsızlık Öncesi Haritası (1947 Öncesi)

Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi),

<https://www.mapsofindia.com/maps/india/prepartitionmap.htm>, 21.08.2017.

Ek 11. Hint Alt Kıtası Etnik Haritası

Kaynak: Columbia University, (Çevrimiçi),

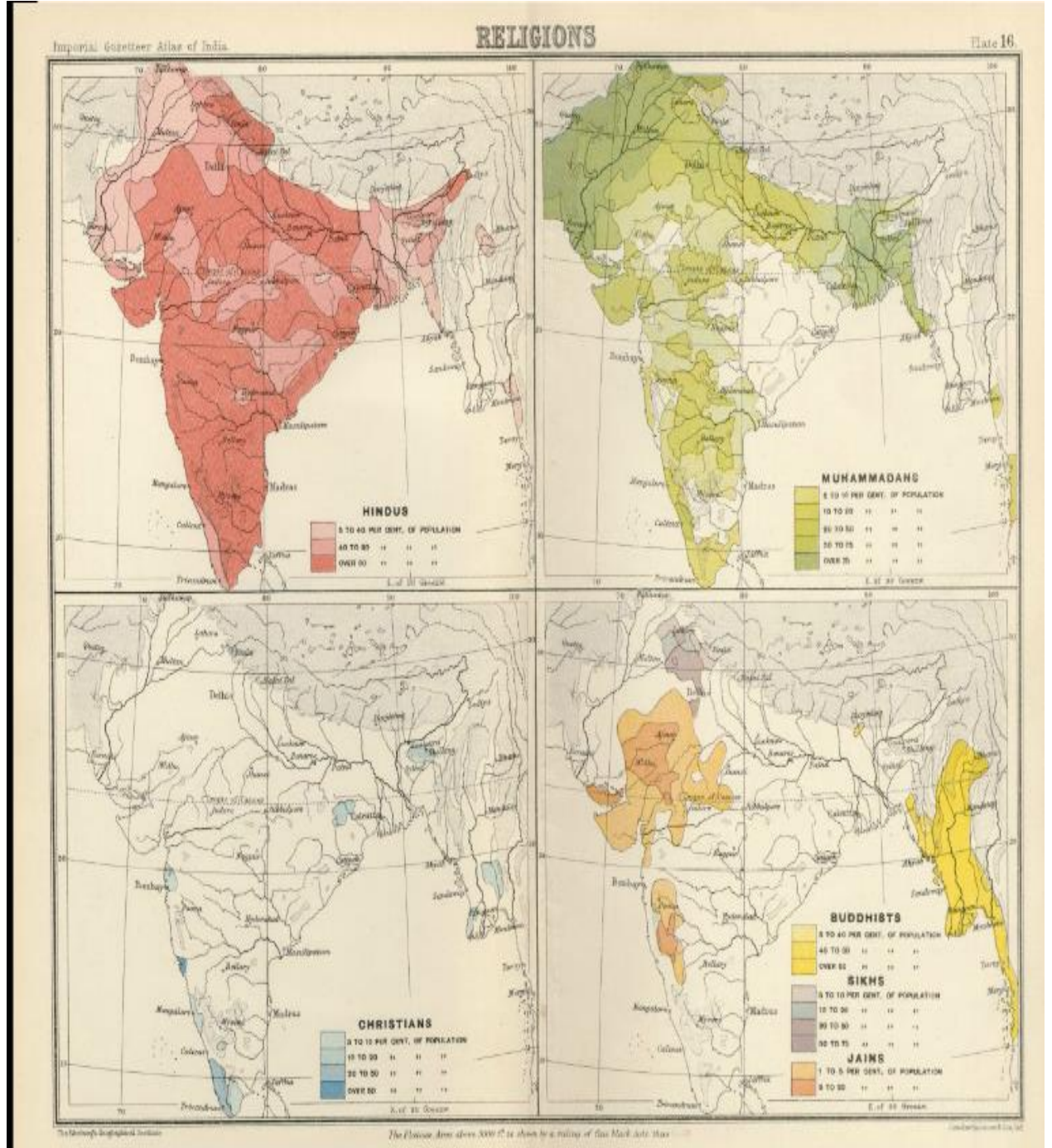
<http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00maplinks/modern/racialmap1925/racialmap1925.htm>,
10.08.2017.

Ek 12. Hint Alt Kıtasındaki Hâkim Dinler Haritası

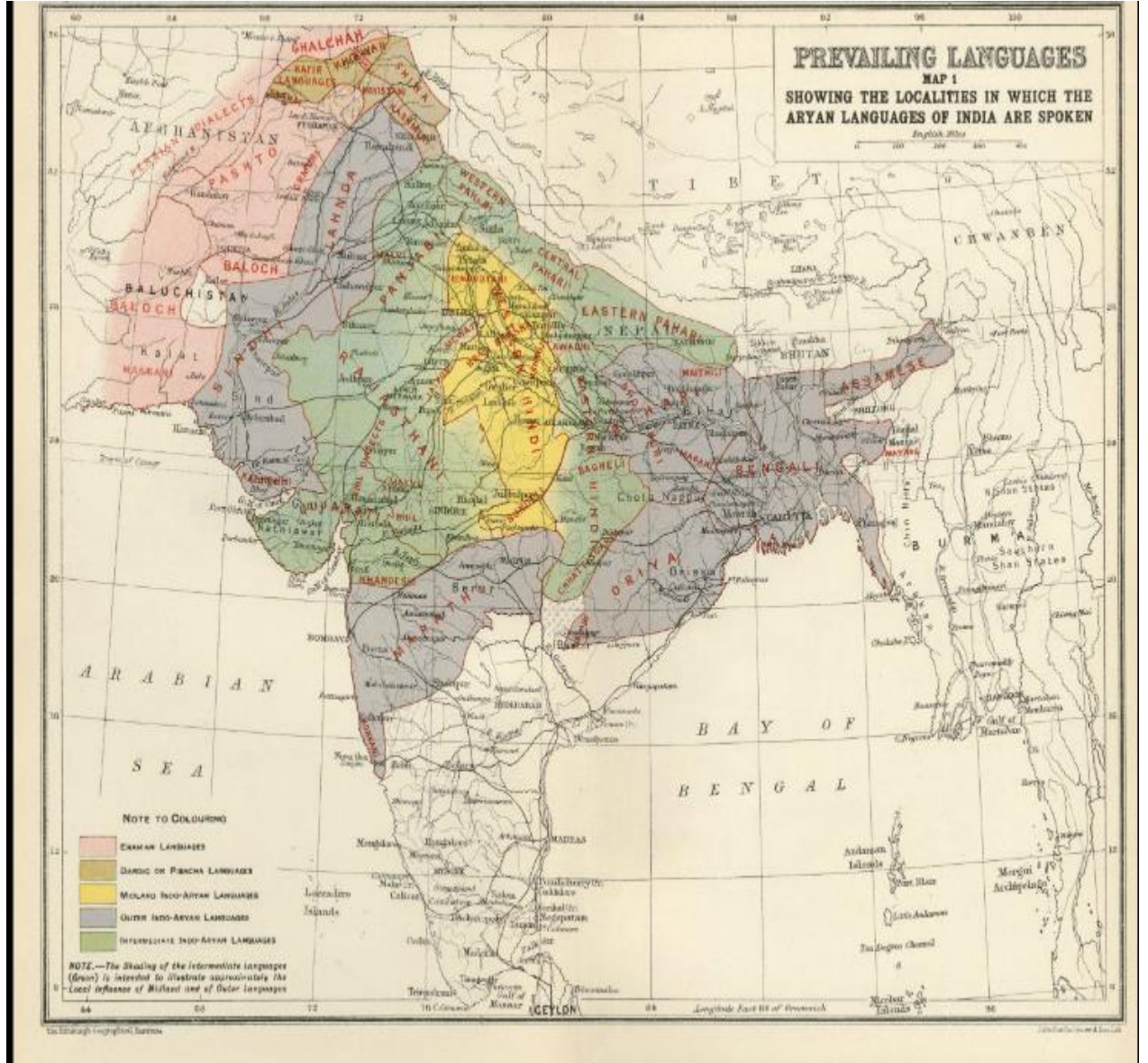
Kaynak: *Imperial Gazetteer of India*, v. 26, Atlas 1931 edition, Prevailing Religions, p. 15., Chicago University, Digital South Asia Library, (Çevrimiçi), http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/fullscreen.php?object=22, 11.08.2017.

Ek 13. Hint Alt Kıtasındaki Hâkim Dinlerin Yayılma Bölgeleri ve Oranları

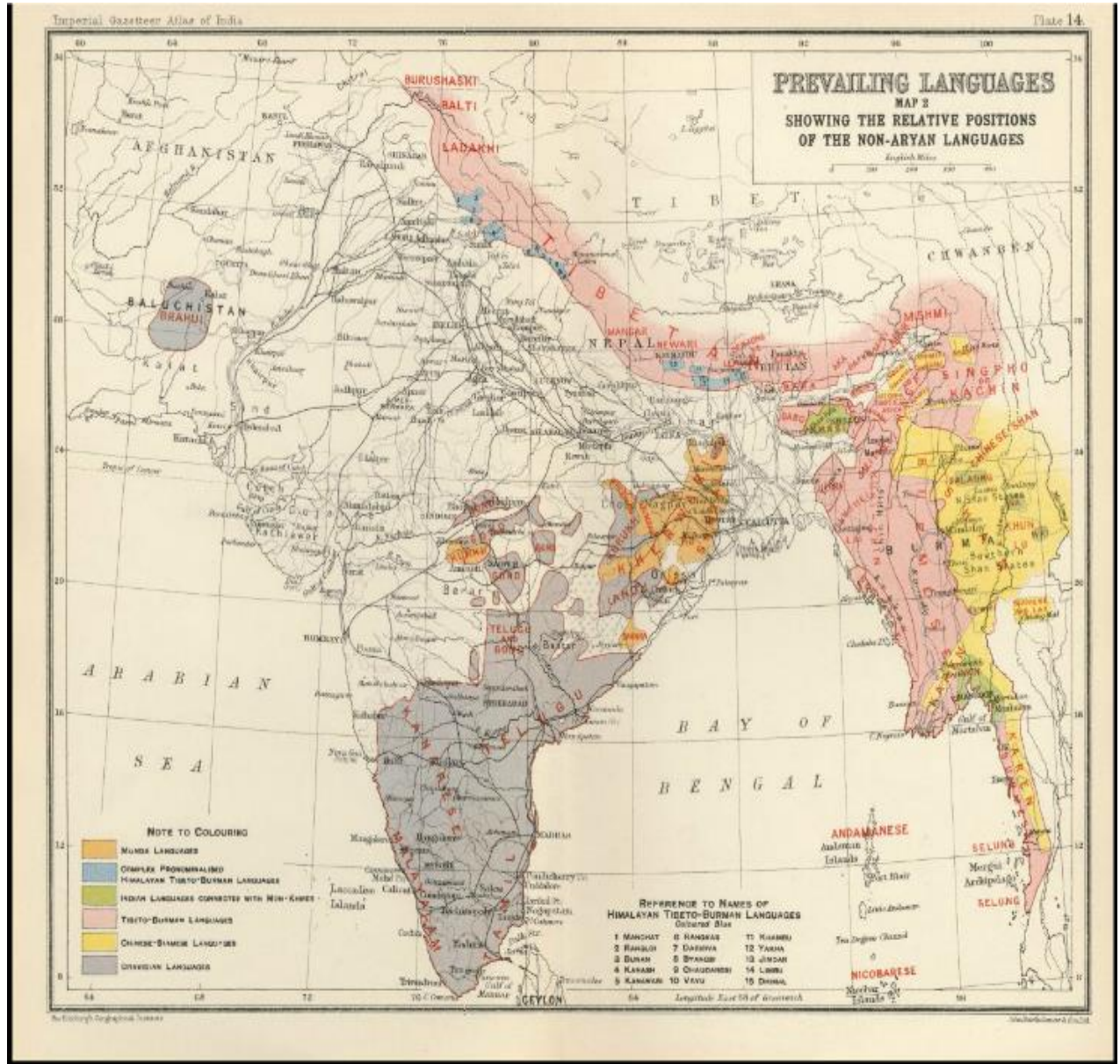
Kaynak: *Imperial Gazetteer of India*, v. 26, Atlas 1931 edition, Prevailing Religions, p. 16., Chicago University, Digital South Asia Library, (Çevrimiçi), http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/fullscreen.html?object=23, 11.08.2017.

Ek 14. Hint Alt Kıtasında Aryan Dillerinin Konuşulduğu Bölgelerin Haritası

Kaynak: *Imperial Gazetteer of India*, v. 26, Atlas 1931 edition, Prevailing Religions, p.13., Chicago University, Digital South Asia Library, (Çevrimiçi), http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/fullscreen.php?object=20, 12.08.2017.

Ek 15. Hint Alt Kıtasında Aryan-Olmayan Dillerin Konuşulduğu Bölgelerin Haritası

Kaynak: *Imperial Gazetteer of India*, v. 26, Atlas 1931 edition, Prevailing Religions, p.14., Chicago University, Digital South Asia Library, (Çevrimiçi), http://dsal.uchicago.edu/reference/gaz_atlas_1931/fullscreen.html?object=21, 12.08.2017.

Ek 16. Hindistan Dini Yerler Haritası

Kaynak: Maps of India, (Çevrimiçi),

<https://www.mapsofindia.com/maps/india/religious-places.htm>, 15.08.2017.

Ek 17. Cammu ve Keşmir'in Etnik Yapısı

Kaynak: University of Texas at Austin, (Çevrimiçi),
<https://www.lib.utexas.edu/maps/kashmir.html>, 21.11.2017.